

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Scientific Indexing Services, ASOS Index, Open Academic Journals Index, J-Gate ve Infobase Index veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is indexed in Scientific Indexing Services, ASOS Index, Open Academic Journals Index, J-Gate ve Infobase Index.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

**Cilt 6, Sayı 2, Temmuz– Aralık 2016
Vol. 6, Number 2, July - December 2016**

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişmelerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almanca'dır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya taksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editör Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir,
TÜRKİYE
Tel:+90 384 2281000 Faks:+90 384 2281039
e-posta: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is published twice a year and is an international peer-reviewed journal.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of ISS. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University-Graduate School of ISS. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Editorial Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Graduate School of ISS, 2000 Evler Mah. Zübeyde Hanım Cad. 50300 Nevşehir, TÜRKİYE
Tel:+90 384 2281000 Fax:+90 384 2281039
e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Sahibi (Owner)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Filiz KILIÇ (Rektör/Rector)

Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Neşe YALÇIN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)

Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ

Sekreteryaya (Secretariat)

Arş. Gör. İbrahim YAĞLI

Editörler Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Doğan N. LEBLEBİCİ	Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	The University of Central Florida, USA
Prof. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Korkut TUNA	İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zeynep ASLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Gül Gültekin DEMİR	Ege Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Neşe YALÇIN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Daba Brata Narayan CHOWDHURY	University of Plymouth, United Kingdom

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 6 No. 2)

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers on which decisions were made from 1 July 2016 through 31 December 2016.

Prof. Dr. Adem DOĞAN	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ŞANAL	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Şanlıoğlu	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer Şahin PERÇİN	Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ERSOY	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Veli AKEL	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Bahri AYDIN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. İzzettin YILMAZER	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Tayfur BAYAT	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Onur GÖZBAŞI	Nuh Naci Yazgan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Duygu EREN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mert TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özden TAŞĞIN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Uluç ÇAĞATAY	Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla KAHRAMAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Onur KÖKSAL	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra Çelebi ZENGİN	Niğde Üniversitesi

İÇİNDEKİLER**Sayfa**

Vadeli İşlem Piyasalarında Anomalilerin Arch-Garch Modelleri İle Test Edilmesi: Türkiye Vadeli İşlemler Piyasası Üzerine Bir Uygulama Ali Özer ve Oğuzhan Ece	1-14
Türkiye’de Okul Öncesi Eğitime İlişkin Politika Ve Finansman Uygulamaları Emine Saklan ve Aysun Erginer	15-44
İzmir Kalkınma Ajansı (İzka) Örneğinde Kalkınma Kurulu’nun Gündem Belirleme Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi Fatih Çelik	45-67
Yeni Okul Dergisi’nin Ele Adığı Eğitim Sorunları Açısından Değerlendirilmesi (1950-1954) Mustafa Güçlü	68-85
Belediye Hizmetleri Ve Engelli Vatandaşların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma Hilal Onur İnce, Cenay Babaoğlu ve Aysun Yaralı Akkay	86- 109
Ahilik Kültürü Ve Alış-Veriş Turizmi: Konya Bedesten Çarşısını Ziyaret Eden Turistlerin Algısı Üzerine Bir Araştırma İsa Serhan Cihangir ve Kayhan Karakaya	110-122
Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivaline Yönelik Algının Başkalarına Tavsiye Etme Ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine Etkisi Adnan Öztürk ve Yurdanur Yumuk	123-139
Öğretmenlerin Bireysel Kariyer Yönetimi Gerçekleştirme Düzeyleri İle Okul Yöneticilerinin Öğretmenleri Motive Etme Yaklaşımlarının İncelenmesi Sevil Karakuş ve Hasan Bozgeyikli	140-158
Sosyal Refah Devletinin Krizi Ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme Ömer Şanlıoğlu	159-180
Türk Kamu Yönetimi Stratejik Plan Uygulamasında Sahiplenme Ve Katılım Sorunları Handan Yıldırım ve Hava Tahtaloğlu	181-196

CONTENTS	Page
Testing The Anomalies At Futures Markets With Arch-Garch Models: A Study For The Turkish Futures Markets Ali Özer and Oğuzhan Ece	1-14
Policy and Finance Implementation For Pre-School Education In Turkey Emine Saklan and Aysun Erginer	15-44
The Evaluation Of Development Board's Agenda Determining Activities In The Example Of Izmir Development Agency (İzka) Fatih Çelik	45-67
Evaluation Of Yeni Okul Periodical In Terms Of The Educational Problems It Deals With (1950-1954) Mustafa Güçlü	68-85
An Empirical Research About Municipality Services And Disabled Citizens Expectations Hilal Onur İnce, Cenay Babaoğlu ve Aysun Yaralı Akkaya	86-109
Akhism Culture And Shopping Tourism: A Praticce On Tourists' Perception Visiting Konya Covered Bazaar İsa Serhan Cihangir ve Kayhan Karakaya	110-122
The Effect Of The Perception About International Antalya Sand Sculpture Festival On Revisiting And Recommending Intention To The Others Adnan Öztürk ve Yurdanur Yumuk	123-139
The Relationship Between The Individual Career Management Accomplishment Level Of Teachers And The Motivation Approaches Of School Directors Towards Teachers Sevil Karakuş ve Hasan Bozgeyikli	140-158
A Discussion On The Crisis Of Social Welfare State And Its Sustainability Ömer Şanlıoğlu	159-180
Ownership And Participation Problems In The Strategic Plan Implementation Of Turkish Public Administration Handan Yıldırım ve Hava Tahtaloğlu	181-196

VADELİ İŞLEM PİYASALARINDA ANOMALİLERİN ARCH-GARCH MODELLERİ İLE TEST EDİLMESİ: TÜRKİYE VADELİ İŞLEMLER PİYASASI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZER
Erzincan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
aliozer@erzincan.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan ECE
Erzincan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
oece@erzincan.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada etkin piyasalar hipotezinden sapmalar ve davranışsal finansın başlangıcı olarak kabul edilen anomalilerden haftanın günleri ve Ocak ayı etkisinin vadeli işlem piyasalarında varlığı incelenmiştir. Çalışma kapsamında, anomalileri incelemek için BIST-100 (EVİS) Endeks Vadeli İşlem Sözleşmesi'ne ait 2005 ve 2013 yılları arasında 2143 adet günlük veri kullanılmıştır. ARCH-GARCH modelleriyle yapılan çalışmanın sonucunda, vadeli işlem piyasasının Ocak ayı getirilerinde, diğer aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde herhangi bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, cuma ve çarşamba günleri BIST-100 EVİS getirisinin pozitif olduğu, pazartesi günleri ise negatif olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vadeli İşlem Piyasaları, Anomali, Arch-Garch., Jel Sınıflandırması: C32, G10, G14

TESTING THE ANOMALIES AT FUTURES MARKETS WITH ARCH-GARCH MODELS: A STUDY FOR THE TURKISH FUTURES MARKETS

ABSTRACT

This study investigates the presence of calendar anomalies, which is a commencement of the behavioral finance and contradicts with the Efficient Market Hypothesis, particularly January and day-of-the-week anomalies at futures markets. In this study, to investigate the anomalies, 2143 daily data belonging to BIST-100 Index contract between 2005 and 2013 years, have been used. As a result of the study done by the ARCH-GARCH models, prove that the daily returns of BIST-100 Index contract in January do not show a statistically significant difference from other months. For the day-of-the-week anomalies, statistics indicate that BIST-100 futures contracts daily returns on Fridays and Wednesdays are positive, while returns on Mondays are negative.

Keywords: Futures Markets, Anomaly, Arch-Garch. Jel Classification: C32, G10, G14

1.GİRİŞ

Fama (1970), piyasalarda fiyatların var olan bütün bilgiyi kapsayacak şekilde olduğunu, bu bilgileri kullanarak normalden fazla getiri elde etmenin imkânsız olduğunu ve hisse senetleri gibi piyasaların rastgele hareket ettiğini ileri sürmüştür. Bundan dolayı, başlangıçta rassal yürüyüş teorisi olarak adlandırılmış, fakat daha sonradan bu teori geliştirilerek Etkin Piyasalar Hipotezi (EPH) olarak ifade edilmiştir. EPH, alıcı ve satıcılardan oluşan çok sayıda yatırımcının kar elde etmek için birbirleriyle devamlı rekabet halinde olduğunu ve bu sebeple yatırımcıların ulaşılabilir bilgilere eş zamanlı ve yakın maliyetlerle ulaşabileceğini ve rasyonel hareket edeceklerini varsayar. Ayrıca, işlem maliyetlerinin de çok düşük olduğunu bu sebeple bireysel olarak yatırımcıların fiyatlar üzerinde etkisi olamayacağını iddia eder.

Etkin piyasalar hipotezi, finansal piyasalarda ilk başlarda fiyat oluşumu konusunda genel kabul görmüştür. 1970’li yıllarda özellikle rasyonel yatırımcı varsayımı eleştiriler almaya başlamıştır. Fakat EPH teorisyenleri, irrasyonel yatırımcılar olsa dahi bunların yapacağı rassal alım ve satımların birbirini nötrleyeceği ve piyasanın tamamına etki etmeyeceği şeklinde iddialarda bulunmuşlardır. Ancak 1980’lere gelindiğinde ise hipotez bir bütün halinde sorgulanır olmuştur. Özellikle borsalarda yaşanan balon ve çöküşler, teknik analizi kullanarak normal üstü getiri elde eden yatırımcılar ve yapılan ampirik çalışmalarda; küçük şirketlerin getirisinin büyük şirketlerden fazla olması, haftanın bazı günleri veya yılın bazı aylarında normal üstü getirinin olması, iyi-kötü haberlerin etkisinin zaman ve mekana göre farklılığı ve zıtlık-momentum stratejileri gibi etkiler yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Etkin piyasalar hipotezinin eleştirilmeye başlanması davranışsal finansın başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir.

Allais (1953), Edwards (1954), Simon (1956) gibi çalışmalar psikolojinin karar vermede etkisini araştırmışlar, Kahneman ve Tversky (1979) ise çalışmalarıyla ekonomi ve finansal kararlarda psikolojinin etkisini ortaya koymuştur. Daha sonra çeşitli çalışmalarla desteklenen davranışsal finans modelleri, etkin piyasalar hipotezinin varsayımlarını, geçerliliğini yitirdiği ve bilgisel etkinlikten sapmaların olduğunu ileri sürmektedir. Bunun en önemli örnekleri piyasalarda yaşanan anomalilerdir. Bu modeller, bireysel yatırımcıların belirsizlik altında karar verirken ve ulaştıkları bilgileri yorumlarken sıkıntılarla karşılaştığını ve böyle durumlarda istatistiksel analizler ve rasyonel davranışlar yerine daha çok zihinsel kısa yollar ve

güdülerini takip ettiğini ileri sürmektedir. Bu davranış kalıpları da beraberinde anomalileri getirmektedir. Bunlardan başlıcaları; haftanın günleri etkisi, yılın ayları etkisi, ocak ayı etkisi, ay içi etkisi, tatil etkisi, ayın haftaları etkisi, yıl dönümü etkisi ve ay dönümü etkisi olarak sayılabilir.

Özellikle risk ve belirsizliğin daha yoğun olduğu gelişmekte olan piyasalarda ekonomik ve sosyal beklentiler varlıkların fiyatlarında dalgalanmalara sebep olmaktadır. Son yıllarda dalgalanmanın yoğun olduğu piyasalarda yapılan çalışmaların modellenmesinde, doğrusal zaman serileri yerine değişen varyansı da modele dahil eden doğrusal olmayan modeller kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle vadeli işlem piyasasında anomalilerin varlığının belirlenmesine yönelik yapılan Şubat 2005-Ağustos 2013 dönemini kapsayan bu çalışmada, ARCH ve GARCH modelleri kullanılarak Türkiye’de vadeli işlemler piyasasındaki anomaliler araştırılmıştır. BIST 100 Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerine ait 2.143 adet getiri verisi kullanılmıştır.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde literatür taraması kapsamında konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara ilişkin bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de vadeli işlem piyasaların da anomaliler araştırılmıştır.

2.LİTERATÜR

Literatürde haftanın günleri etkisine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Cross (1973), 1953 ile 1970 yılları arasında S&P 500 Eneksi’nde cuma günleri ortalama getirinin Pazartesi günleri ortalama getirinden daha fazla olduğunu bulmuştur. French (1980) 1953-1977 dönemindeki S&P 500 Endeksi’nin getirilerini kullanarak, bu bulguyu desteklemiştir. Bu etki literatürde hafta sonu etkisi olarak bilinmektedir.

Smirlock ve Starks (1986) 1963 ve 1983 yıllarını kapsayan Amerika için, Chang vd. (1993) 23 uluslararası borsa için ve Kamara (1997) 1962 ve 1993 arasında Amerika için yapılan çalışmalar da bu sonucu destekler nitelikte olmuştur. Diğer taraftan diğer bazı çalışmalar, haftanın günü etkisinin haftanın farklı günlerinde olduğunu bulmuşlardır. Solnik ve Bousquet (1990), çalışmalarında haftanın günü etkisi için kanıtlar sunmuşlar ve Paris Borsası’nda salı günü negatif getiriler olduğu yönünde kuvvetli deliller elde etmişlerdir. Jaffe ve Westerfield (1985), Dubois ve Louvet (1996) Brooks ve Persand (2001) gibi çalışmalar salı gününde oluşan negatif getiriye dikkatleri çekmişlerdir. Aybar (1993), 1998 ve 1991 döneminde Borsa İstanbul için yapılan çalışmada perşembe günleri getirilerin negatif olduğunu, cuma günleri ise getirilerin pozitif olduğunu vurgulamıştır.

Lyrouti ve Subeniotis (2002), 1994 ve 1999 döneminde Yunanistan için yaptıkları çalışmada borsada Perşembe getirilerinin negatif olduğunu saptamışlardır. Büyükşalvarcı (2010), 2001 ve 2008 krizlerini inceleyen çalışmada Borsa İstanbul’da araştırma dönemini kriz öncesi ve kriz

dönemleri olarak ikiye ayırarak endeks bazında haftanın günleri etkisini incelemiştir. 2001 krizi öncesi dönemde hizmet endeksi dışındaki diğer endeksler için pazartesi günü negatif getiri sağlanan gün olmuştur. Cuma günü ise tüm endeksler için en yüksek getiri sağlanan gün olmuştur. 2008 krizi öncesi dönemde ise 2001 krizinden farklı olarak tüm endeksler pazartesi günü pozitif getiri sağlamıştır. 2001 kriz döneminde en yüksek getiri sağlanan gün perşembe olurken; 2008 krizinde ise günler arasında getiri açısından farklılık tespit edilmemiştir.

Mabberly ve Waggoner (2000), çalışmasında 1990 sonrası Amerika için S&P vadeli ve spot piyada ay dönüşü etkisinin azaldığını, Schwert (2001), Amerika için Ocak ayı etkisinin 1990'lara kadar sürdüğünü ve daha sonra zayıfladığını, Steeley (2001), İngiltere için yaptıkları çalışmada takvim etkilerinin giderek zayıfladığını, Kohers vd. (2004) dünyadaki 12 büyük hisse senedi piyasası için yaptıkları çalışmalarında anomalilerin 1980'li yıllarda arttığını, 1990'lı yıllarda ise giderek kaybolduğunu ve Hui (2005) Malezya için yaptıkları çalışmada Pazartesi günü anomalisinin olmadığını iddia etmişlerdir. Bu gibi çalışmalar takvim etkileri anomalilerinin özellikle gelişmiş ülkelerde giderek zayıfladığının altını çizmişlerdir.

Sullivan vd. (2001) Amerika'da 100 yıllık günlük veri ile geleneksel olmayan yaklaşım kullanarak, haftanın günü etkisinin anlamlı olmadığını bulmuşlardır. Basher ve Sadorsky (2006), çalışmalarında 1992 ve 2003 yılları arasında 21 gelişmekte olan hisse senedi piyasasını araştırmışlar ve çalışma kapsamındaki gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında haftanın günü etkisinin geçerli olmadığını ortaya koymuşlardır. Demirer ve Karan (2002), Türkiye'de endeks bazında yaptıkları çalışmalarında, 1988-1996 aralığında haftanın günleri etkisinin varlığı konusunda kuvvetli kanıtlar elde edememişlerdir.

Rozeff ve Kinney (1976) 1904 ve 1974 döneminde New York Borsası, Dyl (1977) 1959 ve 1970 döneminde CRSP'den rasgele seçilmiş 100 hisse senedi ile yapılan çalışma ve Brown vd. (1983) 1967 ve 1979 dönemini kapsayan Amerika'da yapılan çalışma Ocak ayı etkisini ortaya koyan ilk çalışmalardır. Bu çalışmalarda, Ocak ayının diğer aylara göre daha yüksek ve anlamlı bir getiriye sahip olduğunu göstermişlerdir. Cooper vd. (2006), 1940 ve 2003 aralığında Amerika Borsaları'nda Ocak ayı getirilerinin diğer 11 aya göre güçlü bir etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Gültekin ve Gültekin'in (1983) 17 ülke üzerine yaptığı araştırmada, 13 ülkede Ocak ayı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Reinganum (1983) Ocak ayı etkisinin küçük firmaların fiyat davranışlarından ve Brown vd. (1983) tarafından ortaya atılan vergi kaybı hipotezinden kaynaklandığını savunmuştur. Bu hipotez, vergi yılı sonunda satma baskısının fiyatları düşürdüğünü ve yeni yılın ilk ayı ile birlikte bu baskının ortadan kalktığını iddia etmektedir.

Leontitsis ve Siriopoulus (2006), 1984 ve 2003 yılları arasında Nasdaq ve TSE 300 bileşik endeksi için yaptıkları çalışmalarında haftanın günleri, ay dönüşü ve tatil etkisinin varlığı hakkında kanıtlar sunmuşlardır. Lakonishok ve Smidt (1988), çalışmalarında ay dönüşü etkisi için New York Borsası'nı incelemişler ve çalışma kapsamında 90 yıllık dönem için bir ayın son işlem günü ile sonraki ayın ilk üç günü getiri ortalamalarının tüm günlerin getiri ortalamasından yaklaşık 7 kat fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. McConnell ve Xu (2008), 1926 ve 2005 dönemi için ay dönüşü etkisinin 35 ülkenin 31'inde hala var olduğunu iddia etmişlerdir.

Atakan (2008) tarafından yapılan çalışmada, 1987 ve 2008 yılları arasında Borsa İstanbul'da Ocak ayı anomalisinin geçerli olmadığı yönünde delillere ulaşılmıştır. Tunçel (2012), çalışmasında Türkiye için 2000-2010 dönemi için yılın ayı etkisinin varlığını araştırmış ve sonuç olarak, alt ve ana dönemlerde en düşük ve en yüksek bileşik getirilerin farklı aylarda gerçekleştiği bulgusuna ulaşmıştır. Yapılan regresyon analizi sonuçlarında ise, ana ve alt dönemlerde aylık ortalama getirilerin birbirinden farklı olduğu yönünde herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Konak ve Kendirli (2014), 2002-2013 dönemini kapsayan çalışmalarında BIST-100 endeksini kullanarak yılın ayları anomalisini incelemişler ve en yüksek getiri Mart ayında oluşurken, en düşük getiri ise Nisan ayında meydana gelmiştir. Yaz ayları açısından ise, Haziran ve Ağustos ayları pozitif değerler sergilerken, Temmuz ayında negatif getiri oluşmuştur. Gümüş ve Durmuşkaya (2015), çalışmalarında 2005 ve 2011 döneminde Türkiye'de vadeli işlem piyasalarında anomalileri araştırmışlar ve haftanın günü anomalilerine yönelik bulgu elde edememişler, diğer taraftan hafta sonu anomalisinin varlığını destekler bulgular elde etmişlerdir. Literatür incelemesi sonucunda, Türkiye'de vadeli işlem piyasalarında anomalileri inceleyen Gümüş ve Durmuşkaya (2015) dışında çalışma olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı, bu alanda bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir.

3. VERİ SETİ, ANALİZ ve BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında, istatistiksel analizlerde kullanılan veri setine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Araştırma, 2005 yılı Şubat ayı ile 2013 yılının Ağustos ayı tarihleri arasındaki BIST-100 EVİS getirilerinden hareketle toplam 2143 günlük veri kullanılarak logaritmik getirilerle gerçekleştirilmiştir. Veri seti Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB) web sitesinden alınmıştır. Veri setinde VOB tarafından BIST-100 EVİS için oluşturulan seri kullanılmıştır. Seri; ilgili sözleşme için seçilen tarih aralığında her gün itibarıyla en yakın vadeli işlem sözleşmelerinden oluşmaktadır. Bir sözleşme sona erdiğinde aynı sözleşme türünden en yakın sözleşme bilgileriyle devam ettirilir (www.vob.org.tr). Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) adı altında 2005 yılından beri İzmir merkezli olarak işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri, Borsa İstanbul'un 3 Mayıs 2013 tarihi

itibariyle VOB'un % 100 hissedarı olmasını takiben 5 Ağustos 2013 tarihinde VOB-VİOP birleşmesinin ardından VİOP'a transfer olmuştur. İstatistiki testlerin sınanmasında Eviews 8 paket programından yararlanılmıştır.

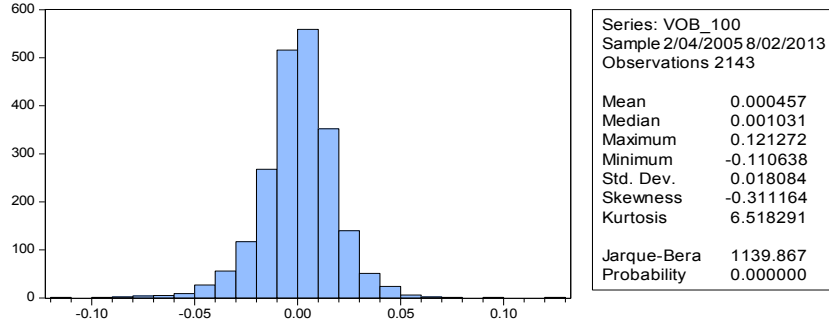
Zaman serisi verileriyle çalışma yapılırken kullanılan değişkenlerin durağan olup olmaması, kurulacak modellerdeki ilişkinin yönünün tespitinde oldukça önemlidir. Zaman serilerinde değişkenlerin seviye değerinde durağan olmaması muhtemeldir. Durağan olmayan değişkenlerle yapılan modellerde gerçekte var olmayan sahte ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, durağan olmayan değişkenlerin durağan hale getirilmesi ve değişkenlerin hangi seviyede durağan olduğu oldukça önemlidir. Böylece, sahte regresyon problemi giderilerek, daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olmaktadır (MacKinnon, 1991). Kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadıklarının test edilmesinde Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmış ve test sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Test Sınaması

	Seviye Değerleri			Fark Değerleri		
	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitsiz Trendsiz	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitsiz Trendsiz
	-1.39886	-2.034723	1.125852	-44.403*	-44.3931*	-44.387*
Kritik Değer.						
=%1	-3.43320	-3.962329	-2.56604	-3.43320	-3.962331	-2.56604
=%5	-2.86268	-3.411906	-1.94097	-2.86268	-3.411907	-1.94097
=%1	-2.56742	-3.127851	-1.61660	-2.56742	-3.127851	-1.61660

Not: *simgesi %1, ** simgesi %5 ve *** simgesi %10 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 1'e bakıldığında değişkenin sabitli, sabitsiz-trendsiz ve sabitli-trendli için gerçekleştirilen her üç durumda da seviye değerinde anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle değişkenin farkı alınarak birim köküne bakılmış ve fark değerinde her durumda %1'de anlamlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle çalışmada logaritmik değer farkı alınmış ve sahte regresyon problemi çözülmüştür. Değişkenle ilgili betimleyici istatistikler aşağıdadır.

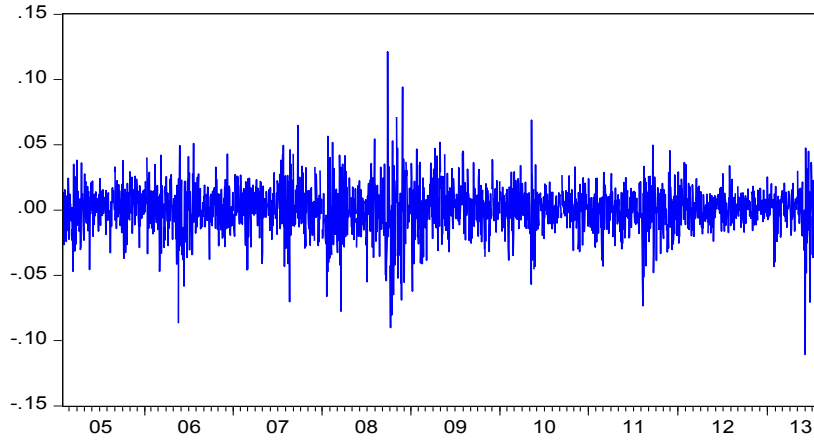
Grafik 1: BIST-100 EVİS Getiri Endeksi Dağılım İstatistikleri

Grafik 1'e göre, BIST-100 EVİS getiri serisinin basıklık katsayısı 3'den büyük olduğu için kalın kuyruk olduğunu, 6,51 değeri ise sivri uçlu olduğunu göstermektedir. Çarpıklık katsayısının sıfıra yakın olması, simetrik olduğunu ancak çok küçük de olsa negatif olması ise sola çarpık bir dağılıma sahiptir. Jarque –Bera istatistiği ise,

H_0 : Normallikten sapma yoktur

şeklinde kurulan temel hipotezin reddedileceğini göstermektedir.

Yani, Jarque-Bera test istatistiği değerinden de kolayca anlaşılacağı gibi %1 anlamlılık düzeyinde standartlaştırılmış artıkların normal dağılmadığı görülmektedir.

Grafik 2: 2005-2013 Yılları Arası BIST-100 EVİS Getirileri

Grafik 2'ye bakıldığında, BIST-100 EVİS endeks getirilerindeki volatilité kümelenmesi belirgin şekilde görülmektedir. Logaritmik getirilerde ortaya çıkan güçlü dalgalanmaları büyük değişimler, zayıf dalgalanmaları ise küçük değişimler izlemektedir. Bu da BIST-100 EVİS'te değişken

varyanslılığın ve oynaklık kümelenmesinin bir göstergesidir. Ayıca grafikten dalgalanmaların belirli dönemlerde çok güçlü olduğu görülmektedir.

Logaritması alınmış mevcut veri setinin kendi seviyesinde durağan olduğuna karar verildikten sonra, BIST-100 EVİS getiri serisinde ARCH etkisinin bulunup bulunmadığını test etmek için ARCH-LM testine geçilmiştir. ARCH-LM testinin ilk adımı ortalama denkleme karar vermektir. Serinin yapısına en uygun model, farklı derecelerdeki ARMA modelleri denenerek belirlenmiştir. Farkı alınarak durağan hale getirilen zaman serisinin korelogramına bakılarak serinin MA(q), AR(p) veya ARMA(p,q) süreçlerinden hangisine uyduğu tespit edilmiştir. AR kısmının mertebesi anlamlı kısmi otokorelasyon, MA kısmının mertebesi ise anlamlı otokorelasyon katsayılarının sayısı ile belirlenmektedir. Ortalama denklemin tespiti için 10. seviyeye kadar bütün Box Jenkins (ARIMA) modelleri denenmiş ve en iyi açıklama gücüne sahip ARMA (1,1) modeli ortalama denklemin kabul edilmiştir. ARMA (1,1) model sonuçları aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: BIST-100 EVİS En Küçük Kareler ARMA (1,1) Modeli

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
c	0.001450	2.718954*
AR(2)	-0.274409	-13.19550*
MA(2)	0,289803	4935,882*
R ²	0.0322	
F İstatistiği	77.447	
Olasılık	0.0000	
Durbin-Watson	2.00322	

Not: *simgesi %1, ** simgesi %5 ve *** simgesi %10 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Modelde otokorelasyon ve değişen varyansın olup/olmadığının tespiti için, hata terimlerine Breusch-Pagan LM ve White testleri uygulanmıştır.

Tablo 3: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

Breusch-Pagan LM	
LM(1)	5.26655**
LM(2)	2.45789
LM(3)	3.88752*
LM(4)	3.01457**
LM(6)	3.45879*
LM(12)	3.875427*
White Testi	22.41250 (0,00000)

Farklı gecikmeler denenerek hesaplanan LM testi sonuçları otokorelasyona, White testi sonucu ise değişen varyansa işaret etmektedir. Otokorelasyon ve değişen varyansın bir arada bulunması ARCH etkisinin olabileceğini gösterdiğinden, modele aynı zamanda ARCH-LM testi uygulanmıştır.

Tablo 4: ARCH-LM İstatistiği Test Sonuçları

F İstatistiği	176.4258	Olasılık	0.0000
Gözlem* R²	160.0124	Ki-Kare (Olasılık)	0.0000

ARCH etkisinin varlığını test etmek için Engle (1982) tarafından önerilen ARCH-LM testinden, tahmin edilen regresyonun hatalarının karelerinin Gözlem*R² değeri 160.0124, bunun olasılık değerinin de 0.0000 olduğu Tablo 4’de görülmektedir. Bu sonuçlardan açıkça eşit varyanslılığı ifade eden sıfır hipotezinin reddedileceği söylenebilir. Diğer bir deyişle, ARCH etkisi vardır ve bu etki giderilmelidir.

ARCH etkisinin varlığı kabul edildikten sonra uygun ARCH tipi model seçimine geçilmiştir. Uygulamada volatilitenin tahmini için en çok kullanılan modeller ARCH(1), GARCH(1,1) modelleridir ve bu modeller finansal zaman serilerinin karakteristiklerini (volatilitelerini) açıklamak için yeterli görülmektedir. Buna rağmen çalışmada farklı mertebelerden ARCH ve GARCH modelleri (ARCH(2), GARCH(2,1), GARCH(2,2) gibi) kullanılmıştır. Buna göre, ARCH ve GARCH modelleri denenmiş ve ilgili sonuçların bir bölümü aşağıda Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: BIST-100 EVİS Getiri Serisi için Alternatif ARCH-GARCH Modelleri Tahmin Sonuçları

	ARCH(1)	ARCH(2)	ARCH(3)	ARCH(4)	ARCH(5)	GARCH (1,1)	GARCH (1,2)
	0.001431	0.001478	0.001493	0.001486	0.001472	0.001431	0.001430
α_1	0.21323*	0.192373*	0.139757*	0.124064*	0.123046*	0.124409*	0.122010*
α_2		0.239938*	0.196183*	0.133707*	0.126005*		
α_3			0.242772*	0.205688*	0.197329*		
α_4				0.135580*	0.133495*		
α_5					0.047429*		
β_1						0.841821*	0.870568*
β_2							-0.025975
β_3							
R²	0.00159	0.002563	0.002763	0.002011	0.00090	0.001595	0.001587
F	18.5482*	24.9108*	26.21450*	30.21564*	32.46558*	8.21458*	9.60492*
DW	1.963269	1.965473	1.972976	1.972184	1.975502	1.973269	1.973290
Akaike	-5.34320	-5.27503	-5.31808	-5.34172	-5.34578	-5.36320	-5.36227
Schwarz	-5.32318	-5.25915	-5.29954	-5.32054	-5.32195	-5.34731	-5.34374
Z İstatistik	4.1914*	4.187903	4.44451*	4.41926*	2.84926*	4.19141*	4.44939*

Tablo 5: BIST-100 EVİS Getiri Serisi için Alternatif ARCH-GARCH Modelleri Tahmin Sonuçları (Devamı)

	ARCH (1,3)	GARCH (2,1)	GARCH (2,2)	GARCH (2,3)	GARCH (3,1)	ARCH (3,2)	ARCH (3,3)
c	0.001458	0.001430	0.001430	0.001347	0.001428	0.001405	0.001409
α_1	0.12429*	0.121874*	0.121867*	0.118365*	0.121768*	0.11988*	0.09170*
α_2		0.0004069	-0.12706*	0.018499	-0.002954	0.13257*	0.007288
α_3					0.02330	0.026330	0.07277*
α_4							
α_5							
β_1	1.61967*	0.839575*	1.784755*	0.785516*	0.838045*	1.45879*	1.53746*
β_2	-1.2818*		-0.78668*	-0.51676*		-0.6458*	-1.4848*
β_3	0.54077*			0.589328*			0.74304*
R²	0.001879	0.001587	0.001587	0.0051	0.001574	0.001434	0.001481
F	3.54821*	8.716617*	13.4123	9.151918*	8.22574*	9.22681*	9.58471*
DW	1.972494	1.973289	1.971159	1.970255	1.973424	1.973708	1.986037
Akaike	-5.77432	-5.362275	-5.361341	-5.773976	-5.361344	-5.78036	-5.77457
Schwarz	-5.76329	-5.343741	-5.340159	-5.761275	-5.340161	-5.77064	-5.75357
Z İstatistik	4.40873*	4.441203*	4.123035*	4.405894*	4.119162*	4.04238*	4.24390*

Tablo 5'te GARCH(1,2), GARCH(1,3), GARCH(2,2), GARCH(2,3), GARCH(3,1), GARCH(3,2) ve GARCH(3,3) modelleri denklemdeki katsayıların pozitif olma kısıtlarını yerine getirmedikleri için uygun model olarak seçilemezler. Bu nedenle, BIST-100 EVİS günlük getirilerine uygun olan modelin seçimi yapılırken geriye kalan modeller arasından Akaike Bilgi Kriterine göre seçim yapılacaktır. Akaike Bilgi Kriterine göre farklı modeller içinde en düşük katsayıya sahip olan (-5.363202) **GARCH (1,1)** olduğu gözükmemektedir. Schwarz bilgi kriterine göre yapılsa da (-5.347315) katsayısıyla **GARCH (1,1)** modeli seçilmektedir. ARCH etkisinin bu modelde varlığını tespit etmek için tekrar ARCH-LM testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 GARCH (1,1) Modeli İçin ARCH-LM İstatistiği Test Sonuçları

F İstatistiği	2.604786	Olasılık	0.3345
Gözlem* R²	2.612458	Ki-Kare (Olasılık)	0.2912

Tablo 6'da yer alan ARCH-LM test sonuçlarına göre GARCH (1,1) modeli için ARCH etkisinin kalmadığına karar verilmiştir. GARCH modelini tespit ettikten sonra sırasıyla haftanın günü ve Ocak ayı etkisinin sınaması için kukla değişkenler yardımıyla modeller oluşturulmuştur;

$$R_t = \alpha_0 + \alpha_1 D_1 + \alpha_2 D_2 + \alpha_3 D_3 + \alpha_4 D_4 + \alpha_5 D_5 + \alpha_6 R_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Modelde D₁; eğer Pazartesi ise 1, aksi takdirde 0, D₂; eğer Salı ise 1, aksi takdirde 0, D₃; eğer Çarşamba ise 1, aksi takdirde 0, D₄; eğer Perşembe ise 1, aksi takdirde 0, D₅; eğer Cuma ise 1, aksi takdirde 0, R_{t-1}; serinin bir gecikmeli değeri

$$R_t = \alpha_1 D_{\text{Ocak}} + \alpha_2 R_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Modelde D_{ocak} ; eğer Ocak ise 1, aksi takdirde 0

Modellerden elde edilen sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Haftanın Günleri, Ocak Ayı Etkisine İlişkin Kukla Değişkenli GARCH (1,1) Model Sonuçları

	Katsayı	Z-İstatistik	Olasılık
Pazartesi	-0,003742	-2.829457	0,0011
Salı	-0,000452	-0,475264	0,4259
Çarşamba	0,014257	12,45796	0,0000
Perşembe	-0,0015647	-0,64893	0,1356
Cuma	0,04061	16,4128	0,0000
Ocak	0,0001024	0,01597	0,4958

Tablo 7’ye bakıldığında ocak ayı etkisinin ve haftanın günlerinden Salı ve Perşembe günlerinin anlamsız olduğu görülmektedir. Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri ise anlamlı çıkmıştır. Pazartesi günleri negatif getiriler elde edilirken, Çarşamba ve Cuma günleri ise pozitif getiriler elde edilmiştir. Bu sonuçlar, vadeli işlem piyasaları için Ocak ayı anomalisinin varlığını ret ederken, haftanın bazı günlerinde ise anomalinin var olduğu yönünde kanıtlar sunmuştur. Kukla değişkenli model sonucunda Çarşamba ve Cuma günleri diğer günlere göre daha yüksek getiri elde edildiğini, diğer taraftan pazartesi günlerinde ise diğer günlere göre düşük getiri elde edildiği sonuçları elde edilmiştir. Ocak ayı getirisi küçükte olsa pozitif olmasına rağmen istatistiki açıdan anlamsız çıkmıştır.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Fiyatların var olan bütün bilgiyi yansıttığını ifade eden etkin piyasalar hipotezi yatırımcıların faydalarının ve karlarının maksimizasyonunu hedefledikleri için irrasyonel karar ve davranışlardan uzak durarak rasyonel olacaklarını iddia eder. Ancak 1970 ve 1980’li yıllarda piyasaların etkin olmadığı, yatırımcıların her zaman rasyonel kararlar vermedikleri ve etkin piyasalardan sapmaların (anomalilerin) olduğu yönünde kanıtlar sunan birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, etkin piyasalardan sapmalar olarak tanımlanan anomalilerden, haftanın günleri ve Ocak ayı anomalisinin 2005 ve 2013 yılları arasında vadeli işlem piyasalarında varlığı araştırılmıştır.

Çalışma sonucunda, Ocak ayı anomalisinin varlığına yönelik anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Haftanın günleri için kurulan modellerde ise pazartesi, çarşamba ve cuma günleri için anlamlı ilişkiler bulunurken, salı ve perşembe günleri için ise anlamlı ilişkiler bulunamamıştır. Pazartesi günü getirileri negatif yönde oluşurken; çarşamba ve cuma günleri ise pozitif getiriler elde edilmiştir. Literatürde birçok çalışmada var olduğu tespit edilen

Ocak ayı anomalisi vadeli işlem piyasaları için tespit edilememiştir. Haftanın bazı günlerinde tespit edilen anomaliler ise vadeli işlem piyasalarında etkinlikten sapmaların olduğunu göstermektedir. Bu da yatırımcıların her zaman rasyonel davranmadıklarını ve farklı beklentiler, risk algıları ve psikolojik etmenler nedeniyle irrasyonel davranışlar sergilediklerini göstermektedir. Genelde hisse senedi piyasalarında iyi haberler hafta içi duyurulmakta, kötü haberler ise zaman kazanmak ve haberin etkisini azaltmak için cuma seans kapanışından sonra ya da hafta sonu duyurulmaktadır. Bu da dünya borsalarıyla paralel şekilde pazartesi gününü diğer günlere göre daha riskli hale getirmektedir. Literatürle uyumlu şekilde vadeli işlem piyasalarında pazartesi günü negatif getiriler elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan modelden elde edilen sonuçlara göre, salı gününde de bu negatif hava devam etmesine rağmen sonuçlar anlamsız çıkmıştır. Haftanın ortası ve sonunda ise getiriler pozitif yönde olmuştur.

KAYNAKÇA

- Allais, M. (1953). Le Comportement de l'Homme Rationnel devant le Risque, Critique des Postulats et Axiomes de l'Ecole Americaine, *Econometrica*, 21, 503-546.
- Atakan, T. (2008). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Haftanın Günü Etkisi ve Ocak ayı Anomalilerinin ARCH-GARCH Modelleri ile Test Edilmesi, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37(2), 98-110.
- Aybar, C.B. (1993), Day of the Week Anomaly: A Contrary Evidence from Istanbul Stock Exchange. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, 22(1), 157-168.
- Basher, Syed A. and Perry Sadorsky, P., (2006). Day-of-the-week Effects in Emerging Stock Markets. *Applied Economics Letters*, 13, 621-628.
- Brooks, C. and G. Persaud. (2001). Seasonality in Southeast Asian Stock Markets: Some New Evidence on Day of the Week Effects. *Applied Economic Letters*, 8, 155-158.
- Brown, P., D. Keim, A. Kleidon and T. Marsh. (1983). New Evidence on the Nature of Size-related Anomalies in Stock Prices. *Journal of Financial Economics*, 12, 33-56.
- Büyükalvarcı, A. (2010). Ekonomik Krizler ve İMKB'de Haftanın Günü Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45, 108-126.
- Chang, E., J. Pinegar and R. Ravichandran. (1993). International Evidence on the Robustness of the Day of the Week Effect. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 28, 497-513.
- Cooper, Michael J., McConnell, John J. and Ovtchinnikov, Alexei V. (2006). The Other January Effect. *Journal of Financial Economics*, 82(2), 315-341.
- Cross, F. (1973). The Behavior of Stock Prices on Fridays and Mondays. *Financial Analysts Journal*, November-December, 67-69.

- Demirer, R. and Karan, Mehmet B. (2002). An Investigation of the Day of the Week Effect On Stock Returns in Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, 6(38), 47-77.
- Dubois, M. and Louvet, P. (1996). The Day of the Week Effect: The International Evidence. *Journal of Banking and Finance*, 20, 1463-1485.
- Dyl, E. (1977). Capital Gains Taxation and Year-end Stock Market Behavior. *Journal of Finance*, 32, 165-175.
- Edwards, W. (1954). The theory of decision making. *Psychological Bulletin*, 41, 380-417.
- Engle, Robert F. 1982. Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of U.K. Inflation, *Econometrica*, 50, 987- 1008.
- Fama, E.F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. *Journal of Finance*, 25, 338-417.
- French, K.R. (1980). Stock Returns and The Weekend Effect. *Journal of Financial Economics*, 8(1), 55-70.
- Gümüş, Fatih B. ve Durmuşkaya, S. (2015), Vadeli İşlem Piyasalarında Haftanın Günleri Etkisi ve Tatil Anomalisinin Tespiti Üzerine Bir Analiz. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 43-52.
- Gültekin, Mustafa N. and Gültekin, N. B. (1983). Stock Market Seasonality: International Evidence. *Journal of Financial Economics*, 12(4), 469-481.
- Hui, T. (2005). Day of the Week Effects in US and Asia-Pacific Stock Markets During the Asian Financial Crisis: a Non-parametric Approach. *The International Journal of Management Science*, 33, 277-282.
- Jaffe, J. and Westerfield, R. (1985), The Weekend Effect in Stock Returns: the International Evidence. *Journal of Finance*, 41, 433-454.
- Kahneman, D. and Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*, 47 (2), 263-291.
- Kamara, A. (1997). New Evidence on the Monday Seasonal in Stock Returns. *Journal of Business*, 70, 63-84.
- Kohers, G., N. Kohers, V. Pandey and Kohers, T. (2004). The Disappearing Day of the Week Effect in the World's Largest Equity Markets. *Applied Economic Letters*, 11, 167-171.
- Konak F. ve Kendirli, S. (2014). Yılın Ayları Etkisi'nin Borsa İstanbul 100 Endeksi'nde Garch (1,1) Modeli İle Test Edilmesi. *KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 137-146.
- Lakonishok, J. and Smidt S. (1988). Are Seasonal Anomalies Real? A Ninety-Year Perspective. *Review of Financial Studies*, 1, 403-425.
- Leontitsis A. and Costas, S. (2006). Calendar Corrected Chaotic Forecast of Financial Time Series. *International Journal Of Business*, 11(4), 367– 374.
- Lyroudi, K. and Subeniotis D. (2002). Market Anomalies In The A.S.E.: The Day of The Week Effect. *SSRN Electronic Library ID-314394*.

- Maberly, E. and Waggoner, D. (2000). Closing the Question on the Continuation of the Turn of the Month Effects: Evidence from the S&P 500 Index Future Contracts. *Federal Reserve Bank of Atlanta*.
- Mackinnon, J. G. (1991). Critical Values For Cointegration Tests in Long-Run Economic Relationships. *New York Oxford University Press*, 266-276
- McConnell, J.J. and Xu, W. (2008). Equity Returns at the Turn of the Month, *Financial Analyst Journal*. 64 (2), 49-62.
- Reinganum, M. (1983). The Anomalous Stock Market Behavior of Small Firms in January: Empirical Tests for Tax- Loss Effects. *Journal of Financial Economics*, 12, 89-104.
- Rozeff, M. S. and Kinney, W. R. (1976). Capital Market Seasonality: The Case of Stock Returns. *Journal of Financial Economics*, 3, 379-402.
- Schwert, G. (2001). Anomalies and Market Efficiency, in G. Constantinides et al., *Handbook of the Economics of Finance*, North Holland, Amsterdam.
- Simon, H. (1956). Rational Choice and the Structure of the Environment. *Psychological Review*, 63(2), 129-138.
- Smirlock, M. and Starks, L. (1986). Day of the Week and Intraday Effects in Stock Returns. *Journal of Financial Economics* 17, 197-210.
- Solnik, B. and Bousquet, L. (1990). Day of the Week Effect on Paris Bourse. *Journal of Banking and Finance*, 14(2-3), 461- 468.
- Steely, J. (2001). A Note on Information Seasonality and the Disappearance of the Weekend Effect in UK Stock Market. *Journal of Banking and Finance*, 25, 1941-1956.
- Sullivan, R., Timmermann, A. and White, H. (2001). Dangers of Data Mining: The Case of Calendar Effects in Stock Returns. *Journal of Econometrics*, 105, 249-286.
- Tunçel, Ahmet, K. (2012). İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Yıllık Ayı Etkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 19, ss. 1-30.

TÜRKİYE’DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİME İLİŞKİN POLİTİKA VE FİNANSMAN UYGULAMALARI ¹

Arş. Gör. Emine SAKLAN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
eminesaklan@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Aysun ERGİNER
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
aysunerginer@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada, Türkiye’de okul öncesi eğitimin finans kaynakları hakkında okul yöneticisi, öğretmen (okul öncesi eğitim öğretmeni) ve veli görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Nitel olarak desenlenen araştırmanın katılımcılarını 2010–2011 eğitim-öğretim yılında Amasya ili merkez, Göynücek, Suluova, Merzifon ve Taşova ilçeleri resmi ilköğretim okulları ile bağımsız anaokullarında görev yapmakta olan 55 yönetici, 88 öğretmen ve 99 veli olmak üzere toplam 242 kişi oluşturmuştur. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmış, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları ekonomik yetersizlikler, okul öncesi eğitimin önemsenmemesi gibi nedenlerle kamu bütçesinden okul öncesi eğitime ayrılan kaynakların yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu, okul öncesi eğitimin finansmanının devlet tarafından karşılanması gerektiğini; bir kısmı özel kişi, kurum ve kuruluşların da destek olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Genel bütçeden okul öncesi eğitime ayrılan payın arttırılması, aidat uygulamasının kaldırılması, fiziki altyapı ve öğretmen eksikliği sorunlarının giderilmesi araştırmada sunulan önerilerden bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Okul Öncesi Eğitimin Finans Kaynakları, Eğitim Finansmanı

POLICY AND FINANCE IMPLEMENTATION FOR PRE-SCHOOL EDUCATION IN TURKEY

ABSTRACT

In this study, school administrators, teachers (pre-school teacher) and parents’ views on financing of education are aimed to determine. The participants of this qualitative research are in total 242 people 55 of whom are school administrators, 99 of whom are parents and 88 of whom are teachers; who are on duty in public primary schools and public independent kindergartens in Amasya city centre and in Goynucek, Suluova, Merzifon and Tasova districts in 2010-2011 education year. In this study, data were collected with a semi-structured interview method; content analysis method was used to analyze the data. The participants

¹Bu araştırma, Arş. Gör. Emine SAKLAN’ın Yrd. Doç. Dr. Aysun ERGİNER danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

have expressed that resources allocated for pre-school education are not enough because of sufficient and financial shortcomings. Most of the participants have expressed that financing of pre-school education must be provided by the state and some individuals, institutions and organizations must support it. Some of the submitted research proposals are; increasing the share of pre-school education in the central government budget, termination of fees, elimination the physical infrastructure and lack of teacher.

Keywords: Pre-School Education, Financial Resources of Pre-School Education, Education Financing

1.GİRİŞ

Eğitim, içeriğinde barındırdığı anlam itibariyle devletin sunması gereken kamusal bir hizmettir. Türkiye’de eğitim büyük ölçüde kamu finansmanına dayanmasına karşın, uygulamada çeşitli sıkıntıların olduğu dikkat çekmektedir. Eğitime olan taleple orantılı olarak, eğitim kurumlarına yeterince parasal kaynak aktarılmaması, Kurul’un (2012) da vurguladığı gibi kamu kaynaklarının eğitim harcamaları için yetmemesi, önemli bir finansman sorununu beraberinde getirmektedir. Eğitimde parasal güçlüklerle karşılaşılmasının altında, eğitim için ayrılan payın yeterli gelmemesi yatmaktadır (Kurul, 2012). Oysaki Türkiye’de kalkınma planlarında eğitim ve sağlık öncelikli kesimler olarak belirtilmekte iken; herhangi bir ekonomik sıkıntıda ilk olarak eğitim harcamalarının sınırlandırıldığı gözlenmektedir (Karakütük, 2006). Karakütük’e göre (2003) ülkenin parasal kaynaklarının ne kadarının eğitime ayrılacağı ve ayrılan parasal kaynakların öğretim tür ve düzeylerine, illere ve okullara nasıl dağıtılacağı konuları üzerinde dikkatlice düşünülmelidir.

Dünyada ve Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dönemde eğitim harcamalarının eğitim hizmetinden yararlananlar tarafından karşılanması, bu hizmetlerin özel kuruluşlarca da sunulmaya ağırlık verilmesi ve bu kuruluşlara devlet tarafından çeşitli teşvikler verilmesi uygulamaları sıkça görülmektedir (Karakütük, 2006). Kamusal bir hizmet olan eğitim hizmetlerinin 1980 sonrası bu özelliğini yitirmeye başladığı söylenebilir (Gök, 2004: 101). Buna paralel olarak Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, devletin özelleştirmeler yoluyla üretim alanından çekilmesine ve rekabetçi piyasa düzeninin uygulanmasına ağırlık verileceğine vurgu yapılmıştır (DPT, 2000: 26). Özelleştirme uygulamalarının sürdürüleceği ve genişletileceği ifadeleri Dokuzuncu ve Onuncu Kalkınma Planları’nda da yer bulmaktadır (DPT, 2006; KB, 2013). Sözü edilen uygulamaların okullara yansması, okul yöneticilerinin özel finansman kaynakları arayışına yöneltilmesi olarak karşılık bulmaktadır. Kamuca finanse edilmesi gereken eğitimin, özel finansman kaynaklarına muhtaç duruma getirilmesinin eğitimde eşitliğe zarar verdiği düşünülmektedir.

Anayasa ve ilgili yasa, yönetmelikler, kalkınma planları ve milli eğitim şûraları eğitimde finansman politikalarının temel dayanak noktalarını oluşturmaktadır. Bugüne kadar eğitim finansmanı politikalarına yol gösteren politikalarda yer alan finansman kaynakları başta devlet gelirlerinin, il özel idare bütçeleri yıllık gelirlerinin, belediye gelirlerinin, yıllık köy bütçeleri gelirlerinin belli bir en az oranı, katkı payları ve harçlar krediler, vergiler vb. şeklinde sıralanabilir. Ayrıca 05.01.1961 tarih ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasası'nda, 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası'nda, 05.06.1986 tarih ve 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yasası'nda çeşitli finansal hükümler yer almaktadır (Kurul, 2012).

Kavak, Ekinci ve Gökçe (1997: 97), ilköğretim okullarının kaynak arayışları konulu araştırmalarında devlet bütçesinden ilköğretime ayrılan kaynağın 1985-1995 yılları arasında bir düşüş eğilimi gösterdiğini belirtmişlerdir. Yolcu'nun (2005) araştırmasında da ilköğretim okullarının devlet bütçesi dışında 60 farklı gelir kaynağına sahip oldukları ve bu kaynakların sayısında, okulların sosyo-ekonomik düzeyleri bakımından farklılaşma gösterdikleri belirtilmiştir. Benzer şekilde Yamaç (2010), ilköğretim okullarının 30 farklı bütçe dışı gelir kaynağına sahip oldukları bulgusuna ulaşmıştır. Alpay (2011) ise çalışmasında okul yöneticilerinin, içinde buldukları eğitimin finansman sistemini eleştirdikleri ve devletin yeterli kaynak ayırmadığı düşüncesinde olduklarını belirtmiştir.

Eğitim hizmetinin bütçe dışı olmak üzere farklı adlar altında fiyatlandırılması, eğitim hakkını engelleyen ve eğitimde eşitliği zedeleyen bir uygulamadır. 6287 sayılı 'İlköğretim ve Eğitim Yasası ile Bazı Yasalarda Değişiklik Yapılmasına Dair Yasa (30.03.2012)' ile 1739 sayılı yasa da yer alan ilköğretimin kız ve erkek bütün çocuklar için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu ifadesi kaldırılmıştır (Kurul, 2012; MEB, 2012a; MEB, 1973). Bu değişiklik ile ilköğretimin bir kamu hizmeti olduğu gerçeğinin görünmez kılınmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

Eğitime ayrılan maddi kaynakların değerlendirilmesinde eğitim harcamalarının GSYH içindeki payı ile toplam kamu harcamaları içindeki payı önemli göstergelerden biri sayılmaktadır. Tablo 1'de 1997-2015 yılları arasında GSYH ile Konsolide Bütçenin Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçesine ilişkin oranları verilmiştir.

Tablo 1. 1997-2016 yılları arası GSYH ve Konsolide Bütçe'nin MEB Bütçesi'ne Oranları

Yıllar	GSYH	Konsolide Bütçe	MEB Bütçesi	GSYH'ye Oranı (%)	Konsolide Bütçeye Oranı (%)
1997	29.393.262.000	6.361.685.500	510.063.600	1,74	8,02
1998	70.203.147.000	14.789.475.000	1.243.108.000	1,77	8,41
1999	104.595.916.000	27.266.600.000	2.131.808.500	2,04	7,82

2000	166.658.021.000	46.827.436.000	3.350.330.000	2,01	7,15
2001	240.224.083.000	48.519.490.000	4.046.305.625	1,68	8,34
2002	350.476.089.000	98.131.000.000	7.460.991.000	2,13	7,60
2003	454.780.659.000	147.230.170.000	10.179.997.000	2,24	6,91
2004	559.033.026.000	150.658.129.000	12.366.236.276	2,21	8,21
2005	648.931.712.000	156.088.874.910	14.835.422.184	2,29	9,50
Yıllar	GSYH	Merkezi Yönetim Bütçesi	MEB Bütçesi	GSYH'ye Oranı (%)	Merkezi Yönetim Bütçesine Oranı (%)
2006	758.390.785.000	174.958.100.699	16.568.145.500	2,18	9,47
2007	843.178.421.000	204.988.545.572	21.355.634.000	2,53	10,42
2008	950.534.251.000	222.553.216.800	22.915.565.000	2,41	10,30
2009	952.558.579.000	262.217.866.000	27.446.778.095	2,88	10,47
2010	1.098.799.348.000	286.981.303.810	28.237.412.000	2,57	9,84
2011	1.298.062.004.000	312.572.607.330	34.112.163.000	2,63	10,91
2012	1.434.712.000.000	350.898.317.817	39.169.379.190	2,76	11,16
2013	1.571.000.000.000	404.045.669.000	47.496.378.650	3,03	11,76
2014	1.719.000.000.000	434.995.765.000	55.704.817.610	3,19	12,81
2015*	1.945.000.000.000	472.943.000.000	62.000.248.000	3,16	13,11
2016	2.207.000.000.000	570.507.000.000	76.354.306.000	3,46	13,38

Kaynak: MEB, (2012b); MEB (2013b); MEB (2014); *2014 ve 2015 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Yasası Tasarısı ve Bağlı Cetveller; MEB (2015).

Tablo 1. incelendiğinde son yıllarda eğitime bütçeden ayrılan payın rakamsal anlamda arttığı ancak oransal olarak fazla bir değişikliğe uğramadığı anlaşılmaktadır. Eğitim-Sen tarafından hazırlanan raporda özellikle 1990 sonrası ekonomik krizlerin yaşanmasının eğitim hizmetlerine yansımakta olduğu ve bu sorunlardan çıkış yolu olarak eğitimin ticarileştirilmesi, özelleştirilmesi, eğitim harcamalarının bir kısmının öğrenci ve veliler tarafından karşılanması şeklinde sonuçlanmakta olduğunu ifade etmiştir (2009-2010 Eğitim-Öğretim Yılı Başında Eğitimin Durumu, Eğitim-Sen Raporu). Türkiye’de GSYH’den MEB bütçesine ayrılan oran 3,46 olurken; Avustralya’da 6,1; Avusturya’da 5,8; Belçika’da 6,6; Kanada’da 6,6; Şili’de 6,4; Danimarka’da 8,0; Finlandiya’da 6,5; Fransa’da 6,3; İzlanda’da 7,7; İsrail’de 7,4; Japonya’da 5,1; Kore’de 7,6; Hollanda’da 6,3; Portekiz’de 5,8; Polonya’da 5,8’dir (OECD, 2013). Belirtilen oranlar Türkiye’nin diğer birçok ülkeye göre eğitime çok daha az pay ayırdığının kanıtı sayılabilir. UNICEF (2013), kamu kesimi eğitim harcamalarının son yıllarda reel olarak arttığını, ancak bu harcamaların GSYH içindeki payının % 3-4 gibi sınırlı bir düzeyde kaldığını bildirmiştir. OECD ortalamasının % 6,3 (OECD, 2013) ve UNESCO’nun geliştirmekte olan ülkelere yaptığı tavsiyenin % 6 civarında olduğu düşünülürse, Türkiye’nin eğitim harcaması için öngördüğü % 3,46’lık (2016) oranın düşük olduğu söylenebilir.

Eğitime bütçeden ayrılan payın yanı sıra MEB bütçesi içerisindeki yatırım oranlarının incelenmesi de yararlı bir öngörü sağlayabilmektedir. Ancak Tablo 2’de de görüleceği gibi 2002-2015 yılları arasındaki MEB bütçesinden yatırım giderlerine ayrılan payların azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2. 1997-2016 Yılları Arası Konsolide Bütçe Yatırımlarından MEB Yatırımlarına Ayrılan Pay

Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırım Ödeneği (TL)	MEB Yatırım Ödeneği (TL)	Konsolide Bütçe
			Yatırımlarından MEB Yatırımlarına Ayrılan Pay (%)
1997	524.600.000	76.884.950	14,66
1998	999.975.000	373.262.000	37,33
1999	1.410.000.000	408.341.000	28,96
2000	2.352.000.000	666.782.000	28,35
2001	3.500.000.000	779.855.000	22,28
2002	5.736.000.000	1.281.690.000	22,34
2003	8.998.500.000	1.479.050.000	16,44
2004	7.368.361.000	1.244.150.000	16,89
2005	10.143.886.000	1.230.306.000	12,13
Yıllar	Merkezi Yönetim bütçe yatırım ödeneği (TL)	MEB Yatırım Ödeneği (TL)	Konsolide Bütçe
			Yatırımlarından MEB Yatırımlarına Ayrılan Pay (%)
2006	9.639.582.000	1.241.498.000	12,88
2007	15.751.330.100	1.595.600.000	10,13
2008	13.859.449.800	1.409.424.000	10,17
2009	19.471.760.000	1.923.566.000	9,88
2010	22.353.693.200	1.802.127.000	8,06
2011	25.998.805.000	1.995.625.000	7,68
2012	32.156.394.000	2.600.000.000	8,09
2013	38.591.886.000	3.955.000.000	9,76
2014	36.400.961.000	5.192.300.000	14,26
2015*	40.454.052.000	5 494 000 000	13,58
2016	51.310.852.000	6 284 628 000	12,00

Kaynak: MEB (2013b); MEB (2014); * 2014 Yılı Bütçe Sunuşu TBMM Genel Kurulu.

Tablo 2’deki MEB bütçesi içinde yatırım bütçesi ile ilgili veriler incelendiğinde, 1998 yılından itibaren konsolide bütçe yatırımlarından MEB yatırımlarına ayrılan payın keskin bir şekilde düşüş yaşadığı; 2014 yılında ise biraz arttığı; 2015 ve 2016 yıllarında bir miktar düşüş gösterdiği görülmektedir. MEB’in son yıllardaki kamu yatırımlarında görülen azalmayı “Eğitime %100 Destek Kampanyası”, Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi, İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası), TT (Türk Telekom), TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) vb. kuruluşların düzenlediği

toplumsal kampanyalar, sosyal sorumluluk projeleri ve gönüllü bağışlar şeklinde telafi etme eğiliminde olduğu söylenebilir (TÜSİAD, 2010). Adem (1993), eğitime yeterince ödenek ayrılmamasının verilen eğitimin niteliğini de olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiş ve eğitim bunalımı yaşanacağını belirtmiştir. Ona göre Türkiye'nin eğitime ayırdığı parasal kaynaklar eğitimin giderek artan işlevlerine paralel bir evrim göstermemektedir (Adem, 1993).

Okul öncesi eğitim Türkiye'de özel kişi kurum ve kuruluşlar ve aileler gibi bütçe dışı kaynaklardan yapılan harcamaların yoğunlukta yaşandığı bir öğretim düzeyi olması özelliği ile öne çıkmaktadır. Bu anlamda MEB bütçesinden okul öncesi eğitime ayrılan kaynakların incelenmesi yararlı görülmektedir. Tablo 3'te MEB bütçesinden okul öncesi eğitime ayrılan kaynaklar yer almaktadır.

Tablo 3. MEB Bütçesinden Okul Öncesi Eğitime Ayrılan Kaynaklar

Yıllar	MEB Bütçesinden Okul Öncesi Eğitime Ayrılan Kaynaklar (TL.)
2001–2002	22.000.000
2002–2003	41.017.500
2003–2004	130.059.450
2004–2005	124.648.500
2005–2006	165.798.100
2006–2007	230.066.000
2007–2008	263.597.390
2008–2009	344.083.000
2009–2010	266.158.600
2010–2011	466.238.000
2011–2012	594.817.950
2012–2013	587.092.500
2013–2014	8.580.000.700
2014–2015	9.644.798.504

Kaynak: MEB, 2010. 2010 yılı Bütçe raporu, BUMKO, 2015, MEB (2015).

Tablo 3. incelendiğinde MEB bütçesinden okul öncesi eğitime ayrılan kaynaklarda genel bir artış olduğu görülmektedir. 2010–2011 öğretim yılı bir önceki yıla göre neredeyse 2 kat artmış; özellikle son iki yılda yaklaşık % 30'luk bir artış kaydedilmiştir. 2014 ve 2015 yıllarındaki kaynak artışı okul öncesi eğitim için olumlu bir gelişme olarak görülmeli ve bu denli kaynak ayrılmasının uygulamada var olan sıkıntıları gidereceği düşünülmelidir. Okul öncesi eğitime ayrılan kaynağın artması olumlu bir gelişme olarak görülebilir ancak okul, öğrenci ve öğretmen sayısının artışına paralel bir kaynak ayrımının olmadığı düşünülmektedir. Türkiye'de okulöncesi eğitime ayrılan kamu kaynaklarının GSYH'nin % 0,1'ine denk geldiği tahmin edilmektedir. OECD ülkelerinde ortalama % 0,4 olan bu oran

için Dünya Bankası'nın Türkiye'ye önerisi % 0,23'tür (ERG, 2013). Ayrıca MEB 2014-2015 eğitim-öğretim yılından başlayarak tüm özel okulları kapsayacak eğitim ve öğretim desteği uygulaması başlatmış ve bu uygulama için 528,6 milyon TL ayrılmıştır. Bu durum güncel politika ve uygulamaların özel okullar yönüne döndüğünü, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen çocuklar için ise bir ayrımcılık yaratabileceğini düşündürmektedir (ERG, 2015).

Eğitimde finansman sorunu, eğitimin toplumun her kesimine sunulmasında güçlük yaşanmasına neden olmakta, eğitim kurumları bir anlamda kendi başlarının çaresine bakmaya itilmekte ve kurumlar devlet bütçesi dışında yeni kaynak arayışlarına yönelmektedir. Bu durum ailelerin eğitim hizmetinden yararlanmak için finansmana katılmalarıyla sonuçlanmaktadır. Ailelerin eğitim hizmetinin finansmanına katılması, eğitimde eşitliği zedeleyen bir olgu olarak görülmektedir (Ünal, 2005). Kamu harcamalarındaki kesintiler ve kamu sektörünün özelleştirilmesi uygulamaları, eğitim alanında ilk kez "kendi okulunu kendin yap" kampanyalarıyla başlatılmış, 1990 yılından itibaren de küresel aktörler tarafından bu yapılanma sistemli hale getirilmeye çalışılmıştır (Sayılan, 2007).

Türkiye'de eğitimin maliyetine katılımın en fazla olduğu öğretim düzeyi okul öncesi eğitimidir. Okul öncesi eğitimin önemi her geçen gün artmakta ve yaygınlaştırılması hızla devam etmektedir. Bu durum aynı zamanda dünyada kadın istihdam olanaklarının görece düşük olduğu Türkiye'de kadınların istihdama daha fazla katılmalarının önünü açabilmekte; ayrıca çocukların bakım yükünün büyük bir bölümünü tek başlarına üstlenen kadınlar için de bir kolaylık sağlayabilmektedir. Ancak halen okul öncesi eğitimde yeterli okullaşma seviyesine ulaşamaması hem çocuklar hem de aileleri açısından kısıtlayıcı etkiler göstermektedir (Candaş, Buğra, Yılmaz, Günseli ve Çakar, 2010; Dabakoğlu, 2004; Erdem, 1996; Kantarcıoğlu, 1992). Bu nedenler, okul öncesi eğitimde finansman sorununa daha detaylı yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Okul öncesi eğitim, ilköğretim çağına gelmemiş, 0-6 yaş arası çocukların eğitimini kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır (MEB, 2004). 6287 sayılı yasa ile beraber 37-66 ay arasındaki çocukların anaokulunda veya uygulama sınıflarında, 48-66 ay arasındaki çocukların ise anasınıflarında eğitim almalarının sağlanacağı belirtilmiştir (MEB, 2012a).

Milli Eğitim Temel Yasası'nın 7. ve 8. maddelerinde her vatandaşın öğrenim görme hakkı olduğu (Resmi Gazete, 1973) ve 1982 Anayasası'nın 42. maddesinde ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu belirtilmektedir (T.C. Anayasası, 1982). Ancak velilerden çeşitli adlar altında para ve malzeme talep edilmesi, MEB'in eğitim-öğretim yılı başlarında bu uygulamanın yapılmayacağı söylemleri karşısında çelişkili bir durum yaratmaktadır. MEB'in okul öncesi

eğitimi g¼çlendirme projeleriyle birlikte okul ¼ncesi eğitimden yararlanamayan 3-5 yaş arası ¼ocukların da okul ¼ncesi eğitime kazandırılması ve kadınların ¼alıřma hayatına katılımının kolaylaştırılması ama¼lanmaktadır. Ancak eğitimin ilk ve en temel kademesi olan okul ¼ncesi eğitimde, ailelerin finansman sorunuyla karşı karşıya bırakılması sosyal devlet algısını zedeleyen bir durumdur.

ERG ve A¼EV (2013) tarafından yayınlanan ‘‘Erken ¼ocukluk Eğitimi ve ‘‘4+4+4 D¼zenlemesi’’ adlı raporda kamuya ait okul ¼ncesi eğitim kurumlarında ailelerden 20 TL ile 200 TL arasında değişen katkı payları alındığı ve bu oranın ¼zellikle yoksul aileleri i¼in zorlayıcı olduğu; okul ¼ncesi eğitime en ¼ok bu ailelerin ¼ocuklarının ihtiyaçı olduğu ifade edilmiştir. T¼rkiye Avrupa ¼lkeleri arasında okul ¼ncesi eğitimin paralı olduğu tek ¼lkedir. T¼rkiye’de okul ¼ncesi eğitime GSYH’nin % 0.1’i kadar kamu kaynağı ayırmaktadır ve bu oran OECD ¼lkelerinde ortalama % 0.4 d¼zeyindedir (ERG ve A¼EV, 2013). 2016 verilerine g¼re d¼rt kişilik bir aile i¼in a¼lık sınırı 1.447 TL; yoksulluk sınırı ise 4.714 TL’dir ve bu durumda okul ¼ncesi eğitim i¼in ¼denen miktar oldukça y¼ksek kalmaktadır (ERG ve A¼EV, 2013; T¼RK-İş, 2016).

T¼rkiye’de okul ¼ncesi eğitim t¼m kalkınma planlarında yer almakla birlikte, Beşinci Kalkınma Planı’nın bu konuda ¼ne ¼ıktığı s¼ylenebilir. Beşinci Plan d¼neminde toplam eğitim yatırımlarının % 6,1’i okul ¼ncesi eğitim i¼in ayrılmıştır (DPT, 1984). 2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı’nda, okul ¼ncesi eğitimin imkanları kısıtlı hane ve b¼lgelerin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir (KB, 2013). MEB’e bağlı ¼zel kurumlara ve ¼ocuk hizmetleri genel m¼d¼rl¼đ¼ne bağlı kreş ve bakımevlerine yapılan ¼zel ¼demeler, 2011 yılında GSYH’nin on binde d¼rd¼ d¼zeyindedir. Okul ¼ncesi eğitime devletin yeterli kaynağı ayırmaması ve gereken ¼abayı g¼stermemesi ailelerin birçoğunu ¼zel sekt¼re y¼nlendirmektedir. Sonu¼ olarak okul ¼ncesi eğitim eşitsizlik yaratan bir niteliğe b¼r¼nmektedir (ERG ve A¼EV, 2013).

T¼m Avrupa ¼lkeleri 3 yaşından b¼y¼k ¼ocuklara y¼nelik erken ¼ocukluk bakım ve eğitimini ya finanse etmekte ya da uygulamaya maddi destekte bulunmaktadır. ¼ođu durumda ise, maddi olarak destek, yerel bir y¼netimce sağlanmaktadır (devlet sekt¼r¼ i¼in yerel yetkililikler veya konseyler). Bazı ¼lkelerde (Bel¼ika, Almanya, Portekiz, Finlandiya, İřve¼ ve Norve¼); b¼t¼çe, merkezi seviyedeki y¼netimden okul ¼ncesi eğitim hizmetini sağlayanlara devredilmektedir. Maddi hizmetin, merkezi d¼zeyde sağlandığı ¼lkelerin bir ¼ođunda (Danimarka, Polonya, Slovenya, Slovakya, Birleşik Krallık), okul ¼ncesi eğitim i¼in hi¼bir aile katkısı gerekli değildir. Aile katkılarının sıklıkla, maddi desteğin sadece yerel seviyede sağlandığı sistemlerde gerekli olduğu g¼r¼lmektedir (Avrupa’da Erken ¼ocukluk Eğitimi ve Bakımı: Sosyal ve K¼lt¼rel Eşitsizliklerle İlgilenmek, EURODICE, 2009).

Okul öncesi eğitime finansman desteği kadar önemli olan bir başka konu ise, okul öncesi eğitimin tüm ülkeye ve çağ nüfusuna yaygınlaştırılmasıdır. Son yıllarda MEB'in çalışmaları sonucu okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilme çabalarıyla, 2013-2014 öğretim yılında tüm ülkede zorunlu eğitim kapsamına alınması öngörülmektedir. İlk olarak 17. Milli Eğitim Şûrası'nda okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 2006). Zorunlu okul öncesi eğitim uygulaması ise 2009-2010 eğitim-öğretim yılında yapılmış; bu kapsamda 32 il pilot uygulama kapsamına alınmıştır. Daha sonra uygulamaya 2010-2011 eğitim-öğretim yılında 25 il; 2011-2012 eğitim-öğretim yılında 14 ilin daha eklenmesi ile 71 ilde yaygınlaştırılmıştır (MEB, 2010). Fakat 30.3.2012 tarihli son değişiklikle birlikte okul öncesi eğitim, 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamı dışında bırakılmış; buna karşılık okul öncesi eğitimde 48-60 ay arası çocuklar için 2013 yılı sonuna kadar belirlenmiş olan % 100 okullaşma hedefinin devam edeceği belirtilmiştir (MEB, 2012a). Tablo 4.'te okul öncesi eğitimde 3-5 ve 4-5 yaş arası okullaşma oranları yer almaktadır.

Tablo 4. Okul Öncesi Eğitimde 3-5 ve 4-5 Yaş Arası Okullaşma Oranları (Net-Brüt)

Yıllar	Okullaşma Oranları (3-5 yaş brüt) (%)	Okullaşma Oranları (4-5 yaş net) (%)
1999–2000	5,0	-
2000–2001	5,4	-
2001–2002	6,0	-
2002–2003	6,6	-
2003–2004	8,0	-
2004–2005	10,3	-
2005–2006	13,4	-
2006–2007	16,0	-
2007–2008	17,7	-
2008–2009	22,5	-
2009–2010	26,92	38,55
2010–2011	29,85	43,10
2011–2012	30,87	44,04
2012–2013	30,93	37,36
2013–2014	28,03	37,46
2014–2015	37,12	41,57
2015–2016	38,61	42,96

Kaynak: MEB, (2008); MEB, (2013b); MEB, (2014), MEB (2015).

Tablo 4. incelendiğinde 1999 yılından 2015 yılına kadar okul öncesi eğitim okullaşma oranlarında bir artış söz konusudur. Ancak son beş yılda okullaşma oranı neredeyse değişmemiş, hatta 2013-2014 öğretim yılında bir düşüş gözlenmiştir. 2009–2010 yılından itibaren okullaşma oranlarında

görülen bir miktar artışın, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınıp tüm ülkeye yaygınlaştırma uygulaması sayesinde olduğu söylenebilir. 2014-15 eğitim-öğretim yılı itibarıyla, 4-5 yaş grubunda net okullaşma oranı % 42,96'ya ulaşmıştır. MEB 2015 Mali Yılı Performans Programı'na göre okul öncesi eğitimde net okullaşma oranının % 70'e çıkarılacağı; 48-66 ay çağ nüfusunun okullaşma oranının ise % 37,5'tan % 43'e yükseltileceği hedeflenmiştir. MEB'in bu düzeyde daha önceki hedefinin "4+4+4" düzenlemesi öncesinde % 70 olduğu düşünüldüğünde, yeni belirlenen hedefin % 43 olması okulöncesi eğitimin MEB için önceliğini yitirdiğine işaret etmektedir (ERG, 2015). Okul öncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alındığında ve diğer tüm öğretim düzeyleri gibi okul öncesi eğitime de eğitim hakkı bağlamında yaklaşıldığında okullaşma oranlarında artış görüleceği düşünülmektedir.

Eğitim, eğitilen ya da eğitim görenler açısından bakıldığında doğuştan sahip olunan bir haktır (Başaran, 1982: 11). Eğitimin temel bir insan hakkı olduğu, farklı yaklaşımlar ileri sürülerek de olsa yaygın olarak savunulmaktadır. Özsoy (2004: 73) eğitimin "vazgeçilmez" ve "devredilemez" olduğunu, bu nedenle de herkes için bir hak olduğunu belirterek, "yaşam hakkını nasıl büyük küçük demeden ve nasıl yaşadığına bakmadan herkese tanıyorsak, eğitim hakkını da herkese tanımak zorundayız. Çünkü eğitim görüp görmeme konusunda özgürce karar vermek de yine eğitim yoluyla geliştirilebilecek bir yeterlidir" ifadesini kullanmaktadır. Özsoy (2004) eğitim hakkını, evrensel, bölünemez ve öteki insan hakları ile karşılıklı ilişki içinde olan bir insan hakkı olarak değerlendirmektedir.

Günümüzde, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm eğitim tür ve düzeylerinde, örgün eğitimin finansmanı önemli bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Yalnızca örgün eğitim değil, yetiştirme olanaklarının sağlanmasında da finansman, en çok tartışılan konuların başında gelmektedir (Ünal, 1996: 303). Türkiye'de eğitim finansmanı ile ilgili darboğazın, gittikçe artan eğitim talebi karşısında kamu kaynaklarının yetersiz kalması, sistemin verimli çalıştırılmaması, devletin dış borçlarının artması nedeniyle bütçeden yeterli kaynağın ayrılamaması gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Önder vd., 1998: 204). Eğitim hizmetlerine olan talep artışı ve bu hizmetlerin giderek daha geniş kesimlere götürülme zorunluluğu, eğitim finansmanı kaynaklarının artırılmasını ve çeşitlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Bircan, 1993: 39). Karakütük'ün (1999: 101) belirttiği gibi; madde kaynaklarının miktarının gereksinimden az olması, eğitim sisteminin sunacağı hizmetlerin niteliğini düşürecektir. Bu nedenle eğitim talebinin karşılanması ve niteliğinin yükseltilmesi, genel bütçeden ayrılan paya bağlı olmakla birlikte, ayrılan pay ne kadar fazla olursa, birey ve toplumun eğitim talebi o denli daha fazla karşılanmış olacaktır. Türkiye'de okul öncesi eğitimin finansmanını konu edinen bu

araştırmanın amacı, okul öncesi eğitimin finans kaynakları hakkında okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerini belirleyebilmektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziki mekanlarının yeterliğine ilişkin katılımcı görüşleri nelerdir?
2. Okul öncesi eğitime yeterli kaynak ayrılmamasının nedenlerine ilişkin katılımcı görüşleri nelerdir?
3. Okul öncesi eğitim için özel kişi, kurum ve kuruluşlardan maddi destek alınması gereğine ilişkin katılımcı görüşleri nelerdir?
4. Okul öncesi eğitimde para toplanmasının eğitimde eşitlik üzerindeki etkisine ilişkin katılımcı görüşleri nelerdir?
5. Okul öncesi eğitim finansmanının kim/kimler tarafından karşılanması gerektiğine ilişkin katılımcı görüşleri nelerdir?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Deseni

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemiyle elde edilmiştir. Nitel araştırmalar çeşitli kavramların, problemlerin ve süreçlerin yorumlanması durumlarını içerir. Nitel çalışma kapsamında günlük hayatın çeşitli boyutlarının gözlenmesi, betimlenmesi ve analizinde kullanılan yöntemler arasındaki ilişkilerin araştırmacı tarafından yönetilmesi esastır (Miller ve Dingwall, 1997: 68). Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseniyle yürütülmüştür. Olgubilim deseni (fenomenoloji), farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim deseni, bize tümüyle yabancı olmayan ve tam olarak anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 72). Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak okul öncesi eğitimin finans kaynakları hakkında yapılan bu araştırmada, sürecin doğal ortamında ortaya konulması ve yöneticilerin, öğretmenlerin ve velilerin davranış ve beklentilerinin tam anlamıyla betimlenmesi, yorumlanması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmada görüşme yapmak üzere, amaçlı örnekleme (purposeful sampling) yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri tam anlamıyla nitel araştırma süreci içinde ortaya çıkmıştır. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasında olanak vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 107). Araştırmada ayrıca amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir (convenience sampling) durum örnekleme tekniği izlenmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme çoğu zaman araştırmacının diğer örnekleme tekniklerini kullanma olanağının bulunmadığı durumlarda kullanılır

(Yıldırım ve Şimşek, 2006: 113) ve kolaylıkla ulaşılabilen bireyler araştırmanın çalışma grubunu oluşturur (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012: 99). Araştırmada, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitime dahil edildiği iller arasından, ulaşılabılır olan Amasya ili seçilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarını, 2010–2011 eğitim-öğretim yılında Amasya il merkezi ile Göynücek, Suluova, Merzifon ve Taşova ilçeleri resmi ilköğretim okulları ve bağımsız anaokullarında görev yapmakta olan 55 okul yöneticisi, 88 öğretmen ve 99 veli olmak üzere toplam 242 kişi oluşturmaktadır. Hamamözü ve Gümüşhacıköy ilçeleri ulaşım zorluğu sebebiyle uygulama dışında bırakılmıştır. Araştırma ilinin Amasya olarak seçilmesinin nedeni, zorunlu eğitime dahil edilen ilk illerden biri olması ve okul öncesi eğitimde okullaşma oranının 2010 yılı başında % 86.56 (MEB, 2010) –diğer çevre illere göre görece daha yüksek– olmasıdır. Ayrıca çalışma yapılan yere yakınlık da belirtilen yerlerin araştırma kapsamına alınmasında etkili olmuştur.

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Okul Yöneticilerinin, Öğretmenlerin ve Velilerin Demografik Özellikleri

Okul Yöneticilerinin Demografik Özellikleri			
Değişkenler	Düzye	f	%
Cinsiyet	Kadın	5	9,09
	Erkek	50	90,91
Eğitim Düzeyi	İlkokul	–	–
	Ortaokul	–	–
	Lise	–	–
	Önlisans	14	25,45
	Lisans	39	70,91
	Yüksek Lisans	2	3,64
Mesleki Kıdem	1–15 yıl	18	32,73
	16–25 yıl	19	34,55
	26 yıl ve üstü	18	32,73
Yöneticilik Kıdemi	1–15 yıl	36	65,45
	16–20 yıl	16	29,09
	26 yıl ve üstü	3	5,45
Branş	Sınıf Öğretmeni	31	56,36
	Fen ve Teknoloji Öğretmeni	4	7,27
	Din Kül. ve Ah. Bil. Öğretmeni	4	7,27
	Türkçe Öğretmeni	3	5,45
	Matematik Öğretmeni	3	5,45
	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	3	5,45
	El Sanatları Öğretmeni	2	3,64
	Okul Öncesi Eğitim Öğretmeni	2	3,64
	Tarih Öğretmeni	1	1,82
	Coğrafya Öğretmeni	1	1,82

	Rehberlik Öğretmeni	1	1,82
Öğretmenlerin Demografik Özellikleri			
Değişkenler	Düzy	f	%
Cinsiyet	Kadın	87	98,86
	Erkek	1	1,13
Mesleki Kıdem	1–15 yıl	81	92,04
	16–25 yıl	4	4,54
	26 yıl ve üstü	3	3,40
Branş	Okul Ön. Eğ. Öğrt.	80	90,91
	Çocuk Gel. ve Eğ. Öğrt.	8	9,09
Velilerin Demografik Özellikleri			
Değişkenler	Düzy	f	%
Cinsiyet	Kadın	62	62,63
	Erkek	37	37,37
Yaş	20–34	67	67,68
	35–49	31	31,31
	50 ve üstü	1	1,01
Eğitim Düzeyi	İlkokul	20	20,20
	Ortaokul	13	13,13
	Lise	26	26,26
	Önlisans	10	10,10
	Lisans	29	29,29
	Yüksek Lisans	1	1,01
Gelir Düzeyi	0–1000 TL.	45	45,45
	1001–2000 TL.	42	42,42
	2001–3000 TL.	9	9,09
	3001 ve üstü	3	3,03
Meslek	Ev Hanımı	45	45,45
	Öğretmen	19	19,19
	Esnaf	9	9,09
	Devlet Memuru	6	6,06
	Asker	3	3,03
	İşçi	3	3,03
	Diğer	14	14,14

Tablo 5'e göre okul yöneticilerinin büyük çoğunluğunun erkek ve lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Mesleki kıdemleri 1–15 yıl, 16–25 yıl ve 26 yıl ve üstü olmak üzere hemen hemen eşit dağılım göstermiştir. Okul yöneticilerinin çoğunluğunun branşı Sınıf Öğretmenliğidir ve bunu sırasıyla Fen ve Teknoloji Öğretmenliği ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği izlemektedir. Öğretmenler ise büyük çoğunlukla kadınlardan oluşmakta olup, mesleki kıdemleri büyük çoğunlukla 1–15 yıldır ve çoğunlukla okul öncesi eğitim öğretmenlerinden oluşmaktadırlar. Velilerin ise büyük çoğunluğunun kadın olduğu, 20–34 yaşları arasında yer aldıkları

ve lisans mezunu oldukları anlaşılmaktadır. Velilerin yarısına yakınının gelir düzeyleri 0–1000 TL. ve 1001–2000 TL. şeklindeyken, az sayıda velinin 2001–3000 TL. ve 3001 ve üstü gelir düzeyine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Velilerin yarısına yakını mesleklerinin ev hanımı olduğunu belirtirken, bunu sırasıyla öğretmen, esnaf ve devlet memurluğu izlemektedir. Velilerin büyük çoğunluğunun 2000 TL. ve altı gelir düzeyine sahip olması Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Ocak 2016 tarihinde açıkladığı yoksulluk sınırı verilerine göre (4.714,00 TL), bir hayli altında kaldığını ve yoksul olarak nitelendirilebilecek düzeyde olduklarının bir göstergesidir (TÜİK, 2016). Hanehalkı kullanılabilir gelirin % 50'si dikkate alındığında, velilerin çoğunluğunun % 16,3'lük yoksulluk riski altında bulunan dilimde yer aldıkları söylenebilir (Can, 2013). Ayrıca açlık sınırı TÜİK tarafından 1.447,20 TL olarak belirlenmiş olup, velilerin % 45,45'inin açlık sınırına yakın bir gelire sahip olduğu düşünülebilir (TÜİK, 2016). Velilerin eğitim düzeyleri, gelir düzeyleri ve meslek grupları incelendiğinde Kuppaswamy'nin sosyoekonomik durumu saptamak için geliştirdiği skala ölçeğine göre, orta-alt ve orta sosyo-ekonomik sınıfta yer aldıkları anlaşılmaktadır (Mishra ve Singh, 2003).

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formu, farklı insanlardan aynı tür bilgilerin alınmasına olanak sağlar (Avcı, 2008). Görüşme formu hazırlanmadan önce, alanyazın taraması yapılmış, araştırmacılar tarafından görüşme formunda yer alacak sorular oluşturulmuştur. Görüşme formunun katılımcıların okul öncesi eğitimin finans kaynakları hakkında düşüncelerini ve sorunlarını saptama amacına uygunluğunu belirlemek için pilot uygulamaya başvurulmuştur. Araştırmanın pilot uygulaması 2009–2010 öğretim yılı bahar dönemi, Mayıs-Haziran ayları arasında Tokat ili resmi ilköğretim okulları ve bağımsız anaokullarında çalışan 10 okul yöneticisi, 20 öğretmen ve 15 veli üzerinde yapılmıştır. Pilot uygulamadan sonra alınan görüşler doğrultusunda, görüşme formlarında değişiklikler yapılmış ve geçerliğinin sağlanması için formlar uzman görüşlerine sunulmuştur. Alanla ilgili çalışmalar yapan 9 uzmana (3'ü öğretmen) okul yöneticileri, öğretmenler ve veliler için farklı hazırlanan görüşme soruları gönderilmiş ve onların görüşleri doğrultusunda görüşme formu düzeltilmiştir. Soruların anlaşılabilirliğine, algılanmasına, yanıt verilebilir olmasına bakılarak formlara son şekli verilmiştir. Araştırmada kullanılan örnek sorulardan bazıları şunlardır:

Okul öncesi eğitime ayrılan fiziki altyapı (okul, anasınıfı, oyun alanları, teknoloji sınıfları) sizce yeterli midir? Yeterli değilse ne yapılmalıdır?

Okul öncesi eğitim için özel kişi, kurum ve kuruluşlardan maddi destek alıyor musunuz? Eğer alıyorsanız lütfen yıllara göre bu destekleri belirtir misiniz?

Okul öncesi eğitim kurumlarının finansmanı sizce özel kişi, kurum ve kuruluşlardan mı sağlanmalıdır? Yani paralı mı olmalıdır?

Okul öncesi eğitimin paralı olmasının eğitimde eşitsizlik yaratıp yaratmadığı konusunda ne düşünüyorsunuz? Neden?

Sizce okul öncesi eğitimin finansmanı kim/kimler tarafından ve nasıl karşılanmalıdır?

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanabilmesi için uzman görüşlerinden sonra son şekli verilen ölçme aracı, Amasya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sunulmuş ve araştırma izni alınmıştır. Araştırma izni alındıktan sonra 14 Aralık-31 Aralık 2010 tarihleri arasında Amasya il merkezi ve Amasya ilçelerinden Göynücek, Suluova, Merzifon ve Taşova'da resmi ilköğretim okulları ve bağımsız anaokullarında görev yapmakta olan 55 okul yöneticisi, 88 öğretmen ve 99 veli ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sorularına verilen yanıtlar, cümle cümle görüşme formuna yazılı olarak aktarılmıştır. Yapılan her görüşmeden sonra, görüşme metni irdelenerek eksik yazılan yerler olup olmadığı gözden geçirilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri ve okul öncesi eğitimin finansmanı ile ilgili bilgilere; okul yöneticileri, öğretmenler ve veliler için ayrı formatlarda geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" ile ulaşılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde "içerik analizi" yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temanın saptanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227); verilerin tanımlanması, sınıflandırılması, kodlanması ve kategorileştirilmesi sürecidir (Hancock, 2002: 17). Bu araştırmada, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması iki araştırmacı tarafından aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir:

Öncelikle her bir görüşme formu okul yöneticileri için Y1, Y2...; öğretmenler için Ö1, Ö2... ve veliler için V1, V2... şeklinde kodlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorulara verilen yanıtlar araştırmacılar tarafından titizlikle irdelenmiş ve tümevarımcı bir yaklaşımla, önceden belirlenen bir kod içeriği olmadan, ifadelerin özüne bağlı kalınarak kodlamalar yapılmıştır. Kodlama yapılırken ifade sıklığının belirlenmesine dikkat edilmiştir. Kodlar bir araya getirilerek benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiş, birbirine benzer kodlar arasında ortak yönler bulunarak temalar oluşturulmuştur. Daha sonra, veriler tekrar gözden geçirilerek iki

araştırmacının oluşturduğu kodlar ve temalar karşılaştırılmış, uzman görüşüne başvurularak kodların ve temaların son hali belirlenerek okuyucunun anlayabileceği bir dille tanımlanmıştır. Nitel verinin belirli düzeyde sayılara indirgenmesi mümkün olduğundan, kodlara ve temalara ilişkin frekanslar hesaplanmıştır. Araştırmaya katılan okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerine ilişkin bulgular bir arada verilmiştir. Bulguların sunumunda katılımcıların bireysel olarak dile getirdiği ifadelerden bazıları verilmiştir. Elde edilen veriler neden-sonuç ilişkileri ile incelenerek birtakım yargılara ulaşılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 227-228).

3.BULGULAR

Aşağıda, araştırmaya katılan okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerine ilişkin bulgular bir arada yer almaktadır.

3.1.Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Fiziki Mekanlarının Yeterliğine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Yöneticilerin neredeyse tamamı okul öncesi eğitime ayrılan fiziki mekanların yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin de büyük çoğunluğu okul öncesi eğitime ayrılan fiziki mekanların yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Bir kısım öğretmenin fiziki mekanı yeterli görmesinin, görev yaptıkları okulda fiziki mekanın yeterli olması sebebiyle bu şekilde düşündükleri yorumunda bulunulabilir. Velilerden görüş belirtenlerin tamamı okul öncesi eğitime ayrılan fiziki mekanı yetersiz görmektedirler. Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziki mekanlarına ilişkin katılımcıların dile getirdikleri ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Amasya’da daha önce bu konu çözülmüştü zaten, ama hala eksikler var, ayrı bir bina lazım mesela, diğer ilköğretim öğrencilerinden ayrı olması lazım, oyuncakların daha fazla olması lazım, devletin okul öncesi eğitime daha fazla kaynak ayırması lazım.” (Y1); “Maalesef, özellikle oyun alanları yetersiz, oyun alanları çocuklara uygun olmalıdır, üst kademedeği öğrencilerin içinde okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar rahat oynayamıyorlar. Özellikle köy ve kasabalarda öğrencilerin imkanları çok daha kısıtlı.” (Y2); “Programa göre derslik lazım, içeride oyun alanları lazım, ayrı bölümler olmalı, müstakil binalar olmalı. Her okulun şartları eşit olmalı.” (Y8); “Yeterli değildir, öğrenciler dört duvar arasına sıkışıp oyun oynuyorlar, etkinlik yapmaya çalışıyorlar, daha fazla oyun alanları açılrsa çok güzel olur, belediye bu konuda çalışmalar yapmalı.” (Y20); “Yeterli değildir. Binalar yapılırken düşünülüyor, mutfak ile donanımlı olmalı. Okul bahçeleri, oyun alanları, planlanmadan yapılıyor.” (Y38)

Yöneticilerden bazıları görev yaptıkları okulları ele aldıklarında oyun alanlarının ve teknoloji sınıflarının yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak sözü edilen yöneticiler bile sözlerinin sonuna kırsal kesimlerde

anasınıflarının yeterli fiziki mekanlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Bununla ilgili bir yönetici şu şekilde görüş belirtmiştir.

“Biz merkez okul olduğumuz için oyun alanları kendi adıma konuşursam yeterlidir. Ama yine de eksiklerimiz yok değil. Kırsal kesimde ihtiyaçlar çok daha fazla olabilmektedir. Özellikle MEB’in özel kişi ve kuruluşlarla beraber, okul öncesi eğitime yönelik destekleri olması gerekmektedir.” (Y34)

3.2.Okul Öncesi Eğitime Yeterli Kaynak Ayrılmamasının Nedenlerine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Okul öncesi eğitime yeterli kaynak ayrılmadığını düşünen okul yöneticilerinin bir kısmı ekonomik yetersizliği ve altyapı sorununu sebep gösterirken, bazıları okul öncesi eğitimin önemsenmediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler sırasıyla okul öncesi eğitimin önemsenmemesi, diğer öğretim tür ve düzeylerine ayrılan kaynakların azalmaması için ve fiziki mekan ve niceliksel anlamda öğretmen yetersizliğine vurgu yapmışlardır. Okul öncesi eğitime kaynak ayrılması noktasında yöneticilerin dile getirdikleri ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Devletin gücü ile alakalı, devlet her okula öğrenci başına 10 TL verebilir okulun büyüklüğüne bağlı olarak, kitaplar bedava ama diğer ihtiyaçlar o kadar çok ki, bütçemiz 8000 falan, boya parasını bile zorla alıyoruz. Önem vermedikleri için diyemem ama devletin gücü şu anda müsait değil.” (Y1); “Her ne kadar ekonomik yetersizlikler gibi düşünsem de kaynakların farklı amaçlar için ve yanlış yerlerde kullanıldığını düşünüyorum.” (Y11); “Devletin ekonomisi düzelse okul öncesi eğitime ayrılan kaynakların da artacağına inanıyorum.” (Y23); “Eğer okul öncesi eğitimin yeteri kadar fiziki mekanı, personeli olsa, devlet ister istemez kaynak ayırmak durumunda kalacaktır.” (Y43); “Eğitime belki önem veriyor olabilirler ama okul öncesine o kadar önem vermiyorlar, nasılsa ihtiyaçları veliler karşılıyor şeklinde düşünüyor olabilirler.” (Y3)

Okul yöneticileri devletin okul öncesi eğitime yeteri kadar kaynak ayırmamasının sebebi olarak her ne kadar çeşitli nedenler ileri sürseler de, aslında eğitimin kamuya olan finansman yükünü azaltmak, eğitimde özel kesimi daha etkin kılmak düşüncesinden hareket ettikleri söylenebilir. Türkiye’de kamu eğitimi finansman yapısındaki artan bu eğilim, eğitim kurumlarına kamusal kaynaklar dışında özel kişi kurum ve kuruluşların kaynaklarına başvurma yoluna gidilmesine sebep olmaktadır. Bu durum başta yöneticiler olmak üzere, öğretmenler ve velileri zor duruma düşürmekte ve yönetimle veliyi karşı karşıya getirebilmektedir.

Öğretmenlerin çoğunluğu, eğitime önem verilmediği için okul öncesi eğitime yeterli kaynak ayrılmadığını düşünmektedirler. Bunu düşünen öğretmenlerin okul öncesi eğitime yönelik devlet desteğini arkalarında göremedikleri söylenebilir. “Diğer öğretim tür ve düzeylerine ayrılan

kaynakların azalmaması için okul öncesi eğitime yeterli kaynak ayrılmamaktadır” görüşüne katılanlar, eğitime ayrılan payın yıllardır okul öncesi eğitim dışındaki kurumlara paylaştırıldığı ve bu paydan okul öncesi eğitime birden bire maddi kaynak ayrılamayacağı görüşünde birleştikleri düşünülebilir. Yeteri kadar fiziki mekan ve öğretmen olmamasını, yeterli kaynak ayrılmama sebebi olarak gören öğretmenlerin oranının yüksek olması, okul öncesi eğitimde oyun alanı, yemekhane, parklar, üst kademelerden farklı olarak serbest alanların önemini ortaya koymaktadır. Fiziki mekan yetersizliği okul öncesi eğitimin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliğini engellemektedir. Öğretmenler genel olarak incelendiğinde, devletten yeteri kadar destek alamadıkları ve kendi çabaları ile bir şeyler yapmaya çalıştıkları görüşlerinde birleşmektedirler. Öğretmenlerin ifadelerinden bazıları aşağıda verilmiştir.

“Okul öncesi eğitimin önemi henüz anlaşılamadı, diğer öğretim kademeleri kadar önemsemiyorlar.” (Ö6); “AB süreci yüzünden ilgileniyorlar konuyla, isteyerek değil. Yani benimsemiyorlar. Sadece niceliğe bakıyorlar. Okul öncesi eğitimin niteliğine yönelik bir çalışma yapmıyorlar.” (Ö34); “Eğitime önem vermedikleri düşüncesinde değilim ama devletin eğitime ayıracağı, özellikle de okul öncesi eğitime ayıracağı miktarın kısıtlı olduğunu düşünüyorum, bu sebeple kaynaklar yeterli gelmiyor olabilir.”

Velilerin çoğunluğu okul öncesi eğitime yeterli kaynak ayrılmaması konusuna, devletin okul öncesi eğitime önem vermemesi; okul öncesi eğitimi diğer öğretim kademeleri kadar önemsememesi şeklinde yaklaşmışlardır. Velilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Devlet okul öncesi eğitimin kısa vadede çocuklara, uzun vadede topluma, ülkeye ne kadar fayda getireceğini kestiremiyor, okul öncesi eğitimi hafife alıyor.” (V8), “Devlet ilköğretimin kaynaklarından kısıp, okul öncesi eğitime kaynak ayırmak istemiyor.” (V30); “Okul öncesi eğitim haricindeki diğer öğretim düzeylerine daha fazla kaynak ayrılıyor, eğer okul öncesi eğitime maddi kaynak ayırırsa diğerlerinden azaltmak zorunda kalabilir, bunu istemiyor olabilirler.”

3.3.Okul Öncesi Eğitim için Özel Kişi, Kurum ve Kuruluşlardan Maddi Destek Alınması Gereğine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Okul yöneticilerinin tamamı, okul öncesi eğitim için kamu bütçesi dışında destek alındığını belirtmektedirler. Yöneticiler, okul öncesi eğitim için kamu bütçesi dışında kaynak oluşturma işini de üstlenmektedirler. Okul öncesi eğitim için devlet desteğinin yetmemesi, yöneticileri özel kişi, kurum ve kuruluşlardan maddi destek bulmaya yönlendirmektedir. Yöneticilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Çok alınmıyor, okulun veli potansiyeli ile alakalı, esnaf velimiz çok az olduğu için durumu iyi olan okullardan destek görüyoruz.” (Y1); “Bazen devlet kurumları, mesela askeriye engelli rampası ve tuvalet yaptı, belediye bazen aynı yardım yapıyor.” (Y2); “2010 yılında il özel idareden bahçe duvarı için demir aldık, belediyeden çocuk bahçesi malzemeleri alındı.” (Y6); “Bir keresinde şeker fabrikasından maddi destek almıştık.” (Y7); “Bütün ihtiyaçlarımızı okul aile birliğinden, yani veli desteği ile karşılamaktayız.” (Y8); “Kardeş okul kapsamında yardım almıştık, veliler de destek olmaktadır.” (Y9); “Bazı işletmelerden oyuncak alıyoruz, tabi düzenli olarak değil, sosyal yardımlaşma derneğinden almıştık bir keresinde.” (Y13); “Düzenli değil, ihtiyacımız olduğunda esnaf olan velilerimizin kapısını çalıyoruz, onlar da kimi zaman verip kimi zaman vermiyorlar.” (Y16); “Bilgisayar ve projeksiyon için esnaflardan, esnaf olan velilerden yardım istemiştik.” (Y28).

“Bazı zenginler, kamu kuruluşları bazen vermekteler; bir veli 160 sandalye verdi, bazı veliler anasının dolap yaptırdılar.” (Y35); “Kırtasiyecilerden aldık, dergi alınan yere örneğin dolaplar yaptırdık, kanepeler, su sebili, vb. ihtiyaçlarımız için bazı velilerimiz yardımda bulundular.” (Y38)

Öğretmenlerin tamamı, okul öncesi eğitim için, velilerden maddi kaynak topladıklarını belirtmişlerdir. Bunu doğrudan elden alma ya da banka hesabına aktarma şeklinde yaptıklarını da eklemişlerdir. Öğretmenlerin ifadelerinden bazılarının aşağıda yer verilmiştir.

“Velilerimizden topluyoruz. Temizlik, kırtasiye, oyuncak, çeşitli masrafları oluyor öğrencilerin. Yemek masrafları ve yardımcı abla var. Zaten toplamada büyük sorunlar yaşıyoruz. 15 TL. aidat alınıyor ama bunu ödeyemeyen velilerin bazıları yemek getiriyor bunun yerine.”(Ö2); “Velilerimizden aidat şeklinde almak durumundayız, başka türlü herhangi bir gelirimiz yok, zaten çoğu velimiz veremiyor, aylık 15 lira alıyoruz veremeyen velilerimizin yerine ya başka velilerimiz karşılıyor ya da okul idaresiyle konuşulup bir karara bağlanıyor.”(Ö9).

Okul öncesi eğitim için velilerin önemli bir bölümünden çeşitli adlar altında maddi kaynak toplanmaktadır. Toplanan maddi kaynaklar kırtasiye giderleri, temizlik giderleri, aidat parası, yardımcı parası, yiyecek giderleri, eğitim seti, yemek giderleri, sene sonu etkinlikleri, özel günler ve eğitsel etkinlikler şeklinde sıralanmaktadır. Velilerin ifadelerinden bazılarının aşağıda yer verilmiştir.

“Çeşitli adlar altında birçok farklı kalemde para toplanıyor. Bazen verebiliyorum bazen veremiyorum. Açıkçası çoğu zaman da toplanan paralar lüzumsuz geliyor bana. Devletin de bu konuda biraz destek olması lazım.”(V57).

Okul öncesi eğitime bakanlıkça ayrılan kaynakların yetersizliği, okul öncesi eğitime devam eden öğrencilerin en temel ihtiyaçlarının bile aileleri

tarafından karşılanmasına yol açmaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları için maddi kaynak toplanmasında gönüllülük esaslı şart konulmuş ise de birçok aile, çocuklarının bir eğitim kurumuna kayıt olması ve öğrenimini sürdürmesi için ödeme yapmayı kabul etmek durumunda kalmaktadır. MEB'in eğitim sistemine ilişkin yaptığı son değişikliğe kadar zorunlu eğitime dahil edilmeye çalışılan okul öncesi eğitim için, aileler çeşitli adlar altında ve farklı miktarlarda çocuklarının masraflarını kendileri karşılamaktadır. Okul öncesi eğitimde, "Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği" ve valiliklerin 06.04.2015 tarih ve 3691894 sayılı onayına ilişkin olarak ücret tespit komisyonları tarafınca belirlenen miktarlarda halen değişen miktarlarda velilerden ücret talep edilmektedir (www.kamuhabermerkezi.com). Sosyal devlet ilkesinin gereği olarak bir kamu hizmeti sayılması gereken eğitim hizmeti ailelere yüklenmemelidir. Ural ve Ramazan (2007), erken yaşlarda kurumda eğitim almanın ve bunun yaygınlaştırılmasının önündeki önemli bir engelin, özel ve resmi okul öncesi eğitim kurumlarının ücretlerinin pek çok ailenin karşılayamayacağı kadar yüksek olmasından kaynaklandığını belirterek, resmi okul öncesi eğitim kurumlarının (hiç olmazsa anasınıfları) ücretsiz ya da ücretinin ailelerin rahatlıkla ödeyebileceği bir miktarda olması gerektiğini ifade etmektedirler.

3.4.Okul Öncesi Eğitimde Para Toplanmasının Eğitimde Eşitlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Yöneticilerin yarısından fazlası okul öncesi eğitimin paralı olmasının eşitsizlik yarattığını vurgularken, önemli bir kısmı, eşitsizlik olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu yöneticilerin eğitim kurumlarında neredeyse bir gelenek haline gelen bir öğretim düzeyinin veli, özel kişi, kurum ve kuruluş katkıları vb. desteklerle yürütülmesini kanıksamış oldukları anlaşılmaktadır. Yöneticilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

"İnsanlar eziliyor, aşağılık duygusu oluyor, olumsuz yönden etkileniyor." (Y11); "Açabilir, veli çekiniyor söylemeye, çocuğu göndermiyor, masrafta karşılayamıyor." (Y13); "Var tabi, eğitimde eşitsizlik oluyor, fırsat ve imkan eşitliği yok, para için göndermeyen var, hatta sadece kahvaltı parası istenildiği için göndermeyen var." (Y14); "Gönderemeyen veliler açısından haksızlık oluyor, ama bizde zorlama yoktur, veremeyenden almıyoruz veya az alıyoruz, eşitsizlik olmuyor." (Y1); "Velilerden alınan 25 TL. gibi küçük bir rakam, bir şey değil ki eşitsizlik olmaz bence zaten veremeyenden az alınıyor." (Y2); "Ekonomik durumu zayıf olandan alınmadığı için herhangi bir eşitsizlik olmuyor." (Y7); "Kesinlikle eşitsizlik yaratmaktadır, sosyoekonomik düzeyi daha düşük kesimde bulunan öğrenciler, okul öncesi eğitimden yararlanamamaktadır veya yararlı olsalar dahi malzeme ihtiyacı açısından sıkıntı çekmektedirler." (Y18)

Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun okul öncesi eğitimin paralı olmasının eğitimde eşitsizlik yarattığını düşünmesi, eğitimi bir hak ve kamusal bir hizmet olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak öğretmenlerin eğitimde eşitsizlik noktasında iki yaklaşımda bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, okul öncesi eğitim kurumlarında çeşitli adlar altında velilerden maddi kaynakların toplanmasında veliler arasında oluşan eşitsizliktir. Bu durumda daha çok velilerin ekonomik durumu ön planda tutulmaktadır. Diğeri köy, kasaba, kırsal kesim okulları ile merkez okulları arasında okul öncesi eğitim sınıfları için temin edilen materyal farkından, çeşidinden, kalitesinden doğan eşitsizliktir. Bu yaklaşımda hizmet kalitesinin değiştiği, bunun bir eşitsizlik sayılabileceğini öngören öğretmenler bulunmaktadır. Öğretmenlerin ifadelerinden bazılarının aşağıda yer verilmiştir.

“Okul öncesi eğitim paralı olduğundan birçok veli çocuğunu okula yollayamıyor. Eğer okul öncesi eğitim zorunlu olursa durum düzelebilir. Okul öncesi eğitimden belli bir kesimin sadece maddi imkansızlıklar yüzünden yararlanamaması, elbette eşitsizliğe yol açar.” (Ö8); “Evet, eşitsizlik yaratıyor. Kesinlikle fırsat eşitsizliği oluyor. Bu sebeple okula gönderemeyen veli var. Gelir düzeyleri dengesiz olunca bu durum eğitimde de eşitsizliklere sebep oluyor.” (Ö14); “Kesinlikle eğitimde eşitsizlik yarattığını düşünüyorum. Aynı kesimlerden insanların hep aynı okullarda okuması, bu sebeple çocukların para yüzünden kaynaşamaması durumları olmaktadır. Okullar, öğretmenler ve öğrenciler arasında farklılıklar ve eşitsizlikler yarattığını düşünüyorum.”.

Öğretmenlerden bir kısmı, okul öncesi eğitimin paralı olmasının eğitimde eşitsizlik yaratmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin ifadelerinden bazılarının aşağıda yer verilmiştir:

“Okul öncesi eğitim, materyal ihtiyacının en çok ortaya çıktığı öğretim düzeyidir. Elbette bunları devletin karşılaması gerektiğini düşünüyorum ama maddi durumu iyi olmayanlara gerekli kolaylıklar sağlandığı için ortada bir fırsat eşitsizliği olduğunu düşünmüyorum.” (Ö33); “Eğitimde eşitsizlik olduğunu düşünmüyorum çünkü velileri hiçbir şekilde zorlamıyoruz.” (Ö41); “Alınan miktar çok düşük bir miktar, o sebeple eşitsizlik olduğunu düşünmüyorum.” (Ö47).

Okulda toplanan paraların eğitimde eşitsizlik yaratması konusunda veliler, yönetici ve öğretmenlere göre farklı düşünmektedirler. Okul öncesi eğitim için ortalama olarak toplanan maddi kaynak velilerin önemsiz bulduğu bir miktardır. Bu bağlamda veliler maddi desteği vermekle beraber, veremeyenleri de göz önünde bulundurarak, eğitimde eşitsizlik oluştuğunu düşünmektedirler. Velilerin ifadelerinden bazılarının aşağıda yer verilmiştir:

“Çocuğumuz bağımsız anaokuluna devam etmekte ve bizim, okuldan istenen maddi kaynakları karşılayabilme gücümüz olmasına rağmen bazı zamanlar maddi açıdan zorlanmaktayız. Maddi açıdan durumu iyi olmayan

velileri düşündüğüm zaman bu durumu olumlu olarak görmemekteyim.” (V46); “Okul öncesi eğitim için toplanan bu maddi kaynaklar elbette eğitimde eşitsizliğe sebep olmaktadır, sonuçta eğitim anayasal bir haktır ve velilerden ya da bir başka yerden maddi kaynak toplanmaması gerekir.” (V58).

Velilerin bir bölümü ise okulda toplanan maddi kaynakların eğitimde eşitsizlik yaratmadığı görüşünde olduklarını ifade etmişlerdir. Velilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

“Eşitsizlik yaratmamaktadır, eğer veli isen çocuğunun maddi manevi, tüm ihtiyaçlarını karşılarsın, karşılamak zorundasın.” (V87); “Neden eşitsizlik yaratsın ki? Ben toplanan bu kaynakların eğitime destek amaçlı olduğunu düşünüyorum. Sınıf içinde tüm öğrencilere eşit davranılıyor. Ayrıca toplanan maddi kaynaklar yüzünden çocuğunu okula gönderemeyen velilere kolaylık tanınacağını düşünüyorum.” (V94)

3.5.Okul Öncesi Eğitim Finansmanının Kim/Kimler Tarafından Karşılanması Gerektiğine İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Yöneticiler arasında okul öncesi eğitimin finansmanının devlet tarafından karşılanması ile özel kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından karşılanması gerektiği yönünde görüş belirtenler arasında büyük bir fark yoktur. Bu durum, devlet kaynaklarının gerçekten kısıtlı olduğuna yöneticilerin inandırılmış olması çerçevesinde düşünülebilir. Çünkü eğitime; özellikle okul öncesi eğitime devletin kaynaklarının yetmediğini düşünen yöneticiler, belki de devletin kaynaklarının dışında başka kaynaklar bulmaya kendilerini zorunlu hissetmektedirler. Durum bu şekilde devam ettiğinde bir süre sonra yöneticilerin kamu bütçesi dışında kaynak yaratmayı bir görev gibi algılamaya başlayacakları yorumunda bulunulabilir. Türkiye’de ve dünyada eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla başka finans kaynakları (devlet dışında) aranmakta ve bunun nasıl yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yöneticilerin bu anlayışı, söz konusu uygulamalardan kazanmış olabileceği de düşünülmektedir. Ayrıca yöneticilerin okul öncesi eğitime maddi kaynak sağlamaya ilgili fikirlerini etkileyen faktörlere bakıldığında da, farklı çıkarsamalarda bulunulabilir. Okulun bulunduğu çevrenin ekonomik ve kültürel durumu, okul öncesi eğitimin önemini kavrama düzeyi bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken etkenlerdir. Çevre, okulla iyi bir işbirliği içinde olduğunda, okul yöneticileri ve veliler maddi anlamda daha az sorun yaşamaktadırlar.

Okul öncesi eğitimin ilkelerinden birinin şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak olduğu düşünüldüğünde (MEB, 2004), okul öncesi eğitimin finansmanına devlet bütçesi dışında kaynak yaratmak, okul öncesi eğitimin amaçlarıyla ters düşen bir durum olarak göze çarpmaktadır. Yönetici ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Eğer okul öncesi eğitim zorunlu bir öğretim kademesi olacaksa, finansmanının da devlet tarafından karşılanması, kesinlikle özel kesimden destek alınmaması gerekir.”(Y23); “En güzeli tabii devlet tarafından karşılanması, ama velilerin de cüzi de olsa vermesi gerekir, kamu kuruluşları yapmalı bu işi, şimdi veli tarafından karşılanıyor ama büyük bir kısmı devlet tarafından olmalı.” (Y1); “Tüm okullar devlet tarafından aynı niteliğe kavuşturulmalıdır. Ancak veliler de bu eğitimi desteklemelidir. Eğitimin paralı oluşu kalitesini etkilemektedir.” (Y50)

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu ise okul öncesi eğitimin finansmanının devlet tarafından karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin okul öncesi eğitime maddi destek sağlamada karşılaştıkları sorunların ve harcadıkları zamanın bu düşünceyi oluşturmada etkili olduğu söylenebilir. Yöneticilerin görüşlerine tezat olan bu yapı, öğretmenlerin maddi kaynak oluşturma sürecinde rol almak istemediklerinin açık bir göstergesidir. Bu süreçte yapılan faaliyetlere de gönüllü katılmadıkları açıkça bellidir. Özel sektörün yaptığı yardımlar ve düzenlediği faaliyetler sonucunda ticari amaçlarının olduğu, aynı zamanda reklam amacı güdebildiği de bilinmektedir. Kaynak oluşturma süreci kişilerin ya da kurumların vicdanına ve gönüllülük esasına bırakılamayacak kadar hassas bir konudur. Öğretmenlerin ifadelerinden bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

“Okul öncesi eğitimin finansmanını devlet karşılamalı, devlet okullarında eğitime ücret alınmasını istemiyorum.” (Ö5); “Devlet tarafından yürütülmeli.” (Ö15); “MEB’in okul öncesi eğitim kurumlarına standart bir şekilde okul kitaplarını, dergilerini temin etmesi ve okul öncesi eğitimin tüm ihtiyaçlarını karşılanması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö19); “Okul öncesi eğitimde özellikle temel ihtiyaçları geçtim, çalışan yardımcı personelin kesinlikle devlet tarafından atanması gerektiğini düşünüyorum, sigortasız bir şekilde, velilerden sağlanan bir maaşla zor yürümektedir.” (Ö25).

Öğretmenlerin bazıları, okul öncesi eğitimin finansmanının tümüyle devletin karşılaması durumunda bütçe olarak devletin üzerinde ekstra yük oluşturacağını belirtmişler ve okul öncesi eğitimin finansmanında özel kişi, kurum ve kuruluşların da katkılarının olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Öğretmenlerin ifadelerinden bazılarında aşağıda yer verilmiştir:

“Okul öncesi eğitimin temel ihtiyaçlarını devlet karşılamalı ama velilerin mutlaka desteği olmalı, aksi takdirde okul öncesi eğitimi benimsemiyorlar, bu şekilde okul öncesi eğitime dahil olmuş olurlar.”(Ö42); “Özellikle köy okulları, merkezdeki okullara göre dezavantajlı, okul öncesi eğitimin finansmanını elbette devlet üstlenmeli ama özel firmalardan yardım alınması da sorunların çabuk çözülmesi açısından iyi olur.”(Ö88)

Velilerin önemli bir kısmı, okul öncesi eğitimin finansmanını devletin karşılaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durum velilerin çoğunluğunun eğitimi kamusal bir hizmet olarak algıladığını göstermektedir.

Veliler tarafından çoğunlukla ifade edilen finansman karşılama yöntemi ise, devletin okul öncesi eğitime ayrı bir bütçe ayırması şeklinde olmuştur. Okul öncesi eğitimin finansmanını devletin karşılaması gerektiği yönünde görüş belirten velilerin, devletin kaynakları dışında özel kişi, kurum ve kuruluşlardan sağlanan kaynakların okul öncesi eğitime yönelik eşitsizlik ve adaletsizlik doğuracağını düşündükleri söylenebilir. Velilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

“Devlet tarafından karşılanmalıdır. Eğitim hakkı anayasal bir haktır. Devlet bunu zorunlu hale getiriyor. O halde bunun altyapısını ve ekonomik boyutunu da halletmek zorunda ya da zorunlu olmaktan çıkarılmalı.” (V9); “Okul öncesi eğitimin finansmanını devlet karşılamalı, bu şekilde eşitsizliğin de önüne geçilmiş olur.” (V40); “Okul öncesi eğitimin finansmanı devlet tarafından karşılanmalıdır. Okul öncesi eğitime bakanlığın ayırdığı ayrı bir bütçe olmalıdır.” (V56); “Okul öncesi eğitim kurumlarının finansmanında velilerin rolünün azaltılmasını istiyorum. Finansmanı devlet tarafından sağlanmalıdır. Devlet daha fazla kaynak ayırarak okullara paylaşmalıdır.”.

Okul öncesi eğitimin finansmanına ilişkin bir kısım veli, devlet ve özel sektör katkısının birlikte olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Okul öncesi eğitimin finansmanının devletin karşılamasının yanında, özel sektörün de destek olması gerektiğini belirten velilerin, devletin eğitime kaynak ayırmada sıkıntı çektiğini, eğitime ayırdığı kaynakların kısıtlı olduğunu ve bu sebeple devletin dışında diğer kaynakların desteğine ihtiyacı olduğunu düşündükleri ve bu durumu kanıksadıkları anlaşılmaktadır. Velilerin ifadelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

“Devletin yetemediği yerlerde, özel sektörün de yardımcı olması gereklidir. Sonuçta devletin eğitime ve diğer sektörlere ayıracağı miktar kısıtlıdır.” (V10); “Devlet tarafından karşılanabileceği gibi yapılacak finansal yardımlar için vergisel indirimler yapılarak kamu ve özel sektör firma ve kişilerince karşılanması sağlanabilir.” (V20); “Okul öncesi eğitimin finansmanını sadece devlet üstlenirse, halk sahiplenmez diye düşünüyorum.” (V39).

4.TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırma, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin okul öncesi eğitime ilişkin fiziki altyapı, kaynak sıkıntısı, özel kurumlardan maddi destek sağlanması, eğitimde eşitlik ve finansmanı karşılayacak kişi/kurumlara ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır.

Araştırmada katılımcılardan elde edilen fiziki mekan yetersizliğine ilişkin bulgular, okul öncesi eğitimde ciddi anlamda fiziki mekan yetersizlikleri, eğitim ortamı donanımlarında yetersizlikler belirlenmesi nedeniyle Altun ve diğerlerinin (2007) araştırmalarıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca araştırma, okul öncesi eğitim öğretmenlerinin büyük

bir kısmının, en önemli sorun olarak okul öncesi eğitim kurumlarının fiziksel koşulları üzerinde durmaları nedeniyle, Aktan Kerem ve Cömert (2006)'in araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Turla, Şahin ve Avcı (2001) ise, araştırmalarında öğretmenlerin, fiziksel koşulları ve bahçe araç-gereçlerinin yetersiz olmasını önemli bir sorun olarak gördükleri bulgusuna ulaşılmışlardır ve bu bulgunun da bu araştırmayla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Araştırmada elde edilen okul öncesi eğitim için özel kişi, kurum ve kuruluşlardan maddi destek almaya ilişkin bulgular Yamaç (2010); Kavak, Ekinci ve Gökçe (1997) ve Sarıbal Altuntaş'ın (2005) araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Yamaç'ın (2010) araştırmasına göre, öğretmenler sınıfta 22 ayrı ad altında para toplamaktadırlar. Öğretmenlerin en çok seçtikleri bütçe dışı gelir kaynağı % 74.80 ile "Okul-aile birliği aidatı"dır. Bu araştırmada da öğretmenlerin tamamı velilerden aidat topladıklarını ifade etmişlerdir.

Kavak, Ekinci ve Gökçe (1997) tarafından yapılan araştırmaya göre, ilköğretimde öğretmenler tarafından sınıfta toplanan 25 çeşit özel gelir kaynağı mevcuttur. Bunların en önemlilerini eğitime katkı payı, karne parası, dergi parası, okul arması parası ve diploma parası oluşturmaktadır. Sarıbal Altuntaş'ın (2005) araştırmasında ise, öğretmenler 32 özel gelir kaynağı saptamışlardır. Öğretmenlerce saptanan en önemli gelir kaynaklarına bakıldığında; ilk beş sırada, karne parası, kantin kira gelirleri, zorunlu masraflar için velilerden alınan paralar, fotokopi-teksir paraları gelmektedir. Sarıbal Altuntaş'ın (2005) araştırmasında ilk sırayı karne parası alırken, bu araştırmada ilk sırada fotokopi-kırtasiye giderleri yer almaktadır.

Yücel'in (2006) araştırmasında, öğrenci ailelerinin çocuklarına kırtasiye malzemeleri (defter, kalem, cetvel, boya vb.) başta olmak üzere, kayıt parası, beslenme çantası, suluk, okul kıyafetleri, okula ya da sınıfa alınan temizlik malzemeleri, okulda yapılan badana, boya ve tamirat işleri, okul için ödenen su, elektrik, yakıt, telefon paraları, sözleşmeli memur parası gibi harcamalar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu araştırmada da öğrenci ailelerinin çocuklarına kırtasiye, temizlik, aidat parası, yardımcı abla parası, yiyecek, eğitim seti, yemek parası ve çeşitli etkinlik giderleri şeklinde harcama yaptıkları bulgusuna ulaşılmıştır. İki araştırmada da en fazla maddi kaynak istenen gider türü kırtasiye harcamalarıdır. Kırtasiye türündeki harcamaların en başta yer almasının nedeni, okul öncesi eğitimde çok fazla etkinlik yapılması ve etkinlikler için kırtasiye malzemelerine ihtiyaç duyulması olabilir.

Eğitimde eşitliğe ilişkin elde edilen bulgular, Özgen'in (1996) araştırma bulguları ile benzer yönler taşımaktadır. Özgen'in (1996) araştırmasında özellikle son yıllarda, devlet okullarında "bağış, kayıt parası, eğitime katkı payı" gibi değişik adlar altında para toplandığına sıklıkla şahit olunduğu ve bu durumun eğitimde eşitliğe zarar verdiği bulgusuna

ulaşmıştır. Bu araştırmada da okul öncesi eğitimde eşitsizlik olduğu yargısına sahip yöneticiler, maddi durumu iyi olmayan velilerin, bu durumdan olumsuz yönde etkilendiği olgusu üzerinde durmaktadırlar.

Okul öncesi eğitim finansmanının kim/kimler tarafından karşılanması gerektiğine ilişkin elde edilen bulguların Sarıbal Altuntaş (2005) ile Yamaç'ın (2010) araştırma bulgularıyla benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Sarıbal Altuntaş'ın (2005) araştırmasında okul müdürleri, ilköğretim okullarının finansmanının birinci sırada "devlet" (% 33.33), ikinci sırada, "veliler" (% 18.75) ve "devlet, belediyeler, il özel idareleri, gönüllü kuruluşlar ve veliler" (% 18.75), üçüncü sırada ise "il özel idaresi" (% 14.58) tarafından karşılanması gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Yamaç'ın (2010) araştırmasında da, okul yöneticilerinin çok büyük bir bölümü (% 53,62) ilköğretim finansının devlet tarafından karşılanması gerektiğini ifade ederken, ikinci sırayı yerel yönetimler (% 39,13) almıştır. Daha sonra % 8.70'lik bir oranla, veli katkısının olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu araştırmaya katılan okul yöneticileri, öğretmenler ve velilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların okul öncesi eğitimin finans kaynaklarına ilişkin çeşitli çekinceleri, endişeleri ve olumsuz gördükleri bazı uygulamalar olduğu; bunun yanında bazı durumları da kanıksadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, bazı okul yöneticilerinin okul öncesi eğitim kurumlarında para toplanmasına ilişkin olumsuz tavır sergilememeleri, bu durumdan rahatsız olmadıkları ve uygulamayı normalmiş gibi gördüklerini düşündürmektedir. Katılımcıların çoğu, okul öncesi eğitim kurumlarında çeşitli adlar altında para toplanmasının kendileri ve çevreleri açısından rahatsızlık verdiğinin ve okul öncesi eğitim kurumlarının finansmanının devlet tarafından karşılanması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Son yıllardaki düzenlemelerle birlikte ilköğretim çağındaki çocuklar için teşvik sağlanması öngörülmüştür. Yapılan teşviklerin okul öncesi eğitimi kapsamamasının dezavantajlı aileler açısından sıkıntı yaratacağı düşünülmektedir. Bu durum, bazı ailelerin okul öncesi eğitime devam edecek çocukları için böyle bir harcama yapmayı istememelerinden, bazı ailelerin ise bu maliyeti de kamunun karşılamasını talep etmelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Küçükturan, Altun ve Altun, 2013).

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında, okul öncesi eğitimin finansmanının devlet tarafından karşılanması gerektiği yönünde öneri getirmek mümkündür. Okul öncesi eğitime yönelik okul, çocuk ve öğretmen sayılarındaki artışa karşın, genel bütçeden okul öncesi eğitime ayrılan payda da artış yapılmalıdır. Okul öncesi eğitimde toplanan maddi kaynaklar, başta yöneticiler olmak üzere, tüm personeli ve velileri sıkıntıya sokmaktadır. Velileri yönetimle ve öğretmenle karşı karşıya getirmemek adına aidat uygulaması kaldırılmalı ve eğitimden yararlananların ücret ödemediği bir sistem oluşturulmalıdır. Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziki alt yapısı

geliştirilmeli ve öğretmen eksikliği giderilmelidir. Diğer öğretim düzeyleri gibi okul öncesi eğitime de gereken önem verilmeli, finansman kaygısı nedeniyle okul öncesi eğitime çocuklarını gönderemeyen ailelere devlet tarafından finansal destek sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- 2015-2016 Ana Sınıfı Ücretlerine İlişkin Açıklama.
<http://www.kamuhabermerkezi.com/2015-2016-ana-sinifi-ucretleri-14336h.htm>
adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Âdem, M. (1993). *Ulusal eğitim politikamız ve finansmanı*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Aktan Kerem, E. ve Cömert, D. (2006). Siirt ilinde okul öncesi eğitimin sorunlarının tespitine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 170, 112-124.
- Alpay, A. G. (2011). *İlköğretim Okullarında Finansman ile İlgili Okul Müdürlerinin Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altun, A., Küçükturan, G., Akbaba Altun, S., Avcı, S., Tekmen, B., Yiğitcan, Ö. ve Temiz, N. (2007). *Okul öncesi eğitimde bilgi tutum ve uygulama araştırması*. Ankara: UNICEF.
- Avcı, M. (2008). *Bilimsel araştırmalarda veri toplama araçları*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1982). *Temel eğitim ve yönetimi* (10. Baskı). Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını.
- Bircan, İ. (1993). *Eğitimde finansman modelleri ve stratejik planlama. Eğitim Bilimleri Ulusal Kongresi (24-28 Eylül 1990). Bildiriler III: Eğitim Yönetimi ve Planlaması ve Halk Eğitimi*. Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Brissett, N. O. M. (2011). *A Critical Analysis of Jamaica's Emerging Educational Policy Discourses in the Age Of Globalization*. (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Massachusetts/Center for International Education, Amherst. <http://scholarworks.umass.edu/dissertations/AAI3445151/> adresinden 19 Mayıs 2011 tarihinde edinilmiştir.
- BUMKO. (2014). *2014 yılı merkezi yönetim bütçe kanunu*. Kanun No: 6512.
- Burbules, R. A and Torres, C. A. (2000). The state, globalization and educational policy. N. C. Burbules, C. A. Torres (Eds). *Globalization and education: Critical perspectives*. N. Y.: Routledge.
- Can, Y. (2013). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması üzerine bir değerlendirme*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Candaş, A., Buğra, A., Yılmaz, V., Günseli, S. ve Çakar, B.Y. (2010). *Türkiye'de eşitsizlikler: Kalıcı eşitsizliklere genel bir bakış*. Boğaziçi Üniversitesi: Açık Toplum Vakfı Yayınları.
- Dabakoğlu, F. (2004). *Okul Öncesi Eğitime Devam Eden ve Etmeyen İlköğretim Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Öz Kavramlarının ve Anne-Baba Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Danaher, K. (2005). *IMF ve Dünya Bankası'na karşı 10 neden*. Bülent Doğan (Çev.). İstanbul: Metis.
- DPT. (1984). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: DPT Yayını.
- DPT. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005). Yükseköğretim özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT Yayını.
- DPT. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)*. Ankara: DPT Yayını.
- Ercan, F. (1998). Eğitimin metalaşması ve küreselleşme sürecinde Türkiye'de eğitim. *İktisat Dergisi*, 376, 46-58.
- Ercan, F. (2011). Neo-Liberal eğitim politikalarının anatomisi için alternatif bir çerçeve. <http://fuatercan.wordpress.com> adresinden 12 Ocak 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Erdem, A. R. (1996). Nasıl bir okul öncesi eğitim? *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 48, 9-13.
- ERG ve AÇEV. (2013). *Erken çocukluk eğitimi ve 4+4+4 düzenlemesi, 18.04.2013, politika raporu*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.
- ERG. (2013). *Erken çocukluk eğitimi ve 4+4+4 düzenlemesi*. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.
- ERG. (2015). *Eğitim izleme raporu 2014-2015*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yayınları.
- EURODICE. (2009). *Avrupa'da erken çocukluk eğitimi ve bakımı: Sosyal ve kültürel eşitsizliklerle ilgilenmek*. Ankara: Eurodice, Avrupa Eğitim Bilgi Ağı. http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/098TR.pdf adresinden 20 Nisan 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Fraenkel, J., Wallen, N. and Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8.ed.). Boston: McGraw Hill.
- Gök, F. (2004). Eğitimin özelleştirilmesi. N. Balkan ve S. Savran (Ed.), *Neoliberalizmin tahribatı. Türkiye'de ekonomi, toplum ve cinsiyet*. (s. 94-110). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürkan, T. (1978). Ana sınıfı öğretmenlerinin okulöncesi eğitime ilişkin sorunları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11(1), 95-114. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/500/5970.pdf> adresinden 21 Mayıs 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Hancock, B. (2002). *Trent focus for research and development in primary health care: An introduction to qualitative research*. Trent Focus Group. <http://classes.uleth.ca/200502/mgt2700a/Articles/Qualitative%20Research.pdf> adresinden 12 Aralık 2010 tarihinde edinilmiştir.
- Kantarcıoğlu, S. (1992). *Anaokulunda eğitim*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Karakütük, K. (1999). *Karşılaştırmalı eğitim finansmanı*. 21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim- Araştırma Merkezi, Ankara.
- Karakütük, K. (2003). Eğitimin ekonomik temelleri. V. Sönmez (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş* (s. 143-181). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin finansmanı. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 219-242.
- Kavak, Y., Ekinci, E. ve Gökçe, F. (1997). *İlköğretimde kaynak arayışları bir araştırma*. Ankara: Şafak Yayınları.
- Kurul, N. (2012). *Eğitim finansmanı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Küçükturan, A.G., Altun, A. ve Akbaba Altun, S. (2013). Türkiye’de okul öncesi eğitimin geliştirilmesine yönelik uygulamalar. *International Journal of Social Science*, 6(7), 783-801.
- MEB. (1973). *Milli Eğitim Temel Yasası (1739 SK.)*. Resmi Gazete: 14.06.1973, Sayı: 14573 (Mükerrer). 24.06.1973.
- MEB. (2004). *Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği*. Resmi Gazete: 8.6.2004, Sayı: 25486.
- MEB. (2006). *17. Milli eğitim şurası kararları*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2008). *Milli eğitim istatistikleri 2008-2009*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2010). *Milli eğitim istatistikleri 2010-2011*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2012a). *İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. Resmi Gazete: 30.3.2012, Sayı: 6287.
- MEB. (2012b). *Milli eğitim istatistikleri 2012-2013*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2013a). *2014 yılı bütçe sunuşu TBMM genel kurulu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları.
- MEB. (2013b). *Milli eğitim istatistikleri 2013-2014*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2014). *Milli eğitim istatistikleri 2014-2015*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEB. (2015). *Milli eğitim istatistikleri 2015-2016*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Miller, G. and Dingwall, R. (1997). *Context and method in qualitative research*. Sage: London.
- Mishra, D. and Singh, H. P. (2003). Kuppuswamy’s socioeconomic status scale a revision. *Indian Journal of Pediatrics*, 70, 273-274.
- OECD. (2013). *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, OECD Publishing. [http://www.oecd.org/edu/eag2013%20\(eng\)--NAL%2020%20June%202013.pdf](http://www.oecd.org/edu/eag2013%20(eng)--NAL%2020%20June%202013.pdf) adresinden 14 Mayıs 2014 tarihinde edinilmiştir.
- Olssen, M. (1996). In defence of the welfare state and publicly provided education. *Journal of Educational Policy*, 11, 332-367.
- Önder, İ., Ünal I., Tamer A., İbiş M., Özer F., Özkan H. ve Pektaş R. (1998). *Eğitim finansmanına özgürlükçü ve eşitlikçi yaklaşım*. Ankara: Demokratik Eğitim Kurultayı Eğitimde Kaynak Yaratma ve Kullanımı Merkez Komisyonu Raporu.
- Özgen, B. (1996). *Türkiye’de paralı eğitim*. (1. Baskı). İzmir: Cem Yayınları.
- Özsoy, S. (2004). Eğitim hakkı: Kendi dilini bulamamış bir söylem. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 2, 58-82.
- Roth, G. J. (1987). *The private provision of public services in developing countries*. Oxford: University Press.
- Saklan, E. (2011). *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Politikaları, Finansmanı ve Uygulamaya İlişkin Görüşler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

- Sarıbal Altuntaş Y. (2005). *İlköğretim Okullarının Finansman İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Sayılan, F. (2007). Küreselleşme ve eğitimdeki değişim. E. Oğuz ve A. Yakar (Ed.). *Küreselleşme ve eğitim*. (s. 59- 81). Ankara: Dipnot Yayınları.
- T. C. 1982 Anayasası. (2709 SK. 07.11.1982). Resmi Gazete Sayı: 17863.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *10. Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Temur, S. (2005). *Ankara İli Altındağ İlçesindeki Endüstri Meslek Liseleri Öğrencilerinin Toplumsal Yaşam ve Yüksek Öğretime İlişkin Görüş ve Beklentilerinin Eğitimde Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turla, A., Şahin, F. ve Avcı, N. (2001). Okul öncesi öğretmenlerinin fiziksel şartlar, program, yöntem, teknik, sınıf ve davranış yöntemi sorunlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 151. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/turla_sahin_ave_i.htm adresinden 6 Şubat 2010 tarihinde edinilmiştir.
- TÜİK. (2016). Türkiye açlık ve yoksulluk sınırı. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde edinilmiştir.
- TÜSIAD. (2010). *2050'ye doğru nüfusbilim ve yönetim: Eğitim sistemine bakış*. İstanbul: TÜSIAD Yayınları.
- UNICEF (2013). Çocuklar ve eğitim sistemi. <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=20> adresinden 2 Aralık 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Ural, O. ve Ramazan, O. (2007). Türkiye'de okul öncesi eğitim ve ilköğretim sistemi temel sorunlar ve çözüm önerileri. S. Özdemir, H. Bacanlı ve M. Sözer (Ed.), *Türkiye'de okul öncesi eğitimin dünü ve bugünü* (s. 11-56). Ankara: TED Yayınları.
- Ünal, L. I. (1996). *Eğitim ve yetiştirme ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Ünal, L. I. (2003). Meclisteki partilerin eğitim politikaları ve hedefleri üzerine görüşler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 1(1), 41-50.
- Ünal, L. I. (2005). İktisat ideolojisinin yeniden üretim süreci olarak eğitim. *Ekonomik Yaklaşım*, 16(57), 35-50.
- Yamaç, U. (2010). *İlköğretim Okullarının Finans Kaynakları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu, H. (2007). *Türkiye'de İlköğretim Finansmanının Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, H. (2006). *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Ailelerinin Yaptıkları Harcamaların Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İZMİR KALKINMA AJANSI (İZKA) ÖRNEĞİNDE KALKINMA KURULU'NUN GÜNDEM BELİRLEME FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Fatih ÇELİK
Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen
fatihcelik66@myinet.com

ÖZET

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA'lar), bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak üzere kurulan kamu kurumu niteliğindeki örgütlerdir. Bölgenin kalkınma sorunlarını tespit ederek, çözümler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Dünyada 1930'lardan; Türkiye'de ise, 2006 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır.

Türkiye'de BKA'lar, Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu (KK), Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleri şeklinde örgütlenmiştir. Yerel aktörlerden oluşan Kalkınma Kurulu'nun başlıca görevlerinden biri, bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik olarak Yönetim Kurulu'na tavsiyelerde bulunmaktır.

Çalışmada, Türkiye'deki BKA'lardan İZKA KK'nın İzmir'in kalkınmasına yönelik "gündem" belirleme faaliyetleri ortaya konmuştur. KK'nın toplantı tutanakları, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Analiz sonucunda İZKA KK'nın, kentin kalkınmasına yönelik çeşitli alanlarda gündemler belirlediği ve bu bakımdan etkinliğini artırmaya çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İzmir Kalkınma Ajansı, Kalkınma Kurulu, Gündem Belirleme Faaliyetleri.

THE EVALUATION OF DEVELOPMENT BOARD'S AGENDA DETERMINING ACTIVITIES IN THE EXAMPLE OF İZMİR DEVELOPMENT AGENCY (İZKA)

ABSTRACT

Regional Development Agencies (RDAs) these are established to contribute to regional development are organizations that the nature of public institutions. They are identifying of the region development problems, developing solutions and implements. They are began to established since 1930s in the World and 2006 in Turkey.

RDAs in Turkey were organized in the form of the Board of Directors, Development Board, General Secretary and the Investment Support Offices. One of the main tasks of Development Board that occurs local actors, as for the region's problems and proposed solutions is to advise on the Board of Directors.

In this study, RDAs in Turkey that is İZKA DB's related to the development of İzmir of "agenda" to create activities will be revealed. DB meeting minutes was examined by document analysis technique of qualitative research methods. Analysis showed that İZKA DB which set the agenda for the city's development in various fields; in attempts to improve the effectiveness in this respect it has been found .

Keywords: Regional Development Agencies, İzmir Development Agency, Development Board, Agenda Determining Activities.

1. GİRİŞ

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA'lar), bölgesel² kalkınmaya katkıda bulunmak üzere kurulan, kamu kurumu niteliğindeki örgütlerdir. Bölgenin kalkınma sorunlarını tespit ederek, çözümler geliştirmekte ve uygulamaktadır. Dünyada 1930'lardan sonra; Türkiye'de ise, 5449 sayılı kanun çerçevesinde 2006 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de Kalkınma Ajansları³ (KA'lar), 5449 sayılı kanuna göre, Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisi şeklinde örgütlenmiştir (M. 7). Kalkınma Kurulu (M. 8), yerel aktörlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu (M. 10), ajansın karar organı; Genel Sekreterlik (M. 12) ise, icra organıdır. Uzman personelin görev aldığı Yatırım Destek Ofisi (M. 15) de, bölge illerinde kurulmaktadır.

5449 sayılı kanuna (M. 8) göre, “*bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. İllerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır.*”.

Kalkınma Kurulu'nun (KK) görev ve yetkileri şunlardır (madde 9):

a) *Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.*

b) *Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.*

c) *Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.*

d) *Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.*

Kısaca KK, “yerel aktörler arasında işbirliğini geliştirmek” ve “ajansı yönlendirmek” üzere kurulmaktadır. Başlıca görevlerinden biri, bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine yönelik olarak “gündem”ini⁴

² Çalışmada, bölgesel ve yerel kavramları aynı anlamda kullanılmıştır.

³ Türkiye'de ajanslar, dünyada yaygın olan “Bölgesel Kalkınma Ajansı” (BKA) yerine Kalkınma Ajansı (KA) şeklinde adlandırılmıştır. Bunun temel nedeni, “bölge” kelimesinin “bölge yönetimi”nden başlayarak “eyalet sistemi”ne doğru bir yönetim şeklini getireceği endişesidir.

⁴ Bu konuda İZKA Genel Sekreteri Ergüder Can, KK'nın 12. (08/12/2011) toplantısında (ss. 40-42), “... kurul İzmir'in ajandasının görüşüldüğü bir yer haline gelmesi gerekiyor. Yani

belirlemektir. Çalışmada, KK'nın bu görevi ne ölçüde yerine getirdiği sorgulanmaktadır.

Araştırmanın amacı, KK'nın "gündem belirleme faaliyetleri"ni incelemektir. Çalışma, Türkiye'deki 26 tane Kalkınma Ajansı'ndan İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ile sınırlandırılmıştır. İZKA KK'nın gündem belirleme faaliyetleri, 5449 sayılı kanununun 9. maddesine (c bendi) göre, üyelerin kurulda, "gündem"e ve "gündem belirleme"ye yönelik görüşlerinden öne çıkanlar çerçevesinde ortaya konacaktır.

Konu, nitel araştırma yöntemleri temelinde doküman analizi tekniği ile ele alınacaktır. Doküman analizi, konuya ilişkin yazılı materyallerin incelenmesidir. Bu analiz, beş aşamada yapılabilir. Bunlar; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, verileri analiz etme ve kullanma (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217-218, 223). İZKA KK'nın 18/12/2008-10/04/2014 tarihleri arasında yaptığı 20 tane toplantının, "toplantı karar tutanakları" (485 sayfa), "karar özetleri" (114 sayfa) ve "sonuç bildirgeleri" (29 sayfa) olmak üzere, toplam 628 sayfa materyal, doküman analizi tekniği ile incelenmiştir.

Çalışmada ilk olarak, İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) kısaca tanıtılacaktır. Daha sonra, İZKA'ya ilişkin literatür özetine yer verilecektir. Son olarak, İZKA KK'nın gündem belirleme faaliyetleri ele alınacak ve bunların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2. İZMİR KALKINMA AJANSI

İzmir, 4 milyon nüfusa sahiptir. Türkiye'de, sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 3. sıradadır. GSYİH'nın yaklaşık % 7'sini gerçekleştirmektedir. Ülkenin önemli bir dış ticaret merkezidir. İzmir'de, turizm, lojistik, yenilenebilir enerji ve tarım sektörü öne çıkmaktadır (İZKA, 2010b:22-23).

İzmir Ticaret Odası, kentin kalkınması için Türkiye'nin ilk kalkınma ajansı olan Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı'nı (EBKA, 1993) kurmuştur. EBKA deneyiminin de etkisiyle İzmir'in kalkınmasını hızlandırmak için 5449 sayılı kanun çerçevesinde 2006 yılında İZKA kurulmuştur.

İZKA'nın temel amaçları şunlardır (İZKA, 2012a:18):

burada gündemler oluşturulması gerekiyor, burada İzmir'in gündeminin oluşması gerekiyor. Böyle bir yapı burası. Çünkü buranın oluşumu böyle."

"Değişik alanlardan gelen uzmanların bir araya geldiği bir yer. ... öneriler gelmeye başladı başkana. Kendisi de, kurul gündem oluşturmaya başladı. Bunu daha önce yapmadık biz."
"Yeni yeni yapmaya başladık. ... artık bizim burada gündem oluşturmamız gerekli ... Çünkü yasanın kalkınma kurulunun kuruluş felsefesine baktığımızda da buydu zaten, bunu istiyordu..." sözleriyle kurulun temel görevini vurgulamıştır.

- Yerel aktörler arasında işbirliğini geliştirmek.
- Bölgenin rekabet gücünü artırmak.
- Bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak.

Vizyonu ise, “Yenilikçi İzmir”dir (İZKA, 2012b:30).

İZKA, İzmir’in kalkınmasına yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlar, planlama ve yenilikçilik faaliyetleri şeklinde sınıflandırılabilir (Çelik, 2015: 119). Planlama faaliyetleri ile İzmir’in mevcut potansiyelini tespit etmiş; orta ve uzun vadeli planlar hazırlamıştır. Bunlar; 2009-2013 Bölge Planı, 2010-2013 Bölge Planı ve 2014-2023 Bölge Planı. Planlarda, yerel kalkınmanın eksenleri, hedefleri ve öncelikleri belirlenmiştir.

Bölgesel kalkınmada, kümelenme ve yenilik yaklaşımlarını benimsemiştir. Bu yaklaşımlar temelinde yerel aktörlerle işbirliği içinde yenilikçilik faaliyetlerini yürütmüştür. Yenilikçilik faaliyetleri, kümelenme, yenilik ve ağ faaliyetleri şeklinde ele alınabilir. Bu faaliyetlerin temel amacı, İzmir’de bir yenilik ekosistemi kurmak; kenti yenilikçi, teknoloji üreten ve ihraç eden bir konuma getirmektir (İZKA, 2012b:30). Sonuçta da, Yenilikçi İzmir vizyonunu gerçekleştirmektedir.

Kümelenme alanındaki ilk çalışması, Stratejik ve Yükselen Sektörler’dir (2007). En önemli çalışması ise, Kümelenme Stratejisi’dir (2009). Türkiye’de bir “model” çalışma niteliğinde olan strateji, bu konuda “metodolojik yenilikler” (kalitatif ve kantitatif) getirmiştir (İZKA, 2010a:7, 9). Strateji kapsamında, İzmir’deki potansiyel kümeler belirlenmiş; kümelenme konusunda yerel aktörlerde farkındalık yaratılmış ve kümelenme girişimleri desteklenmiştir. İZKA, Türkiye’de kümelenme çalışması yapan ilk BKA olarak, diğer ajanslar için önemli bir “uygulama örneği” olmuştur (Özdemir ve İneler, 2009:13).

İzmir’in Ar-Ge ve yenilik yapma kapasitesini artırmak için stratejiler geliştirmiştir. Bunlar, İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisi (2012), İzmir Bilgi Toplumu Temelli Kalkınma Stratejisi (2012), İzmir Ekoverimlilik Stratejisi (2012) ve İzmir Girişimcilik Ekosisteminin Geliştirilmesi Stratejisi (2013). Ayrıca, yerel aktörlerin bu konulara yönelik projelerini, Mali Destek Programları (MDP’ler) aracılığıyla desteklemiştir.

Yerel aktörlerin ulusal ve küresel düzeyde işbirliğini geliştirmek için ağlara katılmıştır. Bu çerçevede ECA, TCI Network, EURADA gibi küresel ağlara üye olmuştur (İZKA, 2012c:33, 35). Ayrıca, kümelenme ve yenilik faaliyetlerini tanıtmak üzere www.izmirkumelenme.org portalını kurmuştur.

3. TÜRKÇE LİTERATÜR ÖZETİ

Türkçe literatürde Kalkınma Ajansları (KA’lar), özellikle Türkiye’de ajanslar kurulduktan sonra incelenmeye başlanmıştır. Türkiye’de, bilimsel araştırmalara en çok konu olan ajansın, İZKA olduğu söylenebilir. İZKA’ya

ilişkin belli başlı çalışmalar, konularına göre planlama faaliyetleri, kümelenme faaliyetleri ve etki analizi şeklinde tasnif edilerek, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: İZKA’ya İlişkin Literatür Özeti

Konu	Yazarı	Amacı	Yöntemi*	Sonucu
Planlama Faaliyetleri	Aydoğdu (2010)	2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı’nı, toplumsal sermaye temelinde incelemektir.	Anket	Planlama faaliyetlerinin etkinliği, yerel aktörlerin katılımı ile artacaktır.
	Akpınar (2010)	2010-2013 Bölge Planı’nı stratejik planlama yaklaşımı ile incelemektir.	Doküman Analizi	Plan, yönetim yaklaşımı temelinde yerel aktörlerin katılımı ile hazırlanmıştır.
	Burak (2011)	Planlama faaliyetlerini, 2010-2013 Bölge Planı temelinde incelemektir.	Doküman Analizi	KA’lar, planlama sürecinde “veri toplayan bir aktör”dür.
	Eldeniz (2011)	İZKA’nın performansını, 2010-2013 Bölge Planı ile belirlemektir.	Mülakat Doküman Analizi	İZKA, planın koordinatörü, destekleyicisi ve katalizörüdür.
Kümelenme Faaliyetleri	Özdemir ve İneler (2009)	İZKA’nın kümelenme faaliyetlerini incelemektir.	Doküman Analizi	İZKA, kümelenme faaliyetleri bakımından örnek alınabilir.
	Haşar ve İneler (2011)	İZKA’nın kümelenme faaliyetlerini incelemektir.	Doküman Analizi	İZKA, kümelenme faaliyetleri bakımından örnek alınabilir.
	Günaydın (2013a)	İZKA’nın kümelenme faaliyetlerini incelemektir.	Doküman Analizi	İZKA, kümelenme faaliyetleri bakımından örnek alınabilir.
Etki Analizi	İZKA (2011)	MDP’lerin etkinliğini analiz etmektir.	Anket	MDP’ler, işletmelerde ciro ve istihdam artışı sağlamıştır.
	İçen (2012)	İZKA’nın kırsal kalkınmaya katkısını tespit etmektir.	Anket	İZKA, MDP ile kırsal kalkınmaya katkıda bulunmuştur.
	Ersayın (2012)	MDP’lerin katkısını ortaya koymaktır.	Anket	MDP’lerin % 50’sinin, kalkınmaya etkisi yoktur.
	Günaydın (2013b)	MDP’lerin kalkınmaya katkısını tespit etmektir.	Doküman Analizi	MDP’ler, İzmir’in eğitim ve istihdam düzeyini artırmıştır.

* Kimi çalışmalarda, araştırmanın yöntemi belirtilmemiş olup; bu, yazar tarafından tespit edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Tablo 1’e göre, Aydoğdu (2010), Akpınar (2010), Burak (2011) ve Eldeniz (2011), İZKA’nın planlama faaliyetlerini incelemişler. Aydoğdu (2010), 2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı’nı toplumsal sermaye temelinde ele almıştır. Toplumsal sermaye, “benzer insanları birbirine bağlayan, farklı insanlar arasında köprü kuran sosyal ilişkiler ağı” olarak tanımlanmıştır. Aydoğdu, Sosyal Kalkınma MDP (2008) ile desteklenen Tütün Teknolojisi Mühendislerinin Sektörel Uyum Projesi’ni örnek almıştır. Tütün

eksperlerinin, toplumsal sermayeden faydalanma düzeyini, anket tekniği ile belirlemiştir. Analiz ile KA'ların planlama faaliyetlerinin, yerel aktörlerin katılımının sağlanması halinde daha etkili olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Akpınar (2010), 2010-2013 Bölge Planı'nı, doküman analizi tekniği ile bölgesel planlama yaklaşımı temelinde incelemiştir. Planın hazırlık sürecinde, 3 bin kişi ile görüşülmesinin, meşruiyetini ve sahiplenme düzeyini artırdığını belirtmiştir. Analizle, KA'ların bölge planlarının, katılımcı demokrasinin de gelişmesine katkıda bulunacağını ifade etmiştir.

Burak (2011), 2010-2013 Bölge Planı'nı, doküman analizi tekniği ile ele almıştır. Planın, mekan ve zaman boyutu dikkate alınmadan kısa vadeli olarak hazırlandığını belirtmiştir. Analiz sonucunda planı, bir tür yatırım teşvik rehberi olarak nitelendirerek; planlama sürecinde KA'ların, yalnızca veri toplayan bir aktör olduğuna kanaat getirmiştir.

Eldeniz (2011), İZKA'nın kurumsal performansını, 2010-2013 İzmir Bölge Planı çerçevesinde mülakat ve doküman analizi teknikleri ile ölçmeye çalışmıştır. Analiz ile İZKA'nın, bölge planını yerel aktörlerle birlikte hazırladığı; planın uygulayıcısı değil, koordinatörü, destekleyicisi ve katalizörü olduğu; başlıca rolünün, yerel aktörleri ortak hedeflere yönlendirmek olduğu; ancak, bu konuda güçlüklerle karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir ve İneler (2009), Haşar ve İneler (2011) ve Günaydın (2013a) ise, İZKA'nın kümelenme faaliyetlerini, kümelenme yaklaşımı temelinde incelemişler. Bu faaliyetlerin, Türkiye'deki KA'lara örnek olabileceğini belirtmişler.

İZKA (2011), İçen (2012), Ersayın (2012) ve Günaydın (2013b) da, İZKA'nın Mali Destek Programları'nın (MDP) İzmir'in kalkınmasına katkısını, "etki analizi" ile tespit etmişler. İZKA (2011), Sosyal Kalkınma MDP'nin (2008) ve KOBİ MDP'nin (2008) etki analizini yapmıştır. KOBİ MDP ile desteklenen işletmelerin % 73'ünün, ajans desteği olmasa da projelerini gerçekleştirebileceğini belirlemiştir. Bu durum, MDP'nin "dışlama etkisi" veya "engelleme etkisi" olarak adlandırılır. Dışlama etkisi, desteğin, yararlanıcıların yapacağı yatırımların yerini alması; hatta, onları azaltması şeklinde tanımlanır (ÇKA, 2011:5).

İçen (2012), İZKA'nın Tarım ve Kırsal Kalkınma MDP (2009) aracılığıyla kırsal kalkınmaya katkısını ele almıştır. Anket tekniği ile yapılan analizde İZKA'nın, kırsal kalkınmaya katkıda bulunduğunu tespit etmiştir.

Ersayın (2012) ise, İZKA'nın ve Çukurova Kalkınma Ajansı'nın (ÇKA) KOBİ'lere yönelik MDP'lerinin (2008) bölgesel kalkınmaya katkısını, anket ile belirlemiştir. Analiz sonucunda, desteklenen işletmelerin % 20'sinin ajans desteği olmadan da projelerini gerçekleştirebileceğini; ayrıca, bu desteklerin yaklaşık % 50'sinin, bölgenin kalkınmasına katkısının olmadığını tespit etmiştir.

Günaydın (2013b), Sosyal Kalkınma MDP'nin (2008) ve KOBİ

MDP'nin (2008) İzmir'in kalkınmasına katkısını, doküman analizi tekniği ile ortaya koymuştur. Analiz sonucunda, bu MDP'lerle desteklenen projelerin, İzmir'in eğitim ve istihdam düzeyini artırdığını belirlemiştir.

Bu araştırmada ise İZKA, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, Kalkınma Kurulu'nun gündem belirleme faaliyetleri bakımından incelenecektir.

4. İZMİR KALKINMA AJANSI KALKINMA KURULU TOPLANTILARININ GÜNDEM MADDELERİ

Kalkınma Kurulu (KK) toplantılarının gündem maddeleri, “rutin” ve “rutin dışı” şeklinde iki grupta sınıflandırılabilir. “Rutin gündem maddeleri”, KK'nın her toplantısında ele alınan; dolayısıyla, rutin hale gelen maddelerini ifade etmektedir. “Rutin dışı gündem maddeleri” ise, rutin olmayan; hemen her toplantıda değişen, ajans ve bölge ile ilgili konuları içeren maddelerdir. Gündem maddeleri ayrıca, toplantının “giriş”, “gelişme” ve “sonuç” bölümleri şeklinde de tasnif edilebilir. Bu sınıflandırmalar, Tablo 2'de

Tablo 2: İZKA Kalkınma Kurulu Toplantısı Gündem Maddeleri Örneği

Gündem Maddeleri	Rutin Gündem Maddeleri			Rutin Dışı* Gündem Maddeleri			Rutin Gündem Maddeleri					
	(Giriş)			(Gelişme)			(Sonuç)					
	1. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı.	2. Açılış ve Başkanlığın Sunuşları.	3. Önceki KK'da Alınan Kararların Özeti.	4. Üye mazeretlerinin Arzı.	5. KK Katip Üyeler, Başkan, Başkan Vekili, Yönetim Kurulu Üyeleri Seçimi.	6. İZKA'nın Faaliyet ve Denetim Raporu'nun Sunulması.	7. MDP'lerin Değerlendirme Sonuçları.	8. İzmir Kentsel Pazarlama Konsorsiyum Ekibinin Sunumu.	9. KK Çalışma Gruplarının Faaliyetlerini Sunması.	10. Seferihisar'ın “Sakin Şehir” Girişiminin Ele Alınması.	11. Dilekler.	12. Sonraki KK Gündeminin Belirlenmesi.

*: Rutin dışı gündem maddeleri, örnek olarak yazılmıştır.

Kaynak: İZKA KK toplantı tutanaklarından, yazar tarafından geliştirilmiştir. sunulmuştur.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi, KK toplantılarının rutin gündem maddeleri, olağan gündem maddeleridir. Toplantının “giriş” ve “sonuç” kısmında yer almaktadır. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunması ile

“giriş” yapılan toplantı, “kapanış” ile “sonuç”lanmaktadır.

Toplantıların rutin dışı gündem maddeleri ise, rutin olmayan, olağandışı gündem maddeleridir. Ajansın ve bölgenin, güncel ve gelecekteki muhtemel gündem konularını (“gelişme”leri) içermektedir.

Bu çalışmada, İZKA KK’nın gündem belirleme faaliyetleri, toplantıların rutin dışı gündem maddeleri çerçevesinde ortaya konacaktır. KK’nın 2008-2014 yılları arasında yapılan 20 tane toplantının rutin dışı gündem maddelerinden öne çıkanlar (+ ile işaretli), “bilgilendirme, sunum ve görüşme” şeklinde tasnif edilerek, Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: İZKA KK Toplantılarının Başlıca Rutin Dışı Gündem Maddeleri (2008-2014)

Toplantı No	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
Toplantı Tarihi	18/12/2008	22/01/2009	11/06/2009	04/11/2009	08/02/2010	12/07/2010	13/09/2010	06/12/2010	02/02/2011	05/05/2011	07/09/2011	08/12/2011	15/03/2012	07/06/2012	20/09/2012	25/06/2013	03/07/2013	26/09/2013	26/12/2013	10/04/2014	
Gündem Maddesi/Sayısı	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	5	4	2	6	2	0	1	1	3	3	
Bilgilendirme	2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı		+	+	+																
	Güdümlü Proje Desteği											+									+
	Klaros Arkeopark Projesi											+									
	KK Çalışma Grupları					+	+					+	+	+	+						
	2014-2018 Bölge Planı													+				+			
	Kültür Varlıklarını Kamulaştırma, Projelendirme ve Yapım Uygulamaları																			+	
	Yarımada Kalkınma Stratejisi																				+
Sunum	İzmir İşgücü Piyasası Araştırması Sonuçları										+										
	İzmir Kentsel Pazarlama Stratejisi						+														
	İzmir TÜİK'in Sunumu											+									
	Bütünleşik Kıyı Yönetimi ve Kıyı Bölgesel Kalkınma Hedefleri											+									
	İzmir Yenilik Stratejisi													+							
	İzmir'in Görsel Kimliği ve İzmir Kentsel Pazarlama Stratejik Planı														+						
	İzmir Kent Kıyısı Tasarım Stratejisi Planı														+						
	Sinema Sektörü ve Film Endüstrisinin İzmir Açısından Değerlendirilmesi																				+
Görüşme	KK'nın Daha Etkin Çalışması ve Mevzuat Değişikliği önerisi								+	+	+	+									
	Kemeraltını Yaşatma													+							
	İZKA'nın Proje Destekleri ile destek konuları için öneriler													+						+	+
	EXPO 2020 Kent Mirası												+		+					+	

Kaynak: İZKA KK toplantı tutanaklarından yararlanılarak yazar tarafından geliştirilmiştir.

İZKA KK'nın rutin dışı gündem maddeleri ele alınırken, zorunlu olmadıkça, rutin gündem maddelerine yer verilmemiştir. Toplantılarda öne çıkan konular (gündemler), kolayca fark edilebilmesi için *koyu ve italik* olarak yazılmıştır.

1. Toplantı (18/12/2008): KK'nın ilk toplantısında, rutin gündem maddesi kapsamında *KK organlarının* (katip üyeler, KK başkanı ve başkan vekili) ve yönetim kurulunda yer alacak üç üyenin *seçimi* yapılmıştır. Toplantıda yalnızca, KK organlarının seçiminin yapılması; İzmir'in kalkınmasına ilişkin herhangi bir konunun ele alınmaması; KK'nın "kuruluş felsefesi" ile bağdaşmamaktadır.

2. Toplantı (22/01/2009): *2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı*'nın hazırlık çalışmaları anlatılmıştır. Ancak, toplantı tutanağı 1 sayfa yazıldığı için üyelerin görüşlerine yer verilmemiştir.

3. Toplantı (11/06/2009): *2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı*'nın taslağı görüşülmüştür. Ancak, önceki toplantıda olduğu gibi, yalnızca 2 sayfa yazılan tutanakta, üyelerin görüşleri belirtilmemiştir.

4. Toplantı (04/11/2009): İZKA hukuk müşaviri Ç. Aydoğdu, *çalışma yönetmeliğinde* yapılan değişiklikleri; Z. Toprak ve U. Yüce ise, *KK'nın görev, yetki ve sorumluluklarını* anlatmıştır. Daha sonra *2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı*'nın taslağı üzerine görüşmeler yapılmıştır. Bu konuda F. Güventürk, O. Esen, Ş. Yılmaz, M. E. Aslan, M. Gülaylar, Y. Özdemir, Z. Toprak, A. Hitay, U. Yüce, S. Tekir ve Z. Mutlu, görüşlerini paylaşmıştır. Son olarak, KK'nın çalışma esaslarını araştırmak üzere *çalışma grubu* oluşturulmasına karar verilmiştir.

5. Toplantı (08/02/2010): İZKA uzmanı M. Taşkın, *2009 yılı Mali Destek Programları'na (MDP)* ilişkin sunum yapmıştır. Bunun üzerine K. Akgün, MDP'lerle desteklenen projelerin değerlendirilmesinde, *sektörel katkısının* dikkate alınmasını; A. N. Kubalı, desteklerde *özel kesimin* öncelikli olmasını; U. Yüce, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme Başkanlığı (KOSGEB), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile işbirliği yapılarak *desteklerde mükerrerliğin önlenmesine* yönelik görüşlerini ortaya koymuştur. Toplantıda, 2010 yılındaki MDP'lerde özel kesime daha fazla yer verilmesi için Yönetim Kurulu'na iletilmek üzere "tavsiye kararı" alınmıştır.

Kurulda ayrıca, önceki toplantıda kararlaştırılan *çalışma grupları* (ÇG) kurulmuştur. Bunlar: İleri Teknolojiye Dayalı Sanayiler ÇG (7 üye); Yenilenebilir Enerji ÇG (7 üye); Turizm ÇG (14 üye); Lojistik ve Ulaşım ÇG (6 üye); Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi ÇG (9 üye); Tanıtım ÇG (16 üye); Kümelenme ÇG (5 üye). Z. Toprak ta, "dezavantajlı gruplar"a yönelik "toplumsal sermaye çalışma grubu"nun kurulmasını önermiştir.

Dilekler bölümünde ise Ş. Yılmaz, *Klaros*'un ve *Bergama*'nın

dünya kültürel miras listesine alınması ve üniversiteleri bir araya getirecek bir *Gençlik Festivali*'nin düzenlenmesi konusunda görüşlerini paylaşmıştır.

6. Toplantı (12/07/2010): Kurula misafir konuşmacı olarak katılan **KOSGEB** Başkanı M. Kalkan, kurumun Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler'i (KOBİ) *destekleme yaklaşımındaki* değişimi anlatmıştır. KOSGEB'in önemli bir paradigma değişikliği yaparak, "standart destekleme modeli"nden "çağdaş destekleme modeli"ne geçtiğini; bu çerçevede, "işletmeye özgü destek" vermek üzere *proje bazlı destekleme modelini* geliştirdiğini ifade etmiştir.

Ayrıca, *İzmir Kentsel Pazarlama Konsorsiyumu* ekibi, kentin mevcut durum analizine ilişkin bir sunum yapmıştır. Daha sonra *çalışma grupları* (turizm, tanıtım, lojistik ve ulaşım, yenilenebilir enerji, tarım), faaliyetleri hakkında kurula bilgi vermiştir. Bu çerçevede Y. Özdemir, F. Güventürk, A. N. Kubalı, M. Gönenç, H. S. Yasa ve Z. Toprak, düşüncelerini dile getirmiştir.

Dilekler bölümünde ise M. E. Aslan, daha önce önerdiği *İzmir'de mega müze kurulması* önerisinin, kültür turizm komisyonunda ele alınmamasını eleştirmiştir. Konunun, sonraki KK toplantısında gündeme alınmasını önermiş ve önerisi kabul edilmiştir.

7. Toplantı (13/09/2010): F. Özak, *İzmir Kentsel Pazarlama Stratejik Planı* çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Bunun üzerine U. Yüce, İzmir'in turizm ile ilgili bir "stratejik kararı"nın, "somut çalışma"sının ve "kendini İzmir'li hissetmeyen vatandaşlar"a yönelik bir politikasının olmadığını belirtmiştir. A. N. Kubalı, bu planın uygulanması için gerekli bütçeyi ve uygulamanın ne zaman sonuçlanacağını sormuştur. Z. Toprak, sunumdaki kimi kavramlara ilişkin görüşlerini açıklamıştır. A. Göksel, planın turist olarak hedef kitlesini ve "İzmir'in gizli kalmış cevherleri"ni sormuştur. Y. Özdemir de, "kentsel pazarlama fikirleri"nin, kurul ile paylaşılmasını istemiştir.

Gündemin *Avrupa Yerel Demokrasi Haftası* kapsamında Seferihisar Belediye Başkanı T. Soyer, "hafta"nın ilçede kutlanması için yapılan çalışmalar ile dünyada 1940'larda başlayan ve günümüzde bir "kent modeli"ne dönüşen *Sakin Şehir* yaklaşımı ("yerel kalkınma modeli") hakkında bilgi vermiştir.

8. Toplantı (06/12/2010): İlk toplantıda olduğu gibi, yalnızca **KK organlarının seçimi** yapılmış; İzmir'in "gündem"i ele alınmamıştır.

9. Toplantı (02/02/2011): Kurulda, **KK'nın daha etkin çalışması için yapılması gerekenler** görüşülmüştür. Bu çerçevede N. Çalışkan, KK'nın etkin çalışmadığını; "hiçbir şey üretmediği"ni; bu bakımdan "küçük DPT"ye benzediğini belirtmiştir. U. Yüce, toplantılara "devam sorunu"nu; A. N. Kubalı, kurulun temel fonksiyonunun, "Ankara"nın bölgeye ayırdığı bütçeyi yönlendirmek olduğunu; Ş. Yılmaz, Kalkınma Kurulu'nun Yönetim Kurulu'nu "gözetim" ve "denetim" altına alırsa, "baskı gücü"

oluşturabileceğini; Z. Toprak ise, KK'nın bir "stratejik plan" hazırlamasını ve üyelerin kurulda "kamu-özel-sivil kesim işbirliği"ni öne çıkarmasını dile getirmiştir.

Y. Özdemir, İZKA'nın bölge içi gelişmişlik farkını azaltmak için geri kalmış yerlerde uygulanacak projelere sağladığı "% 10 avantaj"ının artırılmasını önermiştir.

Dilekler bölümünde de Z. Toprak, KK'nın da bir "proje" geliştirmesini ve uygulamasını istemiştir. Z. Mutlu ise, "proje değerlendiricileri" arasında meslek odaları personelinin de yer alması gerektiğini belirtmiştir.

10. Toplantı (05/05/2011): 1. ve 8. toplantılarda olduğu gibi, **KK organlarının seçimi** yapılmıştır. Daha sonra, **KK'nın daha etkin çalışması** konusu ele alınmıştır. Bu konuda araştırma yapmak üzere 20 tane üyeden oluşan bir **çalışma komitesi** kurulmuştur.

Kurulda ayrıca V. Öncel, İzmir'in tanıtımında yerel aktörler (büyükşehir belediyesi, ticaret odası ve İZKA) arasında işbirliği olmadığını vurgulamıştır. F. Güventürk, KOBİ'lerin **proje hazırlama ve uygulama kapasitesinin** yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Y. Özdemir, MDP'lerde, taşradaki projelere sağlanan "**% 10 avantaj**"nın yeterliliğinin tespit edilmesini istemiştir. U. Yüce ise, İzmir'de her yıl **uluslararası fotoğraf sergisinin** düzenlenmesini önermiştir.

11. Toplantı (07/09/2011): İzmir Valisi ve İZKA Yönetim Kurulu Başkanı C. Kırış, ajansın faaliyetleri ve **İzmir'in EXPO⁵ 2020 adaylığı** konusunda bilgi vermiştir. A. Oğuş, **İzmir İşgücü Piyasası Araştırması**'nın sonuçlarını anlatmıştır. U. Yüce ise, **KK'nın daha etkin çalışması ve mevzuat önerileri komitesinin** çalışmalarını anlatmış; önerilerini, kurula sunmuştur.

N. Şahin, **Klaros Arkeopark Projesi**'ni sunmuştur. "Arkeopark" terimini literatüre kazandıran Şahin, Klaros'un (Menderes, İzmir) dünyanın en eski "kehanet merkezi" olduğunu ifade etmiştir. Proje kapsamında, Klaros'ta 1904 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden kazılarda çıkarılan, Selçuk ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen eserlerin, Kültür Bakanlığı'nın izni ile modellerinin (mulaj) yapıldığını aktarmıştır.

12. Toplantı (08/12/2011): Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) İzmir Bölge Müdürü R. Yaka, **İzmir'in Türkiye'deki konumunu**, istatistik verilerle ortaya koymuştur. N. Kesova da, çalışma komitesinin, ajansın

⁵ EXPO, "exposition" kelimesinin kısaltılmasıdır. Türkçe, "sergi" anlamına gelen EXPO, Dünya Fuarı olarak ta bilinmektedir. Uluslararası Sergiler Bürosu (BIE) tarafından organize edilmektedir. İlk EXPO, 1851 yılında Londra'da (Hyde Park) düzenlenmiştir. Dünya Kupası ve Olimpiyat Oyunları'ndan sonra ekonomik ve kültürel etki yaratan üçüncü büyük organizasyondur. 2013 yılında Paris'te yapılan EXPO 2020 oylamasında Dubai seçilmiştir. Çiçek ve Çocuk temalı Botanik EXPO Fuarı, 2016 yılında Antalya'da yapılmıştır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Expo>).

çalışmalarına ilişkin *mevzuat değişikliği önerisi* konusunda yaptığı araştırmayı sunmuştur.

KK'da oluşturulan *çalışma grupları* adına Y. Özdemir, Z. Toprak ve K. Çolakoğlu, yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir.

N. Çalışkan, *İzmir'in potansiyelinin* etkin bir şekilde değerlendirilmesi ve küresel düzeyde tanıtılması konusundaki görüşlerini, İspanya'nın Barcelona kentini örnek vererek paylaşmıştır. A. Sertel de, Çalışkan'ın görüşleri paralelinde, *Gazeteci Değişim Projesi*'ni önermiştir. Projenin temel düşüncesi, İzmir'in tanıtımı için yabancı gazetecilerin davet edilmesi ve bu sayede kentin medyada haber konusu olmasıdır.

Z. Toprak, *Bütünleşik Kıyı Yönetimi ve Kıyı Bölgesel Kalkınma Hedefleri* konusunda sunum yapmıştır.

Kurulda, *EXPO ve Sağlık Komitesi*'nin kurulması görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

13. Toplantı (15/03/2012): M. Özgener, *EXPO* konusunda kurula bilgi vermiştir. V. Yücel, EXPO'ya üye ülkelerin delegeleri ile temas kurulması için iş adamlarından bir *gönüllü grubunun* oluşturulmasını; A. Boyacı da, iş adamlarının desteği ile *lobi yapılmasını* önermiştir.

Z. Tansuğ, İZKA'nın *tanıtım çalışmalarını* anlatmıştır. Bu çerçevede U. Yüce, 7. toplantıda dile getirdiği, İzmir'in *turizm politikasının* ve *turizm master planının* olmadığı şeklindeki görüşünü yinelemiştir. Z. Toprak ta, hazırlanan *stratejik planın* kurulla paylaşılması gerektiğini belirtmiştir.

M. Selvitopu (İzmir Büyükşehir Belediyesi, İBB), İzmir'deki *kentsel dönüşüm* hakkında bilgi vermiştir.

Çalışma grupları adına N. Çalışkan, B. Tercan, Y. Özdemir, S. Köse, M. N. Şentürk, S. Tekir, A. Silkü, F. Güventürk ve A. Timur, faaliyetleri hakkında kurula bilgi vermiştir.

14. Toplantı (07/06/2012): Kurula misafir konuşmacı olarak katılan EXPO Yürütme Kurulu Üyesi E. Yorgancılar, *EXPO* konusunda yürütülen çalışmaları anlatmıştır.

Kurulda ayrıca, *çalışma gruplarının* faaliyetleri ele alınmıştır. Bu çerçevede, "tarım" ve "turizm tanıtım" grubu adına Y. Özdemir, hazırladıkları projeden söz etmiştir. Proje kapsamında *Küçük Menderes Havzası*'nda incir, kestane ve zeytininin geliştirilmesi için İZKA'nın üreticilere, "eğitim desteği", "ürün ve bitki yetiştirme desteği", "soğuk hava deposu desteği" gibi destekler vermesini istemiştir. Ayrıca, bu üç ürünün İzmir'in turizm potansiyelini tanıtmak için de kullanılabileceğini belirtmiştir. Bu konuda, İzmir'den Avrupa'ya "Smyrna Figs" markası ile ihraç edilen inciri örnek göstermiştir.

H. Çıray da, projenin hayvancılık sektörünü de içermesi gerektiğini; Tire, Ödemiş ve Bayındır ilçelerinin *hayvancılık merkezine* dönüştüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, İZKA'nın tarımsal alanda "geçici ürün"ler yerine

“*sürekli ürün*”lere destek vermesi gerektiğini; aksi halde, destek sonrasında geçici ürünlerin belli bir süre (1, 5, 7 yıl) sonra söküleceğini vurgulamıştır. Bunun üzerine Y. Özdemir, *hayvancılık*, *organik hayvancılık* ve *organik tarım* konularının da gündemlerinde olduğunu söylemiştir.

İZKA uzmanı S. C. Oğuz, ajansın *İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisi*'ni sunmuştur.

Z. Toprak, *bütünleşik kıyı yönetimi çalışma grubunun* çalışmalarını anlatmıştır. Bunun üzerine A. N. Kubalı, Prof. Dr. T. Balcıoğlu'nun öncülüğünde 60-70 kişilik bir bilim insanı ekibinin, İzmir körfez sahiliyle ilgili hazırladığı “konsept proje”lerden söz ederek; bunun, Z. Toprak'ın çalışmasıyla ilişkili olabileceğini belirtmiştir.

S. Tekir, *yenilenebilir enerji komitesinin* çalışmalarını anlatmıştır. Sunum üzerine Z. Toprak, İzmir'deki jeotermal kaynakları değerlendirmek için bir strateji geliştirilemediğini belirtmiştir. Toprak ayrıca, *İzmir'in Görsel Kimliği ve İzmir Kentsel Pazarlama Stratejik Planı* hakkında bilgi vermiştir.

F. Selvitopu, *Kemeraltı Yaşatma* konulu bir sunum yapmıştır. H. Ceylan (Kemeraltı Esnaf Derneği Başkanı), Z. Toprak ve B. Tercan da, sunuma ilişkin görüşlerini paylaşmıştır.

Toplantıda ayrıca, İBB'nin *İzmir Kent Kıyısı Tasarım Stratejik Planı* sunulmuştur.

15. Toplantı (20/09/2012): Kurulda, *İZKA'nın faaliyetleri* ele alınmış; üyeler, önerilerini sunmuştur. Ayrıca *çalışma komiteleri*, faaliyetlerini anlatmıştır. Bu kapsamda, “bütünleşik kıyı çalışma grubu” adına Z. Toprak; “yenilenebilir enerji komitesi” adına S. Tekir; “tarım ve tarıma dayalı sanayi komitesi” adına da Y. Özdemir, yaptıkları çalışmalardan söz etmiştir.

“EXPO 2020” konusu görüşülmüştür. Bu çerçevede A. İlhan, *İzmir'in EXPO 2020 adaylığı* için yürütülen faaliyetleri; B. Katmer ise, *master planı* çalışmalarını anlatmıştır. İzmir'in, EXPO 2020'yi düzenleyeceği varsayımı altında kentte, Londra'daki Hight Park (çevresi ile 253 hektar) gibi bir *doğal park alanının* oluşturulması hedeflenmiştir.

16. Toplantı (25/06/2013): 1., 8. ve 10. toplantılarda olduğu gibi, “kuruluş felsefesi”ne aykırı bir şekilde yalnızca, *KK organlarının seçimi* yapılmıştır.

17. Toplantı (03/07/2013): *2014-2023 İzmir Bölge Planı Kalkınma Çalıştayı* yapılmıştır. Ancak, 1 sayfa olan toplantı tutanağında, çalıştayda konuşan üyelere ve görüşlerine yer verilememiştir.

18. Toplantı (26/09/2013): A. Ediz, *kültür varlıklarını kamulaştırma, projelendirme ve yapım uygulamaları* hakkında bilgi vermiştir. Bunun üzerine A. N. Kubalı, kentte kaderine terk edilen tarihi ve kültürel yapıların onarılması için sahiplerinin “mecbur tutulması”nı önermiş; Şişli Belediyesi'nin (İstanbul), bu konuda örnek çalışmalar yaptığını

belirtmiştir.

A. Boyacı da, *sağlık turizminin* 3000 yıl evvel Efes'te başladığını; dolayısıyla, İzmir'in bu potansiyelinin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Z. Göçmen, *taşınmaz kültür varlıklarının restorasyonu ve İzmir'in tanıtım faaliyetlerine* ilişkin sunum yapmıştır. Z. Toprak, tarihi varlıklara sahip çıkmak için *izleme projeleri* veya benzeri çalışmaların yapılmasını; "Basmane"nin de, bir "blok" olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İZKA Genel Sekreter Vekili S. Ersin, *2013 Yılı Ara Faaliyet Raporu*'nu sunmuştur. A. N. Kubalı, rapora ilişkin olarak *etki değerlendirmesinin* önemini belirterek, ajansın desteklerinin daha çok hangi sektörleri etkilediğinin tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. S. Ersin de, etki değerlendirmesinin "sektörel baz"da değil de "program baz"ında, 2008 yılı KOBİ ve Sosyal Kalkınma MDP'leri⁶ için yapıldığını belirtmiştir.

Dilekler bölümünde İ. Kocabaş, İZKA'nın güncel MDP kapsamına girmeyen; ancak, *İzmir'in tanıtımı* ile ilgili önemli projeleri desteklemesini istemiştir. M. Yunak ta, *kültürel varlıkların rekreasyonuna* yönelik MDP'nin süresinin (3 ay) yetersiz olduğunu belirtmiştir.

19. Toplantı (26/12/2013): K. Velibeyoğlu, *Yarımada Kalkınma Stratejisi*'ni sunmuştur.

İZKA Genel Sekreter Vekili M. Y. Çoban, ajansın verdiği destekleri anlatmıştır. Çoban, yeni *MDP önerisi* kapsamında N. Kalkan'ın, İZKA'nın desteklediği projelerin istihdama etkisini sorması üzerine, 2008 yılı KOBİ ve Sosyal Kalkınma MDP'lerinin etki değerlendirmesinin yapıldığını; ancak, henüz sonuçlanmadığını belirtmiştir.

U. Yüce, *Konak-Basmane-Kadifekale* (270 hektar) güzergahının (Kemeraltı) kalkınmasının, İzmir'e önemli katkı sağlayacağını; Z. Mutlu da, Yüce'nin bu önerisinin Yönetim Kurulu'nda ele alındığını belirtmiştir. A. Boyacı, kadın ve genç istihdamı ile insan kaynaklarını geliştirmeye; N. Kalkan da, İZKA'nın desteklerine rağmen İzmir'de işsizlik oranının yükseldiğini belirterek, *istihdamı artırmaya yönelik MDP hazırlanmasını* önermiştir. Öneri, kurulda kabul edilmiştir.

Kurulda, *EXPO sonrası İzmir için hedeflerin* tespit edilmesi konusu görüşülmüştür. KK Başkanı K. Çolakoğlu, bu amaçla yerel aktörlerle yapılan toplantıda ("beyin fırtınası"), iki konunun öne çıktığını belirtmiştir. Bunlar; *İzmir'in tanıtımı* ve *kentsel dönüşüm*.

M. Özgören (Dokuz Eylül Üniversitesi, DEÜ), EXPO sonrasında İzmir'in küresel düzeyde tanınırlığının arttığını; bunun, *sağlık inovasyonu* ile korunması gerektiğini; DEÜ'de kurulan ve Türkiye'de ilk olan *sağlık*

⁶ İZKA, KOBİ MDP (2008) ve Sosyal Kalkınma MDP'nin (2008) İzmir'in kalkınmasına katkısı belirlemek için yaptığı "etki analizi" ile Türkiye'deki KA'lara öncülük etmiştir.

teknoparkının, bu amaçla kullanılabileceğini belirtmiştir.

20. Toplantı (10/04/2014): M. Barkan, *Sinema Sektörü ve Film Endüstrisinin İzmir Açısından Değerlendirilmesi* konulu bir sunum yapmıştır. Sunumda İzmir'in, sinema sektörü için gerekli potansiyele sahip olduğunu; dolayısıyla İZKA'nın, bu sektörü geliştirmeye yönelik çalışmaları desteklemesi gerektiğini belirtmiştir.

Kurulda üyeler, *film platosu* kurulması için değişik yerler önermiştir. Bu konuda T. Kaya, Şirince'nin; M. Barkan, Torbalı'nın yanında Seferihisar'ın, Şirince'nin olabileceğini belirtmiştir. T. Kaya ayrıca, festivalde ödül olarak ta, "Efes Ramsel heykelciği"nin verilebileceğini önermiştir.

Gündemin *proje destek konuları için öneriler* kısmında M. İşler, turizm sektörüne yönelik bir proje önerisi sunmuştur. İzmir'de su pahalı olduğu için turizm işletmelerinin olumsuz etkilendiğini; bu nedenle, İZKA'nın "denizden su elde edilmesi"ni desteklemesini istemiştir. İ. Kocabaş projenin, bütün su kaynaklarını kapsayacak şekilde genişletilmesi; Ö. Mumcu, atık suyun geri dönüşümü ve içme suyuna dönüştürülmesi; A. Boyacı da, denizden su elde edilmesinin enerji maliyeti yüksek olduğu için su ve enerjinin birlikte ele alınması gerektiğini önermiştir. Önerilerin YK'ya iletilmesi, oybirliğiyle kabul edilmiştir.

5. GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, İZKA Kalkınma Kurulu'nun (KK) gündem belirleme faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

- *Tutanakların Düzenlenme Şekli*: Öncelikle şunu belirtelim: KK toplantı tutanakları, "şekil" bakımından yeterince özen gösterilmeden yazılmıştır. Bu durum, tutanakların anlaşılmasını ve analiz edilmesini güçleştirmektedir. Tutanaklarda, toplantı numarası, toplantının başlangıç ve bitiş saati; bazı tutanaklarda (06/12/2010, 02/02/2011 ve 08/12/2011) da, sayfa numarası belirtilmemiştir.
- *Karar Özeti*: Bazı toplantıların karar özeti çıkarılmıştır. Ancak, karar özeti sayfa sayısı, tutanağa nispeten oldukça fazladır. Mesela, 11. toplantının karar tutanağı, 52 sayfa; karar özeti ise, 24 sayfadır.
- *Toplantılar Arasındaki Süre Farkı*: Toplantılar arasındaki süre, genellikle 90-100 gün arasında değişmektedir. Ancak, 3., 4., 6., ve 16. toplantılar arasındaki süre farkı, sırasıyla 140, 146, 154 ve 278 gün olarak genel eğilimden fazla iken; 1. ve 17. toplantılar arasında bu, 35 ve 8 gün ile çok azdır. Dolayısıyla, toplantılar arasında süre farkı bakımından bir istikrar olmadığı söylenebilir.
- *Gündem Maddelerinin Tutanakta Belirtilmesi*: Toplantıların

gündem maddeleri, tutanağın en başında yazılmamıştır. Ayrıca, Saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunması, yalnızca ilk toplantının tutanağında yer almıştır. Dolayısıyla bu durum, sonraki toplantılarda söz konusu gündem maddesine yer verilmediği düşüncesini uyandırmaktadır.

- *Gündem Maddelerinin Tasnif Edilmesi:* Toplantıların gündem maddeleri, *seçim, etkinlik, planlama, strateji, sunum / bilgilendirme ve mali destek* başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Gündem maddeleri ayrıca, gündemin ele alındığı toplantıların numaraları ve bu gündemin kaç tane toplantıda görüşüldüğü; gündem konusu bakımından da, gündem maddesi sayısına göre tasnif edilmiştir. Bu sınıflandırmalar, Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: İZKA KK Toplantılarının Gündem Maddelerinin Sınıflandırılması

Gündem Konusu	Gündem Maddeleri	Toplantı No	Toplantı Sayısı	Gündem Maddesi Sayısı
Seçim	KK organlarının ve yönetim kuruluna katılacak 3 tane üyenin seçimi	1, 8, 10, 16	4	1
Etkinlik	Çalışma Grupları'nın oluşturulması	5	6	4
	Çalışma gruplarının faaliyetlerini kurula sunması	9, 13, 15		
	KK'nın etkin çalışması için Çalışma Komitesi'nin kurulması	10		
	Çalışma Komitesi'nin önerilerini kurula sunması	11		
Planlama	2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı	2, 3, 4	6	6
	İzmir Kentsel Pazarlama Stratejik Planı	7		
	2014-2018 Bölge Planı	14		
	İzmir'in Görsel Kimliği ve İzmir Kentsel Pazarlama Stratejik Planı	14		
	İzmir Kent Kıyısı Tasarım Stratejisi Planı	14		
	2014-2023 İzmir Bölge Planı Kalkınma Çalıştayı	17		
Strateji	İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisi	14	2	2
	Yarımada Kalkınma Stratejisi	19		
Sunum/Bilgilendirme	KOSGEB'in "destekleme modeli"ndeki "paradigma" değişimi	6	6	8
	Klaros Arkeopark Projesi	11		
	İzmir İşgücü Piyasası Araştırma Sonuçları	11		
	İzmir'in Türkiye'deki Konumu (TUİK'in sunumu)	12		
	Bütünleşik Kıyı Yönetimi ve Kıyı Bölgesel Kalkınma Hedefleri	12		
	Kemeraltını Yaşatma sunumu	14		
	Kültür Varlıklarını Kamulaştırma, Projelendirme ve Yapım Uygulamaları	18		
	Sinema Sektörü ve Film Endüstrisinin İzmir Açısından Değerlendirilmesi	20		
Mali Destek	Proje değerlendirme kurulunun belirlenmesi süreci	9	5	4
	Güdümlü Proje Desteği ve İZKA'nın güdümlü projeleri	11, 20		
	Küçük Menderes Havzası'nda tarım sektörünün desteklenmesi	14		
	MDP konusu önerileri	19		

Kaynak: Tablo 2'deki bilgiler çerçevesinde düzenlenmiştir.

Tablo 4'e göre,

- *Gündem Konuları*: Seçim kapsamında, rutin gündem maddesi olarak KK organlarının seçimi yapılmıştır. *Etkinlik* ile KK'nın etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Ajansın başlıca görevlerinden biri olan *planlama* çalışmaları

kapsamında, İzmir'in potansiyelini belirlemek ve harekete geçirmek üzere planlama faaliyetleri ele alınmış; yerel aktörlere "rehberlik" etmek üzere hazırlanan planlara ilişkin bilgi verilmiştir. *Strateji* çerçevesinde kentin kalkınmasını yönlendirmek ve hızlandırmak üzere geliştirilen stratejiler ele alınmıştır. *Sunum/ Bilgilendirme* ile kentin mevcut potansiyeli ve yeni gelişme alanları hakkında kurul üyelerinde farkındalık yaratmak ve gündem oluşturmak üzere çeşitli konulara ilişkin bilgi verilmiştir. *Mali destek* çerçevesinde de, mevcut MDP'lere ilişkin bilgi verilmiş; MDP'lerin, İzmir'in kalkınmasına katkısını artırmaya yönelik görüşler ortaya konmuştur.

- *Gündem Maddelerinin Yoğunluğu:* Toplantılarda, gündem maddesi sayısı bakımından *sunum/bilgilendirme* ve *planlama* çalışmaları öne çıkmıştır. 8 toplantıda, sunum/bilgilendirme; 6 tane toplantıda ise, planlama çalışmaları ele alınmıştır. Toplantılar, gündem maddesi sayısı bakımından ayrıca *yoğun, düşük yoğun* ve *sıg* toplantı şeklinde de tasnif edilebilir. Bu bakımdan 14. toplantı, 6 tane gündem maddesi ile en "yoğun toplantı"dır. Bunu, 5 tane gündem maddesi ile 11. toplantı izlemiştir. Kurulda, yalnızca KK organlarının seçiminin yapıldığı 1., 8. ve 16. toplantılar, "sıg toplantı"; diğer toplantılar ise, "düşük yoğun toplantı" olarak değerlendirilebilir.
- *Toplantı Sayısı:* Toplantı sayısı bakımından *sunum/bilgilendirme, planlama* ve *etkinlik* faaliyetleri, 6 tane toplantı ile ilk sırada yer almıştır. Bunları sırasıyla, mali destek, seçim ve strateji konularının görüşüldüğü toplantılar izlemiştir.
- *KK'nın Gündem Belirleme Görevi:* KK, İzmir'in gündemini belirlemek için önemli ve etkili çalışmalar yapmıştır. Bu bakımdan görevini yerini getirdiği söylenebilir. Ancak, bazı toplantılarda (1., 8. ve 10.) yalnızca KK organları seçiminin yapılmasının, temel görevi ve "kuruluş felsefesi" ile bağdaşmadığı söylenebilir.
- *KK'nın Etkinliğini Artırma Girişimleri:* KK'nın, İzmir'in gündemini belirleme ve İZKA'yı yönlendirme bakımından daha etkin olma "kaygı"sını taşıdığı gözlenmiştir. Bu kaygı temelinde, etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır. KK'nın, daha etkin olmak için kendini sorgulaması; bu konuda görüşlere ve önerilere açık olması, örnek alınması gereken bir uygulamadır.

Tutanaklar, daha kolay anlaşılabilmesi ve analiz edilebilmesi için Tablo 5'te sunulan "şablon"a (* sütunu hariç) göre düzenlenebilir.

Tablo 5: Toplantı Tutanağı Şekli Örneği

..... Kalkınma Ajansı Tarihli Kalkınma Kurulu Toplantısı Karar Tutanağı		
Toplantı No: ...		
Toplantı Yeri ve Tarihi: / ... /		
Başlangıç ve Bitiş Saati: - (Toplam süre: ... dakika)		
Devamsız Üye Sayısı (%): ... mazeretli (%), ... mazeretsiz (%)		
Misafir Konuşmacı(lar): ...		
Öneri Sayısı: ... Tavsiye Kararı Sayısı: ...		
*	Gündem Maddeleri	Süre (dakika)
Rutin Gündem Maddeleri	1. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı.	
	2. Açılış ve Başkanlığın Sunuşu.	
	3. Yoklama (mazeretli üyelerin okunması).	
	4. Önceki Toplantıda Alınan Kararların Okunması.	
Rutin Dışı Gündem Maddeleri **	Bilgilendirme	5. Ajansın Yılı Faaliyet Raporu'nun Görüşülmesi.
		6. Kleros Arkeopark Projesi'nin Anlatılması.
		7.
		8.
		9.
	Sunum	10. Güdümlü Proje Desteği Konusunda Sunum Yapılması.
		11. Yenilik Stratejisi'nin Sunulması.
		12.
	Görüşme	13.
		14. KK'nın Daha Etkin Çalışmasına İlişkin Görüşmeler Yapılması.
15. İzmir'in Tanıtımı Konusunun Görüşülmesi.		
16.		
17.		
Rutin Gündem Maddeleri	18. Öneriler.	
	19. Dilekler.	
	20. Kapanış.	

** Rutin dışı gündem maddeleri, örnek olarak yazılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Tutanakların Tablo 5'teki gibi düzenlenmesi, şu yönlerden faydalı olabilir:

- ✓ *Ön Bilgi:* Gündem maddelerinin, tutanağın en başında yazılması, yazılı bir eserin içindekiler kısmı gibi, katılımcıya veya okuyucuya toplantının içeriği hakkında ön bilgi verebilir. Bu sayede tutanakların okunması, anlaşılması ve analiz edilmesi daha kolay olacaktır.
- ✓ *Süre:* Tutanakta, kurulda görüşülen her bir gündem maddesinin, özellikle de rutin dışı olanların süresinin belirtilmesi, kentin

“gerçek gündemi”nin ne ölçüde ele alındığının bir göstergesi olabilir. Başka bir ifadeyle, uzun süreli bir toplantıda, kentin gerçek gündemine daha az zaman ayrılmış olabilir.

- ✓ *İstatistik Veri:* Toplantılara ilişkin katılımcı sayısı, gündem maddesi sayısı, toplantı süresi gibi konularda “istatistik veri”ler, daha kolay derlenebilir. Böylece, toplantılara ilişkin nicel analizler de yapılabilir.

6. SONUÇ

Kalkınma Ajansları (KA’lar), bölgesel kalkınmadan sorumlu örgütler olarak dünyada 1930’lardan; Türkiye’de ise, 2006 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Ajansların temel amacı, yerel aktörlerin işbirliğinde bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktır.

Türkiye’de KA’lar, Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisi şeklinde örgütlenmiştir. Bunlardan Kalkınma Kurulu’nun (KK) temel görevi, sorumlu olduğu bölgenin veya kentin ekonomik kalkınmasına yönelik “gündem”ini belirlemektir.

Çalışmada, Türkiye’deki ajanslardan İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) Kalkınma Kurulu’nun gündem belirleme faaliyetleri, doküman analizi tekniği ile ortaya konmuştur. Analiz sonucunda yapılan tespitler ile getirilen öneriler ve çalışmanın literatüre beklenen katkıları şunlardır:

Tespitler:

- Kalkınma Kurulu, yasada belirtilen görevleri doğrultusunda kentin/bölgenin kalkınmasına yönelik gündemler belirlemiştir.
- Kurul, gündem belirleme ve ajansı yönlendirme bakımından etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır.
- Kurul toplantılarına ilişkin dokümanlar (tutanaklar, karar özetleri), özenli bir şekilde hazırlanmamıştır.

Öneriler: Yapılan tespitler çerçevesinde şu öneriler getirilmiştir:

- *Örnek:* Kurulun gündem belirleme faaliyetleri ve daha etkin olma girişimleri, Türkiye’deki KA’lara örnek olabilir.
- *Çeşitlendirme:* Kurul, gündem belirleme faaliyetlerini çeşitlendirebilir.
- *Etkinlik:* Kurul, daha etkin olma konusundaki çalışmalarını geliştirebilir.
- *Tutanak Şablonu:* Kurul toplantılarının tutanakları, belirli bir “şablon”a göre düzenlenebilir (bkz.: Tablo 5).

Araştırmanın Literatüre Beklenen Katkıları: Literatürde ilk olduğu düşünülen bu çalışmanın, ele alınan konu ve geliştirilen yöntem bakımından katkıda bulunması beklenmektedir.

- *Konu:* Çalışma, Kalkınma Ajansları ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili, ulusal ve bölgesel düzeydeki gerçek ve tüzel

aktörlerde, Kalkınma Kurulu'nun gündem belirleme faaliyetleri ve bunun önemine dair farkındalık yaratabilir.

- **Yöntem:** Çalışmada, konunun analizine yönelik şu “yöntem”ler geliştirilmiştir:
 - ✓ Gündem maddeleri öncelikle, *rutin gündem maddeleri* ve *rutin dışı gündem maddeleri* şeklinde tasnif edilmiştir (bkz.: Tablo 2).
 - ✓ Gündem maddeleri ayrıca, bir metnin *giriş*, *gelişme* ve *sonuç* bölümü gibi değerlendirilerek sınıflandırılmıştır (bkz.: Tablo 2).
 - ✓ Rutin dışı gündem maddeleri, *bilgilendirme*, *sunum* ve *görüşme* şeklinde alt gruplara ayrılmıştır (bkz.: Tablo 3).
 - ✓ Gündem maddelerinde öne çıkan konular, *seçim*, *etkinlik*, *planlama*, *strateji*, *sunum/bilgilendirme* ve *mali destek* şeklinde sınıflandırılmıştır (bkz.: Tablo 4).
 - ✓ Toplantılar, gündem maddesi sayısına göre *yoğun*, *düşük yoğun* ve *sığ* toplantı şeklinde gruplandırılmıştır (bkz.: Tablo 4).
 - ✓ Tutanakların daha düzenli tutulmasına yönelik bir *şablon* geliştirilmiştir (bkz.: Tablo 5).

KAYNAKÇA

- Akpınar, R. (2010). Türkiye’de Kalkınma Ajanslarınca Hazırlanan Bölge Planlarına Dair Bir Kritik: İZKA’nın İzmir Bölge Planı (2010-2013) Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (4), 7-18.
- Aydoğdu, Ç. (2010). *Kalkınma Ajansları ve Toplumsal Sermaye İlişkilerinde Stratejik Yaklaşım*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Burak, M. B. (2011). *Kalkınma Ajanslarının Bölge Planlama Sürecindeki Yeri, İzmir Kalkınma Ajansı 2010-2013 İzmir Bölge Planı Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çelik, F. (2015). *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yeniliklere Katkıları: Teori, Deneyimler ve Türkiye Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ÇKA (2011). *Mali Destek Programları Değerlendirme Raporu*, 133 s.
- Eldeniz, Feyza (2011). *The Assessment Of Institutional Performance in Izmir Development Agency*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ersayın, Z. (2012). *Kamu Müdahalelerinde Katkısalılığın Değerlendirilmesi: Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları KOBİ Destekleri Örneği*, Yayınlanmamış uzmanlık tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Günaydın, D. (2013a). Bölgesel Kalkınma Sürecine Kümelenmeler: TR31 İzmir Bölgesi Örneği. *International Anatolia Academic Online Journal*, 1 (2), 11-47.
- Günaydın, D. (2013b). Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Yeri: İZKA Mali Destek Programları Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 73-101.
- Haşar, E. Ç. ve İnel, F. M. (2011). İzmir Kümelenme Stratejisi Deneyimi ve Kümelenmenin Yönetimi. 5. Böl. *Kalkınma ve Yön. Sem.*, Ankara, 253-272.

- İçen, A. (2012). *Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kırsal Kalkınmadaki Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- İZKA Kalkınma Kurulu Toplantı Tutanaqları (18/12/2008-10/04/2014).
- İZKA Kalkınma Kurulu Toplantı Sonuç Bildirgeleri (18/12/2008-10/04/2014).
- İZKA Kalkınma Kurulu Toplantısı Karar Özetleri (07/09/2011, 08/12/2011, 15/03/2012, 07/06/2012,20.09.2012, 26.09.2013,26.12.2013, 10/04/2014).
- İZKA (2010a). *2009 Faaliyet Raporu*, 73 s.
- İZKA (2010b). *Bülten* (Haziran), 12 s.
- İZKA (2011). *İZKA Etki Analizi Araştırması*, 117 s.
- İZKA (2012a). *İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisi*, 110 s.
- İZKA (2012b). *İzmir'de Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Mevcut Durumu*, 52 s.
- İZKA (2012c). *2011 Faaliyet Raporu*, 114 s.
- Özdemir, S. Y. ve İneler, F. M. (2009). Kümelenme, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları. http://www.izmiryenilik.org/phocadownloadpap/kumelenme_izka_bolgebilimi_ozdemir_ineler.pdf, 13 s.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yay., Ankara, 448 s.
- 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun.

YENİ OKUL DERGİSİ'NİN ELE ADIĞI EĞİTİM SORUNLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (1950-1954)

Doç. Dr. Mustafa GÜÇLÜ
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
mguclu@erciyes.edu.tr

ÖZET

Yeni Okul Dergisi 1950 ve 1954 yılları arasında Pedagojik Yardımlaşma Kooperatifi tarafından çıkarılmıştır. Yaklaşık dört yıl yayın hayatına devam eden dergi toplam otuzdört sayı olarak yayımlanmıştır. H. Hüsnü Cırtlı'nın yazı işleri müdürlüğünü yaptığı dergide eğitimin farklı alanlarından yazı ve makalelere yer verilmiştir. Bu araştırmanın amacı Yeni Okul Dergisi'nde yayımlanan yazı ve makaleleri ele almış olduğu eğitim sorunları açısından genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaç çerçevesinde dergide yer verilen yazı ve makaleler amaca uygun olarak incelenmiştir. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı araştırmada ele alınan konular belli başlıklar altında verilmiştir. Araştırma sonunda dergide; eğitimde program geliştirme, eğitimin psikolojik temelleri, eğitimin sosyal temelleri, öğretmen yetiştirme, halk eğitimi, Türkçe öğretimi gibi konulara yer verildiği görülmüştür. E

Anahtar Kelimeler: Dergi, süreli yayın, yeni okul, eğitim tarihi

EVALUATION OF YENİ OKUL PERIODICAL IN TERMS OF THE EDUCATIONAL PROBLEMS IT DEALS WITH (1950- 1954)

ABSTRACT

Yeni Okul Periodical was published by Pedagogic Cooperative between 1950 and 1954. Yeni Okul Periodical was in publication life for about four years and it was published as 34 issue in total. In this periodical, H.Hüsnü Cırtlı worked as an editor; different articles and writings took place related to different areas of education. The aim of this study is to evaluate the writings and articles published on Yeni Okul Periodical in terms of the problems of education it dealt with. Within the frame of this aim, writings and articles were analyzed expediently. In this study descriptive analysis method was used and topics were presented under definite titles. Following the researches, it was seen that curriculum development, psychological foundations of education, social foundations of education, teacher training, common-public education, and Turkish education were the matters included.

Keywords: Magazine, periodical, Yeni Okul, history of education

1.GİRİŞ

Eğitim, her toplumun kültürel birikimini nesilden nesile aktarmada kuşkusuz en önemli araçlardan birisini oluşturmaktadır. Bu yönüyle eğitimin toplumların belleğini oluşturduğu söylenebilir. Eğitim tarihi araştırmaları da

toplumların belleklerinde biriken kültürel birikimlerin yeniden hatırlatılması yoluyla yapılan ya da yapılması olası hatalardan dönmeyi hedeflemektedir (Güven, 2015). Akyüz'e (2015) göre de bugünkü eğitim sorunlarını çözebilmek için geçmiş tecrübelerden ders çıkarılıp çıkarılmayacağını araştırmak eğitim tarihinin en önemli amaçlarındandır.

Ergün'e (2008) göre eğitim tarihi bir toplumun, ülkenin, bir kişi ya da kurumun geçmişte kalmış ama gelecek kuşaklar için değerli olabilecek fikir, organizasyon ve uygulamalarıdır. Tarih insanlığın ve insan topluluklarının ortak bilincidir. Nasıl fert insan geçmişini hatırlamayınca şimdiki zamanı bilinçli olarak değerlendiremiyor ve geleceği sağlıklı planlayamıyorsa; tarih bilincinden yoksun bir insanlık ve insan topluluğu da aynı vaziyette bulunuyor demektir. Bu nedenle her toplumun kendi eğitim faaliyetleri geçmişini ve tecrübelerini doğru olarak bilmesiyle bunlardan yararlanarak günümüzü daha sağlıklı değerlendirmesi ve geleceğe yönelik sağlam planlar yapması mümkün olabilecektir.

Türk eğitim tarihinin kaynakları incelendiğinde bu kaynakların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir. Eğitim ve öğretimle ilgili her türlü yazılı ve sözlü bilgiler, ders araç-gereçleri, devlet arşivleri, eğitim müzeleri, bazı okullarda bulunan arşivler, özel kişilere ait belgeler ve kütüphaneler bu kaynaklardan bazılarını oluşturmaktadır. Türk eğitim tarihinin önemli kaynaklarından birisi de dergilerdir. Dergiler içinde buldukları zamanı canlı olarak aktarmaları, bilimsel alanda üretilen bilgilerin bilim kamuoyu ile paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Geçmiş yıllarda yayın hayatına devam etmiş dergilerin ise ayrıca günümüze ışık tutma özellikleri de göz ardı edilmemelidir. Bu dergilerden birisi de Yeni Okul Dergisi'dir.

Yeni Okul Dergisi 1950 ve 1954 yılları arasında toplam üç ciltte otuzdört sayı olarak yayınlanmıştır. Pedagojik Yardımlaşma Kooperatifi tarafından çıkarılan dergide dönemin çok sayıda eğitimcinin yazı ve makalelerine yer verilmiştir. Yazı işleri müdürlüğünü Cumhuriyet dönemi ünlü eğitimcilerimizden H. Hüsnü Cırıtlı'nın yapmış olduğu dergide yer alan yazı ve makaleler günümüz eğitim anlayış ve uygulamalarına da ışık tutmaktadır. Yapılan bu araştırmada da dergide yayımlanan yazı ve makaleler eğitim sorunları açısından değerlendirilmiş, günümüz eğitim sorunlarına ışık tutması hedeflenmiştir. Dergide ele alınan sorunlar; eğitim programları ve öğretim geliştirme, öğretmen yetiştirme, eğitimin psikolojik temelleri, eğitimin sosyal temelleri, halk eğitimi, Türkçe öğretimi gibi başlıklar altında ele alınmıştır.

2. EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİMİ

Dergide eğitim programları ve öğretimi ile ilgili olarak; çocuk ve çevre şartlarına uygun program geliştirme, 1949 ortaokul programı, ahlak dersinin programa konulup konulmaması, sınıf dışı eğitimsel çalışmalar, sınıfta grup

çalışmaları, eğitim alanındaki yeni metotlar ve eğitsel kol faaliyetleri ele alınan başlıca konuları oluşturmaktadır.

Aytuna (1950) çocuğa, çevreye ve yeni şartlara uygun program anlayışının henüz ortaokullarımızın öğretim gerçeğiyle bağdaşmadığını makalesinde bu durumun nedenleri hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenlerden ilki öğretimde öğrencilerin şahsiyetleri ve gösterecekleri etkinlikler birer değer olarak ele alınmamasıdır. İkincisi öğrencilerin iradelerinin işletilememesi, bireysel olarak faaliyette bulunabilecekleri ortamların yaratılmamasıdır. Üçüncüsü öğrencilerin yeteneklerini geliştirecek yöntemlere başvurulmaması, dördüncüsü ise öğrenilen bilgilerle hayat arasında bağ kurulamamasıdır.

1949 programını makalesinde konu edinen bir başka kişi ise Reşat Tardu'dur. Tardu (1950) makalesinde 1949 programının olumlu anlamda önemli gelişmeleri bünyesinde barındırdığını dile getirmekte, yeni programın temel prensibinin çocuğa göre, çocuk için ilkesi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre 1949 programı her dersin amaçlarını öğretimde göz önünde bulundurulacak esasları da oldukça iyi bir şekilde bir araya getirmiş bulunduğu için öğretmenlere de rehber olma özelliğini göstermektedir.

Eğitim programlarının önemli bir parçasını da ders dışı etkinlikler oluşturmaktadır. Koray (1950) makalesinde öğretimde sınıf dışı çalışmalar konusunu ele almaktadır. Ona göre son ortaokul programlarında getirilen Çarşamba öğleden sonra kültür derslerinin tatil edilerek inceleme gezileri gibi serbest çalışmalara ayrılması çok yerinde bir durum olsa da yeterli değildir. Koray bu düşüncesini Avrupa ülkelerinden örnekler vererek açıklamakta, imkân olması halinde Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kültür dersleri öğleden önceye alınmalı, saat 13'ten sonrası ise müzik, resim, beden eğitimi ve iş gibi serbest zaman çalışmalarına ayrılmalıdır. Bu serbest çalışmalar ise çocukların ilgi ve yeteneklerine göre gerçekleşmelidir.

Ders dışı etkinliklerden birisi de sergilerdir. Barutçu (1950) makalesinde okul sergilerini ele almaktadır. Ona göre öğrencilerin hayatında önemli bir yere sahip olan sergiler, öğrencilerin başarılarını toplu bir şekilde görmek ve göstermek ihtiyacını karşılamaktadır. Her sergi geçen devrenin adeta bir bilançosu, kendisinden sonraki için ise hamle ihtiyacı doğurmakta, her sergi çevresini de büyük ölçüde etkilemektedir. Böylece öğrenci nasıl çalıştığını, ne derece başarı gösterdiğini, hangi işlerde geri kaldığını anlar, kendi başarılarını diğer arkadaşlarıyla kıyaslama imkânı bulur.

Türkyılmaz (1951a) sınıf etkinliklerinden grup çalışmaları hakkında bilgiler vermektedir. Ona göre bireyin değişen hayat şartlarına uyabilmesi için yeni okul anlayışına uygun biçimde yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öğrencilerin yeteneklerine uygun ve demokratik bir ortamda yetişmesi gerekmektedir. Yani her birey kabiliyeti ölçüsünde hayattan payını almaktadır. Bunun için aynı ruh gelişmesinde ve zekâ durumunda olan ve

aynı sosyal olgunluğa sahip çocukların benzer gruplara konmaları ve bu gruplara uygun bir eğitim yaklaşımının verilmesi gerekmektedir.

Alagon (1953a) ilk ve ortaokullardaki eğitsel kol faaliyetlerinin yeni eğitim hareketlerinin etkisiyle ortaya çıktığını belirtmekte, fakat aradan geçen uzun zamana rağmen istenen başarının elde edilemediğini dile getirmektedir. Ona göre okul bir taraftan çocuğun zihni kabiliyetlerini, diğer yandan el becerilerini bir takım teorik ve uygulamalı derslerle geliştirirken iyi bir vatandaş, iyi bir insan olma vasfını ise eğitsel teşekküller kazandırmaktadır.

Ele alınan konulardan birisi de öğretimde metot meselesidir. Gemici (1953) makalesinde Türkiye’de eğitim anlayış ve uygulamalarında metot meselesini değerlendirmektedir. Bizde Cumhuriyetle beraber özellikle ilkokullarda başlayan yeni metot hareketlerini daha sonra bu alanda yayınların takip ettiğini söyleyen Gemici, bunların yeni metotları desteklediğini belirtmektedir. Ona göre artık Tanzimattan sonra eğitime yön veren Fransız anlayışı terkedilmiş, yerine başta Amerika olmak üzere İngiliz ve Alman sistemleri yerleşmeye başlamıştır. Bu durumun eğitim adına çok verimli sonuçlar verdiğini belirten Gemici, özellikle 1931 ve 1938 yılları arasında bu konuda çok sayıda eser kazandırıldığını belirtmektedir. Ona göre telif ve tercüme bu eserlerin büyük kısmı metot meselesi ile ilgili olup ortak özellikleri ise çocuğu merkeze almalarıdır. Gemici ilkokullarda meydana gelen bu metot konusunun 1950 sonrası ortaokullara da yansıdığını ifade etmektedir.

Dergide ele alınan konulardan birisi de ahlak öğretimidir. Kanad (1950), okullarımıza ahlak dersi konmalı mı, konmamalı mı sorusunu ele aldığı makalesinde II. Meşrutiyetten itibaren kademe kademe lise yıllarına kadar çıkarılan bu dersin niçin Cumhuriyet döneminde kaldırıldığı sorusuna cevap aramaktadır. O, bu soruya ahlaki gelişimin nasıl geliştiğini açıklayarak cevaplamaktadır. Ona göre değerler ergenlik dönemine kadar teorik olarak kavranmamaktadır. Kanad, buradaki kavramak terimini sadece anlamak manasında değil aynı zamanda benimsemek ve içselleştirmek anlamında da kullanmaktadır. Bu nedenle çocuklara ergenlik dönemine kadar ahlaki değerler hiçbir şekilde söz ve fikirle verilmemelidir. Kanad’a göre bu konuda ailelerde ve okulda yapılacak en önemli iş, iyi ve kötü davranışların uzun uzun muhakemesi yapılmadan sadece iyi alışkanlıklar kazanmaktır. Bu durum iyi bir şekilde sağlandıktan sonra prensipler konusu ele alınabilir.

3. TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Dergide Türkçe öğretimi ile ilgili makalelerde; çocuklara kelime öğretimi, çocuklarda okuma alışkanlığı geliştirmek için yapılması gerekenler, çocuklar için basılan eserler, yazı öğretimi, kültür ve dil ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Demiray (1950) makalesinde çocuklara kelime kazandırılması sorununu ele almaktadır. Ona göre bir dilin açıklık, duruluk, tabiiyet gibi bir takım bariz özellikleri vardır ki çocuklar bunları öğrenmek zorundadır. Ona göre çocuklar önemli eserleri okumadan önce gerçek anadilini, çevresinde konuşulan dili öğrenmelidir. Böyle bir dil ise konuşularak öğrenilir ve okumadan ziyade konuşmanın etkisi altında gelişir. Demiray, çocukların kelime hazinelerini ilgilendiren bazı eksiklikler olduğunu belirtmekte bunları da üç madde ile açıklamaktadır. Bunlardan birincisi ilkokula gelen çocukların birçok kavramı ifade edebilecekleri kelimelerin eksikliğidir. İyi bir sosyal çevreden gelen çocuklarda bu eksiklikler daha azdır. İkincisi her yaş ve seviyedeki çocuklarda müphem ve vuzuhsuz kelime vardır. Örneğin adet ile âdet, grup ve gurup gibi kelimeler birbirine karıştırılmaktadır. Üçüncüsü ise arkadaşlar arasındaki farklar sınırlandırılmış değildir. Demiray, okulun bu eksiklikleri nasıl giderip çocuğun kelime hazinesini geliştirebileceği sorusuna bunun okuma yolu ile tamamlanabileceği akla gelse de konuşma dilinin edebi dille geliştirilmesinin doğru olmadığını ileri sürerlerinde olduğunu ifade ederek cevap vermektedir. Onlara göre konuşulan dil ile edebi dil arasında çok bariz farklılıklar vardır. Demiray makalesinde, çocuklara etkin metotla kelime öğretmek için konuşularak, hareketle, okuma yoluyla ve serbest çalışmalarla neler yapılabileceğini örneklerle açıklamaktadır.

Dergide Türkçe öğretimi ile ilgili ele alınan konulardan birisi de okuma alışkanlığı ve okunacak eserlerle ilgilidir. Göktan (1952) okuma alışkanlığının insanın günlük yaşamındaki yeri ve önemi hakkında bilgiler verdikten sonra, çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için nelerin yapılması gerektiği konusunda bazı öneriler getirmektedir. Öncelikle çocuklara okuma hazzını tattırmak, okumaktan zevk almalarını sağlamak gerekir ki seçilen metinlerin çocukların düzeylerine uygun, ilgi ve ihtiyaçlarına göre olması gerekir. İkincisi ise çocukların karşılaştıkları bir sorunu kendilerinin araştırıp bir yazı veya kitabı okumaları sağlanmalıdır. Ona göre çocukların hoşlanacakları hikaye ve masalları evlerine verip okumaları sağlanarak da okuma alışkanlığı geliştirilebilir. Göktan tarih, coğrafya gibi ders kitaplarının evde okutulmasının ise okuma alışkanlığına bir faydası olmadığı diley getirmektedir. Göktan'a göre öğretmenlerin öğrencilerine evlerinde küçük kütüphaneler kurmalarını sağlayarak da okuma alışkanlığı kazandırabilmektedir. Ayrıca öğretmenin okuma alışkanlığı konusunda öğrencilere örnek olması gerekmektedir.

Oğuz (1952b) ise okunacak eserler konusuna değinmektedir. Ona göre bir milletin sosyal ve kültürel seviyesinin göstergelerinden birisi de her alanda neşriyat çokluğudur. Ona göre sadece ders kitaplarının kullanıldığı eğitim-öğretimde öğrenciler genel kültür bakımından yavan kalmakta, yaratıcı fikir ortaya koyamamaktadırlar. Ona göre Türkçe derslerinin en önemli amaçlarından birisinin öğrencilere kitap sevgisi, okuma sevgisinin

kazandırılması olmasına rağmen çocuk psikolojisine uygun, onun ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek eser bulmak çok zordur. Ayrıca ona göre okullarda zengin bir kütüphane de bulunmamaktadır. Piyasadaki masal kitapların eğitsel açıdan son derece yetersiz olduğunu belirten Oğuz, kitaplardaki dev, cin, peri gibi kelimelerin de çocukları olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

Dergide okuma yanında ele alınan sorunlardan birisi de yazı sorunudur. Yada (1951), çocukların güzel yazı yazamama nedenlerini ele aldığı makalesinde bu sorunun ortadan kaldırılmasının yollarını tartışmaktadır. Ona göre okullarda güzel yazı yazmanın gelişmeyişinin hatta gerilemesinin nedenlerinden birisi yazmayı sağlayan el kaslarının iyi bir hazırlık döneminden geçirilemeyişidir. Pedagojik bir temele bağlanmış bir yazı dersi, bütün vücudun planlı bir şekilde hazırlanması, uygulanması, el kaslarının alıştırılması ve geliştirilmesi ile başlamaktadır. Yada, sakın bir vücuda bağlı zayıf, gevşek ve yumuşak bir kol, el ve parmaklar her türlü yazı kültürünün ilk şartı olarak değerlendirmektedir. Vücut ve parmakları yeterince hazır olmayan bir öğrencide yazı kültürünün gelişmesi zordur. Bunun için el çalışmalarının yapılması önemlidir. Ona göre yazı bozukluğunu gidermek ve yazı derslerinde başarılı olabilmek için iki sorunun cevap bulması önemlidir. Bunlardan birincisi çocukların el kaslarının gelişiminin sağlanması, ikincisi ise ilkyazı derslerinde çalışma tekniğinin nasıl geliştirileceği ile ilgilidir.

Hilmi Ziya Ülken (1952), bir kültür hazinesi olarak dil konusunu makalesinde konu edinmiştir. Ona göre geleneğin, örfün, adetlerin hazinesi olan dil aynı zamanda sürekli bir yaratılış halindeki kültürün de hazinesidir. Bütün bu değerler onunla ifade edilir, orada toplanır, millet onunla devam eder. Dil konusundaki tartışmaların ikiye ayrıldığını belirten Ülken, bunları dili kendi haline bırakmak isteyenler ve gelişmesine yardım etmek isteyenler olarak ifade etmektedir. Ona göre uzak ve yakın tarihimizdeki misaller, dilin sadeleşmesi yolunda atılan tüm adımların kendiliğinden olmadığını göstermektedir. Dil kendi haline bırakılırsa ne düzelmekte ne de sadeleşmektedir. Hatta dilde bulanıklığa sebep olan yabancı kelime hücumları da kendiliğinden olmamıştır. Bilim dili konusundaki düşüncelerini aktaran Ülken, bilim dilinin sistemli karışmalarla düzelmesinde takip edilecek yolları şöyle ifade etmektedir: a. Bilim dilini mümkün olduğu kadar sadeleştirmek, halk ve aydın arasındaki duvarı yıkmak, Farklı ihtisas dallarında ana dille karşılaşılması mümkün olmayan kelimeleri bütün milletlerin örneklerinden ayrılmayarak yabancı dilden almak, c. Batı medeniyetine girişimiz Rumca ile başladığı, İtalyanca ve Fransızca kanallarından geçtiği için tarihimizde dile mal ettiğimiz kelimelerin şeklini bozmamak, d. Bundan sonra almak zorunda olduğumuz kelimelerin Latince kökünden olmasına dikkat etmek.

4. EĞİTİMİN SOSYAL TEMELLERİ

Dergide eğitimin sosyal temelleri ile ilgili makalelerde eğitim ve değişme, eğitim sorunlarından ilköğretim sorunu, köy eğitimi sorunu, ilköğretim alanında beklenen gelişme ve öneriler, köy okullarında devam sorunu, halk eğitimi sorunu, eğitim sorunlarından birleştirilmiş sınıflarda öğretim sorunu, köy enstitüleri, ortaöğretim alanında yaşanan sorunlar, Türk eğitim sistemindeki yapısal sorunlar, demokrasi eğitimi sorunu gibi konulara değinilmiştir.

“Yeni okul” teriminin eğitim ve öğretim alanındaki reform hareketlerini bütünüyle ifade eden bir olduğunu belirten Durlu (1950), iş okulu, faal okul, içtimai okul gibi kavramların yeni okulun tekniğini, metodunu ve ana ilkelerini özetleyen kelimeler olduğunu dile getirmektedir. Ona göre bunların birleştikleri nokta “gerçek hayat” tır. Buna göre okullarımızda da konuları soyut bilgilerle değil gerçek yaşamdan örneklerle, deneylerle işlemek daha önemli hale gelmektedir. Durlu, yeni okul anlayışının ülkemizde uygulanması konusunda bazı eğitim sorunlarına işaret etmektedir. Bunlar kalabalık sınıflar, birleştirilmiş sınıflardaki program ve zaman sorunları, kalabalık öğretmen topluluğuna etkin bir teftiş tekniğinin sağlanamaması, öğretmenlerin çok sayıda sorunları bunlardan bazılarıdır. Bunlar yeni okulu gerçekleştirme yolunda mutlaka çözülmesi gereken sorunlardandır.

Okulöncesi eğitim sorunu dergide yer verilen eğitim sorunları arasındadır. Türkiye’de okulöncesi eğitim sorununu ele alan Gediklioğlu (1951a), konuya ilişkin ülkemizin batının çok gerisinde kaldığını belirtmektedir. Bu konuda alınabilecek tedbirleri belli başlıklar altında inceleyen Gediklioğlu, bu tedbirleri; kanun ve yönetmelik bakımından, öğretmen yetiştirme bakımından, okul binaları ve bahçeleri bakımından, anaokullarında eğitim araçları bakımından değerlendirmiştir. Ayrıca özel anaokullarının sayısını arttırmak için de devletin vergi vb. özendirici teşvik çalışmalarının sayısını arttırması gerekmektedir. Gediklioğlu (1952b) başka bir makalesinde de okulöncesi eğitimle ilgili önemli bir konuyu gündeme taşımıştır. Ona göre okulöncesi eğitimin ülkede geliştirilmesi için sadece yönetmelik ve programlar ile öğretmen yetiştirme hatta kolay ve ucuz malzeme temini yeteli olmamaktadır. Bunlar kadar hatta daha da önemlisi, okulöncesi eğitimin gerekliliğine ve önemine inanmak, bunların gerektirdiği fedakârlığı ve gayreti göstermek gerekmektedir.

Göktan’a (1951a) göre eğitim sorunlarının en başta gelenlerinden birisi de ilköğretim sorunudur. Nüfusun dağılışına bakıldığında bizde ilköğretim sorununun köye eğitim sorunu olarak ele alınması gerektiğini belirten Göktan, köy eğitimi sorununu belli açılardan değerlendirmiştir. Her şeyden önce çok sayıda köy okuldan yoksundur. Ayrıca çok sayıda öğretmene de ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanında köy okullarında uygulanan eğitim programlarında da önemli eksiklikler vardır. Köylerde

uygulanan programlarda köy şartları dikkate alınmamıştır. Oysa Gökten (1951b) bir başka makalesinde köy ve şehrin ayrı varlıklar olduğunu, köyün sosyal, ekonomik ve idari hayatı, köylünün aile ve iş hayatıyla yaşama tarzları ve ihtiyaçları şehir ve şehirliden farklı olduğu için köye uygun eğitim programlarının hazırlanmasının gereğine işaret etmektedir. Devamsızlığın önemli sorun olarak görüldüğü köy okullarında öğretmenler çok sayıda öğrenciye birleştirmiş sınıf okutmak zorundadır. Ayrıca köy eğitiminden sonra üst eğitim kurumlarına devam edemeyecek köy gençleri de ihmal edilmektedir. Gediklioğlu (1952a) köy eğitimi ile ilgili olarak son döneme kadar yapılanın daha çok öğretmen yetiştirme, program ve okul binaları üzerinde durulduğunu belirtmektedir. Oysa ona göre program, öğretmen ve okul binası sağlamakla eğitim işi tamamlanamamaktadır. Okulun kurulduğu andan itibaren yapılan olumlu işler, köyde meydana getirilen değişiklikler, mezunlardan ileri eğitime devam eden ve etmeyenlerin tuttukları işler ve başarı durumları da etüt ve istatistik konusu yapılmalıdır.

Oğuz (1952a) ilköğretim konusunu ele aldığı makalesinde ilköğretim davasının yüzde yüz gerçekleşmediğini dile getirmektedir. Ona göre en büyük hedeflerimizden birisi olan ilköğretimin yüzde yüz gerçekleşmesi halinde ise 5 sınıflı ilköğretime yeni bir yön vermek gerekmektedir. Gelişmiş batı ülkelerinde ilköğretimin sekiz yıla çıkarıldığını belirten Oğuz, buralarda sadece kuru bilgiler verilmediğini hayatta gerekli olan bilgi ve beceriler için de çalışmalar yapıldığını, üst eğitim kurumlarına devam edecek öğrenciler için ise temel hazırlığın bu kurumlarda yapıldığını belirtmektedir. O halde ona göre bizde öğretmenlerimizi yeni öğretim yöntemlerine göre yetiştirmeli, sınıf mevcutlarını azaltmalı, okulun laboratuvar ve araç gereçlerle donatılmasını sağlamalı, çok amaçlı salonların yapılmasına imkân vermeliyiz.

Köy okullarında önemli sorunlardan birisi de devam sorunudur. Sunar (1952) müfettişlik görevinde bulunduğu dönemlerdeki gözlemlerinden hareketle okula devamsızlığın beraberinde getireceği olumsuzluklar hakkında bilgiler vermektedir. Okula devam eden öğrencilerin eğitimden tam olarak faydalandığını belirten Sunar, devam sorunun olması halinde de sınıfta kalma veya okuldan ayrılma gibi durumların ortaya çıktığını belirtmektedir. Sınıfta kalma durumlarında köy dersliğinin küçük olmasından dolayı öğrenci sayısında önemli artışlar meydana gelmektedir. Ona göre sınıfların aşırı kalabalık hale gelmesi köy okullarında verim sorununu ortaya çıkarmaktadır. Sunar makalesinde köyün özellikleri, köy halkının okula ilgi göstermemesinin nedenlerini ayrıntılı olarak ele almış, köy halkının okula ilgi göstermemesini, öğretmenden kaynaklanan, programdan kaynaklanan ve okul çevresinden kaynaklanan nedenler olarak üçe ayırmıştır. İlkokul yönetmeliği ve programının tam gün esasına göre düzenlenmesi ve beş sınıfın bir arada okutulması programdan, öğretmenin sürgün olarak köye gelmesi, yeni mezun olması, bekar olması ise

öğretmenlerden, düşünce geriliği ve köyün iş durumu ise okul çevresinden kaynaklanan nedenlere örnek olarak verilmiştir.

Yelaldı (1952) ise köy okullarında başka bir soruna, birleştirilmiş sınıflarda öğretim problemini ele almıştır. Ona göre ülkemizde Milli Eğitim meselesinin çözülmesi demek köy ve köy ve köy okullarının sorunlarının çözülmesi anlamına gelmektedir. Köy okullarının sorunlarının çözülmesi ise birleştirilmiş sınıflarda öğretim meselesi ile yakından ilgilidir. Amerika'da da 30 bin köy okulunun da birleştirilmiş sınıf esasına göre tek öğretmen tarafından idare edildiğini belirten Yelaldı, Amerika'da okulların durumu ve öğretmen yetiştirme anlayışının bizden farklı olduğunu belirtmektedir. Ona göre birleştirilmiş sınıflarda öğretimin tarih, coğrafya ya da herhangi bir dersi öğretme işi olmayıp, birleştirilmiş sınıflarda öğretimle ilgili mutlaka öğretmen yetiştiren kurumlarda derslerin bulunması gerekmektedir.

Köni (1952) ise köye uygun öğretmen yetiştirmede köy enstitülerinin yeri ve önemine değinmektedir. "Hem öğretmen okulları hem de köy enstitüleri öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuşsa iki ayrı kuruma ne gerek var." yaklaşımı hatalı olduğunu söyleyen Köni, köy enstitülerinin bozulması söz konusu olsaydı bunun için en uygun zamanının 1945 ve 1946 yılları olduğunu belirtmektedir. Çünkü o tarihlerde bu kurumun gidişinden ve mezunlarından çok şikâyet vardır. Ona göre genellikle şehirlerde kurulan ve öğrencilerinin büyük çoğunluğunu şehir çocuklarının oluşturduğu öğretmen okullarında lise derecesinde genel bilgi ve mesleki eğitim verilmekte olup bu okulların mezunlarıyla köy eğitimi sorununu çözmek hayalcilikten başka bir şey değildir. Köyde görev yapacak öğretmen köy şartlarını bilen, buraya uyum sağlayabilecek, köye her bakımdan katkı sağlayabilecek öğretmenlerden oluşmalıydı.

Alagon (1953b), ilköğretim konusu başta gelen davamız olsa da bu durumun ortaöğrenimin sorunsuz olduğu anlamına gelmediğini belirtmektedir. Öğretmenlerin ilköğretim kademesinde görev yapan öğretmenler kadar plana önem vermemeleri, derslerinde ölçme ve değerlendirme çalışmaları yapmadıkları, ortaokul ve lisede sınıfta kalan ya da okul dışı bırakılan çok sayıda öğretmen olması başta gelen sorunlar arasında bulunmaktadır. Ona göre ilköğretim kadar önemli olan ortaöğretim kademesine ilişkin bu sorunların çok acil çözüm bulunması gerekmektedir.

Cırtlı (1950) makalesinde "eğitimde hürriyet" konusunu ele aldığı makalesinde eğitim sistemimizin eksiklikleri konusunda bilgiler vermektedir. Ona göre eğitimde hürriyet düzenine aykırı usullerin başında hiç şüphe yok ki mecburi hizmet usulü gelmektedir. Demokratik topluluklarda devletin bireylerin hayatının tümüne ya da bir kısmına el koyması kabul edilmez bir şeydir. Eğitimde hürriyet nizamına aykırı usullerden bir diğeri de kapalı okul sistemidir. Öğrenci şu veya bu sebeple öğretmen okuluna girer, ondan sonra pek dar öğrenim yolu olan eğitim enstitülerini hesaba katmayarak hayata atılmaya, öğretimini tamamlamaya

mecburdur. Eğitimde hürriyet nizamına aykırı usullerinden biri de okul sistemleri arasında eşitliğin bulunmamasıdır. Cırtlı'ya göre öğrenim nasıl ilkokulda bir noktadan başlıyor ve bütün çocuklar öğrenim hayatına tek kapıdan giriyorlarsa ilkokuldan sonra tuttıkları yol ne olursa olsun yükseköğretimde gene bir noktada birleşmeli ve aynı kapıdan hayata atılmalıdır. Bu arada bir yoldan diğerine atılmanın mümkün olması gerekir.

Demokratik hayatın en önemli gerekliliklerinden birisinin de milleti oluşturan halkın ileri kültür ve medeniyet seviyesine yükseltilmesi olduğunu belirten Gediklioğlu (1951b), bu yolda olumlu sonuçlara ulaşmanın tek yolunun okul olmadığını ifade etmektedir. Demokratik hayatta bireylerin üzerlerine düşen görevleri bireylerin layığıyla yerine getirebilmesi için her yaşta her yerde öğrenmeye ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Oysa bütün çocuklara sadece okullarda vatandaş eğitimi çok zordur. Gediklioğlu'na göre halk eğitimi bu nedenle çok önemlidir. Savranoğlu'da (1952) Gediklioğlu gibi halk eğitiminin sadece okullarda sağlanamayacağını belirtmektedir. Halk eğitiminin halkın bilgi, görgü ve karakter eğitimi olarak anlamamız gerektiğini belirten Savranoğlu, halkın bilgi, görgü ve karakter eğitimine tesir eden en temel kurumun okul olmasına rağmen artık okulun tek başına bu sorumluluğu yerine getiremediğini belirtmektedir. Bu konuda örnek de veren Savranoğlu, nüfusun %80'ini oluşturan köylerde tek öğretmenli ve beş sınıflı kalabalık sınıflarda halk eğitiminin verilmesinin çok zor olduğunu belirtmektedir.

Cırtlı (1951), demokrasi eğitimi sorununu ele aldığı makalesinde sorunun sadece okullara çözüleceğine inanmanın eksik olduğunu dile getirmektedir. Ona göre toplumu sadece okul kanalıyla değiştirmeye çalışmak ülkede eğitim-öğretim işini tek cepheyle ele almak demektir. Demokrasi eğitiminin ana kucağından itibaren başlaması gerektiğini belirten Cırtlı, çocuk sahibi olan anne ve babaların kendi manevi hayat ölçülerini bir kenara atarak artık çocukların ölçülerini kullanmaya başlamaları gerektiğini belirtmektedir. Çocuklara kendileri ile ilgili kararlarda onlara söz hakkı verilmeli, onların düşüncelerine değer verildiği her fırsatta gösterilmelidir. Ona göre demokrasi mevcut sosyal kurumlar arasında tabiata en yakın olanıdır. Ana kucağındaki bebeğin bile haksız, sert müdahaleler karşısında feryat etmesi, büyüdükçe isyankâr bir çocuk olması, ana-babasına karşı bir yandan onların arzularına uyararak itaat görünürken zaman zaman da ölç alırcasına hareket etmesi bu insanın bir bakıma demokrat doğması demektir. Alpan (1953) ise en önemli görevinin öğrencilerinin potansiyellerini en iyi şekilde geliştirmesi olarak ifade ettiği okulun aynı zaman da bir kültür işi olan demokrasi konusunda iki amaç ve yok takip etmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi demokrasi yoluyla eğitim-öğretim, ikincisi ise eğitim-öğretim yolu ile demokrasidir. Bunların birbirinden ayrılmayacağını dile getiren Alpan'a göre bunun temel nedeni demokrasinin ana kucağından başlaması ve ancak yaşatılmasıyla da kökleşmesindedir.

Cırtılı (1954) da demokrasi eğitiminin erken bir yaşta başlaması gerektiğini belirtmekte, ilkokulların sanılanın aksine sadece okuma yazma öğretmek değil bireylerin demokratik hayata hazırlanması konusunda da önemli görevler üstlendiğini dile getirmektedir. Fakat Ülkümen (1953c), çocukların ve gençlerin demokrat olarak yetiştirilemediğini dile getirmektedir. Ona göre demokrat bireyler yetiştirmek için üç büyük güç olan aile, okul ve toplum işbirliği içinde çalışmalıdır.

5. EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Eğitimin psikolojik temelleri ile ilgili makalelerde meslek seçiminin psikolojik ve pedagojik açıdan değerlendirilmesi, meslek seçimi konusunda yaşanan olumsuzluklar, meslek seçiminde rol oynayan etkenler, çocuklarda psikolojik gelişim evreleri, okullarda psikoloji öğretimi ve sorunları, çocuklara bazı konularda alışkanlıklar kazandırmak için psikolojinin katkısı, yabancı dil öğretiminin hangi yaşta başlanması gerektiği, çocuklara güven duyulmasının yeri ve önemi, intibaksız çocuklar gibi konulara yer verilmiştir.

Gürsel (1950) meslek seçimi sorununu psikoloji ve pedagojinin elde ettiği veriler ışığında değerlendirmektedir. Ona göre her mesleğe gerekli olan şeyler, ancak o meslekte çalışacak kişilerin olgunlukları ölçüsünde faydalıdır. Meslek mensuplarının olgunlukları denilince anlaşılması gereken şey mesleki bilgi ile kazanılacak seviyeden önce bu bilgileri kazanabilme kabiliyetidir. Gürsel bu konuda bireyin yapısının meslek seçiminde çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Meslek eğitimle ilgili makalesi bulunan diğer eğitimcimiz de Enç ve Gürsel'dir. Enç (1950), makalesinde çocukların meslek seçimi konusunda zorlanmalarının gerektiğini dile getirmektedir. Oysa daha ilkokul yıllarında bile birçok ana baba çocuklarını meslek seçme konusunda zorlamaktadır. Enç'e göre meslek seçimi konusunda yapılan bu baskılar öğretim sürecinde ciddi sorunlar ortaya çıkarmakta, çocuğun okula karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olmaktadır. O, bu konuyu Eğitsel Danışma Bürosu tarafından incelenen iki vakayla örneklemektedir. Gürsel (1951) ise meslek seçiminde üç unsurun rol oynadığını ifade etmektedir. Bunlar; tesadüf, örf ve adetler ile sosyal çevredir. Ona göre sosyal çevre tekniğin temeli ve teknisyenin hayat çevresi olarak görülmelidir. Bu nedenle sosyal çevrenin milli, tarihi, ahlaki, hukuki, felsefi hiçbir özelliği gözden kaçırılmamalıdır. Böylece gerek ferdi, gerekse onun mesleki benliğinin teşekkülüne yarayan tekniği yahut teknikleri sosyal varlık esasına göre ve en doğru manada anlamış oluruz. Fertlerin belirli bir milli cemiyetin, milli bir tarihin mahsulü olduğu unutulmamalıdır. Aksi halde ne tek başına yetenek, ne birey ve ne de teknik tek başına bir şey ifade etmiyor.

Dergide ele alınan konulardan birisi de çocukların psikolojik gelişim evreleri ve bunların bilinmesinin önemi ile ilgilidir. Barutçuoğlu (1951), H.

Wallon'un makalesinden yapmış olduğu çeviri makalede çocukların psikolojik gelişim evrelerini incelemektedir. Ona göre Rousseau'dan itibaren yapılan incelemelerde çocukluk döneminin gençlik döneminden farklı özelliklere sahip olduğu fikri kabul görmüştür. Yirminci yüzyıldan itibaren çocuk üzerinde değişik metotlarla incelemeler yapıldıysa da bu konuda en yararlı metot çocuğun doğuşundan gençliğe kadar adım adım takibine olanak veren metottur. Barutçuoğlu makalesinde çocukların psikolojik gelişim evrelerini yedi aşamada ele almış, özellikleri hakkında bilgiler vermiştir. Öncül (1951) ise çocukların psikolojik gelişimlerinin bilinmesi ve önemi hakkında bilgi vermektedir. Ona göre psikoloji, çocuk hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Psikoloji öğretmene, küçük olsun büyük olsun insanların birbirine benzemedikleri, insanlar arasında benzerlikten ziyade farklılıklar olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu farklılıklar fiziksel olduğu kadar zekâ, özel yetenek, kişilik ve bilişsel özellikler olarak da dikkat çekmektedir. Köni (1951) ve Kanad (1953) ise liselerde, öğretmen okullarında psikolojinin derme çatma bilgilerle okutulduğunu, bunun da psikoloji öğretmeni yetiştirme tarzından kaynaklandığını dile getirmektedir. Bunun yanında üniversitelerde psikoloji öğretilmemektedir.

Binbaşoğlu (1954) ise çocuğun psikolojisinin okulda dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. O, bu konuyu üç açıdan ele almıştır. Bunlardan birincisi eğitim-öğretim sürecinde çocuğun dikkate alınması, ikincisi, okul araç-gereçlerini çocuklara göre hazırlanması ve üçüncüsü ise sınıf içindeki öğretim ortamının çocuğa uygun hale getirilmesidir.

Ele alınan konulardan birisi de çocukların iyi olan durumlara alıştırılmasıdır. Öz (1954), Türk çocuklarının nelere alıştırılması gerektiği konusunu ele aldığı makalesinde psikolojinin önemine değinmiştir. Ona göre ilkokul programı ve yönetmeliği çocukların ne için ve nasıl yetiştirileceği hakkında ilkeler getirmiştir. Fakat Öz'e göre her şeye rağmen alışkanlık sağlamak bilgi vermeye göre daha zordur. Alışkanlıkları sağlamak için ise Öz, psikolojinin verilerinden yararlanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Dergide öğrenme psikolojisi ile ilgili makalelerde bulunmaktadır. Bunlardan birisi de yabancı dil öğretim ile ilgilidir. Gatenberg (1951) makalesinde ilkokullarda yabancı dil öğretilmeli mi sorusunun cevabını aramaktadır. Farklı araştırma sonuçlarından hareket eden Gatenberg, yabancı dil öğrenmeye mümkün olduğu kadar erken yaştan başlamak gerektiğini belirtmekte, bunun da on yaşını geçmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Alpan (1951) ise yabancı dil öğrenmenin faydalarını konun edindiği makalesinde öğrencilere yabancı dil öğretilmediğini, bunun için idari ve pedagojik tedbirlerin alınmasının zorunlu hale geldiğini belirtmektedir. Pedagojik tedbirlerden birisi yabancı dil derslerinin ilkokul döneminde başlamasıdır.

Aslan (1952) çocuklara güven duyulması konusunu ele aldığı makalesinde onlara itimat edilmemesinin veya edilmesinin getireceği

sonuçlar hakkında bilgiler vermektedir. Ona göre korkak, kararsız insanlar yetiştirmek istemiyorsak onlara güven duymamız gerektiğini belirtmektedir. O, bu konuda yapılması gerekenlere örnekler de vermektedir.

Başkaya (1954) ise intibaksız çocuklar sorununu ele almış, intibak probleminin sebepleri ve yapılması gerekenlerle ilgili bilgiler vermiştir. Bu konuda her öğrencinin zekâ ve yetenek bakımından tanınması ve beraberinde de onların ilgi ve ihtiyaçlarının bilinmesi ve bunların bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

6. ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Dergide öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak öğretmenlerin yükseköğrenim görme hakkı, köy öğretmenin nitelikleri, Amerika'da öğretmenlik mesleği, öğretmen yetiştiren kurumlarda görülen değişimler, öğretmenlerin sahip olması gereken haklar, teftiş ve ölçme değerlendirme gibi konulara değinilmiştir.

Türkyılmaz (1951b), ilkokul öğretmenlerinin yükseköğrenim yapmak hak ve imkânlarını ele aldığı makalesinde mesleğinde ilerlemek isteyen ilkokul öğretmenlerine bu imkânın sağlanması ve yükseköğrenim yapma hakkının tanınmasının demokratik düzenin bir gereği olduğunu belirtmektedir. İlkokul öğretmenleri için yükseköğrenim imkânının sadece eğitim enstitüleriyle sınırlandırıldığını belirten Türkyılmaz, bu konuda gelişmiş ülkelerde çok sayıda tedbirin alındığını dile getirmektedir.

Dergide eğitimin başarısının öğretmen niteliğiyle yakından ilgili olduğu belirtilmektedir. İlköğretim davasının kazanılmasının en önemli meselesinin iyi öğretmenlerin yetiştirilmesine bağlı olduğunu belirten Göktaş (1951c), bu şartın sadece köy okullarını nicelik ve nitelik açısından verimli kılabilmek için değil, aynı zamanda okulu bitirdikten sonra daha yüksek dereceli okullara gitmeyerek köylerinde kalan gençlerle ilgilenmek için de gerekli olduğunu ifade etmektedir. Ona göre köy okullarında öğrencilerin iyi yetiştirilememesinin nedenlerinden olan devamsızlık, okul binasının elverişsizliği, ders araçlarının azlığı gibi sebepler de ancak iyi öğretmenlerle engellenebileceklerdir. Fakat Özsun (1951b) nitelikli öğretmen yetiştirilemediği gibi üniversiteden fen ve edebiyat fakültelerinden önce ücretle çalıştırılıp daha sonra daimi kadroya geçirilen öğretmenlerle mesleğe zarar verildiğini belirtmektedir.

Ülkümen (1953a) Amerika'da öğretmen yetiştirme hakkında bilgiler vermektedir. Ülkümen, iyi bir eğitimde program mı, okul mu, şartlar ve imkânlar mı ya da öğretmenin mi daha önemli olduğu sorusuna bunlardan bir ya da bir kaçının tek başına yeterli olmadığını, birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre Amerika'da iyi bir eğitim için imkânlar, program, öğretmen ve okul gibi faktörler birlikte düşünülmektedir. Nitelikli öğretmen yetiştirmenin iki yönü olduğunu belirten Ülkümen, bunlardan birincisinin öğretmen yetiştiren müesseselerde öğretmen yetiştirme ve

ikincisinin ise işbaşında yetiştirilip geliştirilmesi olduğunu belirtmektedir. Ülkümen makalesinde Amerika'da ortaokul ve ilkokullara öğretmen yetiştiren kurumlar ve programları hakkında da geniş bilgiler vermektedir.

Ülkümen (1953b) öğretmenlerin meslek içinde yetiştirilmesinin amaçları ve öğretmen yetiştirme sistemindeki yeri ile ilgili makalesinde öğretmenlerin meslek içinde yetiştirilmesinin amaçları ve yöntemleri hakkında bilgiler vermektedir. Ona göre öğretmenleri genel, mesleki ve kültürel bakımdan canlı tutmak ve geliştirmek, değişiklikler ve yenilikler hakkında öğretmenlere bilgi vermek, okulları daha verimli kılmak, öğretmenlerin meslek içinde değerlendirmelerini sağlamak ve yaptıkları özel çalışmalarla olumlu sonuçlar alan öğretmenlerin çalışmalarından diğer öğretmenlerin de faydalanmasını sağlamak öğretmeni iş başında yetiştirmenin belli başlı amaçları arasında yer almaktadır. Türkyılmaz (1953) ise öğretmenlerin işbaşında yetiştirilmesinde müfettişlerin rolü ile ilgili makalesinde öğretmenlerin mesleklerinde gelişmeleri, yenilikleri takip etmeleri için işbaşında eğitim konusunun çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Cırtlı (1952; 1953), makalesinde liselerin yedi yıla çıkarılması karşısında öğretmen okullarının bir yıl geriye düşmesini ve beraberinde gelen sorunları değerlendirmiştir. Bunun yanında öğretmen okullarının yeni programını da değerlendirmiştir.

Göktan (1954), bireyin topluma kazandırılmasında, iyi alışkanlıklarla donatılmasında önemli görevler yerine getirdiğini belirttiği öğretmenlerin bazı ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. O, bunlara öğretmenin üç hürriyeti demektedir. Bunlardan birincisi, öğretmenin görevi dolayısıyla insan olması yanında onurunun da güven altına alınması gerekmektedir. İkincisi, öğretmenin baskılardan uzak bir şekilde görevini yerine getirebilme hakkıdır. Üçüncüsü ise ekonomik açıdan rahat yaşayabilmesidir.

Dergide öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme açısından yetersiz olduklarına da değinilmektedir. Özsun (1951a) okullarda yapılan sınavların genellikle subjektif metotlarla yapıldığını belirtmekte, konuya ilişkin Milli Eğitim Şuralarında önemli kararlar alınmasına rağmen uygulamadığını belirtmektedir. Ona göre daha ziyade sınavı yapanların kültür, düşünüş ve görüş seviyelerini gösteren sorular öğrencilerin gerçek bilgilerini ölçmemektedir. Özsun sınav konusunun okul çalışmaları, sınıf usulü, ders kitapları, öğretmen sınav yönetmeliklerini yapan ve sistemi kuranların görüş ve anlayışları, müfredat programları ile okul ve eğitim yönetiminin zihniyetiyle yakından ilgili görünmektedir. Ona göre bütün bu sorunlar Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluşturacağı tarafsız bir heyetle çözülebilir. Ayrıca Özsun, sınav usul ve esaslarını tespit edecek, yürütecek, araştırma yapacak daimi bürolara ihtiyaç vardır.

Dergide öğretmenlerin başarısında etkili olan müfettişlerle ilgili makale de bulunmaktadır. Özerdem (1952), Miss Kate V. Wofford'un Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Pedagoji Bölümü'nde "müfettiş nasıl yetiştirilmeli" konulu vermiş olduğu konferanstan hareketle yazmış olduğu makalesinde Pedagoji Bölümü'nden mezun olan müfettişlerin yetiştirici müfettiş ile idari iş ve tahkikat müfettişi olmak üzere iki şekilde çalışabildiklerini söylemektedir. Müfettişlerin yetiştiriciliği nasıl olmalıdır sorusuna ise Özerdem, yetiştirici müfettişin iki türlü fonksiyonu olmalıdır şeklinde cevaplamaktadır. Bunlardan birincisinde müfettiş, öğrenciyi daha iyi yetiştirmek için teknik kültür, aileyi okul anlayışına ve müşterek mesaiye sokabilmek için eğitim bilgisi ve pratiğini öğretmene kazandırmak, ikincisi ise öğretmene, aileye, öğrenciye ve okul yönetimine birlikte çalışma ce cemaat şuurunu vermektir. Müfettişler ise yetiştirilme sürecinde; psikoloji, pedagoji, eğitim sosyolojisi, ile genel ve özel öğretim metotları, tanınmış psikoloji okullar ve ünlü pedagoglar, kişilerarası ilişkileri geliştirme metotları, tahkikat ve idari işler teftişi ile serbest lisan kursları derslerini almalıdırlar.

7. SONUÇ

Yeni Okul Dergisi 1950 ve 1954 yılları arasında yayın hayatını devam ettirmiş önemli dergilerimizden birisidir. Dergi dönemin eğitim sorunlarını ve gelişmeleri yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Çünkü derginin yayımlandığı yıllar, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da Amerika'nın etkisinin hissedildiği, öğretmen yetiştirme alanında önemli gelişmelerin yaşandığı, ilköğretim, ortaöğretim, halk eğitimi gibi birçok alanda önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Dergide yer alan makale ve yazılar, yazar kadrosu incelendiğinde Amerikan etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

Dergide eğitim programları ve öğretim, Türkçe öğretimi, eğitimin psikolojik temelleri, eğitimin sosyal temelleri, öğretmen yetiştirme gibi alanlarda yazı ve makalelere yer verilmiştir. Çocuk ve çevre şartlarına uygun program geliştirme, 1949 ortaokul programı, ahlak dersinin programa konulup konulmaması, sınıf dışı eğitimsel çalışmalar, sınıfta grup çalışmaları, eğitim alanındaki yeni metotlar ve eğitsel kol faaliyetleri eğitim programları ve öğretimi alanında ele alınan başlıca konuları oluşturmaktadır. Türkçe öğretimi ile ilgili makalelerde çocuklara kelime öğretimi, çocuklarda okuma alışkanlığı geliştirmek için yapılması gerekenler, çocuklar için basılan eserler, yazı öğretimi, kültür ve dil ile ilgili konulara yer verilirken, öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak da öğretmenlerin yükseköğrenim görme hakkı, köy öğretmeninin nitelikleri, Amerika'da öğretmenlik mesleği, öğretmen yetiştiren kurumlarda görülen değişimler, öğretmenlerin sahip olması gereken haklar, teftiş ve ölçme değerlendirme gibi konulara değinilmiştir. Türkçe öğretimi ile ilgili makalelerde çocuklara kelime öğretimi,

çocuklarda okuma alışkanlığı geliştirmek için yapılması gerekenler, çocuklar için basılan eserler, yazı öğretimi ile kültür ve dil ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Dergide eğitimin sosyal ve psikolojik temelleri ile ilgili de çok sayıda yazı ve makaleye yer verilmiştir. Eğitimin psikolojik temelleri ile ilgili olan bu makalelerde meslek seçiminin psikolojik ve pedagojik açıdan değerlendirilmesi, meslek seçimi konusunda yaşanan olumsuzluklar, meslek seçiminde rol oynayan etkenler, çocuklarda psikolojik gelişim evreleri, okullarda psikoloji öğretimi ve sorunları, çocuklara bazı konularda alışkanlıklar kazandırmak için psikolojinin katkısı, yabancı dil öğretiminin hangi yaşta başlanması gerektiği, okulöncesi eğitim, çocuklara güven duyulmasının yeri ve önemi, intibaksız çocuklar gibi konulara yer verilmiştir. Dergide eğitimin sosyal temelleri ile ilgili makalelerde ise eğitim ve değişme, eğitim sorunlarından ilköğretim sorunu, köy eğitimi sorunu, ilköğretim alanında beklenen gelişme ve öneriler, köy okullarında devam sorunu, halk eğitimi sorunu, eğitim sorunlarından birleştirilmiş sınıflarda öğretim sorunu, köy enstitüleri, ortaöğretim alanında yaşanan sorunlar, Türk eğitim sistemindeki yapısal sorunlar, demokrasi eğitimi sorunu gibi konulara değinildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2015). *Türk Eğitim Tarihi*, 27. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Alagon, B. (1953a). Okullarımızda eğitsel öğrenci teşekkülleri, *Yeni Okul*, 3 (26), ss. 12-13.
- Alagon, B. (1953b). ortaöğretim çözülmüş bir problem midir?, *Yeni Okul*, 3 (30), ss. 24-25.
- Alpan, N. (1951). Yabancı dilin faydaları ve öğrenme yolları, *Yeni Okul*, A (9), ss. 13-14.
- Alpan, N. (1953). Demokrasinin gerçek manası ve okulun vazifesi, *Yeni Okul*, 3 (26), ss. 18-19.
- Aslan, H. (1952). Çocuklara itimat edelim, *Yeni Okul*, B(13), ss. 10-12.
- Aytuna, H. A. (1950). Ortaokulu yenileştirme, *Yeni Okul*, A(2), ss. 2-4.
- Barutçuoğlu, M. (1951). Çocuklarda psikolojik tekâmülün devreleri, *Yeni Okul*, A (5), ss. 19-21.
- Barutçu, Ş. (1950). Okul sergileri, *Yeni Okul*, A (3), ss. 29-32.
- Başkaya, S. (1954). Okullarımızdaki intibaksız çocuklar, *Yeni Okul*, 3(33), ss. 14-15.
- Binbaşıoğlu, C. (1954). Çocuğa göre okul, *Yeni Okul*, 3(32), ss. 26-28.
- Cırtlı, H. H. (1950). Maarifte hürriyet nizamı, *Yeni Okul*, A (3), ss. 1-2.
- Cırtlı, H. H. (1951). Ana kucağında demokrasi, *Yeni Okul*, A (5), ss. 1-2.
- Cırtlı, H. H. (1952). İlköğretmen okulları tekrar ele alınırken, *Yeni Okul*, B(15), ss. 3-9.
- Cırtlı, H. H. (1953). Öğretmen buhranına doğru, 3 (29), ss. 8-9.
- Cırtlı, H. H. (1954). Demokraside ilköğretimin yeri ve önemi, *Yeni Okul*, 3(33), ss. 3-4.

- Demiray, K. (1950). Etkin metotla çocuğa kelime kazandırılması, *Yeni Okul*, A(1), ss. 22-25.
- Durlu, R. (1950). Problemlerimiz, *Yeni Okul*, A (2), *Yeni Okul*, ss. 1-2.
- Enç, M. (1950). Meslek işinde çocukları zorlamalı mı?, *Yeni Okul*, A (3), ss. 24.
- Ergün, M. (2008). Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (12), ss. 321-348.
- Gatenberg, E. V. (1951). İlkokullarda yabancı dil öğretilmeli mi?, *Yeni Okul*, A (5), ss. 2-4.
- Gediklioğlu, Ş. (1951a). Ana okulları, *Yeni Okul*, A (8), ss. 8-11.
- Gediklioğlu, Ş. (1951b). Halk eğitimi, *Yeni Okul*, A (10), ss. 1-4.
- Gediklioğlu, Ş. (1952a). Köyde okul, *Yeni Okul*, A (12), ss. 1-5.
- Gediklioğlu, Ş. (1952b). Okul öncesi eğitim (Ana Okulları), *Yeni Okul*, B(20), ss. 5-8.
- Gemici, R. (1953). İlk ve ortalarda aktif metot hareketleri, *Yeni Okul*, 3 (25), ss. 7-9.
- Göktan, H. (1951a). İlköğretim davası nasıl kazanılır?, *Yeni Okul*, A (8), ss. 1-4.
- Göktan, H. (1951b). Köy okulları için ayrı bir programa ihtiyaç vardır, *Yeni Okul*, A (9), ss. 16-18.
- Göktan, H. (1951c). Köy öğretmeni ve köy enstitüleri, *Yeni Okul*, A (10), ss. 16-18.
- Göktan, H. (1952). Öğrencilerimize devamlı okuma alışkanlığı kazandırılmalı, *Yeni Okul*, B(20), ss. 11-15.
- Göktan, H. (1954). Öğretmenin üç hürriyeti, *Yeni Okul*, 3(31), ss. 7-9.
- Gürsel, F. (1950). Meslek seçme meselesi, *Yeni Okul*, A (2), ss. 19-21.
- Gürsel, F. (1951). Mesleğe yöneltmede tesadüf ve sosyal çevrenin rolü, *Yeni Okul*, A (9), ss. 6-8.
- Güven, İ. (2015). *Türk Eğitim Tarihi*, 6. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Kanad, H. F. (1950). Okullarımıza ahlak dersi konmalı mıdır? *Yeni Okul*, A(1), ss. 3-5.
- Kanad, H. F. (1953). Üniversitelerimizde psikolojinin sefaleti, *Yeni Okul*, 3(30), ss. 4-7.
- Koray, F. (1950). Sınıf dışı müzik çalışmaları, *Yeni Okul*, A (1), ss. 11-12.
- Köni, Y. K. (1951). Okullarımızda psikoloji eğitimi, *Yeni Okul*, A (8), ss. 5-6.
- Köni, Y. K. (1952). Köy enstitüleri ve öğretmen okulları, *Yeni Okul*, B(14), ss. 1-6.
- Oğuz, M. (1952a). Beş sınıflı ilkokullara dair, *Yeni Okul*, B(19), ss. 17-19.
- Oğuz, M. (1952b). Çocuk neşriyatına dair, *Yeni Okul*, B(21), ss. 27-28.
- Öncül, R. (1951). Psikoloji ve eğitim, *Yeni Okul*, A (5), ss. 29-30.
- Öz, S. N. (1954). Türk çocuklarını neye alıştırmalıyız?, *Yeni Okul*, 3(32), ss. 32-33.
- Özerdem, S. (1952). Müfettiş nasıl yetiştirilmelidir?, *Yeni Okul*, B(13), ss. 18-20.
- Özsun, A. (1951a). Bizde imtihan usulleri, *Yeni Okul*, A (5), ss. 31-32.
- Özsun, A. (1951b). Öğretmenlik, *Yeni Okul*, A (11), *Yeni Okul*, ss. 1-2.
- Savranoglu, F. (1952). Halk eğitimi üzerinde düşünceler, *Yeni Okul*, B(14), ss. 8-11.
- Sunar, Ş. (1952). Köyde Okula Devam Üzerine Düşünceler, *Yeni Okul*, B(16), ss. 19-24.
- Tardu, R. (1950). Ortaokul fen dersleri yeni öğretim programları, *Yeni Okul*, A (2), ss. 22-24.
- Türkyılmaz, Ş. (1951a). Sınıflarda yaş grupları, *Yeni Okul*, A (4), ss. 7-8.
- Türkyılmaz, Ş. (1951b). İlkokul öğretmenlerine yükseköğrenim yapmak hak ve imkânları sağlanmalıdır, *Yeni Okul*, A (8), ss. 13-14.

- Türkyılmaz, Ş. (1953). Öğretmenlerin işbaşında yetiştirilmesinde müfettişlerin rolü, *Yeni Okul*, 3(27), ss. 19-21.
- Ülken, H. Z. (1952). Dil, kültür hazinesi, *Yeni Okul*, B(17), ss. 6-9.
- Ülkümen, O. (1953a). Amerika'da ilk ve orta dereceli okulların öğretmenleri nasıl yetiştiriliyor?, *Yeni Okul*, 3 (25), ss. 11-15.
- Ülkümen, O. (1953b). Amerika'da üniversite öğretmen kolejlerinin öğretmenleri iş başında yetiştirmedeki fonksiyonu, *Yeni Okul*, 3 (26), ss. 9-12.
- Ülkümen, O. (1953c). Amerika'da demokrat vatandaş nasıl yetiştiriliyor, *Yeni Okul*, 3 (28), ss. 14-16.
- Yada, S. (1951). Yazı derslerine nasıl başlanmalı?, *Yeni Okul*, A (4), ss. 29-32.
- Yealdı (1952). Birleştirilmiş sınıflarda öğretim ve eğitim meselesi, *Yeni Okul*, B(13), ss. 31.

BELEDİYE HİZMETLERİ VE ENGELLİ VATANDAŞLARIN BEKLENTİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA⁷

Prof. Dr. Hilal ONUR İNCE
Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
fince@todaie.edu.tr

Dr. Cenay BABAÖĞLU
Niğde Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
cbabaoglu@nigde.edu.tr

Dr. Aysun YARALI AKKAYA
Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
aysunyaraliakkaya@yyu.edu.tr

ÖZET

Engellilik çalışmaları 20. yüzyılın ortalarında itibaren sağlık temelli bakıştan toplumsal yaklaşıma doğru değişmektedir ve bu değişim ile birlikte kamu hizmeti verenlerin sorumlulukları da artmaktadır. Son dönemdeki uluslararası hukuki düzenlemeler de bu yaklaşımı desteklemektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ise ulusal düzeyde belediyelerin engelli vatandaşlara yönelik sorumluluklarını arttırmaktadır. Çalışmada Ankara'da yürütülen alan çalışmasından yola çıkılarak engellilerin sorunları ve beklentileri tartışılmış, belediyelerin hizmetleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli hakları, engellilik, hak temelli yaklaşım, belediye hizmetleri, sosyal politika

AN EMPIRICAL RESEARCH ABOUT MUNICIPALITY SERVICES AND DISABLED CITIZENS EXPECTATIONS

ABSTRACT

Disability studies is changing from health-based approach to the social perspective from the mid-20th century and also responsibilities of the public agencies are increasing and internationally legal regulations in recent years also supports this approach. As for the 5393 Law on Municipalities and Metropolitan Municipalities Law No. 5216 are to determine the responsibility for people with disabilities at the national level. In the light of the field research in Ankara, the problems and expectations of disabled people have discussed and municipalities' services have evaluated.

Keywords: Disabled rights, disability, right-based approach, municipality services, social policy

⁷ Bu çalışma TUBİTAK SOBAG 112K149 kodlu proje kapsamında desteklenmiştir.

1.GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan araştırmalara göre, dünya genelinde engelli nüfusun oranının yaklaşık %10 ile 15 civarında olduğu tahmin edilmektedir (WHO, 2015:1-2; Kesik, vd, 2013: 137). Bu yüksek hedef kitle göz önüne alındığında engelli çalışmalarının kapsamı daha iyi kavranabilecektir.

Engelli haklarının bir hak alanı olarak inşa edilmesi süreci öncelikle İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlamıştır. Alandaki ilk çalışmalar ağırlıklı olarak tıbbi kökenliyen, günümüzde engellilik sorunsalı sosyal bilimlerin pek çok alt dalının da konusunu oluşturmaktadır (Arıkan, 2002: 59-60; Graumann vd., 2005, 23-24). Engellilik çalışmaları yakın dönemde hızla artmakta ve farklı toplumsal boyutları itibariyle disiplinlerarası bir hüviyete bürünmektedir. Bu çalışmalar ve engelli haklarının gelişimiyle de hukuksal temelli değişiklikler dünya genelinde yaygınlaşmaktadır.

2006 tarihli “BM Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi” bu açıdan özellikle önemlidir. BM sözleşmesindeki engellilik kavramı bir devinim içindedir ve engelli politikalarının da bu özelde duruma yönelik değil, sürece yönelik belirlenmesi gerekmektedir (BM, 2006). Avrupa Birliği karar organları da benzer bir eğilimi gözetmekte, gelişme odaklı politikalar benimsemektedirler. 1999 yılında imzalanan “Amsterdam Antlaşması”nın 13. maddesi ayrımcılığın her türlüüne karşı tedbir alınması gerekliliğini vurgulamaktadır (Moroğlu, 2006: 213). 2000 yılında yayınlanan “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” ve “Özürlüler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği” de engelli özelinde ayrımcılıkları reddederek, engellilerin haklarının eşit vatandaşlık teminatı altında savunulmasını önermektedir (AB, 2000).

İfade edilen uluslararası belgelerde hak temelli yaklaşımın kabul edilerek o yönde politikalar geliştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, entegrasyon söylemlerinden ziyade yetkinleştirme ve kendi bağımsız yaşam imkânlarının sunulması gibi talepleri öne çıkarmaktadır (Balz, 2012; Schwalb ve Theunissen, 2012: 64-77). Bu yaklaşımda sadece toplumsal hayata değil; siyasi, ekonomik, kültürel tüm yaşam alanlarına engelli bireylerin dâhili amaçlanmaktadır. Engelli bireylerin bu yolda kolektif olarak hareket etmeleri gereği vurgusu, hak temelli yaklaşımda yer etmiştir (Theunissen, 2013: 87-89; Wansing, 2013: 126). Hak temelli yaklaşımda özellikle insan hakları vurgusu vardır ve birey talepleri bu noktadan savunulur. Yine aynı bakış açısıyla kamusal idare de insan hakları gereğince engellilere yönelik politikalarını düzenlemek durumundadır. Engelli bireyin yaşadığı problemlerin bir insan hakkı ihlâli sorunu olduğu kabul edilmelidir (Graumann 2011: 47; Albert ve Hurst, 2005: 2’den aktaran Okur ve Erdoğan, 2010: 256). Bu noktalardan hareketle çalışmanın amacı, Türkiye’de engellilere yönelik hizmetlerin önemli bir bölümünü üstlenen belediyelerin sorumlulukları ve çalışmalarının gözden geçirilmesi Ankara

özeline gerçekleşen saha çalışması ile engelli bireylere yönelik yansımaların izlenmesidir.

2. BELEDİYE HİZMETLERİ VE ENGELLİ BİREYLER

Engelliliğe ister tıbbi ister toplumsal temelli yaklaşım çerçevesinden bakılsın engellilerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunların ortadan kaldırılması ancak konuya ilişkin yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Türkiye’de geçmişten bugüne dezavantajlı kesimlerin hamiliği ve onlara yönelik destek mekanizmaları yerel idarelere devredilmiştir (Başaran, 2014: 6-8). Engelli politikaları da bu bağlamda değerlendirilmiş ve yerele yönelik yasal düzenlemeler hazırlanmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesinde hizmetin sunumunda engellilerin durumuna uygun yöntemlerin uygulanacağı belirtilmektedir. Kanununun 38. maddesinde ise belediye başkanının görevleri arasında engellilere yönelik hizmetler yürütmek ve engelli merkezleri oluşturmak da sıralanmıştır. Ayrıca 60. maddede engellilere yönelik sosyal hizmetler ve yardımlar belediyenin giderleri arasında sıralanmıştır.

“5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”nun 7. maddesinde de engellilere yönelik hizmetler sunmak belediyelerin görevlerinden sayılmıştır. Aynı kanununun 18. maddesinde engellilere yönelik yapılacak sosyal hizmetler ve yardımlar büyükşehir belediye başkanının görevleri arasında sayılmıştır. Büyükşehir belediyelerinin giderlerinin sıralandığı 24. maddede ise engellilere yönelik sosyal hizmet ve yardımlar da yer almıştır (5216-24/j). 5216 sayılı kanuna 5378 sayılı kanunla eklenen geçici 1. madde ile büyükşehir belediyelerine ‘*engelli hizmet birimleri*’ kurma yükümlülüğü getirilmiştir.

Engelli hizmet birimlerinin işleyişine dair 16.08.2006 tarihli “Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmelik yalnızca büyükşehirler için hazırlanmıştır ancak Devlet Denetleme Kurulu’nun 2009 yılındaki raporunda yönetmeliğin diğer belediyeler ve il özel idareleri için de yönlendirici bir rehber olduğu belirtilmiştir (DDK, 2009: 36). “Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği”nin 8. maddesinin 1. fıkrası (f) bendinde; engelli bireylerin nitelikli işgücü haline getirilerek, çalışma yaşamına katılmalarını sağlamak üzere mesleki rehabilitasyon ve eğitim programları için başvuran özürhükümlerini değerlendirerek uygun mesleki rehabilitasyon ve mesleki eğitimler vermek, büyükşehir belediyesi engelli biriminin görevleri arasında sayılmaktadır. Aynı hüküm 5216 sayılı kanuna, 5378 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile eklenmiştir. 5378 sayılı kanununun 12. ve 13. maddeleri ile engelli bireylerin meslek seçebilmesi ve bu alanda eğitim alabilmesi için devletin gerekli tedbirleri alacağı bildirilmekte, iş ve meslek analizleri doğrultusunda gerekli mesleki rehabilitasyon ve eğitim programlarının kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve diğer gerçek ve tüzel kişiler

tarafından yerine getirileceği belirtilmektedir. Ayrıca 5216 sayılı kanunda engelli bireylere yönelik mesleki ve eğitim kursları açmak belediye başkanının görev ve yetkileri arasında sıralanmıştır.

Yukarıda üzerinde durulan yasal düzenlemeler göstermektedir ki belediyelerin kendi sınırları içindeki engelli vatandaşların hak temelli taleplerini yerine getirmede sorumlulukları bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kentsel alandaki hizmetlerde engellilerin de gözetilmesi gerekliliğinin yasal düzenlemelerde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca erişebilirlik, ulaşılabilirlik, yaşam alanlarının engellilere göre düzenlenmesi, bağımsız yaşam koşullarının sağlanması, istihdam destekleri geliştirilmesi gibi meselelerde kent yöneticilerine yükümlülükler verildiği görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu çalışmaların Ankara örneği özelinde, engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiği yapılan saha çalışması ile sorgulanmıştır.

3. YÖNTEM

Çalışmanın kapsamı Ankara olacağından; Akyurt, Altındağ, Ayaş, Bala, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuk, Elmadağ, Etimesgut, Evren, Gölbaşı, Güdül, Haymana, Kalecik, Kazan, Keçiören, Kızılcahamam, Mamak, Nallıhan, Polatlı, Pursaklar, Sincan, Şereflikoçhisar, Yenimahalle Belediyeleri'nin hizmetleri ve Büyükşehir Belediyesi dâhil belediyelerden hizmet alan engelliler evreni oluşturacaktır. Engelli bireylere dair veriler; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve ilgili ilçe belediyelerinde sorgulanmış ancak evren sayısının belirlenmesini mümkün kılacak verilere erişilememiştir. Bu nedenle, engellilere uygulanması planlanan yapılandırılmış soru kâğıtları için örneklem seçimi, evren sayısının belirlenemediği durumlarda geçerli formül ile hesaplanmıştır. Bu araştırma için $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde, $t = 1.96$ ve $d = \pm 0.05$ örnekleme hatası öngörülerek örneklem büyüklüğü hesaplanmaya çalışılmış ve $p=0,3$; $q=0,7$ olarak alınmıştır. Buna göre ilgili örneklem sayısı 323 olarak hesaplanmıştır. İlgili hata payını azaltmak adına toplamda 338 görüşme yapılması planlanmış ve merkez sınırlarındaki belediyelerin nüfusları dikkate alınarak engelli bireylerin aldığı hizmetlerin çeşitliliği ve hizmet almaya yönelik talebin daha fazla olmasının beklendiği nüfusu 100 binin üzerinde olan belediyeler olasılıksız örnekleme metodu ve amaçlı örnekleme modeli (Sencer, 1989: 386) ile seçilmiştir. Bu kapsamda e-içişleri ve TÜİK'ten derlenmiş nüfus bilgileri göz önüne alınarak görüşmelerin Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle Belediyeleri sınırları dâhilinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Saha araştırması sonucunda 336 görüşme tamamlanmış, yarıda kalan

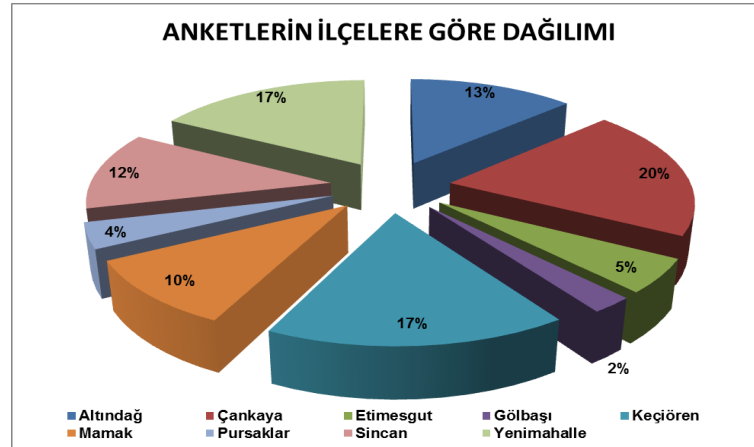
ve reddedilen görüşmeler hesaplamaya dâhil edilmemiştir. Görüşmelerde altı sayfalık bir soru formu kullanılmış; formun ilk bölümünde demografik, sosyo-ekonomik bilgiler sorgulanmıştır. Ardından engellilik durumuna dair sorular yöneltilmiş ve engellilik hakkındaki bilgi düzeyini ölçecek sorular sıralanmıştır. Günlük hayatta yaşanan sorunlar ve belediyelerin hizmet ve faaliyetlerine yönelik beşli Likert ölçeğiyle hazırlanmış sorularla form tamamlanmıştır. Soru formunda genellikle kapalı uçlar sorular yer almış, ancak görüşlerin sorgulandığı bölümlerde yarı-kapalı sorularla eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Örneklemden bireylere ulaşılabilecek belirgin adresler var olmadığından iz sürme tekniği ve kartopu örnekleme yoluyla engelli vatandaşlara ulaşılmıştır. Araştırma süresince toplanan veriler niteliklerine göre sınıflandırılarak SPSS 17.0 programı yardımıyla analiz edilmiştir. Toplanan birincil ve ikincil veriler niteliklerine göre tasnif edilmiş, soru kâğıtları yoluyla toplanan birincil veriler SPSS programı yardımıyla çözümlenerek tablolaştırılmış ve birbirleri ile korelasyona sahip değişkenler arasındaki ilişki ayrıca analiz edilmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın genel bulgularından önce görüşmecilerin seçimi ve nitelikleri üzerinde durmak gerekir. Grafik 1’de anketlerin dağılımının gösterdiği gibi görüşmeci sayıları nüfusla orantılı olarak tabakalandırılmıştır. Görüşmeler, nüfusu en kalabalık merkez ilçeler olan Çankaya, Keçiören ve Yenimahalle’de ağırlığı oluşturmaktadır. Kimi ilçelerde eksik kalan görüşmeler için diğer ilçelerde ikamet eden farklı görüşmecilerle örneklem sayısına ulaşılmıştır.

Grafik 1: Anketlerin İlçelere Göre Dağılımı

Görüşülen kişilerin cinsiyetlerine bakıldığında; %64,9'unu erkekler oluştururken %35,1'ini kadınlar oluşturmaktadır. Engellenen bireyler toplum içinde dezavantajlı bir grubu oluştururken, bu grup içinde kadınlar daha fazla dezavantajlı konumdadırlar. Toplum içindeki görünürlüğün az olması ve toplumsal yaşamdan daha uzak kalmaları nedeniyle görüşmelerde kadın engelli grubuna erişimde daha fazla sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle görüşmelerde eşit dağılım yerine erkek yoğunluklu bir veri seti elde edilmiştir. Katılımcıların yaş dağılımları dikkate alındığında ise görüşülen kesimin ağırlıklı olarak 18-24 yaş arasında olduğu izlenmektedir. Görünürlük ve ulaşım anlamında yaşlı engellilerin daha dezavantajlı olduğu da aynı dağılımdan izlenebilmektedir. Ulaşılabilen engelli bireylerin ancak %11'lik bir kısmı 50 yaş üzerindedir.

Katılımcıların engel türlerine bakıldığında %36,3 ile ortopedik engelli bireylerin en yüksek oranda olduğu görülmektedir. Zihinsel engelli olan kişilerin oranı %33,3; dil ve konuşma engeli olan kişilerin oranı %6,8'dir. Görüşülen kişiler arasında görme engeli olan kişilerin oranı %23,8, işitme engeli olan kişilerin oranı ise %9,2'dir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2010 yılında yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'nda yalnızca resmi olarak kayıt altına alınmış engelli vatandaşlarla görüşmeler yapılmıştır.⁸ TÜİK araştırmasına göre engelli nüfusta da en geniş grubun zihinsel engelliler olduğu ardından sırasıyla görme ve ortopedik engellilerin geldiği tespit edilmiştir. Ankara'da gerçekleştirilen saha araştırmasında da örneklem dağılımının önemli oranda örtüştüğü izlenmiştir.

Tablo 1: Engel Durumları

Görme engeli olan		İşitme engeli olan		Dil ve konuşma engeli olan		Zihinsel engeli olan		Ortopedik engeli olan	
Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
80	23,8	31	9,2	23	6,8	112	33,3	122	36,3

Katılımcı kişilerin engel derecelerine bakıldığında, katılımcıların %55,2'sinin engel derecesinin %70 ve üzeri olduğu görülmüştür. Yani katılımcıların yarısından fazlası ağır engellidir. %40 ile %69 aralığında engel derecesine sahip olanların ise katılımcıların %32,1'lik kısmını oluşturdukları izlenmiştir. Engel derecesi rapordan rapora, alındığı hastaneden hastaneye, seneden seneye, kişinin beyanıyla raporunda da farklılıklar gösterebilmektedir. Burada veriler bireyin beyanı esas alınarak toplanmıştır. Engelli bireylerin yardımcı araç-gereç kullanma dağılımlarına bakıldığında katılımcılar arasında engelli kişilerin yarıya yakınının (%47) yardımcı bir

⁸ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (Erişim tarihi 1 Nisan, 2015)

araç-gereç kullandığı görülmektedir. Kullanılan araç-gereçlerin başında ise %40,5 ile çeşitli sandalyeler gelmektedir. Baston, değnek vb. araç-gereç kullananların oranı ise %34,8'dir.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında %46,7'sini lise mezunları oluşturmaktadır. Okuryazar olmayanların oranı %5,7 iken, okuryazar fakat okul bitirmemişlerin oranı %1,8'dir. İlkokul mezunlarının oranı %11,9'dur. Lisans mezunu olanların oranı %8,9 iken lisansüstü mezunu sadece bir kişiye rastlanmıştır. TÜİK 2010 Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasında, engellenen vatandaşların eğitim durumlarına dair daha düşük düzeyli sonuçlara rastlanmıştır. TÜİK araştırmasında katılımcıların %41,6'sı okur-yazar olmadığını belirtirken, lise ve üstü eğitim durumuna sahip olanların oranı yalnızca %7,7 olarak belirlenmiştir. Ankara özelinde gerçekleşen bu araştırmada, başkent düzeyindeki eğitim olanaklarının diğer bölgelere nazaran görece üstünlüğü bu saha çalışmalarına yansımış ve eğitim düzeyinde beklenenin üstünde bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Görüşülen kişilerin medeni durumlarına bakıldığında %76,5'inin bekâr olduğu görülmektedir. Evli olan kişilerin oranı ise %23,5'tir. Engelli bireylerin dezavantajlı konumlarının medeni durum ölçeğinde de kendini gösterdiği izlenmiştir.

Engelliler ve medeni durum ilişkisinin ortaya çıkardığı ve özellikle çalışmanın saha verileri ile birlikte yürütülen gözlemler göstermektedir ki engelli bireyler evlilik yaparken ya da yaptırılırken tercih edilen eşin de engelli olması durumudur. Katılımcılara ailelerinde kendilerinden başka engelli kişi olup olmadığı sorulmuş ve bu oran %25 iken, kendilerinden başka engelli kişilerin olmadığını belirtenlerin oranı %75 olarak belirmiştir. Bu oran doğrudan bir genelleme yapmak için vurgulanmamış sadece bu konuda eğilimin olduğunu gösteren bir nedensellik olarak şekillenmiştir.⁹

Görüşülenler arasında herhangi bir işte çalıştıklarını belirtenlerin oranı %27,7 iken çalışmayanların oranı %72,3'tür. Engellenen bireylerin istihdam süreçlerinde de pek çok sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu sürecin son yıllarda E-KPSS gibi daha kurumsal yöntemlerle devlet eliyle ya da çeşitli desteklerle özel sektör aracılığıyla daha olumlu bir hale getirilmesi hedeflenmekle beraber, yapılan görüşmeler çok ciddi bir istihdam sorununu ortaya koymaktadır. İstihdam öncesi yaşanan eğitim imkanlarındaki ya da mesleki-teknik rehabilitasyon hizmetlerindeki eksiklikler, işverenlerin önyargıları, istihdam politikalarındaki farklı öncelikler, iş başında yaşanan

⁹ Görüşmelerden elde edilen dağılıma göre, 84 kişinin ailelerindeki engelli kişilere bakıldığında engel grupları olarak; %18,2'sini görme engelli kişi, %5,1'ini işitme engelli kişi, %2,1'ini dil ve konuşma engelli kişi, %18,2'sini zihinsel engelli kişi ve %11,6'sını ortopedik engelli kişi oluşturmaktadır.

sorunlar ve genel toplumsal yaşamın getirdiği zorluklar engellilerin istihdam süreçlerine katılımını gerçekten güçleştiren alt yapısal sorunlardır (ASPB, 2015). Tüm Türkiye genelinde de engellilerin yaklaşık %75'inin istihdam edilemediği görülmektedir (ASPB, 2014). Bu araştırma ile Ankara özelinde de durumun çok değişmediği ve engelli bireylerin %72,3'ünün istihdam süreçlerine dâhil olamadığı görülmüştür. Öte yandan istihdam edil(e)meyen bireylerin önemli bir kısmının sosyal güvenceye sahip olduğu görülmüştür. Burada yeşil kart gibi destekleyici mekanizmaların yanında özellikle birinci derece akrabalar üzerinden sağlanan sosyal güvenlik desteklerinin öne çıktığı gözlenmiştir. Katılımcılar arasında sosyal güvencesi olanların oranı %79,5 iken olmayanların oranı %20,5'tir.

Görüşülen kişilere engellilere yönelik haklar ile ilgili bilgi sahibi olma ve bu haklardan faydalanma durumları sorulmuştur. Görüşmeciler arasında en fazla bilgi sahibi olunan hakların başında sırasıyla; Şehirlerarası ulaşım (Otobüs, tren, uçak indirimleri) (%80,4), Engellilere yönelik mesleki eğitim kursları (%75,9) ve Belediyelerin özel ulaştırma/taşıma araçları (%64,6) yer almaktadır. En az bilgi sahibi olunan hakların başında ise sırasıyla; Belediyelerce kurulan engelsiz parklar (%40,7), Belediyelerce sunulan aile rehberliği ve danışma merkezleri (%49,1) ve İş yerinin engellilere uygun düzenlenmesi (%50,6) bulunmaktadır. Katılımcıların en fazla faydalandıklarını belirttikleri hakların başında ise sırasıyla; şehirlerarası ulaşım (Otobüs, tren, uçak indirimleri) (%59,5), engellilere yönelik mesleki eğitim kursları (%39,3) ve belediyelerce sunulan sosyal ve kültürel hizmetler (%36,6) yer almaktadır. En az faydalanılan hakların başında ise sırasıyla; erken emeklilik (%13,4), malulen emeklilik (%16,4) ve belediyelerce sunulan aile rehberliği ve danışma merkezleri (%20,2) bulunmaktadır.

Erken emeklilik hakkı konusunda bilgisi olanların oranı %53,6 iken bu haktan faydalananların oranı %13,4'tür. Malulen emeklilik hakkında bilgi sahibi olanların oranı %52,4 iken bu haktan faydalananların oranı %16,4'tür. Gelir vergisinde engelli indirimi hakkında bilgi sahibi olanların oranı %51,8 iken bu haktan faydalananların oranı %27,1'dir. İş yerinin engellilere uygun düzenlenmesi hakkında bilgi sahibi olanların oranı %50,6 iken bu haktan faydalananların oranı %24,1'dir. Taşıt alımında özel tüketim vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi muafiyeti hakkında bilgi sahibi olanların oranı %62,2 iken bu haktan faydalananların oranı %29,8'dir. Engellilere yönelik meslek eğitim kursları hakkında bilgi sahibi olanların oranı %75,9 iken bu haktan faydalananların oranı %39,3'tür. Genel olarak engellilere yönelik olan haklar hakkında bilgisi olma ve bu haklardan faydalanma oranlarının düşük olduğunu söyleyebiliriz.

4.1. Gündelik Yaşamdaki Sorunların Çözümünde Belediye Hizmetlerinin Etkisi

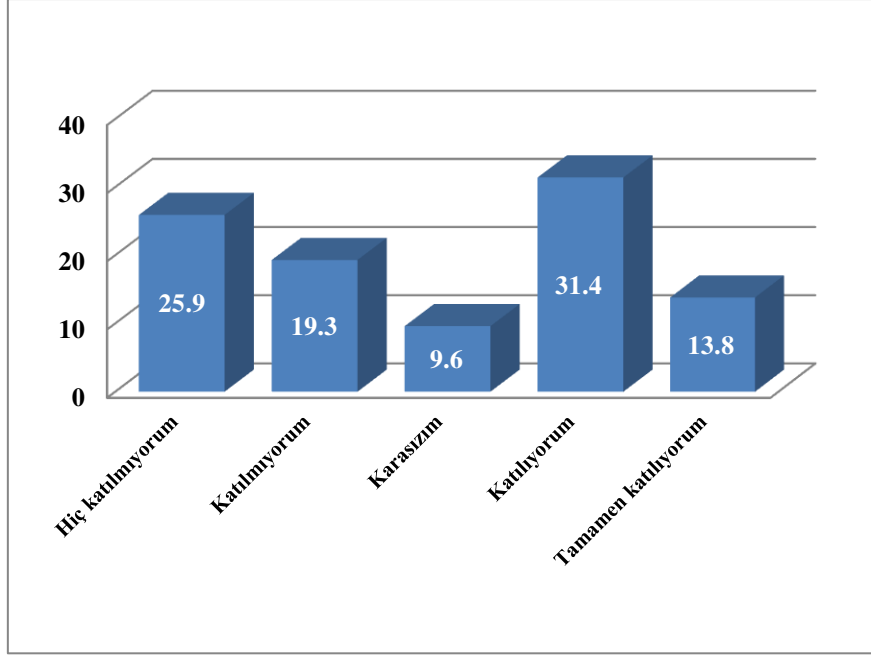
Çalışmanın genel bulgularının yanı sıra özellikle tartışılan kısmı belediye hizmetlerinden yararlanma ve buna karşılık belediyelerin sorumluluklarını yerine getirmedeki etkisidir. Burada öncelikle Ankara’da il merkezinde seçilen belediyelerin sınırları içerisindeki engellilerin karşılaştıkları sorunların tespiti gereklidir. Katılımcıların günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlar/zorluklar hakkında bilgi almak için katılımcılara Tablo 1’de yer alan sorunlar/zorluklar ile karşılaşma durumları sorulmuştur. Burada öncelikle belirtilmesi gereken husus, farklı engelliliklere göre ihtiyaçların da farklılaştığıdır. Örneğin görme engelli bir katılımcı için kamu kurumlarına ve diğer binalara giriş çıkışlarını olanaklı kılacak rampaların olmaması veya mevcut rampaların uygun olmaması bir sorun teşkil etmezken, ortopedik engelli katılımcılar için son derece önem arz etmektedir. Aynı şekilde ortopedik engelli bir katılımcı için trafik lambalarının bulunduğu noktalarda sesli uyarıcıların olmaması bir engel oluşturmazken, görme engelli katılımcılar için bunun önemi vurgulanmaktadır.

Dikkat çeken bir diğer veri ise toplumsal yaşamda engelli olmayan insanların engellilere karşı bakışlarından duyulan rahatsızlığın az sayıda engelli katılımcı tarafından paylaşılmış olmasıdır. Buradan çıkan sonuç, öncelikle görünür bir engeli olan katılımcıların bu rahatsızlığı önemle vurgulamalarına rağmen, ilk bakışta toplum tarafından “görülmeyen” bir engeli sahip olan katılımcıların kendilerini dışlanmış hissetmedikleridir. Dolayısıyla ortaya çıkan verilere bakıldığında, farklı engelli gruplarının karşılaştığı önemli sorunların sokak ve caddelerde kaldırımların yüksek olması, toplu taşıma araçlarında engellilere yönelik yeterli düzenlemelerin olmaması ve kamu binaları yanı sıra alışveriş merkezlerinin mimari açıdan uygun olmamasıdır.

Toplum içerisinde zaten türlü eşitsizliklere ve ayrımcılığa maruz kalan engelli bireylerin üstüne belediye hizmetlerinden de eşit şekilde yararlanamamaları sorunları derinleştirmektedir. Engelli bireylere yöneltilen “*Toplumda herkesle eşit koşullarda yaşadığımı düşünüyorum.*” tümcesine yönelik tutumlar incelendiğinde katılımcıların %58,3’ü bu tümceye katılmadığını ifade etmiş; katılanların oranı ise %30’larda kalmıştır. Yargının çapraz kontrolünün sağlanabilmesi için yerleştirilen “*Toplum içinde herkesle eşit koşullarda yaşadığımı düşünüyorum.*” cümlesine yönelik tutumun ile sonuçların yaklaşık aynı değerlerde olduğu ve engelli bireylerin ötekileştirme meselesinin ve toplumsal eşitsizliğin ciddi olarak farkında olduğu görülmektedir. Görüşülen kişilerin cinsiyeti ile toplumda herkes ile eşit koşullarda yaşadığımı hissediyorum fikri arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman, kadınların %31,7’si toplumda herkes ile eşit koşullarda yaşadığımı hissediyorum fikrine hiç katılmadığını belirtirken, %26’sı bu fikre katıldığını

belirtmişlerdir. Yani kadınlar arasında ayrımcılık algısının daha yüksek olduğu izlenmiştir.

Grafik 2: Toplum içinde ötekileştirildiğimi hissediyorum

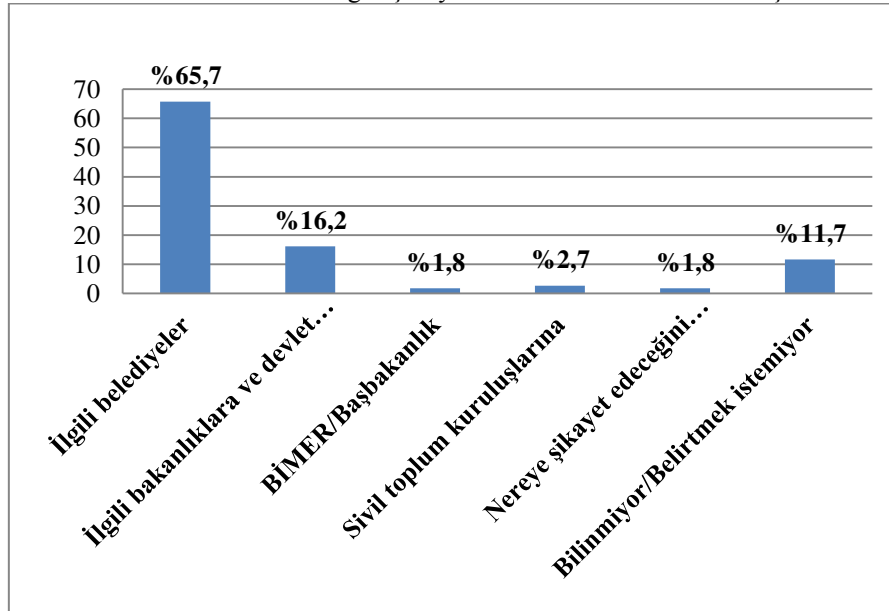

Tablo 2:Günlük yaşamda karşılaşılan sorunlar/zorluklar

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Sokak ve caddelerde kaldırımların yüksek olması	169	50,3	167	49,7
Trafik lambalarının bulunduğu noktalarda sesli uyarıcıların olmaması	85	25,3	251	74,7
Kamu kurumları ve diğer binalarda görsel uyarıcıların olmaması/eksik olması	57	17,0	279	83,0
Kamu kurumları binalarına girişlerde rampaların olmaması/uygun olmaması	87	25,9	249	74,1
Alışveriş merkezlerine girişlerde rampalarının olmaması/uygun rampaların olmaması	85	25,3	251	74,7
Binalarda engellilere uygun asansörlerin tuvaletlerin tutamakların vb. bulunmaması	91	27,1	245	72,9
Toplu taşıma araçlarında engellilere yönelik düzenlemenin olmaması/eksik olması	173	51,5	163	48,5
Engellilere uygun düzenlemeler yapılmış bir apartman dairesinin olmaması	53	15,8	283	84,2
Sinema, tiyatro gibi sosyal faaliyetler için uygun düzenlemelerin olmaması	44	13,1	292	86,9
Kaldırımlara araçların park etmesi	33	9,8	303	90,2
İnsanların engellilere bakış açısından duyulan rahatsızlık	19	5,7	317	94,3

Bu veriler ile birlikte katılımcıların karşılaştıkları sorunları ilettiklerini ifade edenlerin oranı %33 iken şikâyetlerini ilettiklerini belirtenlerin oranı %67'dir. Yapılan bireysel görüşmelerde pek çok sorun alanından ve yapılması istenen taleplerden söz edilmesine rağmen, bu taleplerini iletenlerin oranının %33'de kalması, hakların talebine yönelik bir eksiklik olduğu yönünde ifade edilebilir. Bununla birlikte engellilerin sorunlarını en çok dile getirdikleri kurumların başında ilgili belediyeler (%46,8) yer almaktadır. Çağrı merkezlerine şikâyetlerde bulduklarını belirtenlerin oranı %18,9 iken ilgili bakanlıklara ve devlet kurumlarına şikâyetle bulunanların oranı %9,9'dur. Görüşülen kişiler arasında iki kişi şikâyetleri konusunda hangi kurum ve kuruluşlara başvuracaklarını bilmediklerini belirtmişlerdir (Bkz. Grafik 4).

Grafik 4: Sorunlarla İlgili Şikâyetle Bulunulan Kurum/Kuruluşlar

Katılımcıların şikâyetlerini en çok ilettikleri kurumun belediyeler olması, engellilerin kendileri ile ilgili alandaki görev ve sorumlulukların da daha çok belediyelere ait olduğunu düşündüklerinin ispatıdır. Bu konudaki bulgular ise engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların en büyük kaynağı belediyeler (%32,7) ile birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (%32,1) olduğuna işaret etmektedir. Hizmetlerdeki aksamaların kaynağının toplumun bakış açısı olduğunu söyleyenlerin oranı ise %6'dır. Bu saha çalışması kurgulanırken engelli hizmetlerinde ağırlıklı olarak belediyelerin yükümlülükleri olduğu üzerinde durulmuştur, örneklem kapsamındaki

görüşmeler de bu varsayımı desteklemektedir. Öte yandan kısa süre önce kurulmuş olmasına rağmen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na yönelik önemli bir beklenti olduğu ve engellilere yönelik çalışmalarda, araştırma dâhilindeki her üç görüşmeciden birinin Bakanlığı sorumlu gördüğü tespit edilmiştir. Yine ilginç bir nokta toplumun bakış açısına yönelik algıdır. Katılımcıların %6'sı toplumdaki algının, hizmetlerin aksamasındaki en önemli etken olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3: Engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların nereden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?

	Sayı	%
Belediyeler	110	32,7
Aile ve sosyal politikalar bakanlığı	108	32,1
Sivil toplum kuruluşları	8	2,4
Toplumun bakış açısı	20	6,0
Hepsi	66	19,6
Sorun yok	7	2,1
Fikrim yok/Bilmiyorum	17	5,1
Toplam	336	100,0

Çalışmanın bulgularından bir diğeri de belediyelerin sorumluluklarını ne derece yerine getirdiklerinin tespitine yönelik tartışmalardır. Bu anlamda öncelikli beklentiler arasında yer alan belediyelerin hizmet çeşitliliklerinden katılımcıların yararlanma düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle belediyelerin etkinlikleri arasında yer alan meslek edindirme kursları, rehabilitasyon ve bakım hizmetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Görüşülen kişiler arasında daha önce belediyelerin meslek edindirme kurslarından faydalananların oranı %28,2'dir. Her belediye sunduğu hizmetlerde meslek edindirme kurslarını da önemli olarak nitelendirmektedir, ancak engelli vatandaşların bu hizmetlerden yeterince yararlanamadığı görülmektedir. Burada yapılan duyuruların yetersizliği ya da engelli vatandaşlara yönelik özel kursların eksikliği gündeme getirilebilir. Öte yandan meslek kurslarından faydalanan vatandaşlar ile istihdam oranlarının örtüşmesi kursların önemine dikkat çeken başka bir nokta olarak not edilmelidir.

Tablo 4: Daha önce belediyelerin meslek edindirme kurslarından faydalandınız mı?

	Sayı	%
Evet	94	28,2
Hayır	242	72,0
Toplam	336	100,0

Bununla birlikte engelli kişilerin %20,5'i, engelliliklerinin ortaya çıkmasından sonra gerekli olan rehabilitasyon, bakım ve sağlık hizmetleri için herhangi bir belediyeden yardım aldığını belirtirken %79,5'i yardım almadığını belirtmiştir. Bu hizmetlerin belediyelerde talep edildiği görülmüş, kimi belediyelerde bu hizmetin sunulduğu dile getirilmiştir. Öte yandan hiçbir kurumdan bu hizmetin alınamamış olması daha acıdır, ilgili vatandaşların ihtiyaçları olan bilgilendirme hizmetine ve destek mekanizmalarına sahip olmadıkları görülmektedir.

Görüşülen kişiler arasında herhangi bir belediyeden aynı ya da nakdi yardım alanların oranı %24,7'dir. Herhangi bir belediyeden yardım almadığını belirtenlerin oranı ise %75,3'tür. Görüşülen belediyelerde, yapılan aynı yardımların en önemli hizmet kalemlerinden olduğu vurgulanmıştır. Yine tekerlekli sandalye dağıtımı da sıklıkla dile getirilen bir hizmet olarak görüşmelerde belirtilmiştir. Öte yandan yapılan görüşmelerde aynı yardım alanların oranı ancak %25 düzeyinde kalmıştır. Katılımcıların %61'inin belediyelerin yaptığı aynı yardımları biliyor olması, ancak yararlanma oranının düşüklüğü ilginç bir veridir. Burada engellilerin ya aynı yardım almak istememeleri ya da aynı yardımlara erişemedikleri sonucu çıkmaktadır. Maalesef bu öngörülerini destekleyecek bir veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 5: Herhangi bir belediyeden aynı ya da nakdi yardım alma durumu ile Büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnun olma durumu

Herhangi bir belediyeden aynı ya da nakdi yardım alma durumu	Büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnun olma durumu									
	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	8	9,6	16	19,3	16	19,3	37	44,6	6	7,2
Hayır	44	17,4	49	19,4	43	17,0	95	37,5	22	8,7
Toplam	52	15,5	65	19,3	59	17,6	132	39,3	28	8,3

Ki kare 0,469 p>0,05 Anlamlı

Herhangi bir belediyeden aynı ya da nakdi yardım alma durumu ile büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnun olma durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında; herhangi bir belediyeden nakdi veya aynı yardım alanların %44,6'sı büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnun olduğunu belirtmişlerdir. Herhangi bir belediyeden nakdi veya aynı yardım almayanların %19,4'ü büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnunum fikrine katılmamaktadır. Bu iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Doğrudan bir ilişki kurulamamıştır, aynı ya da nakdi yardım temini ile belediyenin genel hizmetlerine yönelik bir memnuniyet arasında

doğrusal bir ilişkidir söz etmek mümkün değildir. Sonuç olarak yardım hizmeti almasa dahi yürütülen hizmete yönelik olumlu tutumlar gözlenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumlarıyla “belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum” fikri arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yüksekokul mezunlarının %10’u “belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum” fikrine katılmakta iken, %70’i katılmadığını belirtmiştir. Lisans mezunlarının %40’ı “belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum” fikrine katılmakta iken katılmadığını belirtenlerin oranı %23,3’tür. İlkokul mezunlarının %32,5’i “belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum” fikrine katılmakta iken %17,5’i katılmadığını ifade etmiştir. Lisansüstü mezunu olarak yer alan bir kişi “belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum” fikrine katıldığını ifade etmiştir (Bkz. Tablo7).

Tablo 6: Öğrenim durumu ile belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum fikri arasındaki ilişki ¹⁰

Eğitim durumu	Belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum									
	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okuryazar değil	3	15,8	4	21,1	7	36,8	5	26,3	0	0,0
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	0	0,0	1	16,7	3	50,0	1	16,7	1	16,7
İlkokul	8	20,0	13	32,5	11	27,5	7	17,5	1	2,5
Ortaokul	10	19,6	8	15,7	13	25,5	16	31,4	4	7,8
İlköğretim	1	11,1	3	33,3	3	33,3	2	22,2	0	0,0
Lise	33	21,0	42	26,8	34	21,7	38	24,2	10	6,4
Meslek lisesi	5	38,5	4	30,8	1	7,7	3	23,1	0	0,0
Yüksekokul	2	20,0	7	70,0	0	0,0	1	10,0	0	0,0
Lisans	7	23,3	12	40,0	4	13,3	7	23,3	0	0,0
Lisansüstü	0	0,0	1	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	69	20,5	95	28,3	76	22,6	80	23,8	16	4,8

Ki kare 0,357 p>0,05 Anlamlı

Görüşülen engelli bireylerin öğrenim durumunun engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların nereden kaynaklandığı fikri ile ilişkisine bakıldığı zaman; lisans mezunlarının %40’ı engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların belediyelerden kaynaklandığını, ortaokul mezunlarının %43,1’i engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların Aile ve Sosyal Politikalar

¹⁰ Öğrenim durumu sonuçların daha ayrıntılı görülebilmesi için sınıflanmamıştır.

Bakanlığından kaynaklandığını belirtmiştir. İlköğretim mezunlarının %66,7'si engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların belediyelerden kaynaklandığını belirtirken, ortaokul mezunlarının %23,5'i belediyelerden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu iki değişken arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7: Eğitim durumu ile Engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların nereden kaynaklandığı fikri ilişkisi

Eğitim durumu	Engellilere yönelik hizmetlerdeki aksamaların nereden kaynaklandığını düşünüyorsunuz?															
	Belediyeler		ASPB		Sivil toplum kuruluşları		Diğer		Hepsi		Toplumun bakış açısı		Fikrim yok		Sorun yok	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Okuryazar değil	6	31,6	7	36,8	2	10,5	2	10,5	0	0,0	0	0,0	2	10,5	0	0,0
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	2	33,3	1	16,7	0	0,0	0	0,0	1	16,7	0	0,0	1	16,7	1	16,7
İlkokul	13	32,5	14	35,0	0	0,0	2	5,0	8	20,0	1	2,5	1	2,5	1	2,5
Ortaokul	12	23,5	22	43,1	0	0,0	1	2,0	11	21,6	3	5,9	1	2,0	1	2,0
İlköğretim	6	66,7	1	11,1	0	0,0	0	0,0	2	22,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Lise	51	32,5	51	32,5	4	2,5	0	0,0	32	20,4	9	5,7	7	4,5	3	1,9
Meslek lisesi	5	38,5	3	23,1	0	0,0	0	0,0	2	20,0	2	20,0	0	0,0	0	0,0
Yüksekokul	3	30,0	3	30,0	0	0,0	0	0,0	2	20,0	2	20,0	0	0,0	0	0,0
Lisans	12	40,0	5	16,7	2	6,7	0	0,0	8	26,7	2	6,7	0	0,0	1	3,3
Lisansüstü	0	0,0	1	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	110	32,7	108	32,1	8	2,4	5	1,5	66	19,6	20	6,0	12	3,6	7	2,1

Katılımcıların istihdam durumu ile belediyelerin meslek edindirme kursları arasındaki ilişki çaprazlama incelendiğinde 0,343'lük bir korelasyon yakalanmış; kurslardan faydalananlar arasında istihdama katılım oranının diğer gruba göre görece yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 8: Herhangi bir işte çalışıyor musunuz ve daha önce belediyelerin meslek edindirme kurslarından faydalandınız mı soruları arasındaki ilişki

Daha önce belediyelerin meslek edindirme kurslarından faydalanma durumu	Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?			
	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	24	25,5	70	74,5
Hayır	69	28,5	173	71,5
Toplam	93	27,7	243	72,3

Ki kare 0,343 p<0,05 Anlamlı

Tablo 9: Belediye Hizmetlerine Yönelik Algılar

	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Karasızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Büyükşehir belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnunum	52	15,5	65	19,3	59	17,6	132	39,3	28	8,3
İlçe belediyesinin engellilere yönelik hizmetlerinden memnunum	60	17,9	53	15,8	42	12,5	131	39,0	50	14,9
Büyükşehir belediyesinin toplu taşıma hizmetlerinden memnunum	57	17,0	73	21,7	46	13,7	134	39,9	26	7,7
İlçe belediyesinin sokakta tek başıma hareket edebilmem için sunduğu hizmetlerden memnunum	69	20,5	82	24,4	47	14,0	119	35,4	19	5,7
İlçe belediyesinin servis hizmetlerinden memnunum	46	13,7	90	26,8	120	35,7	54	16,1	26	7,7
Büyükşehir belediyesinin servis hizmetlerinden memnunum	50	14,9	94	28,0	129	38,4	51	15,2	12	3,6
Belediyelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyorum	69	20,5	95	28,3	76	22,6	80	23,8	16	4,8
Belediyeler hizmetleriyle ilgili bilgilendirme yapmaktadırlar	111	33,0	87	25,9	40	11,9	90	27,1	7	2,1
İlçe belediyesinin sunduğu danışmanlık hizmetlerinden memnunum *	46	15,9	79	27,2	111	38,3	44	15,2	10	3,4

Çalışmanın gerçekleştirildiği Ankara il sınırları içerisinde engellilerin belediyelerin hizmetlerinden memnuniyet düzeyi bulgularının yanı sıra belediyelerden beklentileri ile ilgili sonuçlara da ulaşmak mümkündür. Engellilerin belediyelerin hizmet alanları ile ilgili farklı talepleri olduğu görülmektedir. Bu öneriler; istihdam, kültürel yaşam, toplumsal yaşama dâhil olma olanakları gibi birçok alanı kapsamaktadır. Ankara özelinde beklentiler özellikle erişilebilirlik konusunda öne çıkmıştır. Sokak ve caddelerin engellilere uygun düzenlenmesi, toplu taşıma araçlarında ve duraklarda sesli uyarıcıların olması ve ucuz, kolay ulaşım olanaklarının sağlanması şekilde açıklanabilir. Ancak yine çalışma alanının Ankara olması görüşülen engellilerin beklentilerini de değiştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Örneğin, engelli ailelere, aile ve çocuğa yönelik rehberlik hizmetlerinin verilmesi, engellilere yönelik kütüphane, kültür merkezleri ve kursların yapılması ya da var olanlarının sayısının artırılması gibi. Bunun yanı sıra çalışmanın bulgularından bir diğeri de engellilerin kendi sorunları ve çözüm önerileri ile ilgili olarak fikirlerini ifade etme ve kararlara katılma istekleridir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bulgularından yola çıkarak en genel anlamda ortaya çıkan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür. Ankara il sınırında yaşayan engellilerin temel olarak hakları konusunda belirli bir farkındalığa sahip olmak ile birlikte özellikle “erişilebilirlik” ve “ulaşılabilirlik” temelindeki hakları belediyelerin sorumlulukları olarak görülmektedir. Son yasal düzenlemelere göre sorumluluk alanı genişleyen belediyelerin, yürüttükleri hizmetlerden engelli bireylerin yararlanma düzeylerine ilişkin bulgulardan çıkarılabilecek belirli sonuçlar mevcuttur. Engelli bireylerin sadece %20,5'i, gerekli olan rehabilitasyon, bakım ve sağlık hizmetleri için herhangi bir belediyeden yardım aldığını belirtirken %79,5 gibi bir çoğunluk ise hiç bir yardım almadığını belirtmiştir. Bu hizmetlerin belediyelerde talep edildiği görülmüş, kimi belediyelerde bu hizmetin sunulduğu dile getirilmiştir. Ancak hiçbir kurumdan bu hizmetin alınamamış olması daha acıdır, ilgili vatandaşların ihtiyaçları olan bilgilendirme hizmetine ve destek mekanizmalarına sahip olmadıkları görülmektedir. Öte yandan müzakereleri 2000 yılında başlayan, 13 Aralık 2006 tarihinde BM Genel Kurulu'nda oylamasız kabul edilen ve 3 Mayıs 2008 tarihinden başlayarak yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmeye göre, engellilerin hakları kapsamlı olarak düzenlenmiştir. 5825 sayılı Kanunla ve Bakanlar Kurulu'nun 27 Mayıs 2009 kararıyla onaylanarak Türkiye'de de yürürlüğe konulan bu sözleşme genel ilkeler, genel yükümlülükler, eşitlik-ayrımcılık yasağı, erişilebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım gibi çeşitli başlıklar altında, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenlemekte ve dolayısıyla sağlık

hakkının temel bir hak olarak engelli vatandaşlara eşit olarak tanınmak zorunda olduğunu belirlemektedir (BM, 2006).

Dolayısıyla çalışmanın sonuçlarından bir diğeri ise engellilerin kendi hakları ile ilgili sahip oldukları farkındalık ve uygulamalar çerçevesinde engelli bireylerin öncelikle hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarıdır. Engelliler haklarına dair ve yasaların onları hangi durumlarda koruduğu noktasında bir bilgi eksikliği içindedirler. Kent içerisindeki dezavantajlı grupların başında gelen “engellilerin” sorunlarının çözümünde yasal düzenlemelerde ilerlemeler olmakla birlikte, bunların uygulanmasında gecikmeler ve eksiklikler olduğu söylenebilir. Özellikle temel sorunların da hala devam ediyor olduğunu ampirik bulgular da göstermiştir. Burada bulguları değerlendirecek olursak, öncelikle engelli bireylerin sorunları iletilmedikleri görülmektedir. Dolayısıyla engellilere kendi yasal hakları hususunda bilgi sunacak ve/veya duyuracak mekanizmaların ve araçların etkin olarak hayata geçirilmesi önemlidir.

Çalışmanın bir diğeri sonucu ise belediyeler gibi kamu hizmetleri üretmede halka daha yakın olan kurumların, hem engellilere hem de halka yönelik aydınlatıcı faaliyetler yürütmesinin daha etkili olduğudur. Neticede engellilerin toplumun tüm yaşam alanlarına katılımı için toplumsal algının değişmesi gereklidir. Toplumsal algının doğrudan ölçülmediği çalışmada görüşmelerden elde edilen gözlemler, özellikle belediyelerin hizmetleri temelinde ele alındığında bunlar engelli bireylere; acımak, merhamet ve yardım şeklinde özetlenebilir. Bu doğrultuda birçok belediyenin engelliye yardıma muhtaç olarak bakarak sadece “tekerlekli sandalye dağıtmak” ve “kişisel ihtiyaçlarına yönelik” hizmetler sunmaktan öteye geçemediğini görmekteyiz. Öte taraftan hemen hemen her belediyenin önemli bir sorun olarak “toplumsal algı”yı eleştirmeleri de önemli bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda engellilik gibi popüleritesi artan bir alanda sıklıkla ifade edilen farkındalık, algı eksikliği gibi ifadelerin sözde kalması gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Öte yandan belediyelerin temel görevlerinden biri olan engelsiz kamusal alanlar sağlamada eksiklikler göstermesinin engellilere karşı bir “düşmanlık” duygusundan ziyade, ilgisizlik ve bilgisizlikten kaynaklandığı görülmektedir. Farkındalık ve algı eksikliği engellilerin kendi yaşadıkları sorun olarak ampirik bulgularda da sürekli vurgulanmıştır. Ayrıca engelliler için temel olan; erişebilirlik, ulaşılabilirlik, sosyalleşme, kültürel ve toplumsal faaliyetler, eğitim, istihdam ve siyasal katılım alanlarında sorunlarının çözümüne yönelik belediyelerin yürüttükleri uygulamaların sistematik olmaktan ziyade raslantısallık içerdiği ve yapılan çalışmaların yeterli olmadığı da görülmüştür. Hizmetler konusunda alan çalışmasının ortaya koyduğu bir diğeri bulgu ise farklı engelli grupların gereksinimleri göz önünde bulundurulmadan bir işleyiş yürütüldüğüdür. Örneğin ulaşım hizmetlerinde tekerlekli sandalyelere uygun araçların sınırlı sayıda olduğu ve engelli bireylerin zorlukla taşınabildikleri görülmüştür.

Bununla birlikte görüşme yapılan engellilerin hizmetler alanındaki beklentilerinin eğitim hakkı temelinde öne çıktığı da bir diğer bulgudur. Araştırmanın yapıldığı bölgede eğitim almış engellilerin sayısının son derece düşük olduğu söylenebilir. Dolayısıyla temel bir hak olan eğitim hakkından engelli bireylerin yararlanması yönünde sosyal ve siyasal temelde girişimlerin acilen başlatılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Zira özellikle alan çalışmasının değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular, engellilere yönelik toplumsal algının değişmesinde engellilerin kendi hakları konusunda bilgi düzeyinde artışın sağlanması ile mümkün olacağı görülmektedir. Bu nedenle engellilerin eğitim hakkını kullanmalarında ne kadar başarılı uygulamalar gerçekleşirse, o oranda da engellilerin kendilerini tanımaları ve ifade etmeleri de kolaylaşacaktır. Eğitimin sağlayacağı bir başka katkı ise eğitilmiş engellilerin kendilerinin toplumsal yaklaşımda hala belirleyici olan merhamet ve dışlama temelli algıyı değiştirebilecek olmalarıdır. Zira toplum tarafından ayrımcılığa tabi olmak, zorunlu olarak eğitilmiş engelli bireyin özgüveninin sarsılacağı anlamına gelmemektedir. Burada önemli olan husus, engelli bireylerin kendilerini engelleyen nesnel koşulları algılamaları, ifade etmeleri ve bu koşulların ortadan kalkması için mücadele etmeleridir. Örneğin ortopedik bir engellinin kullandığı tekerlekli sandalyenin geniş değil, kapıların dar olduğunu görmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ayrımcılığın ortadan kaldırılması için engelli bireylerin eğitimi temel bir koşuldur ve bu sayede ayrımcılık, dışlanma ve ötekileştirme gibi karşılaşılan sorunlar tanımlanabilecek ve bunların ortadan kaldırılması için daha sağlıklı yaklaşımlar geliştirilebilecektir (Rommelspacher, 2006: 3).

Yukarıda ifade edilen sorunların ve engellenen yaşamların düzenlenmesi yönünde hem engellilerin hem de engelleyenlerin sürekli eğitim programlarına dâhil edilmeleri bir diğer sonuçtur. Burada üzerinde durulması gereken husus, bu konuda merkezi hükümete olduğu kadar, belediyelere de düşen görevlerin olduğudur. Eğitim konusunda yapılması gereken bir diğer düzenleme ise özellikle engelli bireylerin ailelerinin eğitimi konusunda destek bulabilecekleri yapılar ve/veya kurumların oluşturulmasıdır.

Sonuç olarak, araştırma kapsamında engelli bireylerin var olan kapsamlı yasal düzenlemelere karşın hala toplumsal yaşam içinde yeterince yer almadıkları tespitinde bulunmak mümkün olmaktadır. Özellikle yürütülen hizmetler hem merkezi idare hem de yerel yönetim düzeyinde ayrımcı yaklaşımlar düzeyinde şekillenirken aynı zamanda engellileri homojenleştirici niteliktedir. Bu etkiden dolayı engelliler toplumun içine alınmamakta ve toplumun kenarında bir yaşam sürmektedirler. Engellilerin bu sorunlarının çözümünde belediyelerin yürütecekleri politikalar belirleyici olmakla birlikte, engellilerin kendi aralarında örgütlenmelerini sorumlu düzeyde yerine getirerek, diğer taraftan engellilik ile ilgili her tür

bilinçlenme düzeylerini artıracak yaklaşımlar geliştirerek dönüştürülebilirlikleri hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Albert, B. ve Hurst, R. (2005) Disability And A Human Rights Approach To Development. <http://hpod.org/pdf/human-rights-approach.pdf>, Erişim Tarihi: 19.10.2015
- Arıkan, Ç. (2002). “Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım”, Ufku Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), s: 11-25.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). Kamuda Engelli İstihdamının Analizi, (Edt: Metin Özüğürlü; Mete Yıldız; Cenay Babaoğlu; Işıl Önder ve Neslihan Çelik, Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). Birleşmiş Milletler Sisteminde Engellilik, Erişim tarihi: 15.07.2015, <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararası-mevzuat/13-birlesmis-milletler-sisteminde-engellilik>.
- Avrupa Komisyonu (2000). Temel Haklar Şartı ve Özürlüler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği, <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/uluslararası-mevzuat/11-avrupa-birliğinde-engellilere-yonelik-yasal-duzenlemeler#engelsiz-avrupa>, Erişim Tarihi: 10.10.2015.
- Balz, H. J. (2012). Soziale Inklusion: Grundlagen, Strategien und Projekte in der Sozialen Arbeit, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Başaran, S. (2014), Yerel Yönetimler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı:1, s: 1-13.
- Birleşmiş Milletler (2008). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, Erişim Tarihi: 15.07.2015, www.un.org/disabilities/documents/natl/turkey.doc.
- Devlet Denetleme Kurumu (2009) 2009/5 Raporu, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf>, Erişim Tarihi: 14.10.2015
- Graumann, S. (2011). Assistierte Freiheit: Von einer Behindertenpolitik der Wohltätigkeit zu einer Politik der Menschenrechte. Frankfurt-M./New York: Campus.
- Kesik, O. A.; Demirci, A. ve Karaburun, A. (2013). “Büyükşehirde Yaşayan Engelli Yayılar İçin Kaldırımların Analiz Edilmesi: Şişli Örneği”, Doğu Coğrafya Dergisi, 18 (30), s: 135-154.
- Moroğlu, N. (2006). “Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve Yönergelerine Kadın Erkek Eşitliği”, MESS – SİCİL İş Hukuku Dergisi, Sayı 4, s. 209 – 217.
- Okur, N. ve Erdoğan, F. (2010). Sosyal Haklar Ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Rommelspacher, B. [Edt.] (1999). Behindertenfeindlichkeit. Ausgrenzungen und Vereinnahmungen, Goettingen: Lamuv Verlag.
- Schwalb, H. ve Theunissen, G. (Edt.) (2012). Inklusion, Partizipation und Empowerment in der Behindertenarbeit: Best Practice-Beispiele: Wohnen - Leben - Arbeit –Freizeit. Stuttgart: Kohlhammer.
- Sencer, M. (1989), “Toplum Bilimlerinde Yöntem”, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

- Theunissen, G. (2013). Empowerment und Inklusion behinderter Menschen: Eine Einführung in Heilpädagogik und Soziale Arbeit. Freiburg: Lambertus.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010) Engelli İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (Erişim tarihi 1 Nisan, 2015)
- Wansing, G. (Edt.) (2013). Behinderung und Migration: Inklusion, Diversität, Intersektionalität. Heidelberg: Springer VS.
- WHO (2011). Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>, Erişim Tarihi: 04.04.2016
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). Erişim Tarihi: 01.08.2015, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5216&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=5216>.
- 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005). Erişim Tarihi: 01.08.2015, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf.
- 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005). Erişim Tarihi: 01.08.2015, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.5393&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=5393>.
- 5825 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (2008). Erişim Tarihi: 01.08.2015, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218-4.htm>.

AHİLİK KÜLTÜRÜ VE ALIŞ-VERİŞ TURİZMİ: KONYA BEDESTEN ÇARŞISINI ZİYARET EDEN TURİSTLERİN ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Ürgüp Sebhat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu
iscihangir@nevsehir.edu.tr

Öğr. Gör. Kayhan KARAKAYA
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Ürgüp Sebhat ve Erol Toksöz Meslek Yüksekokulu
kayhankarakaya@nevsehir.edu.tr

ÖZET

İnsanlığı doğuşundan günümüze değin, tüketicilerin ihtiyaçlara bağlı satın alma alışkanlıkları ve tüketim stilleri bir birinden farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla tüketiciler ihtiyaçlarına uygun gereksinimlere sahip olabilmek için üreticiler ile ilişkisel boyutlar kurmalıdır, Bir başka deyişle sistemsel bir teşkilatlanma ile bir bütünlük sergilenerek yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olunmalıdır. Tüketime dayalı üretimi şekillendiren esnaf ve zanaatkarların birlik ve beraberlik ruhunu teşkil edebilecek sistemsel bir teşkilatlanma yapısı da ancak, 13. YY'da Ahi Evran tarafından Ahilik Kültürü çatısı altında faaliyete geçirilebilmiştir. Alışveriş olgusuna dayalı öğretinin aynası niteliğindeki bu kültürel oluşum, alım gücündeki artış ve boş zaman kavramlarına dayalı turizm faaliyetleriyle daha belirgin hale gelmiştir. Böylece alternatif bir kazanç ve turizm çeşidi olarak “mal satın alma amacıyla seyahat etme” anlamına gelen “Alışveriş Turizmi” doğmuştur. Aslında bu durum tüketimin sürdürülebilir kaynağı alışverişin, turistik bir faaliyet olarak sergilenmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle gezilen yerlerin kanıtlayıcısı ve hatırası olarak alınan objeler/hediyelik eşyalar alışveriş turizminin yapıpıtı niteliğindeki ürünlerdir. Bu açıdan üreticiler, esnaf ve zanaatkarlar için önemli bir gelir kaynağı olan alışveriş turizmi, kompleks bir yapıda yer almalıdır. Bu alanlar ise genellikle tarihi ve kültürel değerleriyle turistik faaliyetlere imkân tanıyan yapılar şeklinde dizayn edilmelidir.

Bu bağlamda çalışmanın uygulama alanı, tarihi-kültürel yapısı ve asırlara meydan okuyan heybetiyle Konya İli ve turizmi açısından önemli bir eser olan “Tarihi Bedesten Çarşısı”dır. Çalışmanın amacı ise, 800 yıllık geçmişe sahip ahililik kültürüyle yoğrulan esnafın, tutum ve davranışlarının ziyaretçiler tarafından algısal ölçümü ve alışveriş turizmi kapsamında değerlendirilmesidir. 253 ziyaretçiye yönelik uygulanan anket çalışmasıyla çarşı esnafının “Ahilik Kültürü” gelenek ve göreneklerine uygun hareket edip etmedikleri ve bu kültürün etkisinin alışveriş turizmine yansımalarının ziyaretçiler tarafından ne düzeyde algılandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında ahilik kültürüne özgü yaklaşımla hareket eden esnafın ziyaretçiler tarafından kabul gördüğü ve benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahilik Kültürü, Alış-Veriş, Alış-Veriş Turizmi, Tüketim

**AKHISM CULTURE AND SHOPPING TOURISM: A
PRATICE ON TOURISTS' PERCEPTION VISITING
KONYA COVERED BAZAAR**

ABSTRACT

From the first mankind's history till today, the purchasing habits and consuming ways of consumers related to the needings of them may differ from each other. So, the consumers need to establish relations with manufacturers in order to get exact activities suitable for their demands. In other words, they should be in contribution and solidarity by showing unity with systemic constitution. A systemic constitution, representing the unity and solidarity soul of craftsmen and artisans guiding production based on consumption, was launched in 13th century by Ahi Evran via Akhism Culture. Thanks to this cultural formation which based on the doctrine of shopping phenomenon, tourism activities became much more distinctive by virtue of increased purchasing power and leisure time. Thus, "Shopping Tourism" meant "travel to buy" emerged as a kind of tourism and alternative income. Actually, this case also entailed shopping, the source of sustainable consumption, displayed as a touristic activity. Especially the thang and gifts which are the proves and memoirs of visited places are seem like masterpiece of Shopping Tourism. In this respect, Shopping Tourism which is one of the major source of income for manufacturers, craftsmen and artisans should be taken part in a complex structure. These structures should be designed as constructions aiding touristic activities with historical and cultural values.

In this sense, the application scope of study is "Historical Covered Bazaar" which is very important monument with its historical & cultural structure and challenging grandeur to the centuries regarding the tourism potential of Konya City. The purpose of study is to put forth and measure relationship of craftsmen and artisans, dating 800 years back, to the visitors as a part of shopping case. It is established with surveys practiced on 253 visitors that whether the bazaar artisans are acting regarding the Akhism Culture or not and how the effects of this culture on shopping tourism is sensed by visitors. Via the data obtained so far, it has been through that craftsmen acting with a kind of approach peculiar to Akhism Culture have been gained acceptance and absorbed.

Keywords: Akhism, Akhism Culture, Shopping, Tourism of Shopping, Consumption

1. GİRİŞ

Canlı bir organizma olarak nitelendirilen ve toplumsal bir varlık olan insan, içine doğduğu topluma uymak, hayatını ona bağlı olarak yaşayıp sürdürmek durumundadır. Bu özelliği nedeniyle yaşadığı çevreye uyum sağlamak, o uyumu somutlaştıracak bazı davranış tiplerini geliştirmek, insanoğlunun birincil gereklilikleri arasında yer almaktadır (Şentürk, 2012: 67). Bu uyumda ancak tüketim faaliyetlerine katılmakla mümkün kılınmaktadır.

Tüketim, insanla birlikte var olan bir olgudur. İnsan ilk zamanlarda sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve hayatta kalabilmek için tüketim faaliyetinde bulunurken, zamanla bu durum değişmiş ve insan artık sadece hayatını devam ettirebilmek için tüketmekten ziyade, toplumda bir statü kazanmak, bir gruba dâhil olmak ve psikolojik tatmin sağlamak gibi amaçlarla da tüketmeye başlamıştır. Öyle ki, insanın toplum dışında tek başına bulunması ve her nevi ihtiyacını kendi başına gidermesi mümkün olmamaktadır. İnsanın birçok ihtiyacının giderilebilmesi, toplum halinde bir arada yaşaması ve diğer insanlardan yardım alması ile yakından ilişkilidir (Torlak, 2000: 49). Görüldüğü üzere insan yaşamına ve ihtiyaçlarına ilişkin gelişmeler sosyal yardımlaşma ve dayanışma olgusunu beraberinde getirmektedir. Bu olgu, İslâmiyet'in kabulünden sonra da güçlenerek devam etmiştir.

İslâmiyet inancının gelişmesi ve yaygınlaşmasına en büyük katkıyı sağlayan Türklerin Anadolu'ya gelişi ve yerleşimi ile canlanan sanat ve ticaret, bu coğrafyada yaşayanların kendi esnaf ve sanat kuruluşlarına çeki düzen vererek rekabete yönelmelerine sebep olmuştur. Oluşan bu rekabet ortamı zaten var olan dayanışmayı, dostluğu, birbirleri ile kenetlenerek örgütlenme çalışmalarını hızlandırmış ve teşkilatlanma yapısının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yapısal teşkilatlanma ise ancak, 13. YY'da "Ahi Evran" tarafından "Ahilik Kültürüyle" uygulamaya koyulabilmiştir (Karaman, 2014; Eroğlu ve Köktan, 2015: 341).

Ahi, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlden kazanan, yerinde ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir (Sancaklı, 2010:5). Ahilik Kültürü ise, sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya dayalı olarak, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla dek Anadolu'da Balkanlarda ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir teşkilatlanmanın adıdır (Çağatay, 1997: 8384; Soysal ve Tan, 2013: 187; Turan ve Gümüş, 2015: 598). Bu teşkilatın ana amacı doğruluğun, yardımseverliğin ve iyi ahlakın birleştiği bir sosyo-ekonomik düzen olarak yaşadığı dönemin toplumsal yapısını; eğitim-bilim, organizasyon, kalite standardı, üretici-tüketici ilişkisi, denetim gibi konularda düzenleyen yetkin bir sistemi geliştirebilmektir (Bektaşoğlu, 2000; Marşap, 2005: 76; Eroğlu ve Kökatan, 2015). Bu sistem dâhilinde zengin ile fakir, üretici ile tüketici,

emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkileri kurarak “sosyal adaleti” hedefleyen Ahilik, emek gücünün, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, insanlar arasında denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal huzurun sağlanmasını esas almaktadır (Gülerman ve Taştekin, 1993; Öztürk, 2002: 1; Eroğlu ve Köktan, 2012: 2; Karaman, 2014; Turan ve Gümüş, 2015).

Ahilik Kültürü, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya kısaca, ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır (Durak ve Yücel, 2010: 152; Soysal ve Tan, 2013: 187; Turan ve Gümüş, 2015). Bu bağlamda ahilik, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, çalışmayı bir ibadet sayan, toplum çıkarlarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği önemli bir teşkilatlanmadır. Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağkur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır.

Kısaca Ahilik, bütün çalışan ve üretenlerin modeli olarak anlaşılmalıdır (Gülerman ve Taştekin, 1993: 3; Öztürk, 2002:4; Eroğlu ve Köktan, 2012: 4; Karaman, 2014; Eroğlu ve Köktan, 2015). Bu kültürle yoğrulmuş üreticiler, satıcılar ve tüccarlar hem sosyo-kültürel hayatta hem iktisadi hayatta gelen konuğa/ziyaretçiye ilginin ve ihtiyaca bağlı tüketimin dürüstçe yansıtıldığı ve sunulduğu bir kültürel olguyu ifade edebilmektedir. Bu bağlamda, sunulabilecek hizmetler ancak, refah düzeyindeki artış, çalışma koşullarındaki iyileşmeler ve boş zaman kavramı gibi insanları sosyal aktivitelere iten ve farklı kültürel yapıları keşfetme isteği sonucu, yani turizm olgusuna dayalı üretim ve tüketim ilişkileriyle mümkün olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle insanları turizm faaliyetlerine katılma konusunda güdeleyen en önemli unsurlardan bir tanesi de alışveriş yapma/tüketim isteğidir (Temizkan ve Temizkan, 2005; Özer ve Tüzünkan, 2012: 152).

Alışveriş/tüketim faaliyetleri tek başına, turistleri destinasyona yönelten bir güdü olmasa bile çoğu zaman destinasyonda turistlerin dâhil oldukları bir aktivite olarak özellikle ekonomik katkıları açısından göz ardı edilmeyecek boyutlarda bir turistik faaliyettir (Costello ve Fairhurst, 2002: 8) ve turistlerin seyahat programlarında giderek daha da önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle destinasyon paket turlarında alışveriş faaliyetleri, turizm endüstrisinin farklı paydaşları tarafından en önemli turistik faaliyetlerden birisi olarak kabul edilmektedir (Hsieh ve Chang, 2006: 139). Turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlarda gerçekleştirdikleri alışveriş aktiviteleri, “iş, hizmet, eğlence ve hediyelik eşya alışverişleri” olarak farklı şekillerde değerlendirilebilmekte olup (Jansen-Verbeke, 1991: 11), seyahat deneyimine somut kanıtlar sunuluyor olması nedeniyle,

hediyelik eşya için yapılan alışverişler büyük önem taşımaktadır (Letho vd., 2004:320; Fairhurst vd., 2007: 312; Özer ve Tüzünkan, 2012).

Seyahat bütçesinin önemli ölçüde harcama kalemlerinden birisi olarak ifade edilen Alışveriş; aile ve akraba ziyaretleri, eğlence ve kültür gibi güdülerle birlikte turistlerin destinasyon seçimlerini ve tüketim davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir konumdur (Tosun vd., 2007: 87). Özellikle şehirlerdeki büyük perakende mağazaları ve alışveriş kompleksleri, modern turizm destinasyonlarının vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir (Özer ve Tüzünkan, 2012: 155). Bu kompleks yapılardan bir tanesi de Konya İlinde bulunan ve her yıl milyonlarca ziyaretçiyi ağırlayan “Tarihi Bedesten Çarşısı”dır. Bu çarşı gerek yerel ürünleri gerekse ahilik kültürüyle yoğrulan esnafın sevecenliği ve dürüstlüğüyle misafirperver bir ev sahibi konumunda ziyaretçilerini ağırlayan ve hoşnut eden kültürel bir turistik destinasyondur. Bu bağlamda;

1.1. Tüketim ve Alışveriş Turizmi

Yaşamak için kaçınılmaz, doğumdan ölüme dek süregelen tabii bir eylem olan (Odabaşı, 1999: 3) ve birçok disiplinin ilgi alanına giren tüketimi (Özcan, 2007a: 262) meşru bir ihtiyaç karşılığı olsun ya da olmasın, bu ihtiyaçların tatmin edilmesi için harcanan ya da harcanması göze alınan maddi ve manevi değerlerin seferber edilmesi, şeklinde tanımlamak mümkündür (Torlak, 2000: 17).

Tüketim kararları ise verildiği dönemin kültürünün yaşamsal kaynağı halini almakta, belli bir kültürde yetişen insanlar, söz konusu bu kültürün kendi yaşamları süresince değiştiğini görmektedir. Meydana gelen kültür değişimi her alana yansıdığı gibi tüketim alanına da yansımakta, kendi değerleri doğrultusunda tüketim alışkanlıklarını ve tüketici davranışlarını da etkilemektedir. Belirli bir dönem için revaçta olan tüketim alışkanlıkları başka bir dönemde değişikliğe uğrayabilmekte, bu alışkanlıkların yerini başka alışkanlıklar alabilmektedir. Dünyaya geldiği andan itibaren yaptığı her işte, kalkıştığı her eylemde, attığı her adımda mutluluğu arayan insan, bu toplum yapısında geçici de olsa mutluluğa tüketerek ulaşma gayreti içerisine girmektedir.

Tüketimin her geçen gün hızlanmasına paralel olarak alım gücündeki artış ve boş zaman kavramı alışveriş kültürünü geliştirmiş, insanları farklı ürün ve konseptleri keşfederek satın almaya teşvik etmiştir. Bu kapsamda özellikle şehirler, hem iş hem de eğlence amaçlı seyahat eden turistler için ideal destinasyonlar olarak çok sayıda fonksiyona hizmet etmektedir (Suh ve Gartner, 2004: 39). Bu gelişmelerde alışveriş imkânlarının turistik çekicilik olarak kullanılmasını ve dünyada alternatif turistik alışveriş destinasyonlarının oluşmasını sağlamaktadır.

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren alışveriş turizmine olan ilgi tüm dünyada ve ülkemizde de artış göstermeye başlamış ve büyük ekonomik

gelirlerin elde edilmesine imkân tanımıştır. Bilindiği gibi alışveriş tıpkı konaklama gibi destinasyon çekim unsurları kapsamında ikincil kaynaklar arasında yer almakta ve ziyaretçiler için temel çekim faktörü olmasa bile, destinasyon başarısı için oldukça önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Ruetsche, 2006: 1). İkincil bir çekim unsuru olarak alışveriş unsurunun birincil bir çekim unsuruna dönüştürülerek, destinasyon pazarlamasında etkili bir şekilde kullanılabilirliğinin en önemli göstergelerinden biriside “Ahilik Kültürü” ile yoğrulan ve sosyal dayanışmayı içeren tarihi ve kültürel motifleriyle bezeli yerli ve yabancı turistlerin gözdesi çarşı (Esnaf ve Sanatkar) kültürü bu ekonomik girdinin ana merkezlerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

1.2. Alışveriş, Ahilik Kültürü ve Konya Bedesten Çarşısı

Alışveriş, bir mal ya da hizmeti para karşılığı alma ve satma işidir. İlk önceleri bireyler arası takas, satın alma vb. hareketlerle ortaya çıkan alışveriş/ticaret hayatı rekabet koşullarına dayalı olarak zamanla değişim göstermiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra çalışma koşullarının iyileşmesi, refah düzeyindeki artış, daha fazla kazanç elde etme, boş zaman kavramının ortaya çıkması vb. nedenler lüks tüketime dayalı alışveriş olgusunu geliştirmiştir. İnsanlar sürekli tüketime dayalı mekanizmalar haline dönüşerek farklı ürün konseptlerini arar olmuşlardır. Gelişmeler artık tüketimin, talep artışına bağlı olarak bireysel anlamda karşılanamayacağı, kitleler halinde teşkilatlanarak taleplere karşı üretim potansiyelinin artırılabilceği gerçeğini gözler önüne sermiştir. Millî birliği ve bütünlüğü, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı temel ilke olarak benimseyen bir teşkilatlanma yapısının kurulması zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda dostluk ve kardeşlik havası içinde, toplumsal ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı, yurt ekonomisinde temel ihtiyaç maddelerini en kaliteli ve en ucuz biçimde üretmeyi öngören örgüt biçimi olarak 13. YY’da “Ahi Evran” tarafından “Ahilik Kültürü” adı altında örgütsel bir yapı oluşturulmuştur (Karaman, 2014).

Ahilik kurumu “Anadolu Türk Uygarlığının kendine özgü tek kombinasyonu”dur (Şahin vd., 2009: 801). Arapçada “kardeşim”, Divan-ı Lügat-it Türk’te ise; “eli açık”, “cömert” anlamında kullanılan ahi kelimesi (Akça, 2001: 1) özellikle; erdem, kardeşlik, mertlik, dürüstlük, ılımlılık, akılcılık, verimlilik ve olgunluk gibi kavramlarla özdeşleşmektedir (Şahin vd., 2009: 802; Karaman, 2014: 94; Turan ve Gümüş, 2015). Terim olarak Ahilik: belli kurullarla üretime dayalı işleyen esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade eder. Aynı zamanda iş hayatında usta-kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen bir özelliğe sahiptir.

Ahilik kurumu, her fırsatta üretimi ve çalışmayı teşvik etmiştir (Karagül, 2012: 78). Fakat Ahi birlikleri, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşündükleri için onu ihtiyaca göre ayarlayıp sınırlandırmış (Solak,

2004: 13), dolayısıyla ihtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğalmasına ve israfın artmasına izin vermemişlerdir. Ahilik sisteminde esnafların tutumlu olması da oldukça teşvik edilen konulardan biriydi. Ahi birliklerinde ön plana çıkan bir diğer uygulama ise “biz ruhu/duygusu” idi. Öyle ki esnaf ve sanatkâr “Ben bugün satış yaptım. Siz komşumdan alın, o henüz siftah yapmadı” diyecek derecede fedakâr, erdem ve fazilet sahibidir. Ahilik sisteminde önem verilen bir diğer konu ise işbölümü ve uzmanlaşmadır. Bu bağlamda her bir ahinin tek bir işte uzmanlaşması, başka bir işte çalışmaması ve bunu en iyi bir şekilde yapması önerilmiştir (Doğan, 2006: 79). Bu bağlamda Ahilerin iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanan bir şey değildi (Demirpolat ve Akça, 2004: 373; Durak ve Yücel, 2010: 154). Böylece, üretimsel bir bütünlük sağlanarak, alışveriş öznel bir yapıya kavuşturulabilmiştir. Bu özellikli yapılanmanın görüldüğü alanlardan bir tanesi de Konya ilinde farklı üretim modelleriyle üreticilerine hizmet veren “Tarihi Besten Çarşısı”dır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma alanı Tarihi Bedesten Çarşısı; 2657 esnafı, asırlık geçmişi ve heybetli duruşuyla yerli/yabancı bütün ziyaretçiler nezdinde ilgi uyandıran ve ihtiyaçlara cevap verebilen yapısıyla alış-veriş odaklı önemli destinasyon konumundadır. Öyle ki, tarihi alış-veriş merkezi geçmişten günümüze ahilik ruhu ile zanaatını ortaya koyan Mevlana hoşgörüsüyle ziyaretçilerini kucaklayan, Konya'nın bütün sosyo-kültürel değerlerine ışık tutan esnafıyla sıcacık bir nefestir. Tarihi çarşıda, alışveriş bir keyif, tarihler arası yolculuk ise ayrı bir mutluluktur. Bu atmosferi solumak ve kültürel etkileşim içerisinde bulunmak gayesi ile çarşıya alış-veriş için gelen ziyaretçilerin ahilik kültürüne bağlı esnaflık algılamaları bir çalışma ile tespit edilmek istenmiştir. Bu bağlamda araştırmada birincil ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Öncelikli olarak literatür taraması yapılmış olup, daha sonra anket çalışması oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan anket, Konya Bedesten Çarşısını ziyaret eden turistler ile yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır.

Çalışmanın Evreni Çarşığı ziyaret eden turistler olup, örnekleme ise hesaplamalara dayalı 253 turist olarak tespit edilmiştir. İlk olarak 30 adet anket uygulanarak anketin anlayış ve ilgi düzeyi tespit edilmiş ve sorular bu yöntemle geliştirilerek uygulamaya konulmuştur. Anketin güvenilirlik katsayısı Cronbach's Alpha değeri 0,875 olarak hesaplanmıştır. Anket sonucu elde edilen istatistiksel veriler SPSS ortamında analiz edilerek, bulgular aşağıdaki şekilde rapor edilmiştir.

3. BULGULAR ve ANALİZ

Demografik Değişkenler		N	%	Demografik Değişkenler		N	%	
Cinsiyet	Erkek	164	64,8	Meslek	Emekli	56	22,1	
	Kadın	87	35,2		Ev Hanımı	34	13,4	
Medeni Durum	Evli	167	66,7		Tasarım	1	0,4	
	Bekar	79	33,3		Esnaf	2	0,8	
Yaş	18 ve altı	2	0,8		Doktor	2	0,8	
	19-29	62	24,5		Memur	8	3,2	
	30-40	46	18,5		Diğer	150	59,3	
	41-51	86	34		Gelir	0-999	37	14,6
	52 ve üzeri	56	23,2			1000-1999	113	44,7
Eğitim	İlköğretim	21	8,3			2000-2999	88	34,8
	Lise/MYO	85	33,8	3000-3999		12	4,7	
	Lisans ve Üstü	144	57,9	4000 ve üzeri		3	1,2	
Ziyaret Bütçesi	0-249	56	22,1	Gelinen Şehir	Afyon	10	4,0	
	250-499	101	39,9		İstanbul	15	5,9	
	500-749	50	19,8		Ankara	18	7,1	
	750-999	37	14,6		İzmir	14	5,5	
	1000 ve üzeri	7	3,6		Diğer	196	77,5	
TOPLAM		253	100	TOPLAM		253	100	

Araştırma kapsamındaki katılımcıların, %64,8'i (164 kişi) erkek, %35,2'sinin (87 kişi) ise kadın olduğu belirlenmiştir. Ankete katılanların yaşları ile ilgili bulgulara bakıldığında, katılımcıların %0,8'inin 18 ve altı, %24,5'inin 19-29 yaş arasında, yine %18,5'inin 30-40 yaş arasında, %34,0'ünün 41-51 yaş arasında ve %23,2'sinin ise 52 yaş ve üstünde olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğunun 19 ile 51 yaş arasında oldukları ifade edilebilir. Ankete katılanların %66,7'sinin evli, %33,3'sünün bekâr durumda oldukları belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında %8,3'ünün ilköğretim, %33,8'inin lise/MYO, %57,9'unun Lisans ve üzeri mezunu olduğu bulgulanmıştır.

Ankete katılanların %22,1'inin emeklilerden, %13,4'ünün ev hanımlarından, %0,8'inin esnaflardan, %0,8'inin doktorlardan, %3,2'sinin memurlardan kalanların ise diğer meslek kuruluşlarına mensup kişilerden oluştuğu gözlenmektedir. Ankete katılanların kişilerin gelir durumları incelendiğinde, %14,6'sının 999 TL ve altı, %44,7'sinin 1000-1999 TL arası, %34,8'inin 2000-2999 TL arasında, %4,7'sinin 3000-3999 TL arasında %1,2'sinin ise 4000 ve üzerinde gelire sahip oldukları belirlenmiştir. Ankete cevap veren katılımcıların geldikleri şehirlere bakıldığında, %4,0'ı Afyon'dan, %5,9'u İstanbul'dan, %7,1'i Ankara'dan

%5,5'i İzmir'den %77,5'inin de diğer farklı illerden geldiği tespit edilmiştir. Ankete katılanların ziyaret bütçeleri incelendiğinde ise, bu ziyaret için %22,1'inin 249 ve altında, %39,9'unun 250-499 TL arasında, %19,8'inin 500-799 TL arasında, %14,6'sının 750-999 TL arasında, %3,6'sının ise 1000 ve üzerinde bütçe ayırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.1. Konaklama

Nerede Konaklıyorsunuz?	Otel	Apart Otel	Pansiyon	Akraba Tamdık Yanı	Diğer	Toplam
N	176	5	20	21	29	253
%	69,6	2,0	7,9	8,3	11,5	100,0
Kalınan Toplam Gün Sayısı	Günü Birlik	1	2	3	4 ve Daha Fazla	Toplam
N	20	47	116	36	33	253
%	7,9	18,6	45,8	14,2	13,0	100,0

Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar; genel anlamda %69,6 gibi büyük bir çoğunluğun otel işletmelerinde konakladıkları ve konaklamaların %72,3'ünün 2 gün ve altında yapıldığı şeklindedir. Bu bağlamda alışveriş turizmine dayalı yöresel kalış süresi uzatımına ilişkin reklam çalışmaları hız kazanmalı ve yöre üzerine dikkatler çekilmelidir. Ayrıca, tur programlarında değişikliklere gidilerek program içeriğine tarihi bedesten çarşısı eklenmeli ve otel işletmeleri ile iş birliği yapılmalıdır. Böylece hem ekonomik anlamda girdinin canlandırılabilmesi sağlanırken, hem de ziyaretçilerin kültürel entegrasyonuna katkı sağlanabileceği ön görülmektedir.

3.2. Konya'nın Bilinirlik Algısı

Sizce Konya Tanınan Bir Şehir mi?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	235	16	2	253
%	92,9	6,3	0,8	100,0
Sizce Konya Güvenilir Bir Şehir mi?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	224	27	2	253
%	88,5	10,7	0,8	100,0
Çarşığı Gezip Görmek İçin Çevrenize Önerir misiniz?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	246	7	-	253
%	97,2	2,8	-	100,0

Sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar anlamsal bir bütünlük ifade etmektedir. Ziyaretçilerin %92,9'u gibi büyük bir çoğunluk Konya'nın tanınırlığını kabullenirken, %88,5 gibi bir oran güvenilir bulmakla birlikte, % 97,2 gibi bir oranda çevresine, dostlarına ve arkadaşlarına önerebileceğini beyan etmektedir. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında Konya'nın tanınırlık ve güvenilir kat sayısı oldukça yüksek bir şehir profiline sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Konya şehri ve Konya esnafının, ziyaretçiler ile ikili ilişkiler açısından olumlu yönde bir eğilim içerisinde olduğu ifade edilebilir. Özellikle, Ahilik kültürünün yeniden canlanması ile bu ilişkiler bütünlüğünün zirveye çıkabileceği ön görülmektedir.

3.3. Ahilik Kültürünün Alış-Veriş Uygulamaları Üzerine Yansımaları

Çarşıda Alışveriş Yapmaktan Keyif Alıyor musunuz?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	218	26	9	253
%	86,2	10,3	3,6	100,0
Çarşıdan Satın Aldığımız Ürünleri Yeterince Kaliteli Buluyor musunuz?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	216	36	1	253
%	85,4	14,2	0,4	100,0
Çarşıda Aldığımız Ürünlerin Fiyatları Sizce Uygun mu?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	128	110	15	253
%	50,6	43,5	5,9	100,0

Sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde alışveriş yapmaktan keyif alanların oranı %86,2, ürünleri kaliteli bulanların oranı %85,4 ve fiyatları uygun bulanların oranı ise %50,6 olarak beyan edilmektedir. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında sorulara verilen cevaplara ilişkin anlamsal bütünlükten söz edilebilir. Çünkü, alışverişten keyif almanın etkin yolları ürünlerin kaliteli fiyatların ise uygunluğu ile şekillenebilmektedir. Bu bağlamda "Ahilik Kültürüne" göre hareket eden esnafın, ziyaretçilerine yönelik sunacağı ürün kalitesi ve cazip fiyatların, ziyaretçiler açısından güvenilir ve etkisel bir çekim unsuru oluşturacağından söz edilebilir.

Çarşı Esnafının Size Karşı Olan Tutumunu Olumlu Buluyor musunuz?	Evet	Kısmet	Hayır	Toplam
N	170	68	15	253
%	67,0	27,0	6,0	100,0
Çarşı Esnafı İle İlgili Çok Beğendiğiniz Özellikler Nelerdir?	Güler Yüzlü	Yardıms ever	Tutumlu	Toplam
N	159	32	62	253
%	62,0	13,0	25,0	100,0

Sorulara verilen cevaplar analiz edildiğinde esnafın tutum ve davranışlarından memnun olanların oranı %67,0 iken, esnafın beğenilen özellikleri Ahilik Kültürü anlayışının inceliklerinin yansımalarını ortaya koymaktadır. Ayrıca bütün sorulara ilişkin anlamsal bütünlük ifadeleri esnaf ve ziyaretçi iletişiminin pozitif yönlü bir eğilim içerisinde olduğunu ispatlar niteliktedir. Diğer bir ifade ile ziyaretçilerin çarşı esnafından memnun olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan çarşıda geliştirilerek, yaygınlaştırılacak olan “Ahilik Kültürü” ile esnaf ve ziyaretçi iş birlikteliğinin aktivite edilerek kazanca dönüştürülebileceği ifade edilebilmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Toplumsal tüketim odaklı yaşamın idame ettirildiği günümüz dünyasında farklı kültürlerdeki insanlarla ilişki kurabilmek ve kazanç elde edebilmek için ilişkisel memnuniyet zorunluluk haline gelmektedir. Bu açıdan Ahi kültürü ve ahlâkı ile yetişen esnaf ve zanaatkârlar, bu dünya düzeninde yaşamayı başarmak için fazla sıkıntı çekmemektedirler. Örneğin, “eline, beline, diline” sahip olmuş, Ahi kültürünü benimsemiş esnaf ve zanaatkâr kimseler bulunduğu çevrenin olumsuzluklarından en az düzeyde etkilenecektir. Yine “kalbi açık, eli açık, sofrası açık” insan yaşadığı toplumda göntülleri kolayca fethedebilecektir (Eroğlu ve Köktan, 2012: 13). Öyle ki, anket sorularına verilen cevaplar dikkate alındığında tanınırlık, güvenilirlik ve tavsiye yönünden olumlu bir imaj çizen Konya, bu özellikler kapsamında yetişen ve gelişen ticaret camiasıyla, dürüst ve ilkeli hizmet aşkını ziyaretçilerine en iyi yansıtan şehir, tarihi ve kültürünü kuşaktan kuşağa aktara gelen özel bir kent konumundadır.

Mevlana temel öğretileri ve Ahilik düsturuyla yoğrulan ahlak anlayışı, esnaf ve zanaatkârların iş hayatına katkılar sağlamakta, bu yaşayış tarzı da alışveriş ortamına ve ticari ilişkilere olumlu yönde yansımaktadır. Yapılan anket uygulamalarından da anlaşıldığı üzere keyifli alışveriş, kaliteli ürün ve uygun fiyat üçlemesi çerçevesinde ticari ilişkiler boyutuyla alışveriş diyaloguna doğrudan ve dolaylı olarak pozitif yönlü etki etmekte ve tercih edilebilirliği artırmaktadır. Ayrıca, tarihi çarşı bünyesinde hizmet veren

esnafın tutumlu, yardımsever, güler yüzlü sıcakkanlı davranışlarına istinaden sürdürülebilir üretim ve tüketim kültürünü şekillendirmektedir. Ancak ziyaretçilerin Konya’da kalış süreleri (ortalama 2 gün) ve alış-veriş için ayrılan zamanın kısıtlı oluşu gerek ahilik kültürünün yakından tanınması, gerekse çarşı esnafıyla ikili ilişkiler açısından yeterlilik arz etmemektedir. Bu bağlamda tanınırlık ve görünürlük faaliyetlerine önem verilerek turizm işletmeleriyle yakın temas içerisinde olunmalı, bireysel ve işletmesel turizm akını sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, sağlam bir iş ahlakının geçerli olduğu bir sistem, ticarete dayalı alış veriş kültürü (üretim ve tüketim) ve ekonomik kalkınma açısından ön şarttır. Yüz yıllarca geçerli olmuş Ahilik kültürüne dayalı iş ahlakı; her geçen gün harcama potansiyelinin arttığı bir sektör ve turizm çeşidi haline gelen alışveriş turizminin gelişmesi, özgünleşmesi ve içerisinde yer aldığı coğrafyanın tanınırlığı açısından oldukça önem arz etmektedir. Gerçekleştirilen çalışmayla tarihi, doğası ve kültürel heybetiyle asırlar boyunca hizmet veren “Tarihi Bedesten Çarşısı” ve kültürel değerlerine sahip çıkarak ziyaretçilerine en iyi hizmeti sağlayan çarşı esnafı, ziyaretçiler gözüyle/düşünceleriyle (Algısal boyutuyla) değerlendirmiş ve başarılı bir etkileşimin oluştuğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akça, B. (2001). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı.4
- Bektaşoğlu, M. (2000). Ahilik ve Tasavvuf”, *Diyanet Aylık Dergisi*, Ekim, Sayı: VI
- Costello, C. A. and Fairhurst, A. (2002). *Purchasing Behavior of Tourist Towards Tennessee-Made Products*, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, Vol. 3, No. 3
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Demirpolat, A. ve Akça, G. (2004). Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.15
- Doğan, H. (2006). The Search of Tacit Knowledge in Akhism Culture, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12) 2006/2
- Durak, İ. ve Yücel, A. (2010). Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:2
- Eroğlu, E. ve Köktan Y. (2012). Ahilik Kültürü ve Günümüz Halk Kültürüne Yansımaları, *II. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara
- Eroğlu, E. ve Kökatan, Y. (2015). Ahilik Kültürü ve Geleneksel Sohbet Toplantıları, *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, Sayı:5
- Fairhurst, A., Costello, C. and Holmes, A.F. (2007). *An Examination of Shopping Behavior of Visitors to Tennessee According to Tourist Typologies*, *Journal Vacation Marketing*, Vol. 13, No. 4
- Gülerman, A. ve Taştekin (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

- Hsieh, A. and Chang, J. (2006). *Shopping and Tourist Night Markets in Taiwan*, Tourism Management, 27
- Jansen-Vebreke, M. (1991). *Leisure Shopping: A Magic Concept for the Tourism Industry*, Tourism Management, Vol. 12, No. 1
- Lehto, X. Y., Cai, L. A., O'leary, J. T. and Huan, T.C. (2004). *Tourist Shopping Preferences and Expenditure Behaviours: The Case of the Taiwanese Outbound Market*, Journal of Vacation Marketing, 10, 4
- Karaman, R. (2014). Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:7, Sayı:1
- Marşap, A. (2005). Ahi Ervan-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler, *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Kış
- Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü*” Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Özcan, B. (2007a). Postmodernizmin Tüketim İmajları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.17, Sayı.1
- Özer, U.S. ve Tüzüncan, D. (2012). Alışveriş Turizmi Kapsamında “İstanbul Shopping Fest” ve Yansımaları, *13. Ulusal Turizm Kongresi*, (Antalya: 6-9 Aralık 2012)
- Öztürk, N. (2002). Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş ahlakı Açısından Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:7
- Ruetsche, J. (2006). *Urban Tourism-What Attracts Visitors to Cities*, Lets Talk Business, Issues 117
- Sancaklı, S. (2010). Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1)
- Solak, F. (2009). *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2009-56, Erkam Matbaası, İstanbul
- Soysal, A. ve Tan, M. (2013). Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Niğde
- Suh, Y. K. ve Gartner, W.C. (2004). *Perceptions in International Urban Tourism: An Analysis of Travelers to Seoul, Korea*, Journal of Travel Research, Vol.43
- Şahin, Ş., Öztürk, Ş. ve Ünalımsı, M. (2009). *Professional Ethics and Moral Values in Akhi Institution*, Procedia Social and Behavioral Sciences 1
- Şentürk, Ü. (2012). Tüketim Toplumu Bağlamında Boş Zamanların Kurumsallaştırıldığı Bir Mekan: Alışveriş Merkezleri (AVM), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13
- Temizkan, R. ve Temizkan, S.P. (2005). Rehber, Acente, Mağaza ve Turistler Açısından Türkiye’de Turistlerin Alışveriş Faaliyetleri”, *1. Çanakkale Turizm Biyenalı*, (Çanakkale: 5-7 Mayıs 2005)
- Torlak, Ö. (2002). *Tüketim: Bireysel Eylemin Toplumsal Dönüşümü*, İnkılâb Yayınları, İstanbul
- Tosun, C., Temizkan, S.P., Timothy, D.J. and Fyall, A. (2007). *Tourist Shopping Experiences and Satisfaction*, International Journal of Tourism Research, 9
- Turan, A. ve Gümüş, K.S. (2015). Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:8, Sayı:41, ISSN: 1307-9581.

ULUSLARARASI ANTALYA KUM HEYKEL FESTİVALİNE YÖNELİK ALGININ BAŞKALARINA TAVSİYE ETME VE TEKRAR ZİYARET ETME NİYETİ ÜZERİNE ETKİSİ

Arş. Gör. Adnan ÖZTÜRK
Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi
adnanozturk@akdeniz.edu.tr

Arş. Gör. Yurdanur YUMUK
Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
yurdanur.yumuk@deu.edu.tr

ÖZET

8.Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali'ne katılan ziyaretçilerin festivale yönelik algılarını ve söz konusu algının festivali tekrar ziyaret etme ve diğerlerine tavsiye etme üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada ziyaretçilerin festivale yönelik algılarının olumlu yönde olduğu belirtilmektedir. Ziyaretçilerin milliyet ve festival tecrübesi değişkenlerine göre festival algılarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Festival tecrübesi açısından, festivali ilk kez ziyaret edenler festivali daha önce ziyaret edenlere göre daha olumlu algıya sahiptir. Aynı zamanda yabancı katılımcıların yerli katılımcılara göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca festival algısının festivali başkalarına tavsiye etme ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde etkili olduğu elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Alan araştırmasının Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali ile sınırlı olması ise çalışmanın temel kısmını temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Festival Turizmi, Festival İmajı, Kum Heykel Festivali, Antalya

THE EFFECT OF THE PERCEPTION ABOUT INTERNATIONAL ANTALYA SAND SCULPTURE FESTIVAL ON REVISITING AND RECOMMENDING INTENTION TO THE OTHERS

ABSTRACT

It is indicated that the perceptions of the visitors of 8.International Antalya Sand Sculpture Festival is positive in the study performed to reveal the perceptions of visitors about the festival and the effect of the perception on revisiting and recommending intention to the others. In terms of festival experience and nationality variables, the perceptions of visitors about the festival reveal significant differences. First time visitors' perception about the festival is more positive than experienced. At the same time foreign visitors have the most positive perceptions about the festival among the nations. Another research finding about the study is the effect of festival perceptions on the intention of recommendation to the others and revisit.

The main reason for the paucity of study is the field research is limited with International Antalya Sand Sculpture Festival.

Keywords: Festival Tourism, Festival Image, Sand Sculpture Festival, Antalya

1.GİRİŞ

Latince “festivitas” kelimesinden türetilen “festival” kavramı; kutlama ya da şükran duygularını sunma amacıyla bir araya gelmeyi ifade etmektedir (Kömürcü, 2013: 28). Daha geniş bir tanıma göre ise festival; dönemi, yapıldığı çevre, konusu, katılan kişi sayısı gibi niteliklerin bir programla belirtildiği; sanata, kültüre, bilime, ekonomik faaliyete, ürüne, döneme ya da herhangi bir temaya yönelik düzenlenen; tek seferlik gerçekleştirilen ya da belirli aralıklarla tekrarlanan gösteri ve etkinlikler dizisidir (Atak, 2009: 37).

Festivaller temeli dinsel ritüellere dayanan etkinliklerdir. İkel dinlerde her yıl belirli günlerde düzenlenen ritüeller sayesinde dini inançların tekrarlandığı ve geleneksel hale getirilerek bir sonraki kuşağa aktarımının sağlandığı görülmektedir. Bu ritüellerin festival haline dönüşmesi Eski Yunan Uygarlığı'na kadar uzanmaktadır. Eski Yunan'da şarap tanrısı Dionysos'u anmak için içerisinde tiyatro, dans, müzik ve şarabın yer aldığı festivallerin düzenlendiği bilinmektedir. Yine Roma, Çin, Hint ve Uzakdoğu uygarlıkları ile Ortadoğu ve Arap yarımadasında yerleşmiş eski uygarlıklarda geleneksel hale getirilmiş dinsel kökenli pek çok festivalin düzenlendiği belirtilmektedir (Atak, 2009: 37). Din dışı festivallerin ise Rönesans'tan sonra düzenlenmeye başladığı görülmektedir. Festivallerin turizm amaçlı düzenlenmesi ise 1950'lerden sonraya rastlamaktadır (Bilgili vd. , 2012: 118).

Festivaller, toplumların kültürel kimliklerinin yansıtılması ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasının yanında yerel ekonomilere sağladıkları katkı ve turizmde yarattığı alternatif talep sebebiyle de oldukça önemli etkinliklerdir (Kozak ve Bahçe, 2012: 159). Festivaller yerel ekonomileri doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Ziyaretçilerin festivallerin gerçekleştirildiği destinasyonlarda seyahat, konaklama, yeme-içeme, alışveriş gibi hizmet ve olanaklardan yararlanmaları yerel işletmelere doğrudan bir ekonomik katkı sağlamakta ve bu katkı ekonomi ve toplum geneline yayılmaktadır (Raj, 2004: 70-71). Getz (2008: 405-406) de bir özel ilgi turizm türü olarak etkinlik turizminin, mevsim dışı turizm sezonunda turistler için bir çekicilik oluşturduğunu; kentin alt ve üst yapısının gelişiminde ve kentin yenilenmesinde bir katalizör rolünü üstlendiğini; destinasyon imajını güçlendirdiğini ve destinasyon markalaşmasına katkıda bulunduğunu belirtmektedir.

Festival ve benzeri etkinliklerden beklenen düzeyde kültürel ve ekonomik yarar sağlamada etkin ve verimli bir etkinlik yönetimine ihtiyaç

duyulmaktadır. Örneğin düzenlenmesi planlanan söz konusu etkinlik bir festivale, festival temasının ilgi çekici olmasına; turistik talebi canlandırmak amacıyla düşük sezonda düzenlenmesine ya da yerel ekonomilere beklenen düzeyde yarar sağlayabilmesi adına turizm sezonunda gerçekleştirilmesine özen gösterilmelidir (Özdemir ve Çulha, 2009: 362).

Bir festival düzenlenirken ziyaretçiler yanında diğer paydaşlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle yerel halkın düzenlenen etkinliğe karşı yaklaşımlarının ziyaretçi deneyimleri üzerindeki etkisi büyüktür. Bu aynı zamanda ziyaretçilerin destinasyona yönelik pozitif tutum sergilemelerine de neden olmaktadır (Özdemir ve Çulha, 2009:362). Ziyaretçilerin festivale yönelik algılarını anlayabilmek organizatörler açısından oldukça önemlidir. Çünkü ziyaretçilerin festivale yönelik tutumları ve katılım durumları, gelecekte festivale tekrar katılım göstermeye dair niyetlerinin ortaya çıkması, festivali başkalarına tavsiye etme olasılıkları söz konusu algılarla sıkı sıkıya ilişkilidir (Gürsoy vd. , 2006:280).

İmaj, bireylerin herhangi bir şey hakkındaki izlenim ve değerlendirmelerinden oluşan zihinsel yapılandırma (Huang vd. , 2010: 255). Düzenlenen etkinliklere ilişkin ziyaretçiler tarafından ortaya konulan değerlendirmeler bütünü ise etkinlik imajı olarak karşımıza çıkmaktadır (Deng ve Li, 2011:4). Etkinlik imajı dinamik bir yapıya sahiptir ve pek çok faktör etkinlik imajı üzerinde etkilidir. Etkinlik türü (spor, sanat, festival vs.), etkinlik özellikleri (yer, büyüklük, tarih vs.) ve bireysel faktörler (etkinlikle ilgili algı ve değerlendirmeler vs.) etkinlik imajını etkileyen temel faktörlerdir (Gwinner, 1997: 148-151).

Özellikle festival gibi etkinliklerde çevresel koşullar ziyaretçilerin deneyimlerini etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır (Lee vd. , 2008: 56). Organizatörler tarafından festival alanında sunulan hizmetin kalitesi festivale ilişkin ziyaretçi algısına yön vermektedir (Cole ve Illum, 2006: 161). Festival programı, çeşitli faaliyetler, hizmet ve olanaklardan oluşan festival alanında (Gül vd. , 2013: 215); ürün çeşitliliği, tasarım, renk, müzik, aydınlatma, personel, işaret ve sembol gibi unsurların satın alma niyeti ve tüketici memnuniyeti üzerinde büyük etkiye sahip olduğu görülmektedir (Lee vd. , 2008: 57).

Çevresel ve somut faktörler yanında bireyleri turistik etkinliklere katılmaya yönelten motivasyon faktörleri de etkinlik imajının oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Motivasyon faktörleri bireylerin seyahat deneyimlerinde psikolojik ihtiyaçlarına karşılık gelen ve bireyleri karar vermeye iten unsurlardır. Goldner ve Ritchie' e göre motivasyon faktörleri fiziksel (dinlenme vb.), kültürel (yeni yerler keşfetme vb.), kişilerarası (sosyalleşme ve yeni insanlar tanıma vb.) ve prestij (öz saygı ve kendini gerçekleştirme vb.) olarak sınıflandırılmaktadır (Park ve Yoon, 2009: 100). Benzer şekilde Getz' in de festivaller tarafından karşılanan temel ihtiyaçları

fiziksel, sosyal ve bireysel olmak üzere üç kategoride topladığı görülmektedir (Crompton ve McKay, 1997: 427).

Bireyleri festivale katılmaya iten unsurların tam olarak belirlenmesi öncelikle festival programının beklentileri karşılayacak biçimde dizayn edilmesi açısından önemlidir. Doğru bir şekilde tanımlanmış motivasyon faktörleri aynı zamanda ziyaretçi tatmini yaratmakta; festivali tekrar ziyaret etme niyetini pozitif yönde etkilemektedir. Son olarak ziyaretçilerin karar sürecini etkileyen motivasyon faktörlerinin bilinmesi pazarlama faaliyetlerinin etkinliğini artırmakta; hedef pazara yönelik ürün ve hizmet sunulmasına imkan tanımaktadır (Crompton ve McKay, 1997: 426).

Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali (SANDLAND) devasa boyutlarda çok sayıda kum heykelin sergilendiği, alan genişliği, katılan sanatçı sayısı ve kullanılan kum miktarı gibi özellikleriyle dünyanın en büyük kum heykel etkinlikleri arasında yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Büyükşehir Belediyesi, Muratpaşa Belediyesi, Antalya Tanıtım Vakfı ve Antalya Gazeteciler Cemiyeti tarafından desteklenen etkinlik Global Design Art Works tarafından düzenlenmektedir. Kum heykel sanatı dünyada son yıllarda yaygınlaşan “ephemeral” (geçici) sanat türlerinden biridir. Yunanca “ephemeros” sözcüğünde türemiş olan “ephemeral”; “geçici, çok kısa süren, kısa ömürlü” anlamlarına gelmektedir. “Ephemeral” kısa süreli varoluşu ifade etmekte; her şeyin bir gün yok olacağı felsefesini taşımaktadır. Lara Sahil Bandı’nda 7 bin metrekare alanda farklı ülkelerden çok sayıda heykeltıraş tarafından binlerce ton kum ve su kullanılarak ortaya konan eserler kısa bir dönem sergilendikten sonra yıkılarak tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Festival alanı kapsamında kum heykellerinin sergilendiği 7 bin metrekarelik alan dışında 15 bin metrekarelik gündüz ve gece etkinliklerinin düzenlenebileceği etkinlik alanı da yer almaktadır. Ayrıca kum heykellerinin sergilendiği alan içerisinde workshop alanı, kafeterya ve hediyelik eşya stantları gibi olanaklar da bulunmaktadır. Led aydınlatma sistemi ile dünyada bu tür etkinliklerde bir ilki temsil eden festivalde ziyaretçilere heykellerin yapım aşamalarının anlatıldığı sinevizyon gösterimi de yapılmaktadır (Sandland Antalya, 2016).

2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın evrenini 8. Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali’ne katılan ziyaretçiler oluşturmaktadır. 2013 yılında söz konusu festivale katılan ziyaretçi sayısı kesin olmamakla birlikte yaklaşık 150.000 olarak belirlenmiştir. Bu sayıdan yola çıkılarak araştırmacılar tarafından 15 Temmuz- 18 Ağustos 2014 tarihleri arasında ziyaretçilere festival alanında uygulanan anketlerden 414’ünün geri dönüşü sayılabilmemiş; 34 adedi eksik ve/veya hatalı olması nedeniyle analize tabi tutulmamıştır. Analize tabi tutulan anket sayısı ise 380 dir.

8.Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali'ne katılan ziyaretçilerin festivale yönelik algılarını ölçmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış; veri toplanmasında ise anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan festival imajı anketi literatürde yer alan çalışmalardan (Grappi ve Montanari, 2011; Huang vd. , 2010; Lee vd. , 2004; Lee vd. , 2008; Özdemir ve Çulha, 2009; Yoon vd. , 2010) faydalanılarak oluşturulmuş ve Türkçe, İngilizce, Almanca ve Rusça olmak üzere dört dile çevrilmiştir. Anket formunda ziyaretçilerin festivale yönelik algı düzeylerini ölçen 31 ifadenin yanı sıra, festivale katılım nedenlerini belirlemek amaçlı bir açık uçlu soru ve demografik sorular yer almaktadır. Ayrıca anket formunda ziyaretçilerin festival hakkında hangi bilgi kaynakları aracılığıyla bilgi sahibi olduklarını ortaya koyabilmek amaçlı bir soruya da yer verilmiştir. Ziyaretçilerin festivali tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerini ölçmek amacıyla ise 2 ifadeye yer verilmiştir (Lee, Lee ve Lee, 2005). Ölçek maddeleri 5'li Likert tipinde düzenlenmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde ise sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan istatistik programından (SPSS) yararlanılmıştır.

Araştırma hipotezleri şu şekildedir:

H1= Festival imajı ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H2= Festival imajı ile başkalarına tavsiye etme niyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H3=Ziyaretçilerin demografik değişkenler açısından festival imajı düzeylerinde anlamlı farklılıklar vardır.

3.ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	210	55,3
Erkek	170	44,7
Toplam	380	%100
Yaş		
24 ve altı	110	28,9
25-34	117	30,8
35-44	84	22,1
45-54	50	13,2
55-64	17	4,5
65 ve üzeri	2	0,5
Toplam	380	%100
Medeni Hal		

Bekar	153	40,3
Evli	227	59,7
Toplam	380	%100
Eğitim Durumu		
İlköğretim	48	12,6
Lise	85	22,4
Önlisans	25	6,6
Lisans	190	50,0
Lisansüstü	32	8,4
Toplam	380	%10
Milliyet		
Türk	157	41,3
Alman	70	18,4
Rus	53	13,9
İsviçreli	20	5,3
Britanyalı	14	3,7
Slovak	10	2,6
Diğer	56	14,8
Toplam	380	%100
Daha Önce Antalya'da Bulunanlar		
Evet	209	55,0
Hayır	171	45,0
Toplam	380	%100
Daha Önce Festivali Ziyaret Edenler		
Evet	58	15,3
Hayır	322	84,7
Toplam		

Tablo 1 incelendiğinde; katılımcıların cinsiyet dağılımları birbirine yakın olmakla beraber kadın katılımcıların sayısı (210 kişi) erkek katılımcılara göre (170 kişi) daha fazladır. Katılımcıların yarısından fazlası 24 yaş ve altı (%28,9) ve 25-34 (%30,8) yaş aralığındadır. Buradan hareketle kum heykel festivalinin genç kitle tarafından daha fazla ziyaret edildiği, mevsim şartları dolayısıyla özellikle 55 yaş üstü (%5) kişiler tarafından daha az tercih edildiği söylenebilmektedir. Medeni duruma bakıldığında evli (%59,7) ve bekârların (%40,3) oranı birbirine yakınken, eğitim durumuna bakıldığında katılımcıların yarısının lisans mezunu olduğu görülmektedir. Anket otuz bir farklı milliyetten kişiye uygulanmış olup 10 ve üzeri sayıdaki milliyetler gruplanmış, 10 kişiden az olan milliyetler diğer olarak adlandırılmıştır. Cevaplayıcıların çoğunu Türkler (%41,3) oluşturmaktadır. Türkleri sırasıyla Almanlar (%18,4), Ruslar (%13,9), İsviçreliler (%5,3), Britanyalılar (%3,7) ve Slovaklar (%2,6) takip etmektedir. 25 farklı milliyete tabii diğerlerinin oranı ise %14,8'dir. Daha önce de Antalya bulunan katılımcıların sayısı 209 (%55) iken ilk kez Antalya'ya gelen katılımcıların

sayısı 171 (%45)'dir. Katılımcıların çoğu (%84,7) Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivaline ilk kez gelmişlerdir.

Tablo 2. Katılımcıların Festival Hakkında Bilgi Sahibi Olduğu Kaynaklar ile İlgili Bulgular

Kaynak	Frekans	Yüzde (%)
Seyahat Acenteleri	83	21,8
Broşür/Seyahat Rehberi	67	17,6
İnternet	59	15,5
Reklamlar	50	13,2
Tur Operatörü	48	12,6
Arkadaş/Aile Üyeleri	43	11,3
Makale/Haber	8	2,1
Hava Yolları	7	1,8
Kitap/Film	4	1,2
Diğer	11	2,9
Toplam	380	%100

Tablo 2 incelendiğinde; Festivali satın aldıkları tur paketi kapsamında ziyaret edenler seyahat acenteleri (%21,8) ve tur operatörü (%12,6) vasıtasıyla bilgi sahibi olmuşlardır. Diğer ziyaretçiler ise broşür/seyahat rehberi (%17,6), internet (%15,5), reklamlar (%13,2), arkadaş/aile üyeleri (%11,3), makale/haber (%2,1), hava yolları (%1,8), kitap/film (%1,2) ve diğer (%2,9) gibi bilgi kaynaklarından faydalanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Festivali Ziyaret Etme Amaçlarına İlişkin Bulgular

Amaç	Frekans	Yüzde (%)
Kültürel keşif	100	26,3
Yenilik	85	22,4
Çekicilik	79	20,8
Sosyalleşme	48	12,6
Kaçış	40	10,5
Ailece vakit geçirme	28	7,4
Toplam	380	%100

Tablo 3'e göre; katılımcıların çoğu kültürel keşif amacını (%26,3) taşırken, bunu sırasıyla yenilik (%22,4), çekicilik (%20,8), sosyalleşme (%12,6), kaçış (%10,5) ve ailece vakit geçirme (%7,4) maksadıyla festivale gelen katılımcılar takip etmektedir.

Veri analizinde hangi testlerin (parametrik/ parametrik olmayan) kullanılması gerektiğini belirleyebilmek amacıyla skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerlerine bakılmıştır ve değerlerin -2 ve +2 aralığında olması nedeniyle parametrik testlerden yararlanılmıştır (George ve Mallery, 2010)

Ölçüm aracının genel güvenilirliğini ve her faktörün ayrı ayrı güvenilirlik düzeylerini belirleyebilmek amacıyla güvenilirlik analizinden faydalanılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucuna göre (Tablo 4) elde edilen yedi faktörün de güvenilirlik katsayısının 0,70'in üzerinde olduğu görülmektedir. Ölçeğin genel güvenilirlik kat sayısı (Cronbach's Alpha) ise 0,94 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırmada kullanılan ölçüm aracının ve belirlenen faktörlerin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 4. Katılımcıların Festival Algısına İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yüklü	Ortalama	Varyans Açıklama Oranı (%)	Güvenilirlik
Faktör 1: Festival Ambiyansı Kum heykeller olağanüstüdür. Festival keyifli bir atmosfere sahiptir. Festival alanı festival ruhunu yansıtmaktadır. Festival harcadığım paraya, zamana ve emeğe değer. Festival bütünüyle beni tatmin etti.	,680 ,657 ,601 ,658 ,646	4,21	13,006	0,84
Faktör 2: Yiyecek İçecek Kafeteryadaki yiyecek çeşidi yeterlidir Kafeteryada yöresel lezzetler de bulunmaktadır. Festival alanındaki kafeteryalar ihtiyacı karşılamaktadır. Festival alanında satılan yiyecekler kalitelidir. Festival alanında satılan yiyecek fiyatları makuldür.	,775 ,737 ,689 ,654 ,547	3,38	10,216	0,86
Faktör 3: Festival Kadrosu Festival kadrosu nezaketlidir. Festival kadrosu festival hakkında yeterli bilgiye sahiptir. Festival kadrosu sorularımıza hızlı yanıt verir. Festival kadrosu yardımseverdir.	,668 ,775 ,818 ,817	3,84	9,904	0,87
Faktör 4: Hediyelik Eşya Festival alanında satılan hediyelik eşyalar kalitelidir. Festival alanında satılan hediyelik eşyalar çeşitlidir. Festival alanında satılan hediyelik eşya fiyatları makuldür.	,671 ,730 ,611	3,36	9,359	0,83
Faktör 5: Festival Alanı Festival alanı dikkat çekicidir. Festival alanı yeterli büyüklüktedir. Festival alanındaki olanaklar yeterlidir. Festival alanında yeterli ve ulaşılabilir bilgi kaynakları bulunmaktadır (festival rehberi, tabela,	,651 ,701 ,663 ,676	3,74	8,936	0,82

broşür vs.) Festival alanına ulaşmak için ulaşım sistemleri yeterlidir.	,560			
Festival alanına ulaşım kolaydır.	,590			
Faktör 6: Organizasyon		3,92	8,435	0,78
Festival ilginçtir.	,566			
Festival iyi organize edilmiştir.	,615			
Festival kalitelidir.	,609			
Festival heyecan vericidir.	,590			
Festival kapsamında yeterli sayıda etkinlik bulunmaktadır.	,590			
Festival kapsamındaki etkinlikler iyi düzeydedir.	,549			
Faktör 7: Kolaylıklar		4,19	6,658	0,75
Festival alanında yeterli park alanı bulunmaktadır.	,785			
Festival alanı temizdir.	,670			
KMO: 0,922; Bartlett Küresellik Testi: 6663,4555				
p: 0,000				
Toplam Varyans Açıklama Oranı: %66,515				

Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali katılımcılarına uygulanan festival imajı algısı ölçeğinin faktör yapısını tespit etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. Bu amaçla temel bileşenler analizi ve Varimax rotasyonu kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 31 ifade Varimax rotasyonu kullanılarak açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. İmaj algısı ölçeğinde yer alan otuz bir ifadenin tümünün öz değeri (eigenvalue) 1,00'in üzerinde olduğu ve faktör yükü (factor load) 0,50'den büyük olduğu için bütün ifadeler değerlendirmeye alınmış ve hiçbir ifade faktör analizinden çıkarılmamıştır. Faktör analizi sonuçlarına bakıldığında (Tablo 4), Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,92'dir ve Bartlett Küresellik Testi (6663,4555; p:0,000) anlamlı çıkmıştır. Bu iki sonuç, örneklemin yeterli olduğuna ve verilerin faktör analizine uygun olduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların festival imajına yönelik algılamaları yedi faktörlü bir yapı göstermektedir. Faktörler literatüre uygun şekilde adlandırılmıştır. Yedi faktörün toplam varyansı açıklama oranı, %66'dır. Toplam varyans açıklama oranı içerisinde en büyük pay %13 ile festival ambiyansına aittir. Hem ölçüm aracının genel güvenilirliğini hem de faktörlerin tek başlarına güvenilirliklerini test etmek amacıyla güvenilirlik analizinden faydalanılmıştır. Güvenilirlik analizi sonucuna göre (Tablo 4) elde edilen yedi faktör de yaygın olarak kabul edilen güvenilirlik kat sayısı olan 0,70'in üzerindedir. Ölçeğin genel güvenilirlik kat sayısı (Cronbach's Alpha) ise 0,94 bulunmuştur. Sonuç olarak araştırmada kullanılan ölçüm aracının ve belirlenen faktörlerin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 5. Festival Algısına İlişkin İfade Ortalamaları

İfadeler	Ort.	Std. S.
Festival ilginçtir.	4,48	,655
Festival iyi organize edilmiştir.	4,08	,858
Festival kalitelidir.	4,26	,760
Festival heyecan vericidir.	4,03	,852
Festival kapsamında yeterli sayıda etkinlik bulunmaktadır.	3,21	,997
Festival kapsamındaki etkinlikler iyi düzeydedir.	3,47	,936
Kum heykeller olağanüstüdür.	4,56	,714
Festival kadrosu nezaketlidir.	4,13	,877
Festival kadrosu festival hakkında yeterli bilgiye sahiptir.	3,69	,913
Festival kadrosu sorularımıza hızlı yanıt verir.	3,70	,882
Festival kadrosu yardımseverdir.	3,83	,856
Festival keyifli bir atmosfere sahiptir.	4,21	,805
Festival alanı dikkat çekicidir.	4,13	,940
Festival alanı yeterli büyüklüktedir.	3,79	1,02
Festival alanındaki olanaklar yeterlidir.	3,52	,996
Festival alanında yeterli ve ulaşılabilir bilgi kaynakları bulunmaktadır (festival rehberi, tabela, broşür).	3,72	1,07
Festival alanına ulaşmak için ulaşım sistemleri yeterlidir.	3,54	1,03
Festival alanında yeterli park alanı bulunmaktadır.	4,07	,865
Festival alanı temizdir.	4,31	,741
Festival alanına ulaşım kolaydır.	3,75	1,05
Festival alanı festival ruhunu yansıtmaktadır.	4,04	,876
Festival alanındaki kafeteryalar ihtiyacı karşılamaktadır.	3,77	,954
Kafeteryadaki yiyecek çeşidi yeterlidir.	3,43	,940
Kafeteryada yöresel lezzetler de bulunmaktadır.	3,10	1,01
Festival alanında satılan yiyecekler kalitelidir.	3,40	,900
Festival alanında satılan yiyecek fiyatları makuldür.	3,21	1,02
Festival alanında satılan hediyelik eşyalar kalitelidir.	3,42	,832
Festival alanında satılan hediyelik eşyalar çeşitlidir.	3,40	,883
Festival alanında satılan hediyelik eşya fiyatları makuldür.	3,25	,943
Festival harcadığım paraya, zamana ve emeğe değer.	4,15	,860
Festival bütünüyle beni tatmin etti.	4,11	,896

Tablo 5'e bakıldığında; "Kum heykeller olağan üstüdür" ifadesinin en yüksek ortalamaya (ort. 4,56) sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca ziyaretçiler festivali ilginç bulmakta (ort:4,48); festival alanının temizliğinden ziyaretçiler hoşnut kalmaktadırlar (ort:4,31). Katılımcılar festival için harcadıkları zaman, para ve emeğin boşa gitmediğine inanmaktadırlar (ort. 4,15). En düşük ortalama ise (ort:3,10) "Kafeteryada yöresel lezzetler de bulunmaktadır" ifadesine aittir. Ziyaretçilerin festival kapsamındaki etkinliklerin sayısı, yiyecek ve hediyelik eşya fiyatları konusunda algılarının ise orta düzeyde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Milliyetlerine Göre Festival Algılarına İlişkin t- Testi Sonuçları

İfadeler		N	Ort.	Std. S.	p
Festival iyi organize edilmiştir.	Yerli	157	3,97	,946	,036
	Yabancı	223	4,16	,783	
Festival kalitelidir.	Yerli	157	4,15	,843	,029
	Yabancı	223	4,33	,689	
Festival kapsamında yeterli sayıda etkinlik bulunmaktadır.	Yerli	157	2,98	1,04	,000
	Yabancı	223	3,38	,932	
Festival kapsamındaki etkinlikler iyi düzeydedir.	Yerli	157	3,26	,943	,000
	Yabancı	223	3,61	,907	
Festival kadrosu nezaketlidir.	Yerli	157	3,93	1,00	,000
	Yabancı	223	4,27	,748	
Festival kadrosu sorularımıza hızlı yanıt verir.	Yerli	157	3,48	,874	,000
	Yabancı	223	3,86	,856	
Festival kadrosu yardımseverdir.	Yerli	157	3,66	,851	,001
	Yabancı	223	3,95	,839	
Festival keyifli bir atmosfere sahiptir.	Yerli	157	4,03	,919	,000
	Yabancı	223	4,33	,690	
Festival alanı dikkat çekicidir.	Yerli	157	3,98	1,08	,009
	Yabancı	223	4,23	,812	
Festival alanındaki olanaklar yeterlidir.	Yerli	157	3,31	,999	,000
	Yabancı	223	3,68	,968	
Festival alanındaki kafeteryalar ihtiyacı karşılamaktadır.	Yerli	157	3,61	,937	,006
	Yabancı	223	3,89	,952	
Kafeteryadaki yiyecek çeşidi yeterlidir.	Yerli	157	3,28	,891	,009
	Yabancı	223	3,54	,961	
Festival alanında satılan yiyecek fiyatları makuldür.	Yerli	157	2,86	1,01	,000
	Yabancı	223	3,45	,957	
Festival harcadığım paraya, zamana ve emeğe değer.	Yerli	157	3,96	,983	,001
	Yabancı	223	4,27	,737	

Katılımcıların milliyetlerine göre festival algılarına ilişkin anlamlı farklılıklar olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklem t-Testi'nden faydalanılmıştır. Tablo 6'da görüldüğü üzere; %95 güven düzeyine göre ifade ortalamaları açısından büyük farklılıklar bulunmamakla birlikte; yabancı katılımcıların yerli katılımcılara göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar festival alanında satılan yiyecek fiyatları (ortalama: 2,86; 3,45) ve festival kapsamındaki etkinlik sayısı (ortalama: 2,98; 3,38) ile ilgili en olumsuz algı düzeyine sahipken; festival atmosferi (ort.

4,03; 4,33) ve kalitesi (ort. 4,15; 4,33) hakkında en yüksek algı düzeyine sahiptirler.

Tablo 7. Katılımcıların Daha Önce Festivale Katılım Durumlarına Göre Festival Algılarına İlişkin t-Testi Sonuçları

İfadeler	Katılım Durumu	N	Ort.	Std.S.	p
Festival kadrosu nezaketlidir.	Evet	58	3,89	1,03	,025
	Hayır	332	4,17	,840	
Festival kadrosu festival hakkında yeterli bilgiye sahiptir.	Evet	58	3,41	,973	,010
	Hayır	332	3,74	,894	
Festival kadrosu yardımseverdir.	Evet	58	3,62	,894	,037
	Hayır	332	3,87	,844	
Festival alanındaki olanaklar yeterlidir.	Evet	58	3,08	,978	,000
	Hayır	332	3,60	,980	
Festival alanına ulaşmak için ulaşım sistemleri yeterlidir	Evet	58	3,13	1,13	,001
	Hayır	332	3,62	1,00	
Festival alanına ulaşım kolaydır.	Evet	58	3,50	1,04	,044
	Hayır	332	3,80	1,04	
Festival alanındaki kafeteryalar ihtiyacı karşılamaktadır.	Evet	58	3,50	1,08	,015
	Hayır	332	3,82	,923	
Festival alanında satılan yiyecek fiyatları makuldür.	Evet	58	2,87	1,07	,007
	Hayır	332	3,27	1,00	
Festival alanında satılan hediyelik eşya fiyatları makuldür.	Evet	58	2,87	,956	,001
	Hayır	332	3,31	,926	
Festival bütünüyle beni tatmin etti.	Evet	58	3,82	,993	,008
	Hayır	332	4,16	,869	

Festivali daha önce ziyaret edenler ile festivale ilk kez katılanlar arasındaki algı farklılıklarını tespit etmek amacıyla Bağımsız Örneklem t-Testinden faydalanılmıştır. Bağımsız iki grup arasında anlamlı fark bulunan ifadeler Tablo 7’de görülmektedir. İfade ortalamalarına bakıldığında; %95 güven düzeyine göre, festivali ilk kez ziyaret edenlerin festivali daha önce ziyaret edenlere göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 8. Festival Algısı ve Başkalarına Tavsiye Etme Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Std. Beta Katsayısı	t	Sig.	Tolerans	VIF
Sabit	1,027	3,577			
Festival Ambiyansı	,312	4,698	,000*	,439	2,280
Yiyecek İçecek	-,026	-0,395	,693	,453	2,206
Festival Kadrosu	,083	1,446	,149	,583	1,716
Hediyelik Eşya	-,005	-0,079	,937	,483	2,070
Festival Alanı	,071	1,130	,259	,492	2,033
Organizasyon	,172	2,874	,004*	,536	1,865
Kolaylıklar	,018	0,330	,742	,663	1,508

*P<0,05; F:20,861 (0,000); Düzeltilmiş R²: 0,26; Durbin-Watson:1,654

Festival algısının başkalarına tavsiye etme niyetine olan etkisini incelemek için Çoklu Regresyon Analizi'nden yararlanılmıştır. Faktör Analizi'nden elde edilen 7 boyut, bağımsız değişken olarak, ziyaretçilerin başkalarına tavsiye etme niyetleri ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Oluşturulan regresyon modeli (F:20,861; p<0,05) bir bütün olarak ve bağımsız değişkenlere ait beta kat sayıları anlamlı olup, bağımlı değişkendeki değişimin %26'sını (Düzeltilmiş R²: 0,26) açıklamaktadır (Tablo 8).

Regresyon modelleri ele alınmadan önce bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı ve modelde otokorelasyon sorunu olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla, varyans artış faktörleri (VIF) ve tolerans değerleri ile Durbin-Watson testi sonucu incelenmiştir. Tablo 8'de görüldüğü üzere, bağımsız değişkenlerin VIF değerleri 10'dan küçük, tolerans değerleri 0,10'dan büyük olduğu için çoklu bağlantı sorunu yoktur. Durbin-Watson değeri 1,5-2,5 sınırları arasında olduğundan oto korelasyon sorunu da söz konusu değildir.

Katılımcıların festivali başkalarına tavsiye etme niyetleri üzerinde etkiye sahip olan değişkenler festival ambiyansı ve organizasyondur. Diğer bağımsız değişkenlerin (p>0,05) ise başkalarına tavsiye etme niyeti üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Tablo 9. Festival Algısı ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Std. Beta Katsayısı	t	Sig.	Tolerans	VIF
Sabit	-,423	-,875			
Ziyaretçi Memnuniyeti	,225	1,580	,115	,439	2,280
Yiyecek İçecek	-,219	1,873	,062	,453	2,206
Festival Kadrosu	,124	1,157	,248	,583	1,716

Hediyelik Eşya	,087	,758	,449	,483	2,070
Festival Alanı	-,101	-,851	,395	,492	2,033
Organizasyon	,477	3,352	,001*	,536	1,865
Kolaylıklar	,373	3,563	,000*	,663	1,508

*P<0,05; F:10,738 (0,000); Düzeltilmiş R²: 0,15; Durbin-Watson:1,577

Festival algısının tekrar ziyaret etme niyetine olan etkisini incelemek için Çoklu Regresyon Analizi'nden yararlanılmıştır. Faktör Analizi'nden elde edilen 7 boyut, bağımsız değişken olarak, katılımcıların festivale tekrar katılma niyetleri ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Oluşturulan regresyon modeli (F:10,738; p<0,05) bir bütün olarak ve bağımsız değişkenlere ait beta kat sayıları anlamlı olup, bağımlı değişkendeki değişimin %15'ini (Düzeltilmiş R²: 0,15) açıklamaktadır (Tablo 9).

Regresyon modelleri ele alınmadan önce bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı ve modelde oto korelasyon sorunu olup olmadığına bakılmıştır. Bu amaçla, varyans artış faktörleri (VIF) ve tolerans değerleri ile Durbin-Watson testi sonucu incelenmiştir. Tablo 9'da görüldüğü üzere, bağımsız değişkenlerin VIF değerleri 10'dan küçük, tolerans değerleri 0,10'dan büyük olduğu için çoklu bağlantı sorunu yoktur. Durbin-Watson değeri 1,5-2,5 sınırları arasında olduğundan oto korelasyon sorunu da söz konusu değildir.

Ziyaretçilerin festivali tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde etkiye sahip olan değişkenler organizasyon ve sağlanan kolaylıklardır. Diğer bağımsız değişkenlerin (p>0,05) ise tavsiye etme niyeti üzerinde etkisi yoktur.

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada 8.Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali'ne katılan ziyaretçilerin festivale yönelik algıları ortaya konulmuştur. Ziyaretçilere uygulanan anketler aracılığıyla elde edilen veriler analize tabi tutularak; ziyaretçilerin algı düzeyleri belirlenmiş ve demografik değişkenlerin festival algısı üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; ziyaretçilerin kum heykellerini ilgi çekici buldukları ve genel anlamda festivale yönelik algılarının olumlu yönde olduğu ortaya çıkmakta; festival kapsamındaki etkinlik sayısı ve yiyecek- içecek ve hediyelik eşya fiyatları konusundaki algılarının ise orta düzede olduğu görülmektedir. Aynı zamanda araştırmada ziyaretçilerin festivale katılım amaçları değerlendirilmiş, bireyleri festivale katılım için teşvik eden en önemli motivasyon faktörünün kültürel keşif (%26,3) olduğu belirtilmiştir. Lee vd. (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da festivale katılmada en etkili motivasyon unsuru kültürel keşif olarak açıklanmaktadır.

Ziyaretçilerin demografik özellikleri açısından festival algılarına ilişkin yapılan farklılık analizleri; festivale ilk kez katılanların daha önce katılanlara göre daha olumlu bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Milliyet değişkeninin baz alındığı analizlerde ise yabancı katılımcıların yerli katılımcılara göre daha olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir.

Ziyaretçilerin festivali eş, dost, akrabalarına tavsiye etmeleri üzerinde etkiye sahip olan değişkenlerin festival ambiyansı ve organizasyon olduğu görülmektedir. Festivale yönelik algının festivali tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde ise organizasyonun ve ziyaretçilere festival alanında sağlanan kolaylıkların etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Literatürde de benzer bulguları destekleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Özdemir ve Çulha (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ziyaretçi tatmini ve sadakati üzerinde festival alanının doğrudan; yiyecek- içecek, festival kadrosu gibi faktörlerin ise dolaylı etkiye sahip olduğu açıklanmaktadır. Yoon vd. (2010) ve Lee vd. (2008) de ziyaretçi tatmin ve sadakat düzeyini belirleyen en önemli faktörün program/organizasyon olduğunu ifade etmektedir.

Bütün alan araştırmalarında olduğu gibi bu araştırmanın da bazı kısıtları bulunmaktadır. Çalışmanın temel kısıtlayıcısı alan araştırmasının Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali ile sınırlı olmasıdır. Bu nedenle yapılacak olan değerlendirmeler sadece söz konusu festival ölçeğinde geçerlidir. Ancak farklı destinasyonlarda ve diğer türlerde gerçekleştirilen festivaller üzerine yapılacak olan çalışmalar konuya yönelik genel bir çerçeve oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Dolayısıyla çalışmanın araştırmacılar için yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

Festivaller şehrin tanınırlığını artıran, şehri sosyo- ekonomik açıdan canlandıran etkinliklerdir. Özellikle bölgesel turizm gelişiminde yerel turizm endüstrisi ve diğer paydaşlar yararına önemli roller üstlenen festivallerin bölgeye yönelik turistik talep yaratmada önemli bir etken olduğu görülmektedir (Karabağ vd. , 2011; Huang vd. , 2010) . Antalya'nın ülkemizde en fazla turist çeken şehir olduğu düşünüldüğünde; başarılı festival organizasyonlarının ve dolayısıyla olumlu festival algısının ülke ve bölge turizmi üzerinde ne denli büyük etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışma bölgede faaliyet gösteren turizm endüstrisi işletmelerinin ve özellikle festival organizatörlerinin öz değerlendirme yapmaları bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Atak, O. (2009). *Türk turizminin tanıtımında festivallerin yeri ve önemi: Antalya örneği*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Deng, C. Q. & Li, M. (2011). An Exploratory Study of Event Image. Isenberg School of Management 16th Graduate Students Research Conference, Isenberg.

- Bilgili, B. , Yağmur, Ö. & Yazarkan, H. (2012). Turistik Ürün Olarak Festivallerin Etkinlik ve Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Erzurum- Oltu Kırdag Festivali Örneği). *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 117-124.
- Cole, S. T. , Illum, S. F. (2006). Examining the mediating role of festival visitors' satisfaction in the relationship between service quality and behavioral intentions. *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 12, No. 2, 160-173.
- Crompton, J. L. & McKay, S. L. (1997). Motives of Visitors Attending Festival Events. *Annals of Tourism Research*, Vol. 24, No. 2, 425-439.
- Getz, D. (2008). Event Tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29, 403-428.
- Gül, K. , Erdem, B. & Gül, M. (2013). Yerel Festivallerin Etkinliğine Bağlı Ziyaretçi Kazanımları: Sındırgı Yağcıbedir Festivali Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 213-239.
- Gürsoy, D. , Spangenberg, E. R. & Rutherford, D. G. (2006). The Hedonic and Utilitarian Dimensions of Attendees' Attitudes Toward Festivals. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30 (3), 279-294.
- Gwinner, K. (1997). A model of image creation and image transfer in event sponsorship. *International Marketing Review*, 14 (3), 145-158.
- Huang, J. Z. , Li, M. & Cai, L. A. (2010). A model of community- based festival image. *International Journal of Hospitality Management*, 29 (2010), 254-260.
- Karabağ, S. F. , Yavuz, M. C. & Berggren, C. (2011). The impact of festivals on city promotion: comparative study of Turkish and Swedish festivals. *Original Scientific Paper*, 29 (4), 447-464.
- Kömürçü, G. B. (2013). *Etkinlik turizmi çeşidi olarak festivaller: Bozcaada yerel tatlar festivali örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kozak, M. A. & Bahçe, S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lee, Y. , Lee, C. , Lee, S. & Babin, B. J. (2008). Festival scapes and patrons' emotions, satisfactions, and loyalty. *Journal of Business Research*, 61 (2008), 56-64.
- Lee, C. , Lee, Y. & Lee, B. (2005). Korea's Destination Image Formed By The 2002 World Cup. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 839-858.
- Lee, C. , Lee, Y. & Wicks, B. (2004). Segmentation of festival motivation by nationality and satisfaction. *Tourism Management*, 25 (2004), 61-70.
- Özdemir, G. & Çulha, O. (2009). Satisfaction and Loyalty of Festival Visitors. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 20 (2), 359-373.
- Park, D. & Yoon, Y. (2009). Segmentation by motivation in rural tourism: A Korean case study. *Tourism Management*, 30 (2009), 99-108.
- Raj, R. (2004). The Impact of Cultural Festivals on Tourism. *Tourism Today*, Fall 2004, 66-77.
- Yoon, Y. , Lee, J. & Lee, C. (2010). Measuring festival quality and value affecting visitors' satisfaction and loyalty using a structural approach. *International Journal of Hospitality Management*, 29 (2010), 335-342.
- Grappi, S. & Montanari, F. (2011). The role of social identification and hedonism in affecting tourist re-patronizing behaviours: The case of an Italian festival. *Tourism Management*, 32 (2011), 1128-1140.

Sandland Antalya Web Site, <http://www.sandlandantalya.com/about.php> adresinden 23 Haziran 2016 tarihinde edinilmiştir.

ÖĞRETMENLERİN BİREYSEL KARIYER YÖNETİMİ GERÇEKLEŞTİRME DÜZEYLERİ İLE OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİ MOTİVE ETME YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ*

Sevil KARAKUŞ
Öğretmen, Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü
svl_karakus@hotmail.com

Doç. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kayseri
hbozgeyikli@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, M.E.B'na bağlı resmi ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin kullandığı öğretmenleri motive etme yaklaşımları algısının cinsiyet, mesleki kıdem, ve branş değişkenlerine göre farklılaşma düzeyine bakılmıştır. Araştırmanın katılımcıları 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Kayseri ili Kocasinan ve Melikgazi ilçelerindeki ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan 399 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların %43,8 (175 kişi) kadın %56,2 (224 kişi) erkektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, Bireysel Kariyer Yönetimi Gerçekleştirme Düzeyi Ölçeği ve Okul Müdürlerinin Öğretmenleri Motive Etme Yaklaşımlarını Belirleme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra bağımsız gruplar için t testi ve tekyönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma bulguları, örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları ve psikososyal motivasyon yaklaşımları ile, öğretmenlerin kariyer planlama, kariyer geliştirme ve kariyer motivasyonları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyi ve motive etme yaklaşımı algılarının cinsiyet, mesleki kıdem ve branşlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmış ve ileride yapılacak çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, Kariyer Yönetimi, Kariyer Planlama, Kariyer Geliştirme, Motivasyon, Motive Etme Yaklaşımları

* Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi bilim dalında yapılan "Öğretmenlerin Bireysel Kariyer Yönetimi Gerçekleştirme Düzeyleri İle Okul Müdürlerinin Öğretmenleri Motive Etme Yaklaşımları Arasındaki İlişki" adlı Yüksek Lisans Tezinden çıkarılmıştır.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL CAREER MANAGEMENT ACCOMPLISHMENT LEVEL OF TEACHERS AND THE MOTIVATION APPROACHES OF SCHOOL DIRECTORS TOWARDS TEACHERS

ABSTRACT

In this study official connected to the ministry of education primary school, secondary school who've worked in high school writing teacher individual career management levels with the approach used by the school principal to teacher incentives have examined the relationship between. The teachers as well as individual career management to achieve levels of school principals and teachers in the use of gender approaches to motivate perception was looking at the level of differentiation according to seniority and branch variables. The participants of the research consist of 399 teachers who work at primary, secondary and high schools in Kocasinan and Melikgazi districts in Kayseri in 2013-2014 academic years. The 43,8 percent of the participants (175 people) is female, 56,2 (224 people) percent is male. "Personal Information Form" prepared by the researcher, "Individual Career Management Accomplishment Level Scale", "determining the motivation approaches of school directors towards teachers scale" are used in the research as data collection tools. "T" test and "one-way analysis of variance" techniques are used for the independent groups as well as the descriptive statistics in the analysis of research data. Research findings, indicate that a significant positive relationship between career planning, career development, motivation of teachers with organizational management approaches. In addition to this, it is also found out that the perception of individual career management accomplishment level and motivation approach differentiates significantly. According to the sex, job seniority and branch. The findings of the relevant literature and some recommendations are made for the studies which will be done in the future.

Keywords: Career, Career management, Career planning, Career development, Motivation, Approaches to motivate.

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmelerin en önemli kaynağının insan kaynağı olduğu ve yüksek performanslı organizasyonlar oluşturmak için çalışmaları anlamak, eğitmek, yükselme olanakları sunmak ve etkin performans yönetimi sağlamak gerektiği anlayışı ön plana çıkmaktadır. Bu anlayışta ortaya "kariyer yönetimi" ve "motivasyon" kavramlarını çıkarmaktadır. Tüm örgütler türlerinde olduğu gibi eğitim kurumlarının da yegâne ve vazgeçilmez unsuru insandır. Cascio'ya (1989) göre kariyer, kişinin yaşamı boyunca işe ilişkin edindiği deneyim ve faaliyetlerle ilgili olarak geliştirdiği tutum ve davranışlar dizisidir. Greenhouse (1987) ise kariyer kavramını açıklamak için iki ayrı yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımlardan ilki kariyer kavramının; bir organizasyonun ya da mesleğin kalitesi ve niteliğini ifade ettiğini, örneğin hukuk mesleğinde çeşitli mevkiler bulunduğunu ve her mevki ve pozisyonun farklı bir nitelik taşıdığını belirtmiştir. İkinci

yaklaşımında ise kariyeri, bir organizasyon ya da meslekten çok, bireysel bir nitelik ve kalite olarak tanımlamıştır. Güncel literatürde, yukarıda yapılan tanımların yanı sıra kariyer, “bir bireyin istediği yaşam tarzını sağlamak için uzun dönemde elde ettiği veya edeceği eğitim, yetenek ve deneyimler birikimi ” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımın daha çok bireyin iş ve yaşam şekli arasında bir dengeye ulaşma girişimi üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir (Anafarta, 2001).

Bireysel kariyer planlama ise bireyin kendisini ve içinde bulunduğu çevreyi değerlendirerek, iş yaşamı ile ilgili hedefler belirlemesi ve bu hedeflere ulaşacak faaliyetleri planlaması şeklinde tanımlanabilir (Altay, 2006). Birey kariyer planlarını gerçekleştirirken kendini geliştirme ihtiyacı duyar, bu da “kariyer geliştirme” den başka bir şey değildir. Ayrıca kariyer geliştirme bir kişinin kendi kariyerini planlaması ve kariyer planlarını eğitim, öğretim, iş arama ve iş deneyimleri vasıtasıyla yerine getirmesi ve yürütmesi süreci olarak da tanımlanabilir (Yılmaz, Ecevit ve Duygulu, 2003). Başka bir tanıma göre ise kariyer geliştirme, kariyer seçimine, bu seçimin sağlıklı olmasına ve personelin yeterlilik ve kendine saygı gereksinimlerinin tatminine katkı sağlayan bilinçli faaliyetlerdir (Soysal ve Bakan, 2003). Kariyer geliştirme çalışmaları, birbirleri ile tartışma ve etkileşim ortamı içinde katılımcıların bireysel kariyer amaçlarını belirleyebildikleri bir çeşit grup danışmanlığı olarak da nitelenebilir (Berberoğlu, 1991). Örgüt tarafından çalışanların mesleki gelişimlerinin sağlanması için araç ve yöntemler “örgütsel kariyer geliştirme” olarak tanımlanır. Bireylerin belli bir yükselme hedefine ulaşmak için belli bir plan doğrultusunda yaptığı geliştirici faaliyetler ise “bireysel kariyer geliştirme” olarak tanımlanır. Şimşek (1999), kariyer yönetimini; bireylerin değerleri, ilgi alanları, becerilerindeki güçlülük ve zayıflıkları hakkında bilgi toplanması, bir kariyer hedefi belirlenmesi ve kariyer hedeflerini gerçekleştirme olasılığını artıran kariyer stratejileriyle meşgul olunma süreci olarak tanımlamıştır.

Kariyer yönetimi, kariyer geliştirmenin bir alt kümesidir. Diğer bir alt küme olan kariyer planlaması temelde kişisel bir süreç olmasına rağmen, kariyer yönetimi organizasyon tarafından yapılan faaliyetler üzerinde yoğunlaşır. Kariyer yönetiminde organizasyon yönetimi; çalışan kişinin bireysel kariyer planları ile organizasyonun ihtiyaçları arasında bu amaçlara ulaşmak maksadıyla uyum sağlamaya çalışır. Örgütlerde kariyer yönetimi uygulamaları ile örgüt çalışan üzerinde odaklaşan bazı kararlar olarak onların kariyer yönetimini üstlenir ve yeni kariyer planları yapmalarına yardımcı olur. Örgütsel kariyer kararları şunlardır: terfi, transfer ve yer değiştirme, işten çıkarma, emeklilik, örgütsel yedekleme, işe alım, uyum programları ve yönetici geliştirmedir. Örgütlerde kariyer yönetiminin temel amacı; bir taraftan örgütün verimlilik ve etkinliğini artırmak, diğer taraftan çalışanların gelişim ve ilerlemelerini sağlayarak gelecekte ihtiyaç duyacağı vasıflı

işgücünü yaratmaktır. Bununla birlikte kariyer yönetimi, motive etme, personel bulma, seçme, eğitme ve geliştirme, rehberlik etme de önemli ve etkili bir yönetsel uygulamadır. Örgüt aynı zamanda kariyer yönetimi ile çalışanların bireysel kariyer planlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olur (Aydemir, 1995).

Etkili bir kariyer yönetimi uygulaması; hem bireyin hem de örgütün çabasıyla mümkün olmaktadır. Bireyin ihtiyaç ve beklentileri örgütün etkililiğini, örgütün ihtiyaç ve beklentileri de bireyin performansını etkilemektedir. Bu nedenle örgüt ve bireyin ihtiyaçları, beklentileri ne kadar uzlaştırılabilirse, örgütsel başarı da o oranda sağlanacaktır.

Motivasyon ise kişilerin belli bir amacı gerçekleştirmek üzere kendi arzu ve istekleri ile davranışlarıdır. Motivasyon esas itibarıyla (Atayeter, 1997; Eren,1993);

- a) Kişilerin bekleyiş ve ihtiyaçları,
- b) Amaçları,
- c) Davranışları,
- d) Kendilerine performansları hakkında bilgi verilmesi konuları ile ilgilidir.

Motivasyon, bireylere karşı nasıl davranıldığıyla ve bireylerin yaptıkları iş hakkında neler hissettikleriyle ilgilidir (Keenan,1996, Bozgeyikli ve Şat, 2014). Motivasyon kavramı insan organizmasını davranışa iten, bu davranışların şiddet ve enerji düzeyini tayin eden, davranışlara belirli bir yön veren ve devamını sağlayan iç ve dış sebepleri bunların işleyiş mekanizmalarını içermektedir. Davranışların yapılışındaki canlılık, sarf edilen enerji, değişmeye, dağılmaya karşı olan direnç, devam süreleri vs. bize bu davranışların motive edildiklerini gösterir. Yapılmış olan başlıca motivasyon tanımları incelendiğinde öncelikle insanın ihtiyaçlarına vurgu yapıldığı görülmekte, ihtiyacı karşılamaya yönelik birey davranışının, örgütsel bir amaca hizmet etmesi durumu göze çarpmaktadır (Pekel, 2001). Motive olmuş bireyler, kendilerine verilen görevleri büyük bir istekle yapmaya çalışmaktadırlar. Görevler genelde bir üst tarafından verilmekte ve bir görevi yapmaya motive olmuş kişiler için o görev zorla yapma anlamından uzaklaşmakta ve bir gönüllülük arz etmektedir. Ancak motive olmamış bir kişi için o görev üstü tarafından verilen ve yapmak zorunda olduğu bir işten öteye gitmemekte ve verimini düşürmektedir (Adair, 2003). Eğitimde motivasyonu Başaran (1993), yöneticilerin öğretmenleri bireysel ve örgütsel amaçlar doğrultusunda harekete geçirmek için kullandıkları bir süreç olarak tanımlamaktadır. Eğer eğitimde örgütsel amaçlara ulaşmak isteniyorsa okul çalışanları olarak öğretmenlerin de bireysel amaçlarının gerçekleştirilmesine önem verilmelidir. Motive edilmiş öğretmenlerin örgüt başarısına olan katkısı şüphesizdir. Öğretmenleri dinamik ve karmaşık bir yapı olan okulda sürekli olarak tatmin içinde tutmak oldukça zordur. Ancak yöneticinin çalışanları güdüleme yollarını grup olgusu içinde ya da kişisel

istek doğrultusunda bulmaya çalışması gerekmektedir (Ataklı, 1996, Bozgeyikli, 2012).

Eğitim kurumlarında çalışanların yani öğretmenlerin performansı, ülkemizdeki eğitimin niteliğini de etkilemektedir. Okullarda öğretmen, eğitimin niteliği açısından en kritik öğedir. Öğretmenleri işlerine motive etme, onların verimini artırma ve bu yolla işlerinde doyuma ulaşmasını sağlama görevi ilk aşamada okulun başında bulunan okul müdürlerine düşmektedir (Karaköse ve Kocabaş, 2006, Karaköse ve Bozgeyikli, 2012). Bu doğrultuda eğitim sistemin alt sistemi okulun en kritik ögesi de okul müdürüdür. Öğretmenin işe motivasyonunu sağlamanın okul örgütünün verimliliği açısından önemli olduğu, bunun için de okul yöneticilerinin çeşitli motivasyon yaklaşımlarını kullanmaları gerektiğini düşünerek, okul müdürlerinin öğretmenlerine motivasyon yaklaşımlarını kullanmaları ile bu yaklaşımların öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimini gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi bu araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

Okul müdürleri okuldaki eğitimin niteliğinin sürekli olarak geliştirilmesinden, standartların yükseltilmesinden, herkes için fırsat eşitliği yaratılmasından, ilgili politika ve uygulamaların geliştirilmesinden ve her türden kaynakların okulun hedeflerini gerçekleştirmesini sağlayacak şekilde etkin ve etkili olarak kullanılmasından sorumludur. Geminin dümenindeki kaptan gemiyi yönlendirmede ne kadar etkin ve yetkili ise; eğitim sisteminin felsefesini, misyonunu ve amaçlarını bireylere ulaştırmada en kritik yerler olan okulların doğru ve başarılı yönetilip, sağlıklı bir okul kültürü ve iklimi oluşturmasında da okul müdürlerinin liderliği o derecede etkin ve tesirlidir (Avcı, 2015).

Öğretmenler yöneticilerden değişik şekillerde etkilenmektedirler. Tecrübeli öğretmenler ve aileler kendilerine anlayış gösteren okul yöneticilerinin beş temel özelliğinden söz etmektedirler. Bunlar (Doll, 1972, akt., Güçlü, 1996);

- Öğretmenlerin ve diğer çalışanların psikolojik ihtiyaçlarını karşılama,
- Kendi davranış ve sözlerini koruma ve yönlendirme,
- Çevrelerindeki insanların değerini tanıma,
- Problemlerini çözmelerinde öğretmenlere velilere ve diğer insanlara yardım etme,
- Öğretmenleri ve okuldaki diğer çalışanları eşgüdümleme.

Sonuç olarak, bireyin çaba ve faaliyetlerini, ilgi merkezlerini, örgütsel amaçlar doğrultusunda yönlendirip, bu yönlendirmeyi yaparken de bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasında, özlem ve beklentilerinin gerçekleşmesinde, ona yardımcı olacak özendiricileri ve gerekli olan ortamı hazırlamak gerekmektedir (Eroğlu, 2004). Bu durumda iyi bir yönetici, motivasyonu sağlamak için çalışanlarının davranışlarının altında yatan nedenleri ve çalışanları nasıl harekete geçirmesi gerektiğini iyi bilmelidir.

İlgili literatür incelendiğinde; öğretmen ve yöneticileri motive etmede kullanılabilir motivasyon araçları ile (Kulpa, 2008), yöneticilerin branş öğretmenlerini motive etmede kullandıkları yöntemler ile (Demirel, 2007), yöneticilerin sınıf öğretmenlerini güdülemede kullandıkları yöntemler ile (Çiçek, 2002), motivasyon unsuru olarak kariyer yönetimi (Delipoyraz, 2009), ve kariyer geliştirme ile (Kırçı, 2007), Motivasyon Yaklaşımları ile (Candoğan, 2015; Başın, 2012) birlikte çalışıldığı görülmüştür.

Ancak öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları arasındaki ilişki üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada öncelikle öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin kullandığı öğretmenleri motive etme yaklaşımları algısının cinsiyet, mesleki kıdem, ve branş değişkenlerine göre farklılaşma düzeyine bakılmıştır. Bunun yanı sıra, öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin kullandığı öğretmenleri motive etme yaklaşımları arasındaki ilişki incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlandığından, araştırmanın yöntemi ilişkisel tarama modeli olarak belirlenmiştir.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okullarında görev yapan öğretmenlerdir. Araştırmanın örneklemini ise Kayseri'ye bağlı ilçelerdeki okullardan tesadüfi yöntem ile seçilen ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışma evreni için 7 ilkokul, 4 ortaokul, 5 lise ile çalışılmıştır. Yine bu okullardan örneklemini sağlayacak 175'i (% 43,8) kadın, 224'ü (% 56,2) erkek olmak 399 öğretmen seçilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 164'ü (% 41,1) ilkokul, 70'i (17,5) ortaokul, 165'i (41,4) lisede görev yapmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla Bireysel Kariyer Yönetimi Gerçekleştirme Düzeyi Ölçeği, Okul Müdürlerinin Öğretmenleri Motive Etme Yaklaşımlarını Belirleme Ölçeği (ÖMEY) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmada katılımcıların, cinsiyet, kıdem ve branş gibi değişkenleri belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel

bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda yukarıda belirtilen değişkenlerle ilgili kapalı uçlu sorular sorulmuş ve katılımcılardan kendilerine uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

2.2.2. Bireysel Kariyer Yönetimi Gerçekleştirme Düzeyi Ölçeği (BKYGDÖ):

Bu ölçek, kariyer, kariyer yönetimi, kariyer planlama ve kariyer geliştirme ile ilgili özellikleri ölçmeye yönelik olarak Ereş (2004) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan toplam 18 madde, bireysel kariyer yönetimi ve kariyer değerlendirmeleri ile ilgilidir. Bireysel kariyer yönetimi maddeleri, bireysel kariyer planlama, bireysel kariyer geliştirme ve kariyer motivasyonu alt boyutlarını içermektedir. Bireysel kariyer planlama alt boyutunda dokuz madde, Bireysel kariyer geliştirme alt boyutu beş madde ve bireysel motivasyon alt boyutu ise dört maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerine ilişkin dereceleme seçenekleri “Hiç=1” ve “Tam=5” biçiminde ifade edilmiştir. Ölçeğin her bir faktöründen alınan yüksek puanlar, o boyuttaki bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin faktörleri için hesaplanan güvenilirlik katsayıları, $r = ,48$ ile $r = ,85$ arasında değişmiştir (Ereş, 2004).

2.2.3. Okul Müdürlerinin Öğretmenleri Motive Etme Yaklaşımlarını Belirleme Ölçeği (ÖMEY):

Bu ölçek okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımlarını belirlemek amacıyla Başın (2012) tarafından oluşturulmuştur. ÖMEY “Örgütsel Yönetimsel Motivasyon Yaklaşımları (ÖYMY)” 18 madde ve “Psiko Sosyal Motivasyon Yaklaşımları (PSMY)” 12 madde olmak üzere iki alt boyuttan toplam 30 maddelik bir ölçektir. Düz cümle yapısında ve olumlu ifadeleri içeren ölçek maddeleri: “hiç”, “az”, “orta”, “çok” ve “pek çok” olmak üzere 5’li Likert tipi dereceleme ölçeğiyle puanlanmaktadır. Ölçekten ve alt boyutlarından alınan yüksek puan ilgili boyuttaki motive etme yaklaşımı algısının yüksek olduğunu ifade etmektedir. ÖMEY’in geçerlik çalışması için yapılan faktör analizinde yer alan iki faktörün, toplam varyansın 54.05’ni açıkladığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ölçekteki birinci faktör varyansı % 35.62, iken ikinci faktör varyansı % 18.43 oranında açıklamaktadır. Ölçeğe ilişkin yapılan iç tutarlık hesaplamalarında, ölçeğin bütünü için iç tutarlık katsayısı .93 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin genel olarak güvenilirlik analizinin yanı sıra, ölçekte bulunan iki alt boyutun her birinin de iç tutarlık katsayıları ayrı ayrı hesaplanmıştır. Buna göre, ölçeğin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlık katsayıları; “Örgütsel Yönetimsel Motivasyon Yaklaşımları(ÖYMY)” alt boyutu için .89, ve “Psiko Sosyal Motivasyon Yaklaşımları (PSMY)” alt boyutu için .86 olarak hesaplanmıştır (Başın, 2012).

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan araçlar katılımcılara 2013-2014 Eğitim Öğretim yılı içerisinde, dağıtılmış, uygulanmış ve toplanmıştır. Toplanan veriler üzerinde “cinsiyet” değişkenine göre öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi ve yönetici motivasyon yaklaşımı algı düzeylerindeki farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi, “kıdem ve branş” değişkenine göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Anova testi sonucunda ortaya çıkan farkın kaynağını tespit etmek amacıyla ileri istatistik tekniği olarak TUKEY testi kullanılmıştır. Bireysel kariyer yönetimi ve yönetici motivasyon yaklaşımı algısı alt boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırmada manidarlık düzeyi ,05 olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular yer almıştır. Elde edilen bulgular araştırmada cevabı aranan sorulara uygun bir sırada verilmiştir. Öğretmenlerin, okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi sonuçları Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmasına ilişkin t testi sonuçları

	Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	Std. Sap.	t	p
ÖMEY	ÖYMY	Erkek	224	65,93	12,98	,433	,666
		Kadın	175	65,39	12,06		
	PSMY	Erkek	224	41,04	10,30	,164	,870
		Kadın	175	40,88	9,68		
BKYGD	Kariyer planlama	Erkek	224	35,19	4,85	-2,553*	,011
		Kadın	175	36,40	4,55		
	Kariyer geliştirme	Erkek	224	19,87	2,91	-1,082	,280
		Kadın	175	20,18	2,72		
	Kariyer motivasyonu	Erkek	224	15,51	2,47	,616	,538
		Kadın	175	15,35	2,62		

* p<,05

Tablo 1’deki bulgular incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt

boyutlarından örgütsel yönetsel motivasyon alt boyutunda erkek öğretmenlerin Psikososyal motivasyon alt boyutunda ise kadın öğretmenlerin ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak her iki alt boyutta da grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değerleri ortalamalar arası farkın ,05 düzeyinde manidar olmadığını ifade etmektedir. Bu bulguya göre Kadın ve erkek öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımlarını algılamaları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimini gerçekleştirme düzeyi ölçeğinin alt boyutlarındaki ortalamaları incelendiğinde kariyer planlama ve kariyer geliştirme alt boyutlarında kadın öğretmenlerin ortalamalarının erkek öğretmenlerin ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Kariyer motivasyonu alt boyutunda ise erkek öğretmenlerin ortalamalarının kadınlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her üç alt boyutta da grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değerleri incelendiğinde sadece kariyer planlama($t=-2,553$, $p<,05$) alt boyutunda ,05 düzeyinde manidar bir farkın olduğu diğer alt boyutlarda ise farkın anlamlı olmadığı Tablo 1’den anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre kariyer planlama düzeyleri erkek öğretmenlerin kariyer planlama düzeylerinden anlamlı düzeyde yüksektir.

Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin kıdemlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin kıdemlerine göre okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama, std. sapma değerleri ve ANOVA testi sonuçları

	Faktör	Kıdem	N	\bar{x}	Std. Sapma	F	p
ÖMEY	ÖYMY	10 yıla kadar	69	68,83	10,89	4,681*	,010
		11-20	180	63,77	13,43		
		21 yıl ve üzeri	150	66,56	11,91		
	PSMY	10 yıla kadar	69	43,51	8,56	3,085*	,047
		11-20	180	40,00	10,95		
		21 yıl ve üzeri	150	40,97	9,31		
BKYGD	Kariyer planlama	10 yıla kadar	69	36,00	4,58	,157	,855
		11-20	180	35,62	4,77		
		21 yıl ve üzeri	150	35,71	4,84		
	Kariyer geliştirme	10 yıla kadar	69	19,77	2,60	,330	,719
		11-20	180	20,09	2,85		
		21 yıl ve üzeri	150	20,01	2,92		

	10 yıla kadar	69	15,48	2,52		
Kariyer motivasyonu	11-20	180	15,21	2,59	1,571	,209
	21 yıl ve üzeri	150	15,71	2,46		

* p<,05

Tablo 2 incelendiğinde okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt boyutlarında örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=68,83$ ile 10 yıla kadar kıdemi olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=66,56$ ortalama ile 21 yıl ve üzeri ve $\bar{x}=63,77$ ortalama ile 11-20 yıl olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Psikososyal motivasyon yaklaşımları alt boyutunda da en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=43,51$ ile 10 yıla kadar kıdemi olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=40,97$ ortalama ile 21 yıl ve üzeri ve $\bar{x}=40,00$ ortalama ile 11-20 yıl olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Tablo 2’de Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimini gerçekleştirme düzeyi ölçeğinin alt boyutlarındaki ortalamaları incelendiğinde ise kariyer planlama alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=36,00$ ile 10 yıla kadar kıdemi olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=35,71$ ortalama ile 21 yıl ve üzeri ve $\bar{x}=35,62$ ortalama ile 11-20 yıl olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Kariyer geliştirme alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=20,09$ ile 11-20 yıl kıdemi olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=20,01$ ortalama ile 21 yıl ve üzeri ve $\bar{x}=19,77$ ortalama ile 10 yıla kadar olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Kariyer motivasyonu alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=15,71$ ile 21 yıl ve üzeri kıdemi olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=15,48$ ortalama ile 10 yıla kadar ve $\bar{x}=15,21$ ortalama ile 11-20 yıl olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir.

Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan F testi sonuçları incelendiğinde ise okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt boyutlarının her ikisinde de gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Bireysel kariyer yönetimi ölçeği alt boyutları için hesaplanan F değerleri ise bu boyutlarda gruplar arasındaki farkın anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt boyutlarında grupların puan ortalamaları arasında ortaya çıkan farkın kaynağını tespit etmek amacıyla ileri analiz olarak TUKEY testi uygulanmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları ve psikosoyal motivasyon yaklaşımları alt boyutları puan ortalamalarının kıdemlerine göre farklılaşmasına ilişkin TUKEY testi sonuçları

Faktör	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
ÖYMY	10 yıla kadar	11-20	5,054*	,012
PSMY	10 yıla kadar	11-20	3,507*	,036

* p<,05

Tablo 3'teki bulgular incelendiğinde örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımı ve psiko sosyal motivasyon yaklaşımı alt boyutlarında 10 yıla kadar kıdemi olan öğretmenlerle 11-20 yıl kıdemi olan öğretmenler arasında, 05 düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre kıdemi 10 yıla kadar olan öğretmenlerin hem örgütsel yönetsel motivasyon hem de psiko sosyal motivasyon yaklaşımı algıları, 11-20 yıl kıdemi olan öğretmenlerin algılarından anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer bir ifadeyle 10 yıla kadar kıdemi olan öğretmenler, okul müdürlerinin örgütsel yönetsel motivasyon ve psiko sosyal motivasyon yaklaşımı gösterdiği algısına 11-20 yıl kıdemi olanlara göre daha fazla sahiptirler.

Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin branşlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4'teki bulgular incelendiğinde okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt boyutlarından örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=67,86$ ile branşı sınıf öğretmenliği olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=65,56$ ortalama ile yabancı dil, $\bar{x}=64,50$ ortalama ile sosyal bilimler ve $\bar{x}=63,55$ ortalama ile fen bilimleri olan öğretmenlerin izlediği görülmektedir. Psikosoyal motivasyon yaklaşımları alt boyutunda da en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=42,51$ ile branşı sınıf öğretmenliği olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=41,71$ ortalama ile yabancı dil, $\bar{x}=40,16$ ortalama ile sosyal bilimler ve $\bar{x}=39,07$ ortalama ile fen bilimleri olan öğretmenlerin izlediği Tablo 4'te görülmektedir.

Bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyi ölçeğinin alt boyutlarından kariyer planlama alt boyutunda en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=36,82$ ile branşı yabancı dil olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=35,90$ ortalama ile sınıf öğretmenliği, $\bar{x}=35,49$ ortalama ile fen bilimleri ve $\bar{x}=35,37$ ortalama ile sosyal bilimler olan öğretmenlerin izlediği Tablo 4'te görülmektedir. Kariyer geliştirme alt boyutunda da en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=20,76$ ile branşı yabancı dil olan öğretmenlere aittir. Bunları sırasıyla, $\bar{x}=20,01$ ortalama ile sınıf öğretmenliği, $\bar{x}=19,96$ ortalama ile fen bilimleri ve $\bar{x}=19,82$ ortalama ile sosyal bilimler olan öğretmenleri

izlemektedir. Benzer bir şekilde kariyer motivasyonu alt boyutunda da en yüksek puan ortalamasının $\bar{x}=15,74$ ile branşı yabancı dil olan öğretmenlere ait olduğu, bunu sırasıyla $\bar{x}=15,57$ ortalama ile fen bilimleri, $\bar{x}=15,44$ ortalama ile sınıf öğretmenliği ve $\bar{x}=15,29$ ortalama ile sosyal bilimler olan öğretmenlerin izlediği Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Öğretmenlerin branşlarına göre okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama, std. sapma değerleri ve ANOVA testi sonuçları

	Faktör	Branş	N	\bar{x}	Std. Sapma	F	p
ÖMEY	ÖYMY	Sınıf öğretmenliği	154	67,86	12,19	2,745*	,043
		Yabancı Dil	34	65,56	11,42		
		Sosyal bilimler	129	64,50	13,76		
		Fen bilimleri	82	63,55	11,32		
	PSMY	Sınıf öğretmenliği	154	42,51	9,23	2,560	,055
		Yabancı Dil	34	41,71	9,21		
		Sosyal bilimler	129	40,16	10,96		
		Fen bilimleri	82	39,07	9,93		
BKYGD	Kariyer planlama	Sınıf öğretmenliği	154	35,90	4,43	,975	,405
		Yabancı Dil	34	36,82	5,06		
		Sosyal bilimler	129	35,37	4,86		
		Fen bilimleri	82	35,49	5,03		
	Kariyer geliştirme	Sınıf öğretmenliği	154	20,01	2,67	1,001	,392
		Yabancı Dil	34	20,76	2,91		
		Sosyal bilimler	129	19,82	2,97		
		Fen bilimleri	82	19,96	2,85		
	Kariyer motivasyonu	Sınıf öğretmenliği	154	15,44	2,47	,368	,776
		Yabancı Dil	34	15,74	3,01		
		Sosyal bilimler	129	15,29	2,52		
		Fen bilimleri	82	15,57	2,49		

* p<,05

Grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla yapılan F testi sonuçları incelendiğinde ise okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği alt boyutlarından sadece örgütsel yönetsel motivasyon alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Bireysel kariyer yönetimi ölçeği alt boyutları için hesaplanan F değerleri ise bu boyutlarda gruplar arasındaki farkın anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeği örgütsel yönetsel motivasyon alt boyutunda grupların

puan ortalamaları arasında ortaya çıkan farkın kaynağını tespit etmek amacıyla ileri analiz olarak TUKEY testi uygulanmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin branşlarına göre örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutu puan ortalamasına ilişkin TUKEY testi sonuçları

Faktör	(I) Branş	(J) Branş	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
ÖYMY	Sınıf öğretmenliği	Fen bilimleri	4,315*	,048

* p<,05

Öğretmenlerin branşları açısından örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutundaki puan ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde branşı sınıf öğretmenliği olan öğretmenlerle fen bilimleri olan öğretmenler arasında, 05 düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu Tablo 5'de görülmektedir. Bu bulguya göre branşı sınıf öğretmenliği olan öğretmenlerin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları algıları, fen bilimleri olan öğretmenlerin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları algılarından anlamlı düzeyde yüksektir. Diğer bir ifadeyle branşı sınıf öğretmenliği olan öğretmenler, okul yöneticilerinin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları gösterdiğini fen bilimleri olanlara göre daha fazla ifade etmektedirler.

Öğretmenlerin, okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin buldukları kariyer basamağına göre farklılaşma durumunu ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeylerinin buldukları kariyer basamağına göre farklılaşmasına ilişkin t testi sonuçları

	Boyutlar	Kariyer Basamağı	N	\bar{x}	Std.Sap.	t	p
ÖMEY	ÖYMY	Öğretmen	318	66,21	12,585	1,631	,105
		Uzm. Öğretmen	81	63,68	12,419		
	PSMY	Öğretmen	318	41,39	10,046	1,687	,094
		Uzm. Öğretmen	81	39,32	9,826		
BKYGD	Kariyer planlama	Öğretmen	318	35,78	4,709	,467	,641
		Uzm. Öğretmen	81	35,49	4,970		
	Kariyer geliştirme	Öğretmen	318	20,07	2,721	,808	,421
		Uzm. Öğretmen	81	19,75	3,242		
	Kariyer motivasyonu	Öğretmen	318	15,37	2,554	-3,205*	,031
		Uzm. Öğretmen	81	17,74	2,469		

* p<,05

Tablo 6'daki bulgular incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme ölçeğinin her iki alt boyutunda da öğretmenlik kariyer basamağındaki öğretmenlerin ortalamalarının uzman öğretmenlik kariyer basamağında olan öğretmenlerin ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak her iki alt boyutta da grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değerleri ortalamalar arası farkın ,05 düzeyinde manidar olmadığını ifade etmektedir. Bu bulguya göre öğretmenlerin buldukları kariyer basamağına göre okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımlarını algılamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimini gerçekleştirme düzeyi ölçeğinin alt boyutlarındaki ortalamaları incelendiğinde kariyer planlama ve kariyer geliştirme alt boyutlarında öğretmenlik kariyer basamağındaki öğretmenlerin ortalamalarının uzman öğretmenlik kariyer basamağında olan öğretmenlerin ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Kariyer motivasyonu alt boyutunda ise uzman öğretmenlerin ortalamalarının diğer öğretmenlerin ortalamalarına oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her üç alt boyutta da grupların puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değerleri incelendiğinde sadece kariyer motivasyonu($t=-3,205$, $p<,031$) alt boyutunda ,05 düzeyinde manidar bir farkın olduğu diğer alt boyutlarda ise farkın anlamlı olmadığı Tablo 6'dan anlaşılmaktadır. Bu bulguya göre uzman öğretmenlerin kariyer motivasyonlarının diğer öğretmenlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin, okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmenlerin okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımı algıları ve bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri arasındaki ilişki

Faktörler	1	2	3	4	5
1. ÖYMY	r -				
	p -				
2. PSMY	r ,910	-			
	p ,001	-			
3. Kariyer planlama	r ,268	,257	-		
	p ,001	,001			
4. Kariyer geliştirme	r ,238	,213	,806	-	
	p ,001	,001	,001		
5. Kariyer motivasyonu	r ,371	,360	,611	,570	-
	p ,001	,001	,001	,001	-

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ölçeğinin alt boyutları olan Kariyer planlama, Kariyer geliştirme ve Kariyer motivasyonu alt boyutları ile öğretmenleri motive etme yaklaşımları ölçeğinin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları ve Psikososyal motivasyon yaklaşımları alt boyutları puanları arasındaki pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin; örgütsel yönetsel motivasyon ve Psikososyal motivasyon yaklaşımları algıları arttıkça, kariyer planlama, kariyer geliştirme düzeyleri ve kariyer motivasyonu düzeyleri de artmaktadır. Bununla birlikte kariyer planlama düzeyleri ile kariyer geliştirme ($r=,806$) ve kariyer motivasyonu ($r=,611$) düzeyleri arasında yüksek düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu Tablo 7’de görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Öğretmenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri ile okul yöneticilerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımlarının öğretmenlerin cinsiyet, kıdem branş ve bulunulan kariyer basamağı açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ve iki değişken arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada erkek öğretmenlerin kariyer planlama düzeylerinin, kadın öğretmenlerin kariyer planlama düzeylerinden anlamlı düzeyde düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kıdem değişkenine göre öğretmenlerin kariyer planlama ve kariyer geliştirme alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu bulgular, Delipoyraz (2009)’ın, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin “kariyer yönetimi” ve “kariyer geliştirme” ye yönelik algılarını, “motivasyon”, “bireysel kariyer planlama”, “bireysel kariyer geliştirme” düzeylerini saptamak, bu kavramların birbirleri ile ilişkilerini ortaya koyarak, eğitim kurumlarında örgütsel performansı artırmanın yollarını ortaya koymak amacıyla yapmış olduğu araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Delipoyraz (2009)’ın yaptığı araştırmanın bulgularına göre; cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur; kadınlar kariyer planlamaya daha fazla önem vermektedirler. Mesleki kıdem değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 0-5 yıl kıdeme sahip olanlar ile 5-10 yıl kıdeme sahip olanlar arasındadır. 5-10 yıl arasında kıdeme sahip olanlar bireysel kariyer planlamaya daha fazla önem vermektedirler. Motivasyon ile cinsiyet ve mesleki kıdem değişkenleri arasındaki farklılaşma ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bireysel kariyer planlama, motivasyon, bireysel kariyer geliştirme, örgütsel kariyer geliştirmeyi algılama ve kariyer yönetiminin algılanmaması boyutlarının birbirleri ile aralarındaki ilişki aynı yönlüdür. Yani biri artarken diğeri de artacaktır.

Kariyer geliştirmenin iş gören motivasyonu üzerine olan etkisinin incelendiği Kırçı (2007) tarafından hazırlanan araştırmada, öncelikle kariyer planlama ve kariyer yönetimi faaliyetlerinin kariyer geliştirmeyi nasıl etkilediği araştırılmış, devamında kariyer gelişiminin bireylerin iş tatmini ve motivasyonları üzerine olan etkisi incelenmiştir. Alınan cevapların analizi sonucunda kariyer planlama, kariyer yönetimi, kariyer geliştirme, iş tatmini ve motivasyon arasında anlamlı düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Daha sonra yapılan analizlerle de kariyer planlamanın kariyer geliştirme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, gelişmiş kariyerin de iş görenlerde iş tatmini sağladığı ve motivasyon seviyelerini yükselttiği ortaya konulmuştur. Uygulama sonucunda araştırmaya dahil edilen bütün değişkenlerin (kariyer planlama, kariyer yönetimi, kariyer geliştirme, iş tatmini, motivasyon) birbirleriyle aralarında geçerli seviyede anlamlı bir ilişki bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuç literatürde daha önce yapılan araştırmaları destekler niteliktedir.

Konu ile ilgili olarak Başın (2012)'ın "okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları" adlı yaptđı araştırmada, öğretmenlerin görüşlerine göre okul müdürlerinin uyguladıkları motivasyon yaklaşımlarını aynı paralellikte olduğu görülmektedir. Adı geçen araştırmada okul yöneticileri 3,55 ortalama ile rgtsel Yönetsel Motivasyon Yaklaşımları, 3,56 ortalama ile Psiko Sosyal Motivasyon Yaklaşımları ve 3,57 ortalama ile genel motive etme yaklaşımlarını uygulamaktadırlar. Buradan okul yöneticilerinin öğretmenlerin motive etme ihtiyaçlarını kestirebildikleri, ancak tam anlamıyla beklentilerini karşılayamadıkları alınan puanlardan görülmektedir.

Barlı, Bilgili, elik, ve Bayrakçeken'in (2010) "İlköğretim Okul ğretmenlerinin Motivasyonları" adlı çalışmalarında ise ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin müdürleri tarafından psiko-sosyal motivasyon yaklaşımlarını çok düzeyinde kullandıkları görülmüştür. Benzer Şekilde iek (2002) araştırmasında yöneticilerin, örgütsel-yönetsel motivasyon yaklaşımlarını öğretmenleri motive etmede sıklıkla kullandıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin branşları açısından, örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutundaki puan ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde branşı sınıf ğretmenliği olan öğretmenlerle fen bilimleri olan öğretmenler arasında ,05 düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu, bu bulguya göre branşı sınıf ğretmenliği olan öğretmenlerin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları algıları, fen bilimleri olan öğretmenlerin örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları algılarından anlamlı düzeyde yüksektir. Öğretmenlerin branşlarına göre, okul müdürlerinin öğretmenleri psikososyal motivasyon yaklaşımları alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Örgütsel yönetsel motivasyon yaklaşımları alt boyutunda hesaplanan F değeri ($F=2,745$; $p<,05$) ilgili boyutta gruplar

arasında ,05 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğunu ifade etmektedir. Baygut(2007), Başın(2012), Ebcim(2012) in yapmış olduğu çalışmalarda; araştırmaya katılan öğretmenlerin branşlarına göre, okul yöneticilerinden beledikleri motive etme yaklaşımlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir. Literatürde yapılan araştırmalarda bu bulgumuzla farklılık göstermektedir. Buradan farklı branşlardaki öğretmenlerin, yöneticilerinden farklı düzeyde motive etme yaklaşımı beklediği ve motivasyonla ilgili görüşlerinin benzer nitelikler taşıdığı söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler getirilebilir;

Öğretmen ve yönetici arasında, karşılıklı güvene dayalı olarak kurulacak bir iletişim, okul yöneticisinin çalışanları motive etmesine yardımcı olacaktır. Yöneticilerin, teknik ve insani yeterliklere sahip olması, aynı zamanda bu yeterliklere değer vermesi, öğretmenler arasındaki bireysel farklılıkları, onların gereksinimlerini ve amaçlarını dikkate alması, öğretmenlerin özel yaşamıyla ilgili işe yansıyan sorunlarına kayıtsız kalmaması, çözüme yönelik destek vermesi, okul yöneticilerinin öğretmenlerle iletişiminde empatik bir yaklaşımda bulunmasını sağlayacaktır.

Eğitim kurumlarının örgüt yapılarında, çağdaş yöntemlere göre yeni yapılanmalara gidilmesi ve yöneticilerin çağdaş yönetim teknikleri konusunda bilgilerini artıracak, bu teknikleri daha etkili uygulama olanağı sağlayacak eğitimlerin verilmesi faydalı olabilir. Uygulanan hizmet içi kurslar daha nitelikli hale getirilerek, çalışanların gelişimindeki etkisi artırılabilir. Bireysel kariyer yönetimi, motivasyon yönetimi ve motivasyon yaklaşımları konusunun hizmet içi eğitimlere ve seminerlere dahil edilmesi faydalı olabilir.

Okul yöneticilerinin, okul içerisinde alınabilecek ve özellikle öğretmenleri yakından ilgilendiren kararların alınma sürecinde, öğretmenleri de karar alma sürecine dahil etmesi, yönetimde demokrasi ve katılımı sağlayacaktır. Böylelikle çağdaş yönetim anlayışının da önemli bir unsuru olan, yönetimde çalışanların karara katılması ilkesi okullarda uygulanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adair, J. (2003). *Etkili Motivasyon*. (Çev. S. Uyan), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Altay, H., (2006). Kariyer ve Kültür: Kariyer geliştirmede temel ve destekleyici fonksiyonlar. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Ocak, s.33-34.
- Anafarta, N., (2001). Orta Düzey Yöneticilerin Kariyer Planlamasına Bireysel Perspektif, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (2), s. 1 – 17..

- Ataklı, A., (1996). İlkokul öğretmenliğinde kişisel niteliklerin ve işe güdülemenin önemi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Sayı:221, Ankara.
- Atayeter, C., (1997). Örgütsel öğrenmenin motivasyon ile ilişkisi. *Yüksek Öğretimde Sürekli İyileştirme Sempozyumu I.*, Yeni Fersa Matbaacılık, Ankara.
- Avcı, A. (2015). Dönüşümcü ve İşlemci Liderlik Stilleri: Kavramsal Çerçevesi ve Eğitim Örgütleri Açısından Etkileri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 85-108.
- Aydemir, N., (1995). *2000'li Yıllara Doğru Özel Sektör İmalat Sanayinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Arayışları*, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, s.7.
- Barlı, Ö., Bilgili, B., Çelik, S. ve Bayrakçeken, S., (2005). İlköğretim okul öğretmenlerinin motivasyonları: Farklılıkların ve sorunların araştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 391-417.
- Başaran, İ. E., (1993). *Türkiye Eğitim Sistemi*. Kadioğlu Matbaası, Ankara.
- Başın, H., (2012). Okul müdürlerinin öğretmenleri motive etme yaklaşımları (Uşak ili örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Baygut, (2007). İzmir ili Gaziemir ilçesi ilköğretim okulu müdürlerinin öğretmenleri güdüleme rollerini gerçekleştirme derecelerine ilişkin öğretmen görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Deneticiliği Programı, İzmir.
- Berberoğlu, N.G., (1991). İşletmelerde organizasyon ve personel bütünleşmesini sağlayan etkili bir uygulama: Kariyer yönetimi, *Amme İdaresi Dergisi*, 24 (1),135-153.
- Bozgeyikli, H. (2012) Self-efficacy as a predictor of compassion satisfaction, burnout, compassiona fatigue: A Study on psychological counselors. *African Journal of Business Management*, Vol. 6(2), s:646-651.
- Bozgeyikli, H. ve Şat, A. (2014) Öğretmenlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Özel Okul Örneği, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt 3 (5), s:172-191.
- Candoğan, H. R., (2015). Öğretmenlerin okul yöneticilerinden beklediği motivasyon yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Cascio, Wayne F., (1989). *Managing Human Resources: Productivity, Quality of Work Life, Profits*, McGraw-Hill Publishing Company.
- Çiçek, A. (2002). İlköğretim okulu yöneticilerinin sınıf öğretmenlerini güdülemede kullandıkları yöntemlere ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri (Rize ili örneği). yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Delipoyraz, M., (2009). Motivasyon unsuru olarak kariyer yönetimi ve resmi ilköğretim okullarında bir uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, Y.,(2007). İlköğretim okulu yöneticilerinin branş öğretmenlerini motive etmede kullandıkları yöntemlere ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Doll, R. C., (1972). *Leadership to Improve Schools*, Worthington, Ohio: Charles, A. Jones Publishing Company.

- Ebcim, Ö., P., (2012). Resmi ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin motivasyonu ile örgüt sağlığı algıları arasındaki ilişki. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Eren, E., (1993). *Yönetim Psikolojisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Ereş, F., (2004). Milli eğitim bakanlığında kariyer Yönetimi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği Bilim Dalı, Ankara.
- Greenhause, J. H. (1987). *Career management*. Dryden Press, New York.
- Güçlü, N. (1996). Eğitim Yönetiminde İnsan İlişkileri. *Bilgi Çağında Eğitim*,7, 16-20
- Karaköse, B. ve Bozgeyikli, H. (2012) Örgütsel Bağlılık ve Çalışma Yaşamı Kalitesi Arasındaki İlişki: Rehberlik Araştırma Merkezlerinde Çalışan Personel Üzerine Bir Çalışma, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt 1 (2), s:185-202
- Karaköse, T. ve Kocabaş, İ. (2006). Özel ve Devlet Okullarında Öğretmenlerin Beklentilerinin İş Doyumu ve Motivasyon Üzerine Etkileri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2 (1): 3–14.
- Keenan, K., (1996) *Yönetici Klavuzu* (Çev.Engin Koparan). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kırçı, Z., (2007). Motivasyon Unsuru Olarak Kariyer Geliştirme ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kulpcu, O., (2008). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmen Ve Yöneticileri Motive Etmede Kullanılabilecek Motivasyon Araçları Üzerine Bir İnceleme (Gaziantep Örneği) Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep.
- Pekel, H.N., (2001). İşletmelerde Motivasyon Verimlilik ilişkisi, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Antalya Havalimanı Çalışanları Arasında Bir Örnek Olay Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Isparta.
- Soysal A., Bakan, İ., (2003). “Farklı Örgüt İklimlerine Sahip İşletmelerde Kariyer Geliştirme Stratejileri”, 11nci Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri, Afyon, Mayıs, s. 851.
- Şimşek, Ş., (1999). *Yönetim ve Organizasyon*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yılmaz, C., Ecevit, Z., Duygulu, E., (2003). Örgütsel Başarımla Kariyer Geliştirme İlişkisi, 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildirileri, Afyon, Mayıs, s: 726; Atay, Age, s.38.

SOSYAL REFAH DEVLETİNİN KRİZİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Ömer ŞANLIOĞLU
Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi
omersanlioglu@erciyes.edu.tr

ÖZET

Sosyal refah devletinde toplumdaki tüm bireyler yaşlılık, hastalık, işsizlik, sakatlık vb. durumlarda çeşitli riskleri kolektif olarak paylaşmaktadır. Yapılan sosyal transfer harcamaları toplumda dayanışma kültürünü güçlendirmekte, zayıf sosyal kesimlerin katı rekabet koşullarından olumsuz yönde etkilenmesini engellemeye çalışmaktadır. Zira "piyasanın görünmez eli" pek çok durumda geniş toplumsal kesimlerin aleyhine işlemektedir. Ancak, sosyal devletlerin çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunduğu ve bunlarla mücadele edilmesi gerçeği gözden kaçmamalıdır. Mevcut finansman sorunları ve bu durumu tetikleyen iktisadi krizler, küreselleşme, AB entegrasyon süreci ve nüfus yapısındaki değişimler sosyal refah devletinin başlıca sorun alanlarını teşkil etmektedir. Belirtilen sorunlar çözülmeden mevcut koşulların sürdürülmeye çalışılması finansal açıdan bir kriz halini ifade etmektedir. Mevcut sorunlarla mücadelede reformlara devam edilmesi kaçınılmaz olarak görünmektedir. Bu çerçevede bütçe kalemleri arasında öncelik sırasına göre bir düzenleme yapılması, işsizlik sorunuyla mücadele edilmesi ve sürdürülebilir büyüme imkânlarının sağlanması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal devlet, sosyal devletin krizi, sosyal devlet ve sorunları, reformlar

A DISCUSSION ON THE CRISIS OF SOCIAL WELFARE STATE AND ITS SUSTAINABILITY

ABSTRACT

Individuals in social welfare states collectively share various risks such as old age, illnesses, unemployment and disabilities. Besides strengthening cultural solidarity in a society, social transfer expenditures try to prevent weak social segments from the negative effects of fierce competition. Yet, in most cases, "the invisible hand of the market" works unfavourably of a vast majority of a society. However, the fact that social states face and address various problems should be taken into consideration. Current financial problems and economic crisis triggering these situations, globalization, EU integration processes, and changes in the structure of population are the major problems of social welfare states. Trying to maintain current conditions without solving aforementioned problems means a financial crisis. It seems inevitable to continue reforms in the struggle with current problems. Within the scope, it is essential to arrange budget items in terms of precedence, to cope with unemployment and to provide sustainable growth opportunities.

Keywords: Social state, crisis of social state, social state and its problems, reforms

1. GİRİŞ

Kapitalist üretim süreçleri özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren artan sendikalaşma ve sosyal politikalarla etkilenmeye çalışılmış ve böylece işçi sınıfının hayat standartlarında belirgin bir iyileşme sağlanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında ise Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde sosyal devlet uygulamaları artarak devam etmiştir. Ancak, 1970'li yılların başından itibaren yaşanan uluslararası enerji krizi ile birlikte yürütülen Keynesyen iktisat politikalarında ve buna paralel olarak sosyal devlet uygulamalarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.

Sosyal devlet, ülkede uygulanan sosyal politikalarla ve o günkü iktisadi konjonktürle doğrudan ilişkili olup mevcut hâkim bilinci yansıttığı gibi, aynı zamanda karşıtları tarafından da sürekli eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştiriler özellikle neo-liberal iktisat politikalarını benimseyenler tarafından yapılmıştır. Sosyal devlet karşıtları, gerçek ihtiyacı olanların sosyal transfer harcamalarından yararlanamadıklarını, buna karşılık "tembel insanların" bu fırsatlardan faydalandıklarını sıklıkla dile getirmekte ve böylece bürokrasinin kendi alanını genişlettiğini, bireylerin özgürlük alanlarının ise bu durumdan olumsuz yönde etkilendiğini ifade etmektedirler. Sosyal devletin ortaya çıkardığı maliyetlerin ise gelecekte sürdürülemez bir hal alacağını ileri sürmektedirler. Pek çok taraftarı olan bu görüşe göre "sosyal devlet modeli" istihdam artışına engel olmakta ve bireyleri kurumsal olarak üretime yönlendirebilmek için yeterince motivasyon sağlayamamaktadır. Ayrıca küreselleşme sürecinin hızlanması ile birlikte, sosyal devletlerin hem kendi içlerinde hem de artan uluslararası rekabetten kaynaklanan pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları dile getirilmektedir. AB süreci, istihdam piyasalarında yaşanan sorunlar ve demografik değişimlerin etkileri gibi çeşitli sorunlar sosyal devletlerin son yıllarda üstesinden gelmek zorunda oldukları başlıca problem alanlarını teşkil etmektedir.

Diğer taraftan sosyal devlet taraftarlarının da bir açmazla karşı karşıya buldukları gözlenmektedir. Zaman içerisinde tedrici olarak bazı sosyal haklarının ellerinden alındığını tecrübe eden geniş toplum kesimleri ve bunları savunan sendikalar ile bazı siyasal partiler uygulamaya konulmak istenen zorunlu reform politikalarına karşı çıkmaktadırlar. Reform yapılmasına yönelik karşılaşılan sosyal direnç, sosyal güvenlik sistemiyle ilgili tedbirlerin yürürlüğe girmesini engellemekte veya geciktirmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı finansal sorunlar, sosyal adaletin sağlanmasında ortaya çıkan eksiklikler ve verimli olmayan bir iktisadi yapının varlığı ise reform karşıtları tarafından görmezden gelinmektedir. Bu durum beraberinde toplumun geneli için uzun vadede üstesinden zor gelenebilecek çeşitli maliyetler ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sosyal refah devletinin karşılaştığı sorunları tartışmak ve bunlara yönelik çözüm önerilerini sosyal refah devletinin sürdürülebilirliği çerçevesinde değerlendirmektir. Bu kapsamda, bir tarafta

sosyal devlet karşıtları tarafından dile getirilen radikal eleştirilerden diğer tarafta ise her koşulda ve nasıl olursa olsun sosyal devlet uygulamalarının devam ettirilmesini savunan görüşlerden ziyade, mevcut uluslararası rekabet koşullarında sosyal devlet uygulamalarının karşılaştığı başlıca sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlarla mücadeleye yönelik yürürlüğe konulması gereken tedbirlerin analiz edilmesine odaklanılmıştır.

2.SOSYAL REFAH DEVLETİNİN TEMELİ VE SINIFLANDIRILMASI

Bu bölümde öncelikle sosyal refah devleti kavramı literatürdeki tartışmalar ışığında tanımlanmaya çalışılacak, ardından sosyal politikaların başlıca fonksiyonları ele alınacak ve son olarak en yaygın kabul gören sosyal refah devleti sınıflandırmaları değerlendirilecektir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Sosyal devlet ve politikaları uzun süren sosyal, iktisadi, siyasi tartışmalar ve çeşitli toplumsal kesimler arası çatışmalar sonucu ilerlemeler kaydetmiştir. Almanya'da 1870 yılında Bismarck'ın yönetime gelmesinden sonra sosyal politikalar yürürlüğe konulmaya başlanmış, diğer Avrupa ülkeleri ise bu konuda geniş ölçüde Almanya'yı örnek almışlardır. 1929 yılından sonra yaşanmaya başlayan Dünya iktisadi buhranı ile mücadelede özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında geniş uygulama alanı bulan Keynesyen politikalara paralel olarak sosyal devlet açısından bir "Altın Çağ" (1950-1973) yaşanmıştır (Şanlıoğlu, 2011: 3).

Sosyal devlet kavramı hakkında literatürde pek çok tanımlamayla karşılaşmak mümkündür. Petring'e göre sosyal devlet, demokratik bir devleti ifade etmekte ve sadece temel hakları, bireysel ve ekonomik özgürlükleri garanti etmemekte (hukuk devleti), aynı zamanda hukuki, finansal ve aynı yardımları da içermekte olup, böylece sosyal karşıtlıkları ve farklılıkları belirli ölçülerde ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Petring vd., 2012: 8). Kaufmann ise sosyal refah devletini; devletin politikalarını, sosyo-ekonomik tedarik yapılarını süreklilik arz edecek şekilde ve bunlardan daha fazla sayıda bireyin faydalanabilmesi için dönüştürmesi olarak tanımlamaktadır. Böylece, liberal özgürlüklerin yanı sıra, sosyal haklar da birlikte ele alınmış olmaktadır (Kaufmann, 2003: 39). Sosyal hakların neler olacağı ise literatürde şu göstergeler çerçevesinde değerlendirilmektedir (Lampert, 2003: 4): Sosyal devlet, fakirlik ve acil durumlarda insan onuruna yakışır asgari bir yaşam düzeyi sağlar; Kaza, hastalık, işsizlik, yaşlılık, bakım vb. riskli hallerde sosyal güvenceyi garanti eder; Vatandaşlar arasında refah farkını ortadan kaldırmaya yönelik hukuki garantiler verir; Refah artışını sağlamak için gerekli koşulları oluşturur ve milli gelirin daha adil bir şekilde bölüşümü için çaba sarf eder.

Özellikle bir çok Batı Avrupa ülkesi anayasalarında "sosyal devlet" ibaresi yer almaktadır. Ancak, sosyal politikalarla ilgili geniş haklar bilinçli olarak çoğunlukla anayasalara konulmamakta, detaylar siyasi tercih ve kararlara bırakılmaktadır.¹¹ Sosyal devlet uygulamaları ile devlet piyasa mekanizması çerçevesinde oluşan kaynak tahsisindeki sorunları ortadan kaldırma görevini üstlenmiş olmaktadır (Lipple, 2008: 5). Son yıllarda yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, eğilimin bireylerin sosyal güvenlik sisteminde üstlendikleri rolün ve sorumluluğun daha çok artırılması yönünde olduğu gözlenmektedir.¹² Bu konudaki tartışmaların sosyal riskleri bireylerin özel finansman yoluyla üstlenmesinin piyasa koşullarına bırakılıp bırakılamayacağı ile devletin bu çerçevede nasıl bir rol üstleneceği konuları üzerine yoğunlaştığı bilinmektedir (Lampert, 2003: 3). Toplumda hangi risklerin kolektif olarak üstlenilmesi gerektiği, hızla yaşlanan nüfusun sosyal ve kültürel açıdan birlikteliğinin devam ettirilebilmesi için hangi dayanışma şekillerinin oluşturulmasının zorunluluğu gibi çeşitli sorular sosyal devletin geleceğinin belirlenmesi açısından henüz yeterince açıklığa kavuşturulabilmiş değildir (Färber, Schupp, 2005: 7).

2.2. Sosyal Politikaların Fonksiyonları

Son dönemde yaşanan birçok gelişme ekonominin yapısal dönüşümünü de beraber getirmektedir. Sanayi üretiminin toplam üretim içerisindeki yeri azalma eğilimindeyken, hizmetler sektörünün ağırlığı ise belirgin bir şekilde artış göstermektedir. Çalışılan ve gelir elde edilen iş, bireylerin maddi yaşamlarının temelini oluşturmaktadır. Sosyal politikalar ise daha çok işsiz kalınması, yaşlılık veya sağlık sorunları yaşanması durumunda denkleştirici bir fonksiyon yerine getirmektedir. Sosyal

¹¹ Örneğin Alman Anayasası'nın 20. Maddesi Almanya'nın demokratik ve sosyal bir federe devlet olduğunu ifade etmektedir. Yine Alman Anayasası'nın 1., 3. ve 6. maddeleri de sosyal güvenliği içermektedir. Aynı şekilde T.C. 1982 Anayasası'nın 2. Maddesi T.C. devletini "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk" devleti olarak tanımlamaktadır.

¹² Yeniden bölüşüm çabalarının başarıya ve motivasyona yönelik girişimleri olumsuz yönde etkilediği (*equity-efficiencytrade-off*) tezi iktisat literatüründe günümüz *main stream* iktisatçıları tarafından kabul gören bir görüştür. Bu görüş sahipleri, eğer toplumda çalışkan ve üretken bireyler gelirlerinin bir kısmının *ex-ante* olarak ellerinden alınıp, gelir düzeyi düşük diğer toplumsal kesimlere transfer edileceği hususundan haberdar iseler onların iktisadi motivasyonlarının azalacağını ileri sürmektedirler. Diğer taraftan, düşük bir iktisadi verimliliğe sahip ve devlet tarafından desteklenen bireyler, halihazırdaki durumlarından kurtulmaya yönelik bir çaba içerisinde olmayacaklardır. Ancak, sosyal güvenlik toplum bireyleri arasında risklerin paylaşılmasının önceden ilan edilmesidir. Sosyal riskler bir tür sosyal sigorta sözleşmesi ile garanti altına alınmaktadır. Geleceğin belirsiz olduğu riskli durumlarda sosyal refah devletlerinde toplumdaki tüm bireylere belirli bir gelir düzeyi garanti edilmektedir. Risklerin toplumda adil bir şekilde paylaşımının toplumsal faydayı artıracacağı söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal güvenliğin anayasal garanti altına alınmış olması da önemli bir kazanımdır (Ott, 2007: 562-563).

politikalar gelirin yeniden bölüşümü açısından daha çok bir koruma işlevi görmektedir, böylece sosyal riskler henüz başlangıç aşamasında engellenmeye çalışılmaktadır. Örneğin çocuk istihdamının yasaklanması ile güçsüz toplum kesimlerinin korunması ve haksız yere sömürülmesi engellenmek istenmektedir. Bu çerçevede çocuğun sağlık, eğitim barınma vb. alanlarda yaşam kalitesinin artırılması da hedeflenmiş olmaktadır. Ayrıca, sosyal politikaların düzenleyici bir özelliği de bulunmaktadır. Örneğin çalışma hayatının düzenlenmesi gibi. Bu fonksiyon aynı zamanda bir verimlilik fonksiyonu olarak da değerlendirilmektedir. Gençlerin çok erken yaşlarda çalışma hayatına katılmalarının engellenmesi, çocuk işçiliğinin yasak olması, işletmede sağlıklı bireylerin çalıştırılma zorunluluğu vb. uygulamalarla iş yerlerinde çalışma süreçleri sadece işverenler açısından değil, çalışanların fayda ve menfaatleri açısından da düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Bu tür kolektif fonksiyonlar daha çok toplumsal ilişkileri farklı taraflar açısından meşru hale getirmeyi hedeflemektedir (Bäcker, 2010a: 47; Boeckh, 2011: 159-160).

Yukarıda belirtilen fonksiyonların dışında sosyal politikaların istihdam, verimlilik ve meşruiyet fonksiyonu (adil bölüşüm, sosyal ve politik çatışmaları önler ve sosyal barışı sağlar) gibi çeşitli fonksiyonlarından da bahsetmek mümkündür (Bäcker, 2010a: 49). Bunlara ilaveten, sosyal politikaların işsizliğin akıl ve ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltması bireyin psikolojisini etkileme fonksiyonu olarak ifade edilebilir. Böylece işsizler işsiz kaldıkları süre zarfında sosyal transferler yoluyla hayatlarını idame ettirebileceklerini bildikleri için onların psikolojik olarak olumsuz yönde etkilenmeleri ve bunu topluma yansıtma engellenmiş olmaktadır.

2.3. Sosyal Devletlerin Sınıflandırılması

Uygulamadaki sosyal devletleri anlamaya ve karşılaştırmaya yönelik literatürde çok sayıda sınıflandırma mevcuttur. Wilensky ve Lebeaux henüz 1958 yılında yapmış oldukları çalışmalarında "kalıntı (residual)" ve "kurumsal (institutional)" olmak üzere sosyal refahla ilgili kurumları iki esaslı gruba ayırmışlardır. Kalıntı refah devleti anlayışı, daha önce aile tarafından yerine getirilen refah sağlama işlevinin ailenin bu görevi yerine getirememesi nedeniyle devlet tarafından üstlenilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kurumsal model ise modern sanayi toplumlarında devletin sosyal refahı artırması gerektiğini ileri sürmektedir (Özdemir, 2007: 129).

Kaufmann, sosyal sorunlarla mücadele etme biçimlerine göre dört farklı refah kültürü veya düşünce tarzından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, "konservatif (muhafazakar)" düşüncedir. Bu düşünceye göre, sosyal sorunlar mevcut sosyal düzeni olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda sorunun ortadan kaldırılmasından ziyade daha çok ilgili sorunu meydana getiren unsurların bertaraf edilmesi önem arz etmektedir. İkinci görüş ise

"liberal" düşüncedir. Bu görüşe göre sosyal sorunlar sosyal değişimin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Yapılacak devlet müdahaleleri ile bu gelişimi engellemek mümkün olmayacaktır. Yapılan müdahaleler ayrıca piyasanın kendi kendini düzeltme mekanizmasını da bozmaktadır. "Devrimci" olarak nitelendirilen üçüncü görüşe göre sosyal sorunlar eksik ve yetersiz gelişmeler sonucu ortaya çıkmaktadır. Alınacak radikal tedbirler sayesinde sorunlarla başa çıkılabileceği ifade edilmektedir. Son olarak "Reformcu" düşünceye göre ise sosyal demokrat partilerin ve sendikaların güç birliği yapmaları ile sosyal sorunların hafifletilebileceği ve bunlarla mücadele edilebileceği belirtilmektedir (Butterwegge, 2006: 26).

Esping-Andersen ise sosyal refah devleti sınıflandırmalarında en tanınmış yazarların başında gelmektedir. Esping-Andersen, üç farklı sosyal refah devleti ayırımı yapmaktadır. Birincisi, "liberal refah devleti" modeli (İngiltere), ikincisi, "muhafazakar veya Kıta Avrupası refah devleti" modeli (Almanya, Fransa, Belçika) ve üçüncüsü ise "sosyal demokrat model veya İskandinav refah devleti" (İsveç, Danimarka) modelidir (Özdemir, 2007: 134-136). Bu sınıflandırmaya göre, İskandinav modeli "the good" (iyi), liberal refah devletleri modeli ise "the bad" (kötü) ve Kıta Avrupası sosyal refah devleti modeli ise "ugly" (çirkin) olarak değerlendirilmektedir. Kıta Avrupası modeli, uygulanan sosyal politikalar açısından tam karar verilememiş bir model olarak ifade edilmektedir. Bu modele karşı yeniden bölüşümün sınırlı düzeyde kalması, kazanılmış ve sahip olunan sosyal statünün devam ettirilmesine oldukça önem vermesi ve ataerkil bir sosyal yapının devam ettirilmesine dikkat ediliyor olması gibi nedenlerle olumsuz eleştiriler getirilmektedir. Halkın İskandinav modeline yüksek oranda destek vermesi bu modelde gerekli reformların hızla yürürlüğe konmasını sağlamakta ve bu ülkelerde sosyal güvenliğin maliyetlerinin düşürülmesine imkan sağlayabilmektedir (Bogedan, Leiber, 2009: 400).

Farklı modellerin karşılaştırılması sonucunda, sosyal politikaların çeşitli ülkelerde farklı şekillerde yürürlüğe konuldukları, gelenekleri, amaçları, yapıları ve finansman modellerinin değişik özellikler içerdikleri gözlenmektedir. Her modelin kendine mahsus avantajlı ve dezavantajlı tarafları bulunmakta ve hiçbirisinin mükemmel özelliklere sahip olmadıkları görülmektedir. Vergi veya prim ödeyen, hasta, genç, yaşlı, zengin, yoksul vb. sosyal aktörler açısından mevcut modellerin olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Ancak, her modelin ortak özelliği yaşanan ekonomik krizlerden, nüfus yapısındaki değişimler ile bireyselleşme ve bölüşümle ilgili sorunlardan önemli ölçüde etkileniyor olmalarıdır. Karşılaşılan sorunlar ise yürürlükteki sosyal politikaları yeniden düzenlemeye, etkinlik ve şeffaflık gibi hususları dikkate almaya doğru yöneltmektedir (Frevel, Dietz, 2008: 227).

2.4. Sosyal Politikaların Ekonomi Teorisi Açısından Değerlendirilmesi

Sosyal refah devleti uygulamalarının gerekçeleri arasında kuşkusuz en önemli olanı piyasa başarısızlıkları ve piyasa aksaklıklarıdır. Sosyal güvenlikle ilgili piyasalardaki enformasyon eksiklikleri ve etkin olmayan bir piyasa tahsisinin gerçekleşiyor olması, sosyal politikaların diğer gerekçelerini oluşturmaktadır. Piyasada bireylerin rekabete hazır olmaları isteniyorsa, onların iktisadi ve sosyal açıdan asgari güvenceye sahip olmaları bir zorunluluk arz etmektedir. Riskin fazla olması durumunda bireyler risklerini sınırlandırmak isteyeceklerdir. Asgari geçim düzeyinin devlet tarafından güvence altına alınması riskleri azaltacak, büyümeye pozitif etki edecek ve risk yatırımlarının miktarını ise artıracaktır (Milbradt, 2005: 434).

Piyasa başarısızlıkları piyasada rekabeti olumsuz şekilde etkilemekte ve Pareto optimumuna ulaşılmasını engellemektedir. Piyasa başarısızlıkları kaynak israfına ve refah düzeyinin azalmasına da sebep olmaktadır (Akalin, 2002: 127).¹³ Piyasada rekabet koşulları kısmen sağlansa bile çeşitli aksaklıklar ortaya çıkabilmekte ve böylece devlet müdahalesi kaçınılmaz hale gelebilmektedir. Bu bağlamda başlıca piyasa başarısızlıkları olarak dışsallıklar, kamusal malların özel sektör tarafından yeterince üretilmemesi, monopol piyasa oluşumları, asimetrik bilgilenme, ücret ve fiyat katılıkları ile gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler vb. ifade edilmektedir (Öztürk, 2007).

Devlet, pozitif dışsallık yaratmak suretiyle sosyal refahın artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık gibi pozitif dışsallığı yüksek yarı kamusal malların devlet tarafından üretilmesi sosyal açıdan önemli dışsal faydalar ortaya çıkarmaktadır. Üretim kararlarının alınmasında sadece özel fayda ve maliyetler değil, aynı zamanda sosyal fayda ve maliyetler de birlikte düşünülmektedir. Optimal kaynak dağılımının sağlanması için özel fayda-maliyetlerle birlikte sosyal maliyet ve faydaların da beraber değerlendirilmesi önem arz etmektedir (Öztürk, 2007: 125-126).

¹³ İstikrarsızlıkla mücadele için Keynesyen düşünce maliye politikası araçlarının kullanılmasını tavsiye etmektedir. Keynesyenler, Friedman tarafından ileri sürülen dışlama (*crowding out*) etkisinin her zaman geçerli olmayacağı görüşündedir. Özellikle "likidite tuzağında" bulunan ekonomilerde faiz oranları maliye politikalarından etkilenmeyeceğinden dolayı, maliye politikasının etkisini azaltıcı veya yok edici sonuçlar doğurmayabileceğini belirtmektedirler. Uygulanan maliye politikası bazı durumlarda faiz oranlarının yükselmesi ve özel sektörün yatırımlardan dışlanması gibi sonuçlar doğurabilir. Ancak, maliye politikaları neticesinde oluşacak olumlu etki, özel sektörün dışlanmasından dolayı meydana gelecek olumsuz etkiden çok daha fazla olabilecektir. Toplam talep üzerinde kamu harcamalarının doğrudan etkisinin vergilere nispetle daha fazla olacağı görüşü ileri sürülmektedir (Gedik, 2007: 2-3).

Kamusal mallar (*public goods*), literatürde faydası bölünemeyen, fiyatlanamayan, kolektif olarak tüketilen ve diğer bireylerin tüketimden mahrum edilmelerinin mümkün olmadığı mallar olarak tanımlanmaktadır. Bireysel fayda özel malların tüketimi esnasında ölçülebilirken, kamusal faydanın ölçülmesi kamusal malların tüketimi söz konusu olunca mümkün olamamaktadır. Kamusal malların özel sektör tarafından üretilmesi mümkün olmadığı gibi, yarı kamusal malların özel sektör tarafından üretiminde de çoğu zaman çeşitli sorunlarla karşılaşmakta; böylece güvenlik, adalet, sağlık ve eğitim gibi mal ve hizmetlerin üretilmesi devlet açısından kaçınılmaz bir hale gelmektedir (Öztürk, 2016: 216-227).

Sosyal güvenlik hizmetlerinin sadece özel sektör tarafından sunulması durumunda bu alanda monopol bir piyasa yapısının oluşma riski her zaman mevcuttur. Bu nedenle, bu tür hizmetlerin hem özel sektör hem de kamu sektörü tarafından sunulması ve denetlenmesi tüketici memnuniyeti açısından faydalı olacaktır. Sosyal güvenlik hakkında risklerin doğru şekilde tespit edilmesi, tüketicilerin etkin iktisadi kararlar vermelerini sağlayacak ve sistemin geniş kesimler tarafından benimsenmesine yardımcı olacaktır. Özellikle emek piyasalarında pek çok ülkede uygulanan asgari ücret, daha insani bir yaşam standardını sağlamakta ve böylece işletme sahiplerinin insafına bırakılmamaktadır. Piyasa ekonomisi özellikle gelir dağılımında yaşanan aksaklıkları ve adaletsizlikleri giderme açısından yetersiz kalmaktadır. Bu adaletsizliği gidermek için devlet müdahaleciliğine gerek duyulmaktadır.

Devletin piyasaya müdahale ederek çeşitli sosyal politikalar çerçevesinde aktif olarak rol alması durgunluk dönemlerinde adeta bir otomatik stabilizatör fonksiyonu ifa etmektedir. Kriz dönemlerinde yapılacak bu harcamalar kuşkusuz krizi tamamen ortadan kaldıracak bir nitelikte olmamakta, ancak krizin olumsuz etkilerini kısmen de olsa gidermeye yardımcı olmaktadır.

3. SOSYAL REFAH DEVLETİNİN KARŞILAŞTIĞI BAŞLICA SORUNLAR

Çalışmada sosyal devletin karşı karşıya kaldığı sorunlar dört ana kategoride değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi finansmanla ilgili sorunlardır. Diğerleri ise, ekonomik konjonktürden dolayı karşılaşılan sorunlar, nüfus yapısından kaynaklanan sorunlar ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardır. Bu bölümde belirtilen sorunlar analiz edilecektir.

3.1. Finansmanla İlgili Sorunlar

Sosyal güvelik sisteminin finansman açısından karşı karşıya kaldığı başlıca sorunlar bu bölümde değerlendirilmektedir. Sosyal devlet politikalarının finansmanı ülkeden ülkeye ve sunulan hizmete göre farklılıklar göstermektedir. Sosyal harcamalar artarken, buna paralel olarak

vergiler ve vergi yükü de artmakta ve mevcut işsizlik oranları sosyal refah devletinin finansmanını olumsuz yönde etkilemektedir.

3.1.1. Sosyal Harcamaların Artması

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri hızlı bir büyüme sürecinin içerisinde girmişler, artan milli gelir sayesinde de kamu harcamaları hızla artmışlardır. Bu dönemde sosyal refah artışını sağlamaya yönelik olarak bütçeden ayrılan pay sürekli artış eğiliminde olmuştur. Bu politikalara paralel olarak geniş toplum kesimlerinin hayat standartları da hızla yükselmiştir. Toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı 1960 yılında Almanya'da %32 seviyesinde seyrederken, 2000 yılında %46,8 seviyesine kadar artmıştır. Aynı oran 1960 yılında İsveç'te %31,1 düzeyinde seyrederken, 2000 yılında %58,5 seviyesine kadar yükselmiştir. Belirtilen oran OECD ülkeleri ortalamaları açısından değerlendirildiğinde, 1960 yılında %28,8 seviyesinde seyrederken, 2000 yılında %39,5 düzeyine kadar yükselmiştir (Özdemir, 2007: 201-206 ve 267). Bu bağlamda önemli olan husus, artan sosyal harcamaların toplum bireyleri arasında adil bir şekilde bölüşülüyor olup olmadığıdır. Dünya örneklerinden de bilindiği üzere, pek çok uygulamada yapılan sosyal transfer harcamalarının önemli bir kısmının en dezavantajlı sosyal kesimlere gitmediği yönündedir.

Sosyal harcamaların yükselmesi bütçe açıklarını artırmakta, rekabette üstünlük yaratacak yatırımlara gitmesi gereken kaynaklar daha çok tüketim harcamalarını artırmaktadır. Sosyal harcamalar için ayrılan fonların üretken alanlara aktarılması halinde toplumsal faydanın daha yüksek olacağını ileri süren eleştirel görüşler bulunmaktadır. Ayrıca artan kamu harcamaları aynı zamanda hizmeti sunan kurumların finansman dengesini bozmakta ve bu hizmetlerden yararlananların yaratıcılıklarını ve sorumluluk üstlenmelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Bäcker, 2010a: 76). Sosyal harcamaların mutlak olarak artmasından ziyade daha çok niteliği önem arz etmektedir. Artan sosyal harcamaların daha çok hangi alanda gerçekleştiği, sosyal adaletin sağlanması yönünde önemli bir katkısının olup olmadığı gibi soruların anlamlı bir şekilde cevaplandırılması gerekmektedir.

3.1.2. Vergi Yükünün Artması

Sosyal refah devleti literatürde bazı yazarlar tarafından aynı zamanda bir vergi devleti olarak da ifade edilmektedir. Önceleri bir asli kamu finansman unsuru olan vergileri daha düşük oranlarda toplayan devletler, sosyal politikaların artışına paralel olarak zaman içerisinde vergileri de artırmışlardır. İlerleyen dönemlerde vergi türleri çeşitlenmiş ve artan oranlı vergiler yürürlüğe konulmak suretiyle vergi politikaları aynı zamanda sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak da kullanılmıştır. Sosyal refahı artırmak için İskandinav ülkelerinin daha çok gelir vergisi ile katma değer vergisine ağırlık verdikleri görülmektedir. Diğer taraftan Kıta

Avrupası ülkelerinde ise daha çok sosyal güvenlik primleri (katkı payları) finansmanın esas bölümünü oluşturmaktadır. Eksik kalan kısmı ise merkezi bütçeden transferler yapılarak denkleştirilmektedir. Ancak bu ülkelerde kamu harcamalarının önemli miktarda artmış olması kamu ekonomisinin ulusal ekonomi üzerindeki etkisini artırmakta ve kamu finansman ihtiyacının yükselmesine neden olmaktadır. Emek ve sermayenin vergilendirildiği model değerlendirildiğinde ise, zaman içerisinde emeğin aleyhine bir durum oluşturacağı söylenebilir (Özdemir, 2007: 208-209). Ayrıca, sermayeden alınan vergilerin büyümeyle yavaşlatacağı bu durumun ise yeni iş imkanları oluşturmak açısından işverenleri yeterince motive etmeyeceği ileri sürülmektedir. Bu tarz politikaların ise uzun vadede yoksullara daha fazla zarar verdiği literatürde dile getirilmektedir (Bäcker, 2010a: 76).

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanını vergiler üzerinden sağlamayı ön gören görüşler, sosyal refah devletinin finansmanla ilgili sorunlarını çözecek sihirli bir politika önerisi sunma iddiasını taşımaktadır. Literatürde sosyal hizmetlerin daha adil bir şekilde finansmanını sağlamak ve istihdam piyasalarına daha az zarar vermek maksadıyla sosyal güvenlik sisteminin vergileme yoluyla finanse edilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler (Butterwegge, 2006: 279). İskandinav ülkelerinde sosyal güvenlik sisteminin vergilerle finanse edilmesi esas olduğundan bireylerin vergi yükü daha yüksek, Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde ise sosyal güvenlik prim oranları daha fazladır. Kişisel gelir vergisi veya sosyal güvenlik prim oranlarının artması çalışanların harcanabilir gelirini azaltmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanında kullanılan her iki yöntemin de olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır.¹⁴ İşverenlerin çalıştırdıkları her bir işçi için yapmış oldukları işveren prim ödeme paylarının yüksek olması, işsizlik oranlarının artmasının önemli bir gerekçesi olarak ileri sürülmektedir. Bu iddiaya göre, işveren sosyal güvenlik prim oranlarının azaltılıp, maliyetler düşürülmeli ve sosyal güvenlik sisteminin finansmanı vergiler üzerinden yapılmalıdır. Vergiler üzerinden finansman yöntemine ise şu eleştiriler getirilmektedir: Prim karşılığında alınan hizmetler açısından daha az ayrımcılığa maruz kalınmaktadır. Herkes

¹⁴ Bu çerçevede Barro'nun görüşlerine değinmek yararlı olacaktır. Barro, içsel büyüme modellerini kullanmak suretiyle kamu hizmetlerinin finansmanının vergiler yoluyla sağlanmasının yatırım ve çıktı üzerine olan etkisini değerlendirmiştir. O, hükümetin tüketim harcamalarının reel GSYİH'ya oranının büyüme ve yatırımlarla negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu görüşündedir. Tartışmalar hükümet harcamalarının özel sektör verimliliği üzerine bir etkisinin olmadığı yönünde yoğunlaşmakla birlikte, vergi ve kamu harcamalarının bozucu etkisi sonucu tasarruf oranı ve büyüme hızının azaldığını ifade etmektedir (Gedik, 2007: 2). Diğer taraftan Ricardo ise kamu açıklarının finansman şeklinin fazla önemli olmadığını ileri sürmektedir. Ricardo'ya göre kamu finansmanının vergi veya borçlanma ile gerçekleştirilmesinin bireylerin tüketimi ve ekonominin sermaye birikimi üzerinde etkisinin olmayacağı yönündedir. Bu iki finansman biçiminin etkilerinin denk olacağı görüşü literatürde "Ricardocu Denlik Teoremi" olarak ifade edilmektedir (Arıcan, 2005: 78).

yatırımı olduğu primler ölçüsünde sosyal güvenlik hizmetlerinden faydalanmaktadır. Vergi yoluyla finansman sıkı bütçe politikalarıyla da yakından ilgilidir. Yürürlüğe konulacak herhangi bir tasarruf tedbirinden sosyal güvenlik sistemi de doğrudan etkilenecektir. Vergi indirimlerinin yürürlüğe konulduğu ve vergi gelirlerinin artırılmadığı dönemlerde doğal olarak sosyal güvenlik sistemi de olumsuz yönde etkilenmiş olmaktadır. Ayrıca yabancı sermayeyi teşvik çerçevesinde uygulanan vergi indirimleri sermayeden alınan vergileri azaltacak, dolaylı vergilerin artırılması gerekecektir. Böylece vergi yükünün dar gelirli olan aleyhine seyredeceği söylenebilir (Butterwegge, 2006: 280-282).

3.1.3. İstihdam Piyasası İle İlgili Sorunlar

İşsizlik sorunu, özellikle sosyal güvenlik primleri üzerinden finansmanı sağlayan ülkeler açısından en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Keynesyen iktisat politikalarının uygulandığı 1950-1970'li yıllar arasında pek çok ülkede özellikle eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin sunulması esnasında önemli sayılabilecek bir kamu istihdamı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde istihdam politikalarının amacı kamu sektöründe istihdam artışını sağlamaktan ziyade daha çok işsizlik oranlarını azaltmak şeklinde olmuştur. Neoklasik iktisat politikalarının uygulama alanı bulunduğu daha sonraki yıllarda ise yaşanan diğer sorunların da etkisiyle piyasada işgücü talebi daralmış ve istihdam düzeyi genel olarak gerilemiştir. Üretim bir taraftan sanayi sektöründen hizmetler sektörüne doğru kayarken, diğer taraftan kadın çalışanların işgücüne katılım oranı yükselme eğilimine girmiştir. Ancak, toplam istihdam seviyesinin yeterince artırılmaması, işsizlik sigortalarının finansmanını hem harcamalar hem de gelirler açısından olumsuz yönde etkilemiştir. Bir taraftan artan işsizlik nedeniyle ödenen işsizlik maaşları dışında uygulamaya konulan aktif istihdam politikaları, meslek edindirme kursları, kendi işini kurmaya yönelik kurslar vb. için yapılan harcamalar artış eğilimine girmiş, diğer taraftan artan işsizlikten emeklilik sigortaları da olumsuz yönde etkilenmeye başlamıştır. İlerleyen yaşlarda yeni bir iş bulma imkanının sınırlı olmasından dolayı uygulamaya konulmuş olan "erken emeklilik" politikalarının sosyal güvenlik sistemini olumsuz şekilde etkilediği söylenebilir (Bäcker vd., 2010a: 159-160).

Artan işsizliğin kişisel gelire etkisi değerlendirildiğinde, bir taraftan sosyal güvenlik sistemine yapılması gereken prim ödemeleri azalmakta, diğer taraftan kişisel gelir üzerinden alınan vergilerin de azalmasına neden olmaktadır. İşsizlik ödemeleri yapılırken sosyal güvenlik prim ödemelerinin bir başka kamu kurumu tarafından üstlenilmesi, maliyetlerin sadece bir başka kamu kurumuna aktarılmasından farklı bir anlam ifade etmemektedir (Bäcker vd., 2010a: 159-160).

Sosyal güvenlik sisteminin finansal açıdan sürdürülmesini sağlamak amacıyla yapılacak yüksek oranlı sosyal kesintiler vergi yükünün kayıt

dışına kayma eğilimini artırmakta, sigorta primi ödemekle yükümlü olmayanların çalıştırılması yaygınlaşmakta ve yasa dışı uygulamalar çoğalmaktadır. Ayrıca, bazı üretim faaliyetlerinin ülke dışına kayması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum ise resmi çalışan işçi sayısını azaltmakta, birçok sosyal güvenlik alanında daha fazla bireyin daha düşük düzeyde sosyal güvence alternatiflerini tercih etmelerini zorunlu hale getirmektedir. Son yıllardaki bu gelişmeler nedeniyle sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sayısı da giderek artış eğilimi göstermektedir (Şanlıoğlu, 2011: 174-175). Yüksek sayılabilecek genel ücretler düzeyi ve ücret yan ödemeleri sosyal devletlerin bu açıdan rekabetini olumsuz yönde etkilemekte, bu durum ise uzun dönemli işsizliğin başlıca gerekçelerini oluşturmaktadır.

3.2. Ekonomik Konjonktürden Kaynaklanan Sorunlar

İçerisinde bulunulan ekonomik konjonktürden kaynaklanan sorunlar da sosyal güvenlik sistemini etkileyen önemli bir faktördür. Yürürlüğe konulan sosyal politikalar, verimlilik artışları ve konjonktürel genişlemelerden doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca, hükümetler tarafından yürürlüğe konulan konjonktürel iktisat politikaları sosyal politikaların yürütülmesi esnasında yeni sorunlarla karşı karşıya kalınmasına neden olabilmektedir. Konjonktürün genişleme dönemlerinde sosyal güvenlik sisteminin gelir-gider dengesi olumlu yönde etkilenmekte, bu dönemde oluşan yüksek istihdam düzeyi yapılacak sosyal harcamaları azaltma imkanını doğurmaktadır. Ancak hükümetler "oy maksimizasyonu" amacıyla kamu harcamalarını kısımaya fazla sıcak bakmamaktadırlar. Konjonktürün daraldığı, durgunluk ve kriz dönemlerinde ise sosyal harcamalara olan bağımlılık artmakta, istihdam daralması nedeniyle sosyal güvenlik sisteminin gelirleri azalmaktadır. Diğer taraftan, krizle mücadele için yatırım harcamaları artırılmakta, hükümetler böylece istihdam artışı sağlamayı hedeflemektedirler. Ancak, pek çok alanda kamu harcamalarının eş zamanlı artırılmasından dolayı bunların finansmanı açısından çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Akabinde ise bütçe açıklarını kapatmak ve kamu borçlanmasını azaltmak maksadıyla sıkı tasarruf tedbirlerinin yürürlüğe konulması zorunlu hale gelmektedir. Yüksek kamu borçları hükümetlerin hareket alanını daraltmakta, ödenmesi gereken faiz borçları nedeniyle konjonktürün olumlu seyrettiği dönemlerde bile tasarruf yapma imkanı zorlaşabilmektedir (Frevel, Dietz, 2008: 138).

Ancak sosyal güvenlik hizmetleri çoğu zaman zorunlu hizmetler olup, konjonktürün olumsuz seyrettiği dönemlerde de sürdürülmesi gereken hizmetlerdir. Bu hizmetler, toplumsal sorunlarla mücadelede istikrar sağlayıcı olma (stabilizatör) ve emeğin yoğunluklu olarak kullanılması gibi çeşitli özelliklere sahiptir. Ayrıca, anti konjonktürel iktisat politikaları çoğu zaman doğru bir zamanlama ile yürürlüğe konulamamaktadır. Uygulanan sosyal politikalar çoğunlukla satın alma gücünü artırmak suretiyle talebi

etkilemekte ve böylece konjonktürel canlanmanın sağlanması hedeflenmektedir (Frevel, Dietz, 2008: 138-139).

3.3. Nüfus Yapısından Kaynaklanan Sorunlar

Sosyal refah devletlerinin uzun dönemli en önemli sorunlarından birisi ilgili ülkedeki nüfusun yapısı ve yaşlanması sorunudur. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren doğum oranlarında gözlenen belirgin gerileme eğilimi, beraberinde çalışan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının da azalmasına neden olmuştur. Ayrıca, yaşlı nüfusun oranı da hızla artmaya başlamıştır. Böylece, çalışan genç nüfusun yaşlı nüfusu finanse etmesi üzerine kurulu olan sosyal güvenlik sistemlerinin finansman dengesi olumsuz yönde etkilenmekte, sosyal güvenlik prim oranlarının sürekli yükseltilmesini gündeme getirmektedir. Ancak, teknolojik gelişmeler sonucu sağlık sektöründe günümüzde çok pahalı sunulan hizmetlerin fiyatlarında zamanla kısmi düşüşler olabileceği tahmin edilmektedir (Ott, 2007: 587).

Bir ülkedeki nüfus yapısındaki değişimlerden sadece nüfusun doğal artma veya azalma oranları anlaşılmamaktadır. Bu sayıya ülkeye farklı nedenlerle giren ve çıkan nüfus da dahil edilmektedir. Göçmen statüsünde veya siyasi mülteci olarak ülkeye gelmiş olanların dışında, AB sürecinde emeğin serbest dolaşımına paralel olarak önemli sayıda nüfus hareketleri gerçekleşmekte ve böylece ülkelerdeki nüfus dengeleri değişmektedir. Ülkeye yeni göç eden nüfusun her koşulda sosyal güvenlik sistemini olumlu yönde etkilemesi söz konusu değildir (Bäcker, Gerhard vd., 2010a: 167-168).

Nüfus yapısındaki değişimler aynı zamanda yaşam süresinin uzamasından da etkilenmektedir. Ortalama yaşam süresi 20. yüzyıl boyunca 30 yıl artmıştır. Daha fazla yaşlı nüfusun daha uzun süre yaşamaya başlaması, toplumdaki yaşlı nüfus yapısının değiştiğini göstermektedir. Diğer taraftan çalışma çağındaki nüfusun da giderek azalacağı yönünde tahminler ileri sürülmektedir. Emeklilik çağındaki nüfusun zamanla daha da artacak olması birçok ülkede sosyal güvenlik sisteminin uygulanmasını oldukça zorlaştıracaktır (Frevel, Dietz, 2008: 141-142; Bäcker, Gerhard vd., 2010a: 168-172).

Birçok sosyal refah devletinde nüfus ve aile yapısında gözlenen değişimlerin sonucunda yaşlı nüfusa yönelik sosyal güvenlik hizmetleri artmakta, bu toplum gruplarına bütçeden ayrılan ödenekler sosyal transfer harcamalarının önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Nüfus yapısındaki değişimler sosyal güvenlik sistemi üzerinden sunulan hizmetlerin maliyetlerini artırmakta ve daha fazla hizmet sunma imkanını kısıtlamaktadır. Uzun dönemde ise sistemin finansmanı için ya prim ödemelerinin veya vergilerin artırılması kaçınılmaz olabilmektedir. Prim oranlarının artırılması dışında finansman dengesini sağlayabilmek için emekli maaşlarının indirilmesi bir politika alternatifi olarak düşünülebilse de

uygulanabilmesi daha zor bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Emekli yaşının artırılması,¹⁵ merkezi bütçeden yapılan transferlerin yükseltilmesi ve emeklilik sigortası üyelik tabanının genişletilmesi finansman dengesini sağlamaya yönelik en önemli tartışma konularını teşkil etmektedir (Breyer, Buchholz, 2009: 291-301). Ayrıca, nüfus yapısındaki tüm bu gelişimler aynı zamanda sosyal harcamaların finansmanını sağlayan vergi tabanının da erozyona uğramasına neden olacaktır. Bu nedenle nüfus tahminlerinin istihdam piyasaları, işsizlik ve çalışabilir nüfus konusunda diğer tahminlerle uyumlu hale getirilmesi uygun olacaktır.

3.4. Küreselleşme ve AB Sürecinin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Literatürde küreselleşme, bireylerin ve işletmelerin diğer ülke birey ve işletmeleriyle gönüllü olarak iktisadi işlemleri başlatma özgürlük ve yeteneği olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme süreci ülkeler arasında üretim faktörlerinin dolaşımını hızlandırmakta, artan ticaret ve yatırımlarla birlikte ulusal ekonomilerin birbirleriyle entegrasyonu mümkün olabilmektedir. Küreselleşme süreci daha çok neo-liberal iktisat politikaları tarafından şekillendirilmektedir. Sosyalist düşüncenin hakim olduğu ülkelerin hızla çökmesi, serbest piyasa ekonomisi uygulayan merkez kapitalist ülkelere kendi politikalarını dünya ölçeğinde devam ettirebilmeleri için yeni fırsatlar sağlamıştır (Şanlıoğlu, 2011: 175-176).

Küreselleşme sürecinde düşük ücretli işçi çalıştıran ülkelerle gelişmiş sanayi ülkeleri kıyasıya bir rekabete girmektedirler. Bu rekabette Batılı ülkelerde ücretler aşağı yönde baskılanmaktadır. Ücretler, vergi ve diğer sosyal devlet uygulamalarının işletmeler için ortaya çıkardığı maliyetler sonucunda bir çok yatırım geliştirmekte olan ülkelere doğru kaymaktadır. Aşırı kara odaklanma politikaları nedeniyle firmalar sosyal sorumluluklarından kaçınmaktadırlar. Oysa, küreselleşme sürecinde de yoksullukla mücadele ve adil bir sosyal güvenlik sisteminin sürdürülmesi devletin en önemli görevleri arasında yer almalıdır. "Sosyal adalet" kavramı bu çerçevede bir kamusal mal olarak değerlendirilmekte ve yeterince sunulması ancak kamu müdahaleciliği ile mümkün olabilmektedir. Ayrıca, bedavacılık (*free-rider*) sorunun oluşmaması veya ortadan kaldırılması sadece devlet müdahalesi ile mümkün olabilecektir. Ancak, küreselleşme sonucu artan faktör mobilitesi yeniden bölüşüm politikalarını olumsuz yönde

¹⁵ Bazı ülkelerde çeşitli zamanlarda tartışma gündemine gelmiş ve yer yer kullanım alanı bulmuş olan erken emeklilik konusunun işsizliğe bir çare olarak ileri sürülmesi, sosyal güvenlik sistemi finansman dengesinin daha da bozulmasına neden olmuştur. Birçok ülkede bu tür politikalardan vazgeçilmiş, emeklilik yaşı yeniden yükseltilmiş, hak elde etme koşulları zorlaştırılmış, verilen yardımlar azaltılmış ve bireylerin mümkün olduğunca uzun süre işgücü piyasasında tutulması politikaları ivme kazanmıştır.

etkilemektedir (Berthold, Stettes, 2000: 4 ve 20-21; Özdemir, 2007: 220-221).

Küreselleşmenin refah devletleri üzerine etkisi bir ülkeden diğerine farklılıklar gösterebilmektedir.¹⁶ Küreselleşme sürecinin sosyal refah devletine etkilerini değerlendirmeye yönelik başlıca iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, refah devletinden rekabet devletine doğru bir dönüşüm sürecinin yaşandığı ve küreselleşmenin bu alanda paradigmaları değiştirdiği ileri sürülmektedir. Bu alanda izlenecek politikalar ile istihdam piyasalarında esnekliğe izin verilmeli, sosyal maliyetler azaltılarak büyüme desteklenmelidir. İkinci görüşe göre ise, küreselleşmenin sosyal devlete olan etkileri henüz sınırlı düzeydedir. Bazı uygulamalarda kısıtlamalara gidilmesine rağmen, istatistiklerin refah devletinin varlığına işaret ettiği ileri sürülmekte, küreselleşmenin refah devletine olan etkileri de ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Özdemir, 2007: 228-230).

Küresel piyasalara entegrasyon sürecinin maliyetleri çoğunlukla çalışanlara yüklenmektedir. Özellikle az vasıflı işçiler bu süreçlerden en olumsuz şekilde etkilenen toplum kesimleri olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, yeniden yapılandırma suretiyle sosyal devletin kurtarılması da kolay olmayacaktır. Küreselleşme süreci 2. Dünya Savaşı sonrasında refah devletlerinde örgütlü işgücü ile sermaye sahipleri arasında oluşmuş olan fiili uzlaşımın da ortadan kalkmasına sebep olmuştur (Özdemir, 2007: 257-258).

Küreselleşme süreci adil bir bölüşüm ve sosyal güvenlik konuları açısından değerlendirildiğinde, kategorik olarak kaybedildiği şeklinde de yorumlamak doğru olmayacaktır. Aksine tüm bu süreçler bazı maliyetlerden ve gereksiz uygulamalardan kurtulmak için bir fırsat olarak da değerlendirilebilir. Bu taktirde gerçek ihtiyaç sahipleri daha fazla sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlandırılmış olacaktır. Küreselleşme süreci

¹⁶ Bu çerçevede Rodrik, küreselleşmenin sosyal ve politik gerilimlere yol açtığını ve böylece ulus devlet olgusunun sorunlu hale geldiğini ileri sürmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal refaha ulaşmak için tek bir kalkınma modelinin olmadığını belirtmektedir. ABD ve Avrupa'nın önemli devletleri ile Japonya'nın iktisadi gelişmişlik yönünden başarılı ülkeler olarak sayılabileceklerini ifade etmektedir. Bu ülkeler işgücü piyasaları, kurumsal yönetim ve sosyal güvenlik vb. açılardan farklılıklar göstermektedir. Ona göre kurumsal çeşitlilik ve bunun değerini anlayan küresel bir ekonomi kapitalizmin evrim sürecini engellemeyecek aksine daha çok destekleyecektir. 2008 yılından itibaren yaşanan son iktisadi kriz piyasaların kendi kendini düzenlediği fikrini önemli ölçüde zedelemiştir. Piyasaların kendilerini desteklemeleri için diğer sosyal kurumlara ihtiyaç bulunmakta, piyasa başarısızlıkları için yeniden düzenleyiciler gerekmektedir. Küresel ekonominin alt yapısını güçlendirmek için demokratik hükümetlerin gerekli kurumları oluşturmaları önem arz etmektedir. Rodrik, ulusal hükümlere belirli bir hareket alanı sağlayan sofistike ve ince ayar bir uluslararası kurallar bütünü'nün kabul edilmesini daha iyi bir kürselleşme yöntemi olarak tarif etmekte ve küreselleşmede maksimum hedeflerin elde edilmesi yerine daha çok akılcı ve makul bir yolun takip edilmesi gerektiği görüşünü benimsemektedir (İktisat ve Toplum, 2011: 26-31).

istihdam piyasasında ve diğer pek çok alanda reform yapma baskısını artırmaktadır (Berthold, Stettes, 2000: 9-27).

Sosyal politikaların AB bağlamında dönüşümüne de değinmek bu çerçevede yararlı olacaktır. Sosyal politikalar, AB entegrasyon sürecinde diğer ekonomi politikaları ile uyumlu olmuş, ancak daha alt öncelikler arasında yer almıştır. Özellikle Maastricht Sözleşmesi ile birlikte sosyal politikalar birlik düzeyinde daha önemli bir politika alanı olmaya başlamıştır. AB'nde sosyal politika alanında **subsidiarite** (yetki ikamesi) prensibi geçerli olmuştur.¹⁷ Sosyal politikaların pek çok alanında sunulan hizmetlerin önemli bir kısmı üye ülkeler tarafından sürdürülmeye devam ettirilmiştir. Örneğin sosyal yardımların ödenmesi, göçmenler hakkında sunulan hizmetler, ailelerin teşvik edilmesi ve yaşlılara sunulan bakım hizmetleri vb. üye ülkeler tarafından üstlenilmiştir.¹⁸ AB, özellikle iş hukuku ve mevcut işin korunması hususunda, AB istihdam piyasaları ile üye ülkelerin istihdam piyasalarındaki ayrımcılığı engellemeye ve farklılıkları gidermeye yönelik politikaları yürürlüğe koymaya çalışmıştır. 1992 yılında oluşturulan "Avrupa Sosyal Fonu" (European Social Fund) ile birlik içerisindeki dezavantajlı bir konumda olan sosyal grupların ve bireylerin durumlarını düzeltmeyi, bunun dışında birlik içinde geri kalmış bölgeleri kalkındırmayı ve yapısal nitelikli sorunlarla mücadeleyi hedeflemiştir (Frevel, Dietz, 2008: 170 ve 174-177).

Aynı zamanda yetki alanları, sosyal gelişmeler ve sosyal politikalara yönelik kararlarda doğrudan ve dolaylı olarak ortak bir "Avrupa Sosyal Bölgesi" olma yönünde genişlemektedir. AB ve Avrupa Adalet Divanı üye ülkelerin sosyal politikaları hakkında karar alabilmektedirler. Yasal ve yasal olmayan göçler, AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi işgücü hareketliliğini artırmakta, bu durum ise ücretler düzeyine doğrudan tesir etmektedir. Buna bağlı olarak da vergiler ve sosyal sigorta prim ödemeleri de etkilenmektedir. Ayrıca, çalışma güvencesi, çalışma koşulları ve süreleri vs. hakkında mevcut düzenlemelerde pek çok sorun bulunmaktadır (Boeckh, 2011: 150).

¹⁷ Subsidiarite prensibi, AB'nin temel prensibidir. AB'de ekonomik birlikten tam bir siyasal birliğe geçileceği vakit, merkezi AB Hükümeti ile üye ülkeler arasında yetki ve sorumluluk paylaşımının nasıl olacağını belirleyen ilkedir. Bu ilkeye göre, yetki ve sorumluluk halka en yakın birimler tarafından yerine getirilir. Eğer bu en yakın birimler (eyalet, belediye vb.) bu yetki ve sorumluluğu yerine getiremeyecek şekilde zorlanıyorsa veya bütçesini aşyorsa o zaman bir üst yetkili makama başvurulur.

¹⁸ AB düzeyinde sosyal politikaların yakınlaştığı alanlar özellikle şu alanlardır: Cinsiyetler arasındaki farkın ortadan kaldırılmasına yönelik alanlar; Emeğin serbest dolaşımı; İşçiler için iş yeri ve sağlık güvencesi; Fakirliğe ve sosyal engellere karşı politikalar ile Sosyal hizmetle ilgili alanlar (Şanlıoğlu, 2011: 182).

4.SOSYAL REFAH DEVLETİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren dünyada hakim olan (*main stream*) liberal iktisat politikalarının benimsenmesi ve yaygınlaşması bir tarafta, yaşanan finansman, büyüme ve nüfus yapısındaki sorunlar diğer yanda olmak üzere beraberinde sosyal devletin küçültülmesi ve gelir dağılımında üstlenmiş olduğu rolün azaltılması tartışmalarını gündeme taşımıştır.

Keynesyen politikalarından vazgeçilmesi, sosyal güvenlik sistemi ve vergi politikalarına yönelik uluslararası rekabet baskısını iyice artırmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ulusal düzeyde sosyal devletlerin politika özerkliğinin daha da sınırlı hale gelmesine ve sosyal politikaların belirli ölçüde piyasaya açılmasına sebep olmuştur (Butterwegge, 2006: 268).

Sosyal politikaların milli gelirin daha adil bir şekilde paylaşımına imkân sağlaması, işgücünün verimliliğini artırması ve böylece ekonomik etkinliğin oluşması gibi faydaları bulunmaktadır. Ayrıca, ilgili ülkede adil bir gelir dağılımı yok ise elde edilen yüksek iktisadi performans sosyal alanda başarılı sonuçlar doğurmayacaktır. Sosyal devletin piyasaya gereğinden fazla müdahalesi aynı zamanda demokrasi kültürünün zedelenmesi ve zayıflaması sonucunu da doğurabilecektir (Butterwegge, 2006: 271).

Sosyal devlet ve sosyal politikaların sınırlarına ulaştığı yönünde uzun yıllardır tartışmalar sürdürülmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarda ABD ekonomisinde gözlenen hızlı büyüme performansı Avrupa Birliği'ndeki sosyal devletlerde rekabet baskısını artırmış ve sosyal devlet tartışmaları özellikle 2000'li yıllarda yeni bir ivme kazanmıştır (Boeckh vd., 2011: 425-426).

Varlıklı ve reformlara odaklanmış kesimlerin sosyal refah devleti hakkında yapılan tartışmalarda daha çok büyüme sorunu üzerine odaklandıkları gözlenmektedir. Sosyal devlet uygulamalarını eleştirenlere göre, iktisadi büyüme için sosyal politikalar bir maliyet meydana getirmekte ve böylece ekonominin dinamizmi azalmakta bu durum ise aynı zamanda bürokrasinin artmasına vesile olmaktadır. Bu nedenle devletin ücret maliyetlerini ve doğrudan vergi oranlarını düşürmesi ve dolayısıyla arzın artırılmasına yönelik politikaların desteklenmesi tavsiye edilmektedir. Ancak, piyasa koşullarında meydana gelen ve yanlış kararlar ve aşırı risk üstlenmeleri sonucunda oluşan çeşitli başarısızlıklara devletin ve dolayısıyla vergi mükelleflerinin neden katlanmaları gerektiği sorusunun cevabı yeterice açıklığa kavuşturulamamaktadır. Neoliberal iktisat politikaları talep odaklı politikaları önemsememekte, ancak sosyal devletlerin GSYİH'lerinin yaklaşık 1/3'ünün uygulanan sosyal politikalar üzerinden elde edildikleri gerçeği görmezden gelinmektedir. Ayrıca, sosyal devletin yaşadığı

sorunların siyasallaştırılarak ele alınması ve böylece sorunlarla mücadele edileceğine inanılması, bu sorunların tespitinde kendi doğal tartışma ortamlarından uzaklaşılmasına neden olmakta ve doğru teşhis konulmasını zorlaştırmaktadır (Boeckh vd., 2011: 426-427; Butterwegge, 2006: 76).

Sosyal refah devletinin karşı karşıya olduğu sorunlarla mücadele edilmesi için reform yapılmasının gerekliliği ilgili toplumlarda ve konunun aktörleri arasında genel olarak kabul görmektedir. Ancak, bu reformların nasıl olacağı ve hangi alanları kapsayacağı konusunda teorisyenler ve politika yapımcılar arasında tartışmalar devam etmektedir.¹⁹ Sosyal güvenlik sistemini modern toplumların ayrılmaz bir bileşeni olarak değerlendiren görüşler sosyal devlet politikalarında reform yapılması söz konusu olduğunda eleştirel bir tutum takınmaktadırlar.²⁰

Sosyal refah devleti uygulamaları ve sosyal güvenlik sistemleri zaman içerisinde çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kalmış, fakat tüm sorunlarına rağmen, temel politikalar önemli ölçüde korunarak sürdürülmüştür. Kurumsal yapılar sanayi toplumlarının sosyo-ekonomik koşullarına uygun bir özelliğe sahip olmuş ve iktisadi ve sosyal değişimlere paralel olarak yeni politikalar yürürlüğe konulmuştur.

Sosyal devlet politikaları uzun vadede sürdürülebilir mi sorusunun cevabı verilirken öncelikle 1970'li yıllardan itibaren değişen koşulların da dikkate alınması gerekir. Sosyal devletin geleceği hakkında yapılan projeksiyonlarda bazı ön koşulların gerçekleşmesi zorunlu hale gelmektedir. Akademik tartışmalarda örneğin Esping-Andersen, Kıta Avrupası sosyal

¹⁹ Sosyal devletin karşı karşıya olduğu sorunlarla mücadele üzerine yapılan tartışmalar bazı sorunlar içermektedir. Bu sorunlar şu şekilde ifade edilmektedir (Lampert, 2003: 10-15): Reform tartışmaları bazı polemiklere yol açmaktadır. Taraflardan birisi sosyal devleti "modası geçmiş bir model" olarak tanımlarken, diğer taraf ise sosyal devleti hiç bir şekilde tartışılmaması gereken bir model olarak savunmaktadır. Bazı durumlarda ise yaşanan sorunlar gereğinden fazla abartılmaktadır. Son dönemde sosyal devlet harcamalarının arttığı ileri sürülse de sosyal harcamaların önemli bir bölümü artan işsizliğin finansmanından ve artan emekli sayısından kaynaklanmaktadır. Birçok sosyal devlette sosyal güvenlik bütçesinin açık vermesi durumunda yapılan transferlerle denkleştirme sağlanmaktadır. Oysa pek çok tartışmada sanki bütün finansmanın merkezi bütçeden sağlanıyormuş gibi lanse edildiği gözlenmektedir.

²⁰ Sosyal reformlara karşı getirilen argümanlar şu şekilde özetlenebilir (Butterwegge, 2006: 335-336): Sosyal devlet ilkesinin kendi başına bir hedef olmadığı, yapılan reformlarla işten çıkarmalar ve toplu sözleşmelerde geriye gidiş olduğu ileri sürülmektedir. Sosyal devlet yerine "minimal devlet" anlayışı hakim kılınmak istenmektedir. Refah harcamalarında yapılacak kısıtlamalar çoğunlukla güvenlik, uyuşturucu bağımlılığı ve suç örgütleriyle mücadele gibi alanlara aktarılmak zorunda kalmaktadır. Sosyal refah devleti (*Welfare state*) yerini "sadaka veren" devlete bırakmaktadır. İşsizlerin ve sosyal açıdan daha alt sınıflarda bulunanların durumlarından kendilerinin sorumluları oldukları ise çoğu zaman gerçeği yansıtmamaktadır. "Çorba ve sadaka dağıtan" devlete doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır. Sosyal güvence alanında devletin sorumluluk alması istenmemekte, bireylerin sorumluluk üstlenmesi arzulanmaktadır.

refah devleti modelini "*frozen welfare state landscape*" (değişime kapalı sosyal devlet anlayışı) şeklinde formüle etmekte, sosyal politikaların daha etkin şekilde yürütülmesini sağlayacak reformların istenilen ölçüde gerçekleştirilemediği ifade edilmektedir (Bäcker, 2010a: 76). Ancak, özellikle Almanya örneğinde istihdam piyasalarında, emeklilik ve bakım sigortası gibi birçok alanda yapılan reformların sonuçları olumlu şekilde alınmaya başlanmıştır.

Kıta Avrupası sosyal refah devleti modelinin en önemli temsilcisi olması ve dünyadaki sosyal devletlerin en büyükleri arasında yer alması kuşkusuz sosyal devletin geleceği ile ilgili tartışmalar ve reformların Almanya üzerindeki etkilerinin takip edilmesi açısından önem arz etmektedir. Ülke ekonomisinin büyümeyi sürdürmesi ve son 10 yılda yürürlüğe konulan çeşitli reformlar bazı sıkıntılara rağmen, sosyal devlet uygulamalarının sürdürülebilir olduğunu göstermektedir.

Almanya'da özellikle 2016 yılı Temmuz ayından itibaren 23 yıldan beri en yüksek emekli aylığı artışı %5 olarak uygulamaya konulacaktır. Yine istihdam piyasalarında 2016 yılı itibariyle gözlenen gelişmeler olumlu olarak nitelendirilebilir. Ancak, nüfus yapısındaki sorunlar halen devam etmekte, mevcut hükümet ise önemli ölçüde mülteci politikaları çerçevesinde sorunun yönetilmesini hedeflemektedir. Diğer taraftan, gerek muhalefet partileri ve gerekse seçmenlerin önemli bir kısmı bu konuda direnç göstermektedir. Uygulamaya konulan reformların Almanya'da bütçe dengelerine yansımalarının da son yıllarda olumlu yönde seyrettiği gözlenmektedir.

Sosyal refah devletinde vatandaşların devletin bu konudaki rolü hakkında olumlu beklentileri ve destekleri yaşanan çeşitli sorunlara rağmen önemli ölçüde devam etmektedir. Neoklasik hipotezlerin aksine, sosyal refah devletinin kaynak tahsisinde sorunlar ortaya çıkardığı ve böylece büyümeyi olumsuz şekilde etkileyeceği görüşleri ampirik olarak ispat edilememiştir. Aksine sosyal güvenlik sisteminin üretim verimliliğini artırıcı bir etki yarattığı konusunda pek çok araştırma bulunmaktadır (Meinhardt, 2009: 398, Bäcker, 2010a: 179-180).

Sosyal güvenlikle ilgili reformların tedrici olarak yürürlüğe girmesi, bu reformların başarı şansını artıracaktır. Unutulmamalıdır ki reformların sürdürülebilmesi ancak toplumsal uzlaşma ile mümkün olabilecektir. Sosyal anlamda fırsat eşitliğine önem veren ve üretilen GSYİH'nın daha adil bir şekilde bölüşülmesini hedefleyen politikalar uygulamaya konulmalıdır. Kuşkusuz bu açıdan toplumsal dayanışma kültürünün devam ettirilmesi önem arz etmektedir. Sosyal devletin ekonomik hedeflerin ötesinde bir değerler sistemi olduğu, sosyal ve insani amaçları bulunduğu unutulmamalıdır. Toplumun zayıf kesimlerini korumaya yönelik politikalara devam edilmelidir. Ancak, sosyal politikaların piyasalardaki etkinliği dikkate alması, maliyetlerinin daha adil ve güvenilir bir şekilde bölüşülmesi, uzun vadede finanse edilebilir olması için şarttır.

Sosyal güvenlik sistemine duyulan güvenin artırılarak geniş toplumsal kesimler tarafından kabul görmesi sistemin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Sosyal devletin rekabet yeteneği, aynı zamanda geniş toplum kesimleri tarafından benimsenmesi ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca, demokrasiyle yönetilen ülkelerin sosyal politikalar olmadan varlıklarını devam ettirmesi çeşitli sorunları beraberinde getirecektir. Bu nedenle sosyal devlet tarafından uygulamaya konulan politikalar, vatandaşın nezdinde devletin meşruiyetine ve sosyal barışa yardımcı olmaktadır.

Son olarak ülkemizde son yıllarda daha da yaygınlaşan sosyal politikalar ana hatlarıyla değerlendirilecek olursa, özellikle engellilere yönelik olarak yürürlüğe konulan bakım ücreti, engelli maaşı ve istihdam sağlanması gibi uygulamalar en fazla dikkat çeken uygulamalar olmuştur. Ayrıca, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan 65 yaş üstü kesimler için sağlanan yardımlar, dar gelirli kesimler için asgari ücretin yükseltilmesi, sağlık, iaşe, toplu konut yapımı vb. alanlarda yürürlüğe konulan pek çok yeni uygulamanın toplumun geniş kesimleri tarafından olumlu şekilde kabul gördüğü gözlenmektedir. Geri kalmış yörelere yönelik alt yapı yatırımlarının hızlandırılması ve kadın iş gücüne sağlanan ayrıcalıklar sosyal devlet kapsamında değerlendirilecek diğer yaygın uygulamalardır. Sosyal güvenlik ve sosyal politikalar alanında mevcut hükümetin geçmiş dönemlere oranla daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Nitekim artan sosyal transfer harcamalarının, mevcut hükümete olan seçmen teveccühünün kısmen de olsa bir gerekçesi olarak değerlendirildiği söylenilebilir.

5. SONUÇ

Sosyal devletlerin önemli bir bölümü nüfus yapısı, küreselleşme, işsizlik, iktisadi krizler vb. sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde karşılaşılan bu sorunlar yapılan reformlarla ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Reformların sürdürülmesi ülkelerin rekabet yetenekleri ve sosyal entegrasyonun sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyal refah devletinin geleceği, iş gücü verimliliğinin yükseltilmesi, kişi başına düşen GSYİH'nin artırılması ve uluslararası rekabet yeteneğinin sürdürülebilmesi ile mümkün olabilecektir.

Gerek AB entegrasyon süreçleri ve gerekse küreselleşme her ne kadar rekabet koşullarını zorlaştırmaktaysa da bu süreçler farklı baskı gruplarının ortaya çıkardığı sosyal maliyetlerden kurtulmak için de yeni fırsatlar yaratabilir. Sosyal politikaların uzun vadede sürdürülebilmesi için bütçe kalemleri arasında öncelik sırasına göre bir düzenleme yapılması, işsizlik sorunuyla mücadele edilmesi ve sürdürülebilir büyüme imkânlarının sağlanması gerekmektedir.

Yaşanan tüm sorunlara rağmen, sosyal refah devleti ile ilgili temel politikalar Batı Avrupa refah toplumları için önemini sürdürmeye devam etmekte ve öngörülebilir bir gelecekte bu politikaların devam ettirilmesi

kaçınılmaz olarak görünmektedir. Zira ekonomik büyüme, toplumsal istikrar ve insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmek için sosyal politikalar önemini korumaktadır. 2008 yılından itibaren yaşanan uluslararası krizin de gösterdiği gibi, "piyasanın görünmez eli" maalesef pürüzsüz işlememekte ve devletin düzenleyici gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, G. (2002). *Türkiye'de Ekonomi - Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arıcan, E. (2005). *Ricardocu Denklik Teoremi ve Teorilerde Kamu Açıklarına İlişkin Yaklaşımlar: Türkiye Ekonomisine İlişkin Bir Uygulama*, Marmara Üniversitesi İİBF, Cilt XX, Sayı 1, s. 77-94.
- Bäcker, G. u.a. (2010a). *Sozialpolitik und soziale Lage in Deutschland*, Band 1: Grundlagen, Arbeit, Einkommen und Finanzierung, 5. Aufl., Wiesbaden.
- Bäcker, G. u.a. (2010b). *Sozialpolitik und soziale Lage in Deutschland*, Band 2: Gesundheit, Familie, Alter und Soziale Dienste, 5. Aufl., Wiesbaden.
- Berthold, N. and Stettes, O. (2000). *Globalisierung und Strukturwandel - droht das Ende des Sozialstaates?*, in: Theurl, E. (Hrsg.), *Der Sozialstaat an der Jahrtausendwende - Analysen und Perspektiven*, Würzburg, s. 1-27.
- Boeckh, J.a. (2011). *Sozialpolitik in Deutschland, Eine systematische Einführung*, 3. Aufl., Wiesbaden.
- Bogedan, C. and Leiber, S. (2009). *Fit für die Zukunft: Vorschläge für eine moderne Sozialversicherung*, WSI Mitteilungen 7/2009, s. 400-402.
- Breyer, F. and Buchholz, W. (2009). *Ökonomie des Sozialstaates*, 2. Aufl., Heidelberg.
- Butterwegge, C. (2006). *Krise und Zukunft des Sozialstaates*, 3. Aufl., Wiesbaden.
- Färber, G. and Schupp, J. (Hrsg.) (2005). *Der Sozialstaat im 21. Jahrhundert*, München/Berlin.
- Frevel, B. and Dietz, B. (2008). *Sozialpolitik kompakt*, 2. Aufl., Wiesbaden.
- Kaufmann, F. (2003). *Varianten des Wohlfahrtsstaates - Der deutsche Sozialstaat im internationalen Vergleich*, Frankfurt am Main.
- Gedik, M. A. (2007). *Kamu Açıklarının Ekonomik Etkileri ve Çözüm Önerileri*, Doktora Tezi, Adana.
- İktisat ve Toplum Dergisi (2011). *Kürselleşme, Nereye Kadar?* Yıl 2, Sayı 13, s. 26-31.
- Lampert, H. (2003). *Kann der Sozialstaat gerettet werden?* Institut für Volkswirtschaftslehre, Volkswirtschaftliche Diskussionsreihe, Uni. Augsburg, Beitrag Nr. 247, August.
- Lippel, B. (2008). *Klare Mehrheiten für den Wohlfahrtsgesellschaftliche Werteorientierung im internationalen Vergleich*, Friedrich Ebert Stiftung, Bonn.
- Meinhardt, V. (2009). *Gesellschaftlicher Wohlstand und Krisenstabilisierung*, WSI Mitteilungen 7/2007, s. 398-399.
- Milbradt, G. (2005). *Erfordernisse und Grenzen, staatlicher Risikoübernahme in der Marktwirtschaft*, Perspektiven der Wirtschaftspolitik, 6 (4), s. 443-448.
- Ott, N. (2007). *Sozialpolitik*, in: Vahlens Kompendium der Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspolitik, Band 2, 9. Aufl., s. 559-612.

- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, Yayın No: 2007-57, İstanbul: İTO Yayını.
- Öztürk, N. (2007). *Piyasa Başarısızlığından Kamu Ekonomisinin Başarısızlığına - Ekonomide Devletin Değişen Rolü*, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2016). *Kamu Ekonomisi*, 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Petring, A. (2012). *Sozialstaat und Soziale Demokratie*, Friedrich Ebert Stiftung, 2. Aufl., Bonn.
- Şanlıoğlu, Ö. (2011). *Sosyal Refah Devletinin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Almanya Örneği*, Ankara: Detay Yayıncılık.

TÜRK KAMU YÖNETİMİ STRATEJİK PLAN UYGULAMASINDA SAHİPLENME VE KATILIM SORUNLARI

Öğr. Gör. Handan YILDIRIM
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eleşkirt Meslek Yüksekokulu
hndnyldrm@gmail.com

Arş. Gör. Hava TAHTALIOĞLU
Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
htahtalioglu@gmail.com

ÖZET

Kamu yönetiminde yönetim anlayışının değişmesi ve yeni kamu işletmeciliği yaklaşımının benimsenmesi stratejik planlama anlayışını gündeme getirmiştir. Stratejik planlama, kurumun misyonu ve vizyonu doğrultusunda hedefler ve amaçlar belirlemektir. Bu hedef ve amaçlara ulaşmak için kurumun değişen çevreye nasıl uyum sağlayacağı ve/veya değişimi nasıl yönlendirileceğinin planlandığı stratejiler oluşturulmaktadır.

Türkiye’de 20. yüzyılın son çeyreğiyle kamu yönetiminde stratejik planlama anlayışı gündeme gelmiştir. Stratejik planlamanın kamu idarelerinde uygulanması çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türk kamu yönetiminde stratejik planlamaya engel olan sahiplenme ve katılım sorunlarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Planlama, Kamuda Stratejik Planlama Sorunları, Sahiplenme, Katılım.

ABSTRACT

The change in the management approach and the adoption of new public management approach in public administration has brought to adoption strategic planning approach. Strategic planning is to set goals and objectives in the direction of the mission and vision of the organization. Strategies planned how do organization adapt to the changing environment and / or how do organization direct to change are created to achieve these goals and objectives.

In the last quarter of the 20th century, strategic planning approach has been raised in Turkish public administration. The implementation of the strategic planning in public administration revealed various problems. The aim of this study is to examine ownership and participation problems that are obstacle to the strategic plan in Turkish public administration.

Keywords: Strategic Planning, Strategic Planning Problems in Public, Ownership, Participation.

1.GİRİŞ

Küresel çapta 20. yüzyılda yaşanan hızlı değişim; siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal, teknolojik ve yönetsel olmak üzere birçok alana nüfuz etmiştir. Bu değişimin özellikle yönetsel alana etkisi, geleneksel yapı ve

anlayışıyla mevcut sorunları çözüme ulaştırmada yetersiz kalan kamu yönetiminde yeni arayışların gündeme gelmesi şeklinde belirlemiştir. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı, merkeziyetçi, hantal ve katı bürokratik yapıdan uzaklaşarak yerleşmeyi, esnek bürokratik yapıyı, hesap verebilirliği, saydamlığı, etkinliği ve verimliliği esas alan yönetim yapısını faaliyete geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlara ulaşmak için benimsenen araçlardan biri de stratejik planlama tekniğidir.

Stratejik planlama, kuruluşun hâlihazırda bulunduğu yerin tespitinin yapılmasıyla vizyonu doğrultusunda ulaşmayı hedeflediği yer arasındaki güzergâhı tarif eder. Kuruluşun hedeflediği noktaya ulaşması için yerine getirmesi gereken stratejileri, bu planda belirlemesi gerekir. Kuruluş, bütçesini stratejik planda belirlediği amaç ve hedefler doğrultusunda hazırlamalıdır. Kuruluşa kaynak tahsisi ise bu planlar doğrultusunda önceliklere dayandırılarak yapılmalıdır. Stratejik planlamanın kuruluşun denetlenmesi açısından önemi ise hesap verme sorumluluğuna rehberlik edebilir şekilde hazırlanmasından kaynaklanmaktadır (DPT, 2006: 7).

Stratejilerin yönetim aracı haline getirilmesinde etkili olan birçok özelliği içinde barındıran stratejik planlama, öncelikle bir yönetim planlaması modeli ve karar verme aracıdır. Ulusal çapta kaynakların etkin kullanımını sağlayan makro plan görünümündeyken, kurumsal çapta mikro plan modelindedir. Rekabete dayalı küresel koşullarda kurum ve kuruluşun gelecekte nerede olmak istediğini belirleyen, yenilikleri, değişimleri ve dış çevreyi iyi analiz ederek şartları denetim altına almayı ve kurumsal ya da yönetsel anlamda her türlü yatırımı yapmayı hedefleyen, geleceği tanımlayan planlardır (Bircan, 2002: 14). Stratejik planların normal planlardan ayrı tutulma nedeni ise uzun vadeli düşünülerek geri bildirimlere duyarlı (Yüksel, 2002: 32), geleceği tahmin gücünden çok belirlenen hedefler doğrultusunda şekillendirme eğiliminde olan planlardır (Şafaklı, 2003: 220; David, 2010: 16).

Stratejik planlama, 20. yüzyılın ikinci yarısında öncelikle özel sektörün yönetim anlayışına girmiş daha sonra ise değişen yönetim paradigmasıyla kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde benimsenmeye başlamıştır. Stratejik planlama, ister özel sektör isterse kamu yönetimi alanında uygulansın özünde “neredeyiz, nereye gitmek istiyoruz, gitmek istediğimiz yere nasıl ulaşabiliriz ve başarılarımızı nasıl takip eder ve değerlendiririz” sorularının cevaplandırılmasına yardımcı olur (DPT, 2006: 11-12).

2.KAMU YÖNETİMİNDE STRATEJİK PLANLAMAYA GEÇİŞ

Kamu yönetiminde dört açık olarak isimlendirilen; stratejik, performans, mali ve güven açığı yönetim anlayışında yeniden yapılanma

ihtiyacını doğurmuştur. Bu doğrultuda özel sektörün yöntem ve tekniklerinin kamu yönetimine uygulanması söz konusu olmuştur. Nitekim kamu yönetiminde, değişim ihtiyacının bir ürünü olarak stratejik plan uygulamasına geçilmiştir. Stratejik plan ve yönetim anlayışını önceden benimseyen özel sektör örgütlerinde kalite, verimlilik ve müşteri memnuniyeti yakalanmaya başlamıştır. Bu yüzden 20. yüzyılın son çeyreğinde kamu örgütlerinin faaliyetlerinde kaynakların daha verimli ve etkin kullanılması, kaliteli hizmet sunulması ve müşteri olarak görülmeye başlanan vatandaşın isteklerine cevap verilmesi gibi çeşitli sebeplerle stratejik planlama ve yönetim uygulamaları gündeme gelmiştir (Dinçer ve Yılmaz, 2003: 65).

Küreselleşme, yalnızca ekonomik ve siyasal alandaki dönüşümlerin yaşanmasını sağlayan bir süreç değil, aynı zamanda yönetimi de dönüştüren bir süreç olmuştur. Bu dönüşüm sürecinde klasik örgüt modeli, geleneksel hizmet üretme felsefesi ve geleneksel kamu hizmeti anlayışı değişmekte, diğer sektörlerdeki değişime ayak uydurabilecek yeni yönetsel yapılanma oluşmaktadır. Ayrıca bürokratik yönetim anlayışından hizmet işletmesi ve stratejik yönetime geçiş yaşanmaktadır (Çukurçayır ve Eroğlu, 2003: 227-253). Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan demokratikleşme ve yerelleşmenin de etkisiyle kamu yönetimi iç ve dış çevresiyle daha hızlı değişmekte/dönüşmektedir. Çünkü bunların etkisi birçok alana nüfuz etmiştir. Bu alanlar; teknolojik değişimden personelin isteklerine, halkın kamusal talep ve beklentilerinden kamu yönetimine müdahale eden aktörlerin çeşitlenmesine, nüfus artışından devletin kaynaklarına kadar çok çeşitli alanlarda görülür. Kamu bürokrasisi bu değişimlerden etkilenmekte ve değişimi kontrol etme ihtiyacı duymaktadır. Kamu yönetiminde stratejik plan uygulaması da böyle bir ihtiyacın ürünüdür (Ökmen ve Parlak, 2010: 502).

Kamu kurumları açısından strateji dendiğinde; 1) işbölümündeki yerini ve halka yönelik hizmetini iyileştirme, 2) diğer kuruluşların üretkenlik ve verimlilik düzeyine göre geride kalmama, 3) etkin olmayı amaçlama, 4) örgüt için hedefleri ve öncelikleri belirleme ve bu hedefleri başarmak için çalışma planlarını tasarlanma ve uygulanma zihinlerde belirlemektedir (DPT, 2006: 14). Devletler birçok boyuta sahip stratejilerle, birlik ve bütünlük içinde sunacağı kamu hizmetlerine yön verebildiği gibi kurumların çevresel değişimlere uyumunu kolaylıkla sağlamayı amaçlamaktadır (Barca ve Balcı, 2006: 38).

Kamu kesiminin kaynaklarını rasyonel kullanabilmesi için stratejik planlamadan yararlanması istenmektedir. Stratejik planlamayla hizmet üretiminde planlı faaliyetlerin oluşturulması, belirlenen kamu politikalarının somut iş programlarına ve bütçelerine dayandırılması, politikaların uygulanmasında kamu kurumlarının inisiyatif alabilmesi, politika yapımı ve uygulanmasında aktif katılım sağlanması gerekmektedir. Stratejik planlama,

dile getirilen faaliyetlerin kuruluşlar tarafından yürütülmesinde temel araçlardan biri olarak görülmektedir. Stratejik planlamanın kamu yönetimine sağlayacağı düşünülen yararlar ise misyona dayalı yönetim anlayışının gelişmesi, iç ve dış çevre değerlendirmeleri doğrultusunda elde edilen zayıf yönler ve tehditlere karşı zamanında çözüm önerileri sunulması, kurumun güçlü yönlerinden faydalanılarak maksimum seviyede fırsatlar elde edilmesi, girişimci ve rekabetçi unsurların ön plana çıkarılması, kurumların vizyonları doğrultusunda geleceği öngörebilmelerinin sağlanması şeklinde sıralanabilir (Can, 1996: 43). Stratejik planlamada yönetimin gelecek referanslı ve bütüncül olduğu, günümüzün yoğun rekabetçi koşullarına daha iyi yanıt vereceği ileri sürülmektedir (Barca ve Balcı, 2006: 33).

Kamu yönetiminde stratejik planlama açısından çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bunlar; stratejik yönetim geleneğinin kamuda henüz yerleşmemiş olması, yönetsel değişimlerin politik yapıya yansımaması, bu yüzden politik yapının stratejik planlama ve yönetime uygun olmayışı, kamusal hizmetlerin ölçümünde somut verilere ulaşamadığından performans değerlendirme sisteminin kamu kurumlarında tam olarak uygulanamayışı, personel politikaları, müşteri-vatandaş farklılığı, hesap verebilirlik ve saydamlığın işletilememesi, klasik bürokratik davranış biçimlerinden vazgeçilememesi gibi sorunlardır (Joubert, 1988: 18). Stratejik planlama anlayışında uzun dönemli stratejiler, çeşitli sorun ve sektör planlamalarıyla uyumlandırılarak ve sürekli revize edilerek gerçekleştirilir. Stratejik planlamanın bu dinamik ve esnek yapısı, onun kamu kesimine aktarılmasının yanlış sonuçlar da doğurabileceğini göstermektedir. Stratejik planlamanın gerektirdiği açık amaçlar ve hedefler, belirgin performans kriterleri, uygulamanın düşük bir maliyetle izlenmesi gibi unsurlar pek az kamu kuruluşu için sağlanabilen koşullardır (Bryson ve Roering, 1987: 20-21).

3.TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE STRATEJİK PLANLAMA

Türk kamu yönetiminde özellikle planlı kalkınma döneminden itibaren stratejik planlama ve stratejik yönetim anlayışına yönelik yaklaşım dikkat çekmektedir. 1980'li yıllarla birlikte kamu yönetiminde geleneksel yönetim anlayışının terk edilmeye başlaması yeni kamu işletmeciliği anlayışının gündeme taşınmasıyla, stratejik planlama ve yönetim anlayışı Türk kamu yönetimi anlayışında yer edinmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise küreselleşme ve AB'ye adaylık süreci, somut olarak ulusal planlamalar içinde stratejik planlama anlayışının getirilmesini gerekli kılmıştır (Genç, 2009: 201). Stratejik planlama ve yönetim anlayışı, Türk kamu yönetimi kapsamında diğer reform çalışmalarında olduğu gibi yeterli bilimsel araştırma yapılmaksızın uygulama aşamasına geçilmesiyle, beklenen düzeyde gelişim sergileyememiştir. Türkiye'de 2001 ve 2002 yıllarında yaşanan ekonomik krizler stratejik yönetim olgusunu tekrar gündeme

taşımıştır. Ülke ekonomisinde dengenin sağlanması adına kamu örgütleri stratejik yönetim anlayışını benimseyerek çevrelerinde yaşanan değişim ve gelişmelerden, fırsat ve tehditlerden haberdar olacaktır. Bu bağlamda, gerek iç desteklerle (Maliye Bakanlığı ve DPT²¹), gerekse uluslararası kuruluşların (IMF, OECD ve Dünya Bankası) desteği ve teşvikiyle Türk kamu örgütlerinde performansa dayalı bütçe ve stratejik planlama çalışmalarının başlatılması zorunluluk olarak görülmüştür (Balcı ve Nohutçu, 2005: 617). Türkiye’de 2001 yılında Dünya Bankası’yla imzalanan 1. Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredi Anlaşması (PEPSAL-1), kamu kurumlarında stratejik planlama yaklaşımının gündeme getirilmesinde somut örneklerinden biridir. PEPSAL-1 ile Türkiye’nin finans ve kamu sektörlerinde gelecek dönem için uygulaması gereken politikaların, kredi ön koşullarının ve yerine getirilmesi gereken taahhütlerin belirlendiği görülmektedir. Bu taahhütler kapsamında yapılması beklenen iki reformdan biri kamu sektöründe yer almaktadır. Kamu sektörü reformu, “Kamu Harcama Yönetimi: Bütçe Reformu”nun yapılmasını öngörmektedir. Öngörülen bu reform kapsamında, kamuda politika oluşturulmasının güçlendirilmesi ve stratejik planlamanın hayata geçirilmesi hedeflenmektedir (Yılmaz, 2002: 77).

Türkiye’de kamu kuruluşlarının stratejik planlama yapması düşüncesi, 58. Hükümet tarafından uygulamaya konulan Acil Eylem Planı (AEP)’nda da ele alınmıştır. 2002 yılında seçimlerin yapılması sonrasında kurulan yeni hükümet tarafından açıklanan acil eylem planında tüm kamu kurum ve kuruluşlarında mevzuat değişiklikleri sağlanarak ve ulusal plan ve stratejileri göz önüne alınarak misyonlarını netleştirmek, politika üretme kapasitesini artırmak ve performans göstergelerini geliştirerek başarılarını ölçmek adına kuruluş düzeyinde stratejik planlama çalışmalarına başlanacağı bildirilmiştir (AEP, 2003: 29).

Acil Eylem Planı’na binaen, 4 Temmuz 2003 tarihinde 2004 Yılı Programı ve Mali Yılı Bütçesi Makro Çerçeve Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile kamu kuruluşlarında stratejik planlamanın yaygınlaştırması ve bu doğrultuda kurumsal ve yasal çerçevenin düzenlenmesi adına belirli pilot kurumlar seçilmiştir. Bu kurumlara Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve yıllık programlarda yer alan politikalar ve makro hedefler gözardı edilmeksizin kuruluşların kendi stratejik planlarını hazırlama ve gelecek dönemlerde bütçelerini bu planda öngörülen misyon, vizyon ve hedefler doğrultusunda belirleme fırsatı tanınmıştır (DPT, 2006: 3). Pilot kuruluşlar seçilirken bütçe türlerine, yapılarına ve kapasitelerine dikkat edilmiştir. Bu kuruluşlar; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (bugünkü adıyla Türkiye İstatistik Kurumu), Hudut ve Sahiller

²¹ DPT, 03.06.2011 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Kalkınma Bakanlığı’na dönüştürülmüştür.

Sağlık Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi, Denizli Valiliği (İl Özel İdaresi), İller Bankası Genel Müdürlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi'dir (Erkan, 2008: 80).

Stratejik planlama için pilot kuruluşların seçilmesi yeterli olmamaktadır. Bu kuruluşların yapacakları stratejik plan için takvimin ve bu planın kalkınma planı ve programları ile uyum içinde olması yönünde usul ve esasların belirlenmesinde yetkili olacak bir birime ihtiyaç duyulmaktadır. Bu birim, DPT olarak tespit edilmiştir. Stratejik planlama için gerekli olan düzenlemeler de "Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile sağlanmıştır (Gürer, 2006: 101). Yönetmeliğin genel gerekçesinde; kamu idareleri için yeni bir araç olan stratejik planlamayı etkili kılmak adına öncelikle tedrici uygulamanın gerçekleştirildiği daha sonra 31 Ocak 2009 tahine kadar stratejik planlama uygulamasının kamu kurumlarına aşamalı olarak yayılacağı ifade edilmiştir (www.mevzuat.gov.tr).

2003 yılında, kamu kuruluşlarının stratejik planlama sürecine yardımcı olması ve bu süreçte kamu kurumlarına rehberlik etmesi amacıyla DPT tarafından "Stratejik Planlama Kılavuzu" hazırlanmıştır. Kılavuzda stratejik planlama süreci, planların kapsam ve içeriği hakkında genel bir çerçeve sunulmuştur. Kuruluşlar, stratejik planlama sürecinde kılavuz tarafından ortaya konan temel ilkelere bağlı kalarak, ana ve alt başlıkları kendi özelliklerini dikkate alarak şekillendirecek ve kurumsal stratejik planlarını oluşturacaklardır (DPT, 2006: 1-2).

10 Aralık 2003 tarihli 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'nda yer alan stratejik planlamaya ilişkin hükümler, 01 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 5018 sayılı Kanun, kamu idarelerine stratejik planlama konusunda görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu görev ve sorumluluklar kapsamında kurumların, öncelikle kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler doğrultusunda geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturması istenmiştir. Stratejik planlamayla kamu yönetimine, kapasitelerini artırmak amacıyla kurumların misyonu ve vizyonu doğrultusunda hareket edebileceği, mevcut durum analizleriyle uzun vadeli planlar yapabileceği, bu planlara katılımın sağlanmasıyla yeniliklerin benimsetileceği bir düzen getirilmiştir (Genç, 2009: 202-203). Ayrıca bu Kanunla kamu idarelerinin, kamu hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçelerini ve performans değerlerini, amaç ve hedefleri doğrultusunda çeşitli göstergelere (yıllık amaç ve hedefler gibi) dayandırarak belirtmeleri istenmiştir. Stratejik planlamayla performans esaslı bütçe arasında bağlantı kurulmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir (www.mevzuat.gov.tr).

5018 sayılı Kanunla kamu kurumları için zorunlu hale getirilen stratejik planlar, bütçeleme sürecinin temel dokümanıdır. Bütçe sürecinde idareler, stratejik planlarını, bu planın yıllık uygulama dilimlerini gösteren

performans programlarını ve planın ne derece uygulandığını gösteren faaliyet raporlarını hazırlamalıdır. Bu süreçte stratejik planlar kapsamında kaynakların verimli ve etkin kullanımının sağlanıp sağlanmadığını ölçmek adına iç kontrol ve denetim sistemlerinin iyi dizayn edilmesi gerekmektedir. Ayrıca aynı gerekçeler doğrultusunda Sayıştay tarafından dış denetimin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Uygulanmakta olan stratejik yönetim sürecinin bu bileşenler kapsamında makro ve mikro boyutta çeşitli sorunlar yaşandığı görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 35).

4.TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE STRATEJİK PLANLAMA SORUNLARI

Stratejik planlama ve yönetim sürecinin beklenenin dışında, negatif sonuçlara yol açmasına neden olacak çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler özellikle kamu yönetimi alanında dile getirilmektedir (Özgür, 2004: 243). Her bir durum ve kurum için stratejik planın çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Lorange, 1996: 44). Doğal olarak kamu kurumlarında stratejik planın işlerliğinin sağlanması için kamu yönetiminin doğasına uygun ve bu kapsamda başarıya ulaşır ulaşamayacağını ölçüleceği planlara ihtiyaç duyulmuştur.

Türkiye’de stratejik planlama uygulamasına geçileceğinin dile getirildiği AEP’de (2003: 29-30) bu planların katılımcı anlayışla hazırlanması, dış ve iç müşteri memnuniyetinin esas alınacağı planlama sürecinden bahsedilmiştir. 5018 sayılı Kanun kapsamında da planlama, bütçeleme ve raporlamaya ilişkin stratejik yönetim döngüsünün temel dokümanı olan stratejik planlamanın başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için etkin bir yönetim sistemine ihtiyaç olduğu dile getirilmiştir. Ancak kamu yönetiminin yapısı ve Türk kamu yönetiminin kendi has özellikleri dolayısıyla kamu kurumlarında stratejik planlamanın uygulanmasında birçok sorunla karşılaşıldığı gibi, planlama sürecine katılımın ve planın kabullenilmesinin yeterince sağlanamadığı görülmektedir.

Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi kamu ve özel sektör doğal farklılıklarından ya da diğer unsurlardan kaynaklı sorunlar dolayısıyla stratejik yönetim sürecinin kamu sektöründe uygulanabilmesi adına yoğun çaba gerekmektedir. Kamu ve özel sektör arasındaki farklılıklardan kaynaklı stratejik yönetimin uygulanmasında yaşanan zorlukların nedenleri: 1) özel sektör kuruluşlarının nihai amacı kar elde etmek iken, kamu kurumlarında kamu yararının ön plana çıkması, 2) özel sektörde net hedeflerin varlığı, kar amacıyla hareket etme, yöneticilerin inisiyatif kullanabilmesi ilkelerinin kamu yönetimi için geçerli olmaması, 3) özel sektör, kar ölçümü açısından işlevselken, kamu kurumunda hizmet başarılarının ölçümünün zor olması, 4) özel sektörde mal ve hizmetlerin maliyetlerinin müşteriler tarafından karşılanması, stratejik kararların alınmasında müşteri istek ve beklentilerinin gözetilmesini gerektirirken, kamuda böyle bir yol izlenmemesi, 5) özel

sektör, rekabet ortamından etkilenirken kamu kurumlarının böyle bir endişesinin olmaması, 6) piyasa koşullarına göre hareket eden özel sektöre karşın siyasal baskılar, pazarlıklar, hukuki sınırlar, kıt mali kaynaklar ve vatandaşın baskısı gibi çok unsurlu ortamda kamu yönetiminin karar alması, 7) özel sektörde esnek karar alma süreçleri söz konusu iken, kamu yönetiminde kararların uzun ve bürokratik yapının hakim olduğu bir süreçten geçmesi şeklinde sıralanmaktadır (Özgür, 2004: 241-243).

Kalkınma Bakanlığı tarafından Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) hazırlık çalışmaları kapsamında Kamuda Stratejik Yönetim Çalışma Grubu kurulmuştur. Grup tarafından, kamu yönetiminde stratejik yönetim sürecinin arka planı ile mevzuat incelenerek bir rapor oluşturulmuştur. Bu raporda kamu idarelerinde stratejik planlama konusunda yaşanan sorunlar daha kapsamlı bir şekilde, makro ve mikro boyutta sorunlar olarak sınıflandırılmıştır. Makro boyutta yaşanan sorunlar, sahiplenme, hesap verebilirlik ve faaliyet raporları, koordinasyon, bütçe hazırlama takvimi ile bütçe ve yatırım kararlarında stratejik plana uygunluk, iç kontrol, iç denetim, dış denetim, üst politika belgeleriyle stratejik plan ilişkisi, stratejik plan-performans programı-bütçe ilişkisi, strateji geliştirme birimleri ile ilgili sorunlar olarak ifade edilmiştir. Mikro boyutta sorunlar ise, üst yönetimin desteği, eğitim ve danışmanlık ihtiyacı, planların niteliği, iç ve dış katılımın sağlanması, kurumlar arası bilgi ve deneyim paylaşımı, stratejik planların karar alma süreçlerinde kullanımı, izleme değerlendirme sistemi kurma, kılavuzlar arasında dil birliği ve süreklilik olmaması, tek kılavuz kullanımındadır (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 3). Yeni yönetim anlayışının benimsendiği kamu yönetiminde birey (iç ve dış paydaşlar olarak), değişim ve gelişimde önemli yere sahiptir. Bu yüzden raporda belirtilen sorunlar arasında yer alan stratejik planın sahiplenilememesi ve plana katılım boyutlarının yeterince sağlanamaması, stratejik planlamanın etkinliğinin sağlanmamasında önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

4.1.Sahiplenme Sorunu

Kamu yönetiminde diğer bütün reformlarda olduğu gibi stratejik planlama sürecinin hayata geçirilmesinde de siyasi, idari ve kurum düzeyinde sahiplenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasi düzeyde sahiplenmenin yetersiz olması ya da tamamen olmaması, idari ve kuruluş düzeyinde sahiplenmeyi de negatif yönde etkilemektedir. Türk kamu yönetiminde gerek stratejik planlama uygulamalarında gerekse stratejik yönetim sürecinde sahiplenme sorunu yaşanmaktadır. Ancak, özellikle siyasi düzeyde sahiplenme büyük bir sorun olarak hissedilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 36). Sahiplenme sorunu temelinde ise stratejik planlamaya üst yönetimin destek olmaması, kurumların yeteri kadar ilgi göstermemesi ve/veya kurum kapasitenin yeterli düzeyde olmaması yer almaktadır (Songür, 2015: 8). Ayrıca stratejik planlamayı üst yönetim kadar çalışanların

ve vatandaşların içselleştirememiş olması sahiplenememe sorununun bir diğer belirtisidir (DPT, 2006: 11).

Türkiye’de 2003 yılında seçilen pilot kuruluşlarda yürütülen stratejik planlama uygulamaları pozitif sonuçlar vermiştir. Böylece kamu yönetiminde aşamalı olarak uygulamaya geçilmesi düşünülen stratejik planlama ve yönetim anlayışının başarı şansı yüksek ve ülke koşullarına uyarlanması mümkün olabileceği saptanmıştır. Pilot kuruluşlardaki uygulamalarda stratejik planlamanın başarı şansını güçlendiren bir olgu, planlamanın kuruluşça benimsenmesi ve sahiplenilmesidir. Stratejik planlamanın siyasi düzeyde, üst yöneticilerce ve çalışanlar olmak üzere üç düzeyde benimsenmesi ve sahiplenilmesi gerekir (Erkan, 2008: 81).

Türkiye’deki reform çalışmalarında siyasi iktidarın desteği, uygulama aşamasında sekteye uğramıştır. Reformlar popülist yaklaşımlarla ele alınmış, verilen tavizlerle reform niteliğini kaybetmiştir. Hatta iktidar değişikliklerinde, bir önceki iktidarın başlattığı çalışmalar sonlandırılmış ve sil baştan yeni çalışma alanları belirlenmiştir. Siyasi iktidar, sadece kendi dönemindeki reform çalışmalarına destek olmuştur. Bu destek de sürekli olmamış, siyasi ve ekonomik krizler reform çalışmalarının ertelenmesi ya da sonlandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Reformların başlangıcındaki azim ve kararlılık devam etmemiş, siyasi bir sorumluluk da üstlenilmemiş, sadece başarılı çalışmalara sahip çıkılmıştır. Oysaki kusursuz şekilde hazırlanmış stratejik planlar dahi siyasi iktidarın desteği olmadan uygulamaya geçirilememektedir. Ayrıca stratejik planla önceden belirlenen amaç ve hedefler, siyasi karar ve politikalarla çelişiyorsa uygulanma şansını aynı oranda yitiriyor demektir. Dünyadaki başarılı reform çalışmalarına baktığımızda, çalışmaların kesintisiz yürütüldüğü ve siyasi desteğin hangi parti iktidara gelirse gelsin devam ettiği görülmektedir (Atmaca, 2007: 167; Erkan, 2008: 81).

Siyasi açıdan stratejik planlamanın sahiplenilemediğinin bir diğer göstergesi ise kurumlara bütçe tahsisinde dikkat edilmesi gereken unsurların uygulamada geçerliliğinin aranmamasıdır (Songür, 2015: 8). Kamu kesiminin gelecek dönem için tahmini kaynak-harcama dengesini ortaya koyan bütçe, demokratik parlamenter sistemde yasama organının yürütme organına harcama yapma ve bu harcamaları karşılamak üzere yeterli miktarda gelir toplama konusunda verdiği yetkiyi ve izni göstermektedir. Türkiye’de 2004 yılında stratejik planlamaya dayalı program esaslı bütçeleme sistemine geçilmiştir (Tüğen, 2006: 141). Kamu kurumlarında performans esaslı bütçeleme sistemi, idarelerin ana fonksiyonlarını yerine getirmek için belirledikleri amaç ve hedefleri doğrultusunda kaynak tahsisini, bunların kullanılmasını ve kullanılan kaynaklarla hedeflere ulaşılp ulaşılmadığını rapor eden bütçe sistemidir (Egeli vd. 2007: 28).

5018 sayılı Kanun’un 41. ve 42. maddelerinde belirtildiği üzere; meclis dönem bütçe görüşmelerinde bütçe tahsis ederek onaylayacağı

idarenin önceki yıla ilişkin faaliyet raporunu ve o yıla ilişkin performans programını incelemesi gerekmektedir. Performans programları yönetici açısından o yıl içinde yapılacakların gösterildiği bir programdır. Faaliyet raporları ise idarenin performans programlarında dile getirilen vaatlerden ne kadarının yerine getirildiğinin ve stratejik planların ne ölçüde hayata geçirildiğinin hesabını veren belgelerdir. Bu doğrultuda kurum adına TBMM'ye Sayıştay'ın sunması gereken rapor ve değerlendirmelerin dikkate alınması gereklidir. Ancak bütçe görüşmeleri sırasında takvimin yoğunluğundan dolayı stratejik planlara ilişkin hesap sorma ve verme boyutu göz ardı edilmektedir. Bu durum ise siyasi perspektifte stratejik planlama için alınan kararların yerine getirilmeyerek/getirilemeyerek sahiplenilememesine neden olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 36; Songür, 2015: 8).

Stratejik planın gerek yapım gerekse uygulanma sürecinde tepe yönetimin ayrı bir önemi vardır (Bryson ve Roering, 1987: 11). Kuruluşun ana görevlerinden biri plan yapmak ve bu plan doğrultusunda yönetimi sağlamak olduğundan üst yönetim stratejik planlamayı benimsemek ve benimsetmek zorundadır (DPT, 2006: 11). Kuruluşun üst düzey yönetim biriminde stratejik planlamaya ilişkin sahiplenmenin yeterli düzeyde olmaması, bu planlamadan beklentiyi azaltmakta ve çalışanlar için gerekli motivasyon sağlanamamaktadır. Benzer şekilde, çalışanlar tarafından sahiplenilmeyen stratejik planlama, kurumsal dirençle karşı karşıya kalacaktır (Erkan, 2008: 81). Üst düzey yöneticilerin kurumların misyonu ve vizyonu doğrultusunda stratejik düşünerek kararlar verebilmesi ve bu kararları planlara yansıtabilmesi önemli bir unsurdur. Ancak üst yöneticilerin kuruluş amaçlarına takılarak geleceği yönetme kaygısından uzaklaşması ve günlük işlerde çok fazla zaman harcaması onu stratejik düşünme ve uygulamadan alıkoymaktadır (Lorange, 1996: 44). Üst düzey yönetimde olduğu gibi kurumsal anlamda stratejik planlamanın süreklilik arz etmemesi ya da çalışma kültüründeki iletişim eksikliğinden dolayı bütünlüğün sağlanamaması, sahiplenememe sorununu ortaya çıkarmaktadır (Songür, 2015: 8). Bu durumda yöneticiler stratejik planlamaya destek vermekte güçlük çekeceklerdir. Üst düzey yönetimin desteğinin güçleşmesi kurumsal anlamda planın sahiplenilmesini de sekteye uğratacaktır. Ayrıca stratejilerle getirilen yenilikler örgütte değişimi tetikleyeceğinden, doğal bir dirence maruz kalacaktır. Bu yüzden stratejik planın uygulanabilirliği için çalışanlara bu plan kapsamında yeni norm ve standartlar belirleme, katılımcı yaklaşımı benimsetme, çalışanları ikna etme kabiliyetine sahip uygulama ve bireyleri kurumsal bünyede bulundurma gibi birçok taktik kullanılmaktadır (Nutt, 1989: 146-148).

4.2. Katılım Sorunu

Demokratik yönetim modeli dendiğinde ilk akla gelen anahtar sözcüklerden biri katılımdır. Ancak uygulamalara bakıldığında yönetim şekli demokratik değerler üzerine dahi kurulsa, katılım kararların alım aşamasından ziyade uygulama aşamasına bırakılmaktadır (Erkan, 2008: 48). Oysaki gerçek katılım için, kararların alım aşamasında dahi gerek iç paydaşlardan gerekse dış paydaşlardan faydalanılması, çok aktörlü bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.

Stratejik planlama ve yönetimin gerekleri arasında katılımcı ve paylaşımcı yönetim anlayışı bulunmaktadır. Reform gerçekleştiren ülkelerde bu amaçla çalışanlara daha fazla özgürlük ve inisiyatif verilmiş, çeşitli çalışma grupları kurularak yarışma ortamı yaratılmış ve cezaya değil ödüllendirmeye daha fazla öncelik verilerek çalışanlar teşvik edilmiştir. Katı merkezîyetçi yapıdan ve hiyerarşik düzenden uzaklaşarak katılımcı ve sorumluluğun kişilere değil de gruba verilerek-paylaştırılarak, kararların daha rahat alınması sağlanmıştır. Böylece her bireye sorumluluk verilerek katılımcılık ve verimlilik artırılmış, ödüllendirme de kişiler değil de grup esas alınmıştır. Bu yöntemlerle kamu yönetiminin daha katılımcı ve demokratik yapıya kavuşması amaçlanarak, kamu kesiminin tamamının reform çalışmalarına sahip çıkması ve desteklemesi sağlanmıştır (Atmaca, 2007: 171).

2006 yılından itibaren 5018 Sayılı Kanun, kamu kurumlarının stratejik plan hazırlamalarını ve performans esaslı bütçeleme uygulamalarını zorunlu hale getirmiştir. Kamu kurumlarının stratejik planlarını katılımcı yöntemle hazırlama talepleri de bu dönemin ürünüdür. 5018 Sayılı Kanun ve stratejik planlama alanındaki ilgili yönetmelik²², hizmetleri kullananlar, yararlanıcılar, çalışanların yanı sıra ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının da stratejik planlama sürecine katılımlarının sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Kalkınma Bakanlığı Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Rehberi'nde (2006) katılım ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. Bu ifadeler doğrultusunda katılım, stratejik planlama için temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Kurumlar, etkileşimde buldukları taraflarla stratejik plan hakkında istişarelerde bulunmalıdır. Paydaşlarla gerçekleştirilecek bu istişareler aynı zamanda paydaşların stratejik planlamayı sahiplenmesini sağlayacaktır. Kamu kurumlarında paydaşlar; vatandaşlar, vergi mükellefleri, hizmet alıcılar, yönetim organları, çalışanlar, sendikalar, çıkar grupları, partiler, finansal kurumlar ve diğer yönetim birimleridir (Bryson ve Roering, 1987: 11).

²² Kalkınma Bakanlığı (Mayıs 2006) Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Stratejik planın sahiplenilmesiyle çalışanların yönetim sürecine katılımı arasında doğrusal ilişkiden söz edilebilir. Stratejik plana tüm birimlerin katılımında bulunması, planın elbirliğiyle hazırlanması, sahiplenilmesini getireceği gibi stratejik plandan beklenen başarıya da zemin hazırlayacaktır. Bu ortamı sağlayacak olan, yöneticidir. Stratejik plana katılımı sağlamak adına gerekli görülen ortamın, üst düzey yöneticiler ve kurum tarafında hazırlanamaması, kurumsal ve toplumsal düzeyde katılımın sağlanamamasına ve bu yüzden stratejik planın başarısızlığına neden olacaktır. Türkiye uygulamalarında en çok karşılaşılan sorunlardan birinin iç ve dış katılımı sağlayamama olduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 47; Songür, 2015: 12).

Kalkınma Bakanlığı, Involve ve TEPAV'dan stratejik planlamanın iç ve dış paydaş katılımında mevcut durumu, ilerde paydaş katılımını genişletebilmenin yollarını ve bunlara dair önerilerini sunmalarını istemiştir. Bu doğrultuda Involve ve TEPAV işbirliğiyle Türkiye'de stratejik planlama ve politika yönetimine paydaş katılımını ölçmek adına kamu idareleri kapsamında mevcut durum analizi yapılmıştır. Söz konusu mevcut durum analizi, Türkiye'deki altı merkezi kurum bünyesinde stratejik planlama sürecinde paydaş katılımına ilişkin sorunlar ve çözüm önerilerine odaklanmaktadır. Mevcut durum analizi sonucunda görüşülen kamu kurumlarının tamamı, stratejik planlama sürecine katılımı dâhil etmişlerdir. Ancak bu kurumlarda katılım yöntemleri ve katılım sağlayan paydaşların sayısı çeşitlilik göstermektedir. Edinilen genel izlenimle ortaya çıkan sonuç, stratejik planlama reformlarının ve özellikle bu süreçte katılımın çok yeni bir evrede olduğu, paydaş katılımının olumlu etkilerinden ziyade zorunluluğunun ön plana çıktığı, bazı kurumlarda iç paydaşların planlama ve yönetim sürecine dâhil edildiği görülürken diğer kurumlarda iç paydaşlardan bazısının kurumun misyonundan dahi haberdar olmadığı dikkat çekmiştir. Raporla iç paydaşlar için yapılacak olan toplantı ve çalıştaylar, stratejik planlamaya karşı ortak bilincin geliştirmesine ve kurumsal kimliğin güçlenmesine olanak tanınmasında etkili yöntem olarak önerilmiştir. Dış paydaş katılımında ise özellikle, planın uygulanma düzeyinin artırılmasıyla daha gerçekçi algılanması ve kurumun ihtiyaçlarının ve güçlü yanlarının dışarıdan görülmesi düşüncesinde hemfikir olunmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2012b: 11-15).

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Kamu İdareleri için Stratejik Planlama Kılavuzu, kurumda stratejik plana katılımının sağlanmasında şekil ve zamanın belirlenmesi konusunda oldukça yol göstericidir. Ancak kılavuzda belirtildiği üzere mevcudu tespit etmek üzere yapılması istenen paydaş analizi ve SWOT analizinden oluşan durum analizinde paydaş katılımını belirli bir zaman dilimine ya da sefere esir ettiği görülmektedir. Oysaki stratejik planlamanın sadece başında değil planlama sürecinde ve bu sürecin uygulama aşamasında paydaş katılımının aktif

sağlanması beklenmekte ya da arzu edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2012b: 15).

5.SONUÇ

Kamu yönetimini değişme zorlayan teknolojik, sosyo-ekonomik, siyasi ve idari birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenler, 1980 sonrası süreçte küreselleşmeyle birleşince tüm dünya için etkili olmaya başlamıştır. Türk kamu yönetimi için 1990 sonrasında yaşanan mali krizler, enflasyon ve işsizlik oranlarındaki artış ve küreselleşme, demokratikleşme, yerelleşme ile uluslararası sistemin etkisi değişimin itici güçleri olmuştur. Değişimde etkili olan içsel nedenlerden biri ise Türk kamu yönetiminin geleneksel katı bürokratik yapısının sorun çözme noktasında yetersiz oluşudur. Kamu yönetiminin bu noktada özel sektör yöntem ve araçlarını uygulamaya geçmesi ve işletme tarzı yönetimle kamu hizmeti sunumuna yönelmesi gerekliliği doğmuştur. Bu araçlardan biri olarak stratejik planlama, Türk kamu yönetiminin paradigma değişiminde önemli bir bileşendir.

Stratejik planlama, farklı görev ve donanımlara sahip bireyleri bir araya getiren, ulusal planları göz ardı etmeksizin kurumsal misyon ve vizyon çerçevesinde stratejilerin oluşturulduğu, sahiplenme ve katılımın gerekliliğinin vurgulandığı, geniş zaman dilimine yayılan ve bütünü göz ardı etmeden yürütülen bir süreçtir. Dolayısıyla, stratejik planlama kültürü öncelikle ülkenin siyasi gündeminde yer edinmelidir. Ülkenin siyasi kültürü içinde yer edinen stratejik planlamanın kurumda benimsenmesinin en önemli şartı, üst yönetimin planlama sürecine vermiş olduğu destektir. Üst yönetimin stratejik planlamayı kabullenmesi ve sürece katılımı, kurum çalışanlarını motive ederek planlama sürecine inanmalarını ve destek olmalarını sağlayacaktır. Üst yönetimin bunu gerçekleştirebilmesi için stratejik planlama faaliyetini süre ve sınır tanımaksızın benimsemelidir. Çalışanlar ve diğer paydaşlarla birlikte geçirdiği zaman diliminde ve gerekli gördüğü her fırsatta strateji belirlemenin ve bunu plan düzeyinde gerçekleştirmenin önemini vurgulamalıdır.

Yönetim anlayışlarının her bir sektör ya da her bir kurum için aynı özelliği sergilemesi veya aynı sorunları içinde barındırması muhtemel değildir. Bir özel sektör uygulama tekniği olan stratejik planların kamu yönetiminde uygulanmasında; hem kamu yönetimini özel sektör yönetiminden ayıran hem de Türk kamu yönetiminin yapısal sorunları nedeniyle makro ve mikro düzeyde birçok sorun yaşanmıştır. Dolayısıyla kamu yönetimi için zorlu bir yol olan stratejik planlama sürecinin küresel rekabet ortamında kamusal birimlerin mücadelesini sağlamak adına desteklenmesi ve uygulanabilir şeklinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu süreç kolay olmamakla birlikte kısa da değildir.

Çalışmada dile getirildiği üzere, Türkiye'nin kamu yönetimi yapısından kaynaklı makro ve mikro sorunlar kapsamında yer alan stratejik

planı sahiplenme ve katılım sorunları planın etkin uygulanabilirliğine engel olan önemli unsurlar arasında sayılmaktadır. Kamu idareleri için stratejik planın sahiplenilmesi, siyasi, idari ve kuruluş düzeyinde olabilmektedir. Siyasi düzeyde stratejik planlama yapımı kurumlara zorunluluk olarak verilse de denetim mekanizmasının yeterince çalıştırılmaması, yapılan planın ne derecede etkin ve verimli olduğunun ortaya konulamamasına neden olmuştur. Böylece günümüzde yapılan birçok stratejik plan, formalite halini alarak, kurumlar arası farklılıklar dikkate alınmaksızın, kes yapıştır şeklinde oluşturulmaya başlanmıştır.

Sahiplenme sorununa neden olan bir diğer faktör ise üst düzey yöneticilerin stratejik planlamaya bakış açılarıdır. Üst yönetimin öncelikli olarak stratejik planlamanın gerekliliğine ve etkinliğine inanması, daha sonra ise hem iç paydaşların hem de dış paydaşların sahiplenmesi adına gerekli faaliyetleri sergilemesi gerekmektedir. Aslında sahiplenme ve katılım bu noktada birbiriyle etkileşim içindedir. Stratejik planlama gerek iç gerekse dış paydaşlar tarafından sahiplenildiği düzeyde planlama sürecine katılımın sağlanması beklenmektedir. Kamu yönetiminde, özellikle son yıllarda değişen paradigma dolayısıyla yönetimde katılımın önemli yere sahip olması, aslında bireylerin kendileri için sunulacak hizmetlerin karar verme süreçlerine birebir dahil edilmesinin yolunu açmaktadır. Ancak gerek bireyler gerekse diğer paydaşlar bu haklarını etkin kullanamamakta ve stratejik planlamaları kurumun ve idarenin inisiyatifine bırakmaktadır.

Stratejik planlamanın etkinliğini sağlamak için planlama sorunlarının/zorluklarının iyi irdelenmesi gerekmektedir. Planlamaya ilişkin sorunların çözümünde ise yönetimin doğal özelliklerine takılmak yerine stratejik planlama sürecinin siyasi, kurumsal ve üst yönetim açısından benimsenmesi ve geliştirilmesi faaliyetlerine öncelik verilmelidir. Ayrıca yeni yönetim anlayışının bir çeşit gerekliliği olarak kabul edilen katılımın stratejik planlamanın belirli aşamalarından ziyade her aşamasında sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acil Eylem Planı (AEP) (2003). *T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/EylemVeDigerPlanlar/Attachments/13/58.H%C3%BCk%C3%BCmetAcilEylemPlan%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi 20.04.2016).
- Atmaca, İ. L. (2007). *Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Düşünme ve Reform Çalışmalarının Stratejik Düşünce Bakış Açısıyla İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Balcı, A. ve Nohutçu, A. (2005). Strategic Management Initiatives in Turkish Public Organizations. *Çanakkale: Uluslararası Stratejik Yönetim Konferansı Ülke ve Küresel Perspektiften Stratejik Yönetim Bildirileri*, 23-25 Haziran.
- Barca, M. ve Balcı, A. (2004). Kamu Politikalarına Nasıl Stratejik Yaklaşılabılır?. *Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Tartışma Metinleri*,

- http://www.iibf.sakarya.edu.tr/tm/barca_balciibfno4.pdf adresinden 20 Ocak 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Bircan, İ. (2002). Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon, *Planlama Dergisi*, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı, 11-19.
- Bryson J. M. and Roering W. D. (1987). Applying Private-Sector Strategic Planning in the Public Sector. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 9-22.
- Can, T. (1996). *Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Çukurçayır, M. A. ve Eroğlu, H. T. (2003). Klasik Yönetim Anlayışından Stratejik Yönetim: Strateji Geliştirmede SWOT Analizi. M. Akif Çukurçayır (Ed.), *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi*, (s. 227-256), Çizgi Kitabevi, Konya.
- David, F. R. (2010). *Strategic Management Concepts and Cases*, Thirteenth Edition, Francis Morion University Florence, South Carolina.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2006). *Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu*, (2. Baskı) Ankara: DPT Matbaası.
- Diñer, Ö. ve Yılmaz, C. (2003). *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: 1 Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim*, T.C. Başbakanlık, Ankara, <http://www2.ormansu.gov.tr/COB/Files/ekitap/k1.pdf> adresinden 25 Aralık 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Egeli, H., Akdeniz, H. A., Aksaraylı, M., Tügen, K. ve Özen A. (2007). Stratejik Planlamaya Dayalı Performans Esaslı Bütçeleme Sisteminin Kritik Kontrol Noktaları Analizi: Türkiye'deki Kamu Kurumları Uygulaması. *Dokuz Eylül İİBF Dergisi*, 22(1), 27-47.
- Erkan, V. (2008). *Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlama: Türkiye Uygulaması ve Kuruluşlarda Başarıyı Etkileyen Faktörler*, Ankara: DPT Yayın No: 2759.
- Genç, F. N. (2009). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 201-211.
- Gürer, H. (2006). Stratejik Planlamanın Temelleri ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanmasına Yönelik Öneriler. *Sayıştay Dergisi*, 63, 91-105.
- Joubert, C. (1988). Strategy in the Public Sector. *Public Money & Management*, 8(3), 17-20.
- Kalkınma Bakanlığı (2012a). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Kamuda Stratejik Yönetim Çalışma Grubu Ön Rapor. http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/jYEng+Kamuda_Stratejik_Yoneti_m_Calisma_Grubu_Raporu.pdf adresinden 01 Ocak 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Kalkınma Bakanlığı (2012b). Stratejik Planlamada Paydaş Katılımının İyileştirilmesi Mevcut Durum Raporu 31 Ocak 2011, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1353681449-9.Stratejik_Planlamada_Paydas_Katiliminin_Iyilestirilmesi_Mevcut_Durum_Raporu.pdf adresinden 05.03.2016 tarihinde edinilmiştir.
- Lorange, P. (1996). Strategic Planning For Rapid Profitable Growth. *Strategy & Leadership*, 24(3), 42-48.
- Nutt, P. C. (1989). Selecting Tactics to Implement Strategic Plans. *Strategic Management Journal*, 10 (2), 145-161.
- Ökmen, M. ve Parlak, B. (2010). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

- Özgür, H. (2004). Kamu Örgütleri Stratejik Yönetim. Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür (Ed.) *Çağdaş Kamu Yönetimi II*, (s. 207-272), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Songür, N. (2015). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Uygulamalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Stratejik Kamu Yönetimi Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şafaklı, O. (2003). Basic Problems of the Banking Sector in the TRNC with Partial Emphasis on the Proactive and Reactive Strategies Applied. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 217-232.
- Tüğen, K. (2006). *Devlet Bütçesi*. İzmir: Bassaray Matbaası.
- Yılmaz, K. (2002). Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Uygulaması. *Sayıştay Dergisi*, 50-51, 67-86.
- Yüksel, F. (2002). Sürekli Değişen Kentsel Faktörler Karşısında Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama Gereği, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 11(1), 31-41.
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10334&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=stratejik%20plan> adresinden 20 Aralık 2015 tarihinde edinilmiştir.